

LIBER UNDECIMUS.

TIT. I.

DE INTERROGATIONIBUS IN JURE 1 FACIENDIS,
ET INTERROGATORIIS ACTIONIBUS.*De herede interrogando. 1. De usu interrogationis.*

1. CALLISTRATUS lib. 2. Edicti monitorii.

Totiens heres (in jure) interrogandus est, *qua 2 ex parte heres est*, quotiens adversus eum actio instituitur, & dubitat actor, qua ex parte is, cum quo agere velit, heres sit. Est autem interrogatio tunc necessaria, cum in personam sit actio, & ita, si certum petetur: ne, dum ignoret actor, qua ex parte adversarius defuncto heres existiterit, interdum plus petendo aliquid damni sentiat. §. 1. Interrogatoriis autem actionibus hodie non utimur: quia * nemo cogitur ante iudicium de suo jure aliquid respondere 3; ideoque minus frequentantur, & in desuetudinem abierunt: sed tantummodo ad probationes litigatoribus sufficiunt ea, quæ ab adversa parte expressa fuerint apud iudices, vel in hereditatibus, vel in aliis rebus, quæ in causis vertuntur.

Ratio hujus edicti.

2. ULPIANUS lib. 22. ad Edictum.

Edictum de interrogationibus ideo Prætor proposuit, quia sciebat difficile esse ei, qui heredem, bonorumve possessorem convenit, probare aliquem esse heredem, bonorumve possessorem:

3. PAULUS lib. 17. ad Edictum.

Quia plerumque difficilis probatio (aditæ) hereditatis est.

1. Interpretatio verbi in jure.

4. ULPIANUS lib. 22. ad Edictum.

Voluit Prætor adstringere eum, qui convenitur, ex sua in iudicio responsione, ut vel confitendo, vel mentiendo se se oneret; simul etiam portionis, pro qua quisque heres existit, ex interrogatione certioreretur. §. 1. Quod ait Prætor, qui in jure interrogatus responderit, sic accipiendum est, apud Magistratus populi Romani, vel Præsides provinciarum, vel alios iudices. Jus enim 4 eum solum locum esse, ubi juris dicendi, vel iudicandi gratia consistat, vel si domi, vel itinere hoc agat.

De tempore petendo ad interrogandum.

5. GAJUS lib. 3. ad Edictum provinciale.

Qui interrogatur, an 5 heres, vel *quota ex parte sit*, vel an in potestate habeat eum, cujus nomine noxali iudicio agitur, ad deliberandum tempus 6 impetrare debet: quia, si perperam confessus fuerit, incommodo adficitur 7.

1. Quo casu interrogatus non cogitur respondere.

6. ULPIANUS lib. 22. ad Edictum.

Et quia hoc * defunctorum interest, ut 8 habeant successores, interest & viventium, ne præcipitentur, quamdiu iuste deliberant. §. 1. Interdum interrogatus quis, an heres sit, non cogitur respondere: utputa, si controversiam hereditatis ab alio patitur, (& ita D. Hadrianus constituit,) ne aut negando (se) heredem, præjudicet sibi; aut dicendo heredem, illigetur etiam ablata sibi hereditate.

Interrogatio de quadrupede.

7. IDEM lib. 18. ad Edictum.

Si quis in jure interrogatus, an quadrupes 9, quæ pauperiem fecit, ejus sit, responderit, tenetur.

Interrogatio de servo.

8. PAULUS lib. 22. ad Edictum.

Si quis interrogatus de servo, qui damnum dedit, respondit, suum 10 esse servum, tenebitur Lege Aquilia, quasi dominus 11 & si cum eo actum sit, qui respondit, dominus ea actione liberatur 12.

Responsio sine interrogatione. 1. Si Prætor, vel adversarius interroget. 2. De servo. 3. Si quis pro alio interrogetur. 4. De defensore. 5. Interpretatio responsionis. 6. Quid respondendum. 7. De fideicommissario universali. 8. Si de peculio agatur.

TIT. I. (1. v. l. 4. §. 1. infr. h. t. (2. l. 10. infr. eod. (3. v. l. 11. C. de petit. hered. (4. l. pen. in fin. supr. de justit. & jure. (5. l. 1. §. 12. infr. de success. edict. (6. d. l. 1. §. 11. in fin. (7. v. l. 11. §. 3. infr. h. t. (8. l. 1. in pr. infr. de successor. edict. §. 2. vers. adhuc. Inst. de bonor. possess. (9. l. 1. §. 15. supr. si quadrupes pauper. (10. l. 37. §. 1. supr. de noxal. act. (11. Adde l. 6. §. 2. vers. & si alia. infr. de confessis. (12. l. 20. in pr. infr. h. t.

9. ULPIANUS lib. 22. ad Edictum.

Si sine interrogatione quis responderit se heredem, pro interrogato habetur 13. §. 1. Interrogatum non solum a Præatore accipere debemus, sed & ab adversario. §. 2. Sed si servus interrogetur, nulla erit interrogatio: non magis, quam si servus interroget. §. 3. Alius pro alio non debet respondere cogi, an heres sit, de se enim debet quis in iudicio interrogari; hoc est, cum ipse convenitur. §. 4. Celsus lib. v. Digestorum scribit: si defensor in iudicio interrogatus, an is, quem defendit, heres, vel quota ex parte sit, falso responderit, ipse quidem defensor adversario tenebitur 14; ipsi autem, quem defendit, nullum facit præjudicium. Veram itaque esse Celsi sententiam, dubium non est. † An ergo non videatur defendere, si non responderit, videndum? Quod utique & consequens erit dicere, quia non plene defendit.

§. 5. Qui interrogatus heredem se responderit, nec adjecerit, ex qua parte, ex asse respondisse dicendum est; nisi forte ita interrogatur, an ex dimidia parte heres sit, & responderit, heres sum, hic enim magis (eum) putō ad interrogatum respondisse. §. 6. Illud quæritur, an quis cogatur respondere, utrum ex testamento heres sit, & utrum suo nomine ei quæsita sit hereditas; an per eos, quos suo juri subiectos habet, vel per eum, cui heres existit? Summatim igitur Prætor cognoscere debet, cum quæritur, an quis respondere debeat, quo jure heres sit: ut, si valde interesse compererit, plenius responderi jubeat, quæ obtinere debent non solum in heredibus, sed etiam in honorariis successoribus. §. 7. Denique Julianus scribit, eum quoque, cui est hereditas restituta, debere in jure interrogatum respondere, an ei hereditas sit restituta. §. 8. Si de peculio habeat filium, vel servum, quia hoc solum quæritur, an peculium apud eum, cum quo agitur, est.

Interrogatio de adibus.

10. PAULUS lib. 48. ad Edictum.

Non alienum est, cum 15, a quo damni infecti stipulari velimus, interrogare in jure, an ades ejus, vel locus sit, ex quo damnum timeatur, & pro 16 qua parte, ut, si neget suum prædium esse, nec caveat damni infecti, aut cedere, aut resistendum putaverit, quasi dolo versatus, tradere compellatur.

Interrogatio de atate. 1. De falsa responsione. 4. De silentio. 5. De inepta responsione. 6. De eo, qui respondit se heredem esse ex parte. 7. De negatione, silentio, & obscura responsione. 8. Quibus casibus succurritur ei; qui respondit. 9. Effectus interrogationis. 10. De errore. 11. Et culpa. 12. De penitentia.

11. ULPIANUS lib. 22. ad Edictum.

De atate quoque (interdum) interrogatus respondere debet. §. 1. Si quis, cum heres non esset, interrogatus responderit, ex parte heredem esse, sic convenietur 17, atque si ex ea parte heres esset; fides enim ei contra se habebitur. §. 2. Qui ex quadrante heres, vel omnino cum heres non esset, responderit se heredem ex asse, in assem instituta actione convenietur. §. 3. Si cum esset quis ex semisse heres, dixerit se ex quadrante, mendacii hanc pœnam feret, quod in solidum convenitur; non enim debuit mentiri, dum se minoris portionis heredem adseverat.

† Interdum tamen iusta ratione potest opinari esse heredem ex minore parte. Quid enim, si nescit sibi partem adcrevisse, vel ex incerta parte fuit institutus? cur ei responsum noceat? §. 4. Qui tacuit (quoque) apud Prætorem, in ea causa est, ut instituta actione in solidum conveniatur, quasi negavit se heredem esse; nam qui omnino non respondit, contumax est: contumaciæ autem pœnam hanc ferre debet, ut in solidum conveniatur, quemadmodum si negasset; quia Prætorem contemnere videtur. §. 5. Quod autem ait Prætor, omnino non respondisse, posteriores sic exceperunt, ut * omnino non respondisse videatur, qui ad interrogatum non respondit, id est, οὐκ ἐπών. §. 6. Si interrogatus quis an ex asse heres esset, responderit ex parte: si ex dimidia esset, nihil ei nocere responsum, quæ sententia humana est. §. 7. Nihil interest, neget quis, an taceat interrogatus, an obscure respondeat, ut incertum dimittat interrogatorem. §. 8. Ex causa succurri ei, qui interrogatus respondit, non dubitamus; nam & si quis interrogatus, an patri heres esset, responderit; mox probato testamento,

(13. Adde l. 3. infr. de auctor. tutor. (14. l. 25. §. 1. supr. ad leg. Aquil. (15. l. 20. §. fin. infr. h. t. (16. l. 3. in pr. supr. eod. (17. l. 12. in pr. infr. eod.

inventus sit exheredatus, æquissimum est, succurri ei 18: Et ita Celsus scribit. Hic quidem & alia ratione, quod ea, * quæ postea emergunt, auxilio indigent. Quid enim, si occultæ tabulæ, & remotæ, postea prolatae sunt? cur noceat ei, qui id responderit, quod in præsentiarum videbatur? Idem dico & si, qui heredem se responderit, mox falsum, vel inofficiosum, vel irritum testamentum fuerit pronuntiatur: non enim improbe respondit, sed scriptura ductus. §. 9. Qui interrogatus responderit, sic tenetur, quasi ex contractu obligatus, pro quo pulsabitur 19, dum ab adversario interrogatur. Sed & si a Prætoris fuerit interrogatus, nihil facit Prætoris auctoritas: sed ipsius responsum, sive mendacium.

§. 10. Qui iusto errore ductus negaverit, se heredem, venia dignus est 20. §. 11. Sed & si quis sine dolo malo, culpa tamen responderit, dicendum erit, absolvi eum debere, nisi 21 culpa dolo proxima sit. §. 12. Celsus scribit, licere responsum poenitere, si nulla captio ex ejus poenitentia sit actoris. Quod verissimum mihi videtur: maxime si quis postea plenius instructus quid faciat, instrumentis, vel epistolis amicorum juris sui edoctus.

De filio, qui se abstinet paterna hereditate. 1. De exceptionibus. 12. PAULUS lib. 17. ad Edictum.

Si filius, qui abstinet se paterna hereditate: in iure interrogatus responderit se heredem (esse), tenebitur: nam ita respondendo, pro herede gessisse videtur. † Sin autem filius, qui se abstinet, interrogatus tacuerit, succurrendum est ei: quia hunc, qui abstinet, Prætor non habet heredis loco. §. 1. Exceptionibus, quæ institutis in iudicio contra reos actionibus opponuntur, etiam is uti potest, qui ex sua responsione convenitur: veluti pacti conventi, rei iudicatæ, & ceteris.

De falsis confessionibus.

13. IDEM lib. 2. ad Plautium.

Confessionibus falsis respondentes ita obligantur, si ejus nomine, de quo quis interrogatus sit, cum aliquo sit actio, quia, quæ cum alio actio esset, si dominus esset, in nosmet confessione nostra conferemus. Et si eum, qui in potestate patris esset, respondisset, filium meum esse, ita me obligari, si ætas 22 ejus peteretur, ut filius meus esse possit, quia * falsæ confessiones naturalibus convenire deberent; propter quæ fiat, ut patrisfamilias nomine respondendo, non obligentur. §. 1. Eum, qui patrisfamilias, suum esse responderit servum, non teneri noxali actione: ac ne si bona fide liber 23 homo mihi serviat, mecum noxali iudicio agi potest, & si actum fuerit, manebit integra actio cum ipso, qui admisit.

14. JAVOLENUS lib. 9. ex Cassio.

Si is, cujus nomine noxæ iudicium acceptum est, manente iudicio liber iudicatus est, reus absolvi debet, nec quidquam interrogatio in iure facta proderit; * quia ejus personæ, cujus nomine quis cum alio actionem habet, obligationem transferre non potest in eum, qui in iure suum esse confitetur; velut alienum servum, suum esse confitendo, liberi autem hominis nomine, quia cum alio actio non est, ne per interrogationem quidem, aut confessionem transferri poterit; quo casu eveniet, ut non recte hominis liberi nomine actum sit cum eo, qui confessus est. §. 1. In totum autem confessiones ita ratæ sunt, si id, quod in confessionem venit, & jus, & naturam recipere potest 24.

De servo hereditario. 1. De morte servi.

15. POMPONIUS lib. 18. ad Sabinum.

Si ante aditam hereditatem, servum hereditarium meum esse respondeam, teneor, quia domini loco habetur hereditas 25.

§. 1. Mortuo servo, quem in iure interrogatus suum esse confessus sit, non tenetur is, qui respondit quemadmodum, si proprius ejus fuisset, post mortem ejus non teneretur 26.

De servo capto ab hostibus. 1. Si servus respondentis esse non potuit.

16. ULPIANUS lib. 37. ad Edictum.

Si servus ab hostibus captus sit, de quo quis in iure interrogatus responderit, in sua potestate esse, quamvis jura postliminiorum possint efficere dubitare nos, attamen non puto locum esse noxali actioni; quia non est in nostra potestate. §. 1. Quamquam autem placet, etiam eum teneri, qui alienum servum suum falsus esset, attamen rectissime placuit, eum demum teneri, qui suum potuit habere. Ceterum, si dominium querere non potuit, non teneri.

(18.v. §. 10. infr. hic. l. 57. infr. de oblig. & act. (19.l. 4. supr. h. t. (20. v. §. 8. supr. h. l. (21. Adde l. 11. infr. de incendio. (22. v. l. 14. in fin. infr. h. t. (23. l. 21. in fin. C. de furt. (24. l. 13. supr. h. t. (25. l. 31. infr. de hered. instit. (26. l. 39. in fin. supr. de noxal. act.

De pluribus dominis.

17. IDEM lib. 38. ad Edictum.

Si servus non sit unus, sed plurium, & omnes mentiti sunt, eum in sua potestate non esse, vel quidam ex illis, aut dolo fecerunt, quo minus sit in potestate, unusquisque illorum tenebitur in solidum 27; quemadmodum tenerentur, si haberent in potestate. Is vero, qui nihil dolo fecerit, quo minus in potestate haberet, vel non negavit, non tenebitur.

An confessio unius liberet alium.

18. JULIANUS lib. 4. ad Ursejum Ferocem.

Qui ex parte dimidia heres erat, cum absentem coheredem suum defendere vellet, ut satisfactionis onus evitare possit, respondit se solum heredem esse, & condemnatus est: quærebatur actor, cum ipse solvendo non esset, an rescisso superiore iudicio, in eum, qui revera heres erat, actio dari deberet? Proculus respondit, rescisso iudicio posse agi. Idque est verum.

Si filius pro patre agens non responderit.

19. PAPIANUS lib. 8. Quæstionum.

Si filius, cum pro patre suo ageret, taceat interrogatus, omnia perinde observanda erunt, ac si non esset interrogatus 28.

An confessio unius liberet alium. 1. Interrogatio de fundo.

2. Vel de adibus.

20. PAULUS lib. 2. Quæstionum.

Qui servum alienum responderit suum esse, si noxali iudicio conventus sit, dominum liberat 29; aliter atque si quis confessus sit, se occidisse servum, quem alius occidit; vel si quis responderit se heredem: nam his casibus non liberatur, qui fecit, vel qui heres est. Nec hæc inter se contraria sunt, nam superiore casu ex persona servi duo tenentur; sicut in servo communi dicimus, ubi altero convento, alter quoque liberatur 30; at is, qui confitetur se occidisse, vel vulnerasse, suo nomine tenetur, nec debet impunitum esse delictum ejus, qui fecit, propter eum, qui respondit: nisi quasi defensor ejus, qui admisit, vel heredis, litera subiit hoc genere; tunc enim in factum exceptione data, summo vendus est actor, quia ille negotiorum gestor, vel mandati actione recepturus est, quod præstitit. † Idem est in eo, qui mandatu heredis heredem se esse respondit, vel cum eum alias defendere vellet. §. 1. In iure interrogatus, an fundum possideat: quæro, an respondere cogendus sit, & quota ex parte fundum possideat? Respondi: Javolenus scribit, possessorem fundi 31 cogi debere respondere, quota ex parte fundum possideat: ut, si minore ex parte possidere se dicat, in aliam partem, quæ non defenderetur 32, in possessionem actor mittatur. §. 2. Idem & si damni infecti 33 caveamus: nam & hic respondere debet, quota ex parte ejus sit prædium, ut ad eam partem stipulationem accomodemus. Poena autem non repromittentis hæc est, ut in possessionem eamus: & ideo (eo) pertinet scire, an possideat.

Quibus casibus interrogari oportet.

21. ULPIANUS lib. 22. ad Edictum.

Ubi cumque iudicem æquitas moverit, æque oportere fieri interrogationem 34, dubium non est.

De effectu responsionis.

22. SCÆVOLA lib. 4. Digestorum.

Procuratore Cæsaris ob debitum fiscale interrogante, unus ex filiis, qui nec bonorum possessionem acceperat, nec heres erat, respondit, se heredem esse, an quasi interrogatoria creditoribus ceteris teneatur? Respondit, * ab his, qui in iure non interrogassent, ex responso suo conveniri non posse.

TIT. II.

DE I. QUIBUS REBUS AD EUMDEM IUDICEM EATUR.

De iudiciis, quibus res dividuntur, aut distinguuntur.

1. POMPONIUS lib. 13. ad Sabinum.

Si inter plures familiæ eriscunda agatur, & inter eosdem communi dividendo, aut finium regundorum, eundem iudicem sumendum. Præterea, quo facilius coire coheredes, vel socii possint, in eundem locum omnium præsentiam fieri oportet.

(27. v. l. 5. l. 26. §. 1. l. 39. in pr. supr. d. t. (28. v. l. 9. §. 3. supr. h. t. (29. l. 8. supr. eod. v. l. 23. infr. de solution. (30. l. 14. §. 2. in fin. infr. de servo corrupt. (31. l. 36. in pr. supr. de rei vind. (32. l. 7. §. 17. infr. quib. ex caus. in possess. (33. l. 10. supr. h. t. (34. l. 9. C. de iudic. TIT. II. (1. Adde l. 11. §. 1. supr. de iurisd. l. 22. supr. de iudic.

De tutoribus.

2. PAPIANUS lib. 2. Quæstionum.

Cum ex pluribus 2 tutoribus unus, quod ceteri non sint idonei, convenitur, postulante eo, omnes ad eundem judicem mittuntur, & hoc rescriptis Principum continetur.

T I T. III.

DE SERVO CORRUMPTO. I

Edictum. 1. De bonæ fidei possess. 2. Quid sit recipere. 3. Quid sit persuadere. De dolo persuadentis. 4. De servo bono, vel malo. 5. Quibus modis servus corrumpitur.

1. ULPIANUS lib. 23. ad Edictum.

Ait Prætor: qui servum, servam, alienum, alienam recepisse 2, persuasisset quid ei dicitur dolo malo, quo eum, eam deteriore faceret, in eum, quanti 3 ea res erit, in duplum iudicium dabo. §. 1. Qui bona fide servum emit, hoc Edicto non tenebitur: quia nec ipse poterit servi corrupti agere; quia nihil ejus interest, servum non corrumpi; & sane, si quis hoc admiserit, eveniet, ut duobus actio servi corrupti competat: quod est absurdum. Sed nec eum, cui bona fide homo liber servit, hanc actionem posse exercere opinamur. §. 2. Quod Prætor ait, recepisse 4, ita accipimus, si susceperit servum alienum ad se: & est proprie recipere, refugium abscondendi causa servo præstare, vel in suo agro, vel in alieno loco, ædificiove. §. 3. Persuadere autem est plus, quam compelli, atque cogi sibi parere. Sed persuadere *ἢ μεσων ἐστὶν*, id est, ex mediis (scilicet verbis) est, nam & bonum consilium quis dando potest suadere, & malum, & ideo Prætor adjecit, dolo malo quo eum deteriore faceret, neque enim delinquit, nisi qui tale aliquid servo persuadet, ex quo eum faciat deteriore. Qui igitur servum sollicitat 5 ad aliquid vel faciendum, vel cogitandum improbe, hic videtur hoc Edicto notari. §. 4. Sed utrum ita demum tenetur, si bonæ frugi servum perpulit ad delinquendum, an vero & si malum hortatus est, vel malo monstravit, quemadmodum faceret? Et est verius, etiam si malo monstravit, in quem modum delinqueret, teneri eum. Imo & si erat servus omnimodo fugiturus, vel furtum facturum, hic vero laudator hujus propositi existit, tenetur. Non enim oportet laudando augeri malitiam. Sive ergo bonum servum fecerit malum, sive malum fecerit deteriore, corrupisse videbitur. §. 5. Is quoque deteriore facit, qui servo persuadet, ut injuriam faceret, vel furtum, vel fugeret, vel alienum servum ut sollicitaret, vel ut peculium intricaret, aut amator existeret, vel erro 6, vel malis artibus esset deditus, vel in spectaculis nimius, vel seditiosus: vel si actori suasit verbis, sive pretio, ut rationes dominicas intercederet, adulteraret, vel etiam, ut rationem sibi commissam turbaret:

2. PAULUS lib. 19. ad Edictum.

Vel luxuriosum, vel contumacem 7 fecit, quive, ut stuprum pareretur 8 persuadet.

De dolo persuadentis, & lusu. 1. Si quis persuaserit servo in rectum ascendere, vel in puteum descendere.

3. ULPIANUS lib. 23. ad Edictum.

Dolo malo adjecto calliditatem 9 notat Prætor ejus, qui persuadet. Ceterum, si quis sine dolo deteriore fecerit, (non notatur,) & si lusus gratia fecit, non tenetur 10. §. 1. Unde queritur, si quis servo alieno suasit in rectum ascendere, vel in puteum 11 descendere, & ille parens adscenderit, vel descenderit, & ceciderit, crasque 12 vel quid aliud fregerit, vel perierit, an teneatur? Et, si quidem sine dolo malo fecerit, non tenetur, si dolo malo, tenebitur:

4. PAULUS lib. 19. ad Edictum.

Sed commodius est, utili Lege Aquilia eum teneri 13.

De dolo recipientis. 1. Si quis persuaserit servo, quem liberum putabat. 2. De confitente. 3. Si servus fecisse dicitur.

4. Ad quod tempus refertur hæc actio.

5. ULPIANUS lib. 23. ad Edictum.

Doli verbum etiam ad eum, qui recipit, referendum est, ut non alius teneatur, nisi qui dolo malo fecerit, ceterum si

quis, ut domino custodiret, recepit vel humanitate, vel misericordia ductus, vel adprobata, atque justa ratione, non tenebitur.

§. 1. Si quis dolo malo persuaserit quid servo, quem liberum putabat, mihi videtur, teneri eum oportere, majus enim delinquit, qui liberum putans corrumpit: & ideo, si servus fuerit, tenebitur. §. 2. Hæc actio etiam adversus fatentem in duplum est, quamvis Aquilia inficiantem dumtaxat coerceat 14. §. 3. Si servus, servave fecisse dicitur, iudicium cum noxæ deditioe redditur. §. 4. Hæc actio refertur ad tempus servi corrupti, vel recepti, non ad præsens; & ideo (&) si decesserit, vel alienatus 15 sit, vel manumissus, nihilominus locum habebit actio, nec exstinguitur manumissione semel nata actio 16.

6. PAULUS lib. 19. ad Edictum.

Præterita enim utilitatis æstimatione in hoc iudicium versatur.

7. ULPIANUS lib. 23. ad Edictum.

Nam & mali servi forsitan consequuntur libertatem, & posterior causa interdum tribuit manumissionis justam rationem.

An heres agat.

8. PAULUS lib. 19. ad Edictum.

Sed & heres ejus, cujus servus corruptus est, habet hanc actionem 17: non solum, si manserit in hereditate servus, sed & si exierit, forte legatus.

De servo communi, 1. Aut cujus ususfructus alienus est, recepto, vel corrupto. 2. De duplo.

3. De servo depretiato.

9. ULPIANUS lib. 23. ad Edictum.

Si quis servum communem, meum & suum corruerit, apud Julianum lib. 1x. Digestorum queritur, an hac actione teneri possit? Et ait, teneri eum socio: præterea, poterit & communi dividundo, (& pro socio, si socii sint) teneri, ut Julianus ait. Sed cur deteriore facit Julianus conditionem socii, si cum socio agat, quam si cum extraneo agit? nam qui cum extraneo agit, sive recepit, sive corruerit, agere potest: qui cum socio, sine alternatione, id est, si corruerit; nisi forte non putavit Julianus, hoc cadere in socium 18, nemo enim suum recipit. Sed si celandi animo recepit, potest defendi, teneri eum. §. 1. Si in servo ego habeam ususfructum, tu proprietatem, si quidem a me sit deterior factus, poteris mecum experiri: si tu id feceris, ego agere utili actione possum; ad omnes enim corruptelas hæc actio pertinet: & interesse fructuarii videtur, bonæ frugi servum esse, in quo ususfructum habet. Et si forte alius eum receperit, vel corruerit, utilis actio fructuario competit. §. 2. Datur autem actio, quanti 19 ea res erit, ejus dupli 20. §. 3. Sed quæstionis est, æstimatione utrum ejus dumtaxat fieri debeat, quod servus in corpore, vel in animo damni senserit, hoc est, quanto vilior servus factus sit, an vero & ceterorum? Et Neratius ait, tanti condemnandum corruptorem, quanti 21 servus ob id, quod subreptus sit, minoris sit.

De rebus, quas secum servus abstulit.

10. PAULUS lib. 19. ad Edictum.

In hoc iudicium etiam rerum æstimatione 22 venit, quas secum servus abstulit: quia omne damnum duplatur; neque intererit, ad eum perlata fuerint res, an ad alium: sive etiam consumptæ sunt: etenim justius est, eum teneri, qui princeps 23 fuerit delicti, quam eum queri, ad quem res perlata sunt.

De furtis postea factis. 1. De instrumentis corruptis.

2. De concursu hujus, & aliarum actionum.

11. ULPIANUS lib. 23. ad Edictum.

Neratius ait, postea furta facta in æstimationem non venire: Quam sententiam veram puto: nam & verba Edicti, quanti ea res erit, omne detrimentum recipiunt. §. 1. Servo persuasi, ut chirographa debitorum corrumpat, videlicet tenebor. Sed si consuetudine peccandi postea & rationes 24, ceteraque similia instrumenta subtraxerit, vel interleverit, deleverit, dicendum erit, corruptorem horum nomine non teneri. §. 2. Quamvis autem rerum subtractarum nomine, servi corrupti competat actio, tamen & 25 furti agere possumus; ope enim consiliove sollicitatoris videntur res abesse 26; nec sufficere, alterutra actione egisse: quia

(2. l. 5. C. arbit. tutel.

TIT. III. (1. Lib. 6. C. 2. §. 8. Inst. de oblig. quæ ex delict. (2. l. 2. infr. h. l.

(3. l. 9. §. 2. infr. eod. (4. in pr. sup. hic. l. 2. l. 9. C. ad leg. Fabiam de plagiar.

(5. l. 4. C. de furt. (6. l. 16. §. 14. infr. de edil. edict. (7. §. 23. Inst. de action.

(8. l. 6. in pr. infr. ad leg. Jul. de adult. (9. l. 1. §. 2. sup. de dolo malo.

(10. Vide tamen l. 10. sup. ad leg. Aquil. (11. §. ult. Inst. ad leg. Aquil.

(12. Adde l. 54. in pr. infr. de act. emt. (13. d. §. ult.

(14. l. 23. §. 10. sup. ad leg. Aquil. (15. v. l. ult. infr. arborum furtim ca-

sarum. (16. l. 56. infr. de obligat. & action. (17. l. 13. in prin. infr. h. t.

(18. v. l. 51. infra pro socio (19. l. 1. in pr. sup. h. t. (20. d. l. 1. in pr.

l. 5. §. 2. l. 14. §. 5. infr. eod. (21. d. l. 14. §. 8. (22. §. 23. in fin. Inst. de

action. (23. Facit. l. 1. §. 11. sup. si quadrupes l. 52. §. 1. sup. ad leg. Aquil.

liam. (24. l. 1. §. ult. sup. h. t. (25. l. 16. in fin. infr. eod. (26. l. 36. §. 2.

infr. de furt.

altera alteram non minuit. Idem & in eo, qui servum recepit, & celavit, & deteriore fecit, Julianus scribit, sunt enim diversa 27 maleficia furis, & ejus, qui deteriore servum facit. Hoc amplius, & *condictionis* nomine tenebitur. Quamvis enim condictione hominem, poenam autem furti actione consecutus sit, tamen & quod interest, debet consequi actione servi corrupti:

12. PAULUS lib. 19. ad Edictum.

Quia manet reus obligatus, etiam rebus redditis.

De tempore hujus actionis, de successoribus.

1. De servo hereditario corrupto.

13. ULPIANUS lib. 23. ad Edictum.

Hæc actio perpetua est, non temporaria & heredi 28, ceterisque successoribus competit, in heredem non dabitur, quia poenalis est. §. 1. Sed & si quis servum hereditarium corruerit, hac actione tenebitur; sed & petitione hereditatis, quasi prædo, tenebitur:

1. De filiosfam. corrupto. 2. Si communis. 3. Vel fructuarius servus corruerit. 4. De servo pignorado corrupto. 5. De duplo. 6. De furto. 7. De damno, de servo locato. 8. De servo depreiatio, 9. Vel factio inutili.

14. PAULUS lib. 19. ad Edictum.

Ut tantum veniat in hereditatis petitionem, quantum in hanc actionem. §. 1. De filio, filiaeque familiae corruptis huic Edicto locus non est, quia servi corrupti constituta actio est, qui in patrimonio nostro esset, & pauperiore se factum esse dominus probare potest, dignitate, & fama domus integra manente; sed utilis competit, officio iudicis æstimanda, quoniam * interest nostra, animum liberorum nostrorum non corrumpi. §. 2. Si servus communis, meus & tuus, proprium meum servum corruerit 29, Sabinus, non posse agi cum socio, perinde atque si proprius meus servus corruerit, videndum est, utrum cum duobus agi debeat, an & cum singulis exemplo ceterarum nozarum? Et magis est, ut unusquisque in solidum teneatur, altero autem solvente, alterum liberari 30. §. 3. Si is, in quo usumfructum habeo, servum meum corruerit, erit mihi actio cum domino proprietatis. §. 4. Pignoris dati nomine debitor habet hanc actionem. §. 5. in hac actione non extra rem duplum est, id enim, quod damni datum est, duplatur 31. §. 6. His consequenter & illud probatur, (ut) si servo meo persuaseris, ut Titio furtum faciat, non solum in id teneris, quo deterior servus effectus est, sed & in id, quod Titio præstaturus sim. §. 7. Item non solum, si mihi damnum dederit consilio tuo, sed etiam si extraneo, eo quoque nomine mihi teneris, quod ego lege Aquilia obnoxius sim: aut si ex conducto 32 teneor alicui, quod ei servum locavi, & propter te deterior factus sit, teneberis & hoc nomine. Et si qua talia sint.

§. 8. Æstimatio autem habetur in hac actione, quanti 33 servus vilior factus sit: quod officio iudicis expedietur. §. 9. Interdum tamen & inutilis sit, ut non expediat talem servum habere. Utrum ergo & pretium cogitur dare sollicitator, & servum dominus lucrifaciat? an vero cogi debet dominus restituere servum, & pretium servi accipere? Et verius est, electionem domino dari: sive servum detinere cupit, & damnum, quanti deterior servus factus est, in duplum accipere: vel, servo restituto, si copiam hujus rei habeat, pretium consequi; quod si non habeat, pretium quidem simili modo accipere debet, cedere autem sollicitatori, periculo ejus, de dominio servi, actionibus. Quod tamen de restitutione hominis dicitur, tunc locum habet, cum de homine vivo agitur. Quod autem si manumisso eo agatur, non facile apud Iudicem audietur, dicendo, ideo se manumississe, quoniam habere noluerat domi: ut & pretium habeat, & liberum.

De contemplatione domini.

15. GAJUS lib. 6. ad Edictum provinciale.

Corrumpitur animus servi, & si persuadeatur ei, ut dominum contemneret.

De servo manumisso.

16. ALFENUS (Varus) lib. 2. Digestorum.

Dominus servum dispensatorem manumisit: postea rationes ab eo accepit: & cum eis non constaret, comperit apud quamdam mulierculam pecuniam eum consumisisse: quærebatur, possentne agere servi corrupti cum ea muliere, cum is servus jam liber

esset? Respondi posse 34, sed etiam 35 furti de pecuniis, quas servus ad eam detulisset.

Si uxor conveniatur.

17. MARCIANUS lib. 4. Regularum.

Servi corrupti nomine, & constante matrimonio, marito in mulierem datur actio, sed, favore nuptiarum in simplum.

TIT. IV.

DE FUGITIVIS. I

De eo, qui fugitivum celat. 1. De his, qui fugitivum admittunt, aut protegunt, & de his, qui reddunt, vel exhibent. 2. De fugitivo inquirendo. 3. Et in publicum deducendo, 4. Et custodiendo. 5. Qui dicuntur fugitivi. 6. Quid sit in publicum deducere. 7. De fugitivo custodiendo. 8. Et ad Magistratum deducendo, ejus nomine, & notis, domino edendis.

1. ULPIANUS lib. 1. ad Edictum.

Is, qui fugitivum celavit, fur est 2. §. 1. Senatus censuit, Ne fugitivi 3. admittantur in salus, neque protegantur a villicis, vel procuratoribus possessorum: (&) multam statuit; his autem, qui intra viginti dies fugitivos vel dominis reddidissent, vel apud Magistratum exhibuissent, veniam in ante actum dedit. † Sed & deinceps eodem Senatusconsulto impunitas datur ei, qui intra præstituta tempora, quam reperit fugitivos in agro suo, domino, Vel Magistratibus tradiderit. §. 2. Hoc autem Senatusconsultum aditum 4 etiam dedit militi, vel pagano, ad investigandum fugitivum in prædio Senatorum, vel paganorum. Cui etiam lex Favia prospexerat, & Senatusconsultum Modesto consule factum, ut fugitivos inquirere volentibus literæ 5 ad Magistratus dentur: multa etiam centum solidorum in Magistratus statuta, si literis acceptis, inquirentes non adjuvent. Sed & in eum, qui quæri apud se prohibuit, eadem poena statuta. † Est etiam generalis Epistola Divorum Marci, & Commodi, qua declaratur, & Præsides, & Magistratus, & milites stationarios dominum adjuvare debere (in) inquirendis fugitivis: & ut inventos redderent, & ut hi, apud quos delitescant, puniantur, si crimine contingantur. §. 3. Unusquisque eorum, qui fugitivum apprehendit, in publicum deducere debet. §. 4. Et merito monentur Magistratus, eos diligenter custodire, ne evadant. §. 5. Fugitivum accipe, & si quis erro sit. Fugitivi autem appellatione, ex fugitiva natum non contineri, Labeo libro I. ad Edictum scribit. §. 6. In publicum deduci intelliguntur, qui Magistratibus Municipalibus traditi sunt, vel publicis ministeriis. §. 7. Diligens custodia etiam vincire permittit. §. 8. Tandiu autem custodiuntur, quamdiu ad Præfectum Vigilum 6, vel ad Præsidentem deducantur: eorumque nomina, & notæ, & cujus se quis esse dicat, ad Magistratus deferantur, ut facilius agnosci, & percipi fugitivi possint. Notæ autem verbo etiam cicatrices continentur. Idem juris est, si hæc in scriptis publice, vel in ædes proponas.

Pœna fugitivi.

2. CALLISTRATUS lib. 6. Cognitionum.

Fugitivi simplices dominis reddendi sunt: sed si pro libero se gesserint, gravior 7 coerceri solent.

De fugitivo inquirendo.

3. ULPIANUS lib. 7. de officio Proconsulis.

Divus Pius rescripsit, eum, qui fugitivum vult requirere in prædiis alienis, posse adire Præsidentem literas 8 ei daturum, & si ita res exegerit, apparitorem quoque, ut ei permittatur ingredi, & inquirere, & poenam eundem Præsidentem in eum constituere, qui inquirere non permiserit. † Sed & Divus Marcus Oratione, quam in Senatu recitavit, facultatem dedit ingrediendi, tam Caesaris, quam Senatorum 9, & paganorum prædia volentibus fugitivos inquirere: scrutarique cubilia, atque vestigia occultantium.

De fugitivo custodiendo, & ad Præsidentem transmittendo.

4. PAULUS lib. 1. Sententiarum.

Limenarchæ, & stationarii fugitivos deprehensos recte in custodia retinent. Magistratus municipales ad officium Præsidentis provinciæ, vel Proconsulis comprehensos fugitivos recte transmittunt.

(34. l. 4. in fin. supr. eod. (35. l. 51. §. ult. supr. eod.

TIT. IV. (1. Lib. 6. C. 1. (2. l. 6. infr. ad leg. Fab. de plagiar. (3. l. 12. C. de agricolis. (4. l. 3. in fin. infr. h. t. (5. d. l. 3. in pr. (6. l. ult. in fin. supr. de offic. præf. vigil. (7. l. 5. in fin. pr. infr. de manumiss. (8. l. 1. §. 2. supr. h. t. (9. d. §. 2.

Si fugitivus in arenam se dederit.

5. TRYPHONINUS lib. 1. Disputationum.

Si in arenam fugitivus servus se dederit, ne isto quidem periculo discriminis vitæ tantum sibi irrogato potestatem domini evitare poterit: Nam Divus Pius rescriptit, omnimodo eos dominis suis reddere, sive ante pugnam ad bestias, sive post (pugnam): quoniam interdum, aut pecunia interversa, aut commissio aliquo majore maleficio, ad fugiendam inquisitionem, vel justitiam animadversionis, in arenam se dare mallent. Reddi ergo eos oportet.

TIT. V.

DE ALEATORIBUS. I.

Edictum. 1. De mutuis rapinis collusorum. 2. De loco, & tempore. 3. Quæ actiones furto factis negantur.

4. De eo, qui compulsi ludere.

1. ULPIANUS lib. 23. ad Edictum.

Prætor ait. Si quis eum, apud quem alea lusum esse dicitur, verberaverit, damnumve ei dederit, sive quid eo tempore dolo ejus subtractum est, iudicium non dabo. In eum, qui aleam ludendam causa vim intulerit, uti quæque res erit, animadvertam. §. 1. Si rapinas fecerint inter se collusores, vi bonorum raptorum non denegabitur actio; susceptorem enim dumtaxat prohibuit vindicari, non & collusores, quamvis & hi indigni videantur. §. 2. Item notandum, quod susceptorem, verberatum quidem, & damnum passum ubicumque, & quancumque non vindicat; verum furtum factum domi, & eo tempore, quo alea ludebatur, licet lusor non fuerit, qui quid eorum fecerit, impare fit. Domum autem pro habitatione, & domicilio nos accipere debere certum est. §. 3. Quod autem Prætor negat, se furti actionem daturum, videamus, utrum ad poenalem actionem solam pertineat: an & si ad exhibendum velit agere, vel vindicare, vel condicere? Et est relatum apud Pomponium, solummodo poenalem actionem denegatam, quod non puto verum: Prætor enim simpliciter ait, si quid subtractum erit, iudicium non dabo. §. 4. In eum, inquit, qui aleam ludendam causa vim intulerit, uti quæque res erit, animadvertam. Hæc clausula pertinet ad animadversionem ejus, qui compulsi ludere, ut aut multa multetur, aut in lautumias, vel in vincula publica ducatur.

De ludis tam concessis, quam vetitis.

2. PAULUS lib. 19. ad Edictum.

Solent enim quidam & cogere ad lusum, vel ab initio, vel victi, dum retinent. §. 1. Senatusconsultum vetuit in pecuniam ludere, præterquam si quis certet hasta, vel pilo jaciendo, vel currendo, saliendo, luctando, pugnando; quod virtutis causa fiat:

3. MARCIANUS lib. 5. Regularum.

(In) quibus rebus ex lege Titia, (& Publicia) & Cornelia etiam sponsonem facere licet. Sed ex aliis, ubi pro virtute certamen non fit, non licet.

1. Si servus, aut filiusfamilias luserit. 2. De parente, & patrono.

4. PAULUS lib. 19. ad Edictum.

Quod in convivio, vescendi causa ponitur, in eam rem familiaria ludere permittitur. §. 1. Si servus, vel filiusfamilias victus fuerit, patri, vel domino competit repetitio. Item si servus acceperit pecuniam, dabitur in dominum de peculio actio, non noxalis: quia ex negotio gesto agitur. Sed non amplius cogendus est præstare, quam id, quod ex ea re in peculio sit. §. 2. Adversus parentes, & patronos repetitio ejus, quod in alea lusum est, utilis ex hoc Edicto danda est.

TIT. VI.

SI MENSOR FALSUM MODUM DIREXIT.

1. De dolo, culpa, imperitia mensoris. 2. De renunciatione.

1. ULPIANUS lib. 24. ad Edictum.

Adversus mensorem agrorum Prætor in factum actionem proposuit, a quo falli nos non oportet; nam interest nostra, ne fallamur in modi renunciatione, si forte vel de finibus contentio sit, vel emtor scire velit, vel venditor, cujusmodi ager veniat. Ideo autem hanc actionem proposuit, quia non crediderunt veteres, inter talem personam locationem, (& conductionem) esse, sed magis operam beneficii loco præberi: & id, quod datur, ei ad remunerandum dari, & inde honorarium appellari: si autem ex

TIT. V. (1. Lib. 3. C. 43. (2. L. 5. §. 2. infr. de injur. l. 8. in fin. l. 22. §. 2. infr. ad leg. Jul. de adul. §. 8. vers. domum. Inst. de injur.

locato (conduco) fuerit actum, dicendum erit, nec tenere intentionem. §. 1. Hæc actio dolum malum dumtaxat exigit: visum est enim satis abundeque coerceri mensorem, si dolum malum (solus) conveniatur ejus hominis, qui civiliter obligatus non est. Proinde, si imperite versatus est, sibi imputare debet, qui eum adhibuit: sed & si negligenter, æque mensor securus erit; *lata culpa plane dolo comparabitur. 2. Sed & si mercedem accepit, non omnem culpam eum præstare, propter verba Edicti: utique enim scit Prætor, & mercede eos intervenire. §. 2. Is autem tenetur hac actione, qui renunciavit: sed renunciasse & eum accipere debemus, qui per alium renunciavit:

1. De dolo ejus, cui mensor mandavit.

2. PAULUS lib. 25. ad Edictum.

Vel per literas. §. 1. Sed si ego tibi, cum esses mensor, mandaverim, ut mensuram agri ageres, & tu id Titio delegaveris, & ille dolo (malo) quid in ea re fecerit, tu teneberis, quia dolo malo versatus es, qui tali homini credidisti.

De dolo plurium mensorum. 1. De eo, cujus interest. 2. Si emtor. 3. Aut venditor plus dederit. 4. De mensore propter iudicium adhibito. 5. De successoribus. 6. De servo mensore.

3. ULPIANUS lib. 24. ad Edictum.

Si duobus mandavero, & ambo dolose fecerint, adversus singulos in solidum agi poterit: sed altero convento, si satisfecerit, in alterum actionem denegari oportebit. §. 1. Competit autem hæc actio ei, cujus interfuit falsum modum renunciatum non esse, hoc est, vel emtori, vel venditori, cui renunciatio obfuit. §. 2. Pomponius tamen scribit, si emtor plus dederit venditori propter renunciationem, quia condicere potest, quod plus dedit, agi cum mensore non posse; nihil enim emtoris interesse, cum possit condicere; nisi solvendo venditor non fuit: tunc enim mensor tenebitur. 3. Sed si venditor majorem modum tradiderit fraudatus a mensore, consequenter dicit Pomponius, non esse actionem adversus mensorem, quia est ex vendito actio adversus emtorem; nisi & hic emtor solvendo non sit. §. 4. Idem Pomponius scribit, si propter iudicium adhibitus mensor fraudaverit me in renunciatione, teneri eum, si ob hoc de iudicio minus tuli. Plane si a iudice adhibitus contra me renunciaverit dolo malo, dubitat, an teneri mihi debeat. Quod magis admittit. 4. §. 5. Hanc actionem heredi, similibusque personis dandam, Pomponius scribit. Sed in heredem, similesque personas denegandam, ait. §. 6. Servi autem nomine magis noxale, quam de peculio competere ait: quamvis civilis actio de peculio competat.

De tempore hujus actionis.

4. PAULUS lib. 25. ad Edictum.

Hæc actio perpetua est: quia initium rei non a circumscriptione, sed a suscepto negotio originem accepit.

De renunciatione dilata. 1. Si cum venditore actum sit.

2. Quibus in rebus hæc actio locum habet.

5. ULPIANUS lib. 24. ad Edictum.

Si mensor non falsum modum renunciaverit, sed traxerit renunciationem, & ob hoc evenerit, ut venditor liberetur, qui assignaturum se modum intra certum diem promisit: hæc actio locum non habet. Sed nec dari utilem debere, Pomponius ait. Erit ergo ad actionem de dolo decurrendum. §. 1. Si, cum falsus modus renunciatus esset, emtor cum venditore ex emto egisset; agere poterit etiam cum mensore. Sed, si nihil ejus interest, condemnari mensorem non oportet. Quod si non de toto modo, qui deerat, cum venditore egerit, sed de minore: consequenter scribit Pomponius, de residuo cum mensore agi posse. §. 2. Hoc iudicium latius Prætor porrexit: nam, & si cujus alterius rei mensuram falsam renunciavisse dicitur, hæc actio competit. Proinde si in ædificii mensura fefellerit, vel (in) frumenti, vel (in) vini,

6. PAULUS lib. 24. ad Edictum.

Sive de itineris latitudine, sive de servitute immittendi, prosciendique queratur, sive arcam, vel tignum, vel lapidem metiendo mentitus fuerit,

1. De mensore machinario. 2. De non mensore. 5. De architecto redemptore. 4. Tabulario.

7. ULPIANUS lib. 24. ad Edictum.

Vel cujus alterius rei, tenebitur. §. 1. Et si mensor machinarius fefellerit, hæc actio dabitur. §. 2. Nec non illud quoque

TIT. VI. (1. §. 3. in fin. Inst. quib. mod. re contrah. oblig. §. ult. in fin. Inst. de societ. (2. L. 25. in pr. infr. mandati. l. 8. §. 3. infr. de precario. l. 226. infra de verb. sign. (3. Adde l. 5. §. 1. infr. h. t. (4. Adde l. 18. §. 3. supr. de dolo malo. (5. Adde l. 40. in pr. de contrah. emt.

Pomponius dicit, etiam in eum, qui mensor non fuit, fefellit tamen in modo, competere hanc actionem. §. 3. Hoc exemplo etiam adversus architectum (actio) dari debet, qui fefellit, nam & Divus Severus adversus architectum, & redemptorem actiones dandas decrevit. §. 4. Ego etiam adversus tabularium puto actiones dandas, qui in computatione fefellit.

TIT. VII.

DE RELIGIOSIS, I ET SUMTIBUS FUNERUM,
ET UT FUNUS DUCERE LICEAT.

De eo, qui in funus impendit.

1. ULPIANUS lib. 10. ad Edictum.

Qui propter funus aliquid impendit, cum defuncto contrahere creditur, non cum herede.

De servo sepulto. 1. De illatione in locum alienum. De fructuario, de socio. 2. Edictum de eo, qui mortuum, offave intulit, quo non debuit. 3. Definitio illationis. 4. Loci puri. 5. Sepulcri. 6. Monumenti. 7. De loco, in quo ususfructus alienus est. 8. De loco serviente. 9. De agro pignorado.

2. IDEM lib. 25. ad Edictum.

Locum, in quo servus sepultus est, religiosum esse, Aristo ait. §. 1. Qui mortuum in locum alienum intulit, vel inferre curavit, tenebitur in factum actionem. In locum alterius accipere debemus, sive in agro, sive in edificio 2. Sed hic sermo domino dat actionem, non bonæ fidei possessori, nam cum dicat, in locum alterius, apparet de domino eum sentire, id est, eo, cuius locus est. Sed & fructuarius inferendo tenebitur domino proprietatis. † An & socius teneatur, si ignorante socio intulerit, tractari potest? Est tamen verius, familiæ eriscundæ, vel communi dividendo, conveniri eum posse. §. 2. Prætor ait, sive homo mortuus, offave hominis mortui, in locum purum alterius, aut in (id) sepulcrum, in quo jus non fuerit, illata esse dicentur, qui hoc fecit, in factum actione tenetur, & pœnæ pecuniariæ subicietur. §. 3. De ea autem illatione Prætor sensit, quæ sepulturæ causa fit. §. 4. Purus autem locus 3 dicitur, qui neque sacer, neque sanctus (est) neque religiosus, sed ab omnibus hujusmodi nominibus vacare videtur.

§. 5. Sepulcrum est 4, ubi corpus, offave hominis condita sunt. Celsus autem ait, Non totus, qui sepulturæ destinatus est, locus, religiosus fit, sed quatenus 5 corpus humatum est. §. 6. Monumentum est 6, quod memoriæ servandæ gratia existat. §. 7. Si ususfructum quis habeat, religiosum locum non facit. Sed & si alius proprietatem, alius ususfructum habuit, non faciet locum religiosum: Nec proprietarius 7, nisi 8 forte ipsum, qui ususfructum legaverit, intulerit, cum in alium locum inferri tam opportune non posset, Et ita Julianus scribit. Alias autem invito fructuario, locus religiosus non fiet, sed, si consentiat fructuarius, magis est, ut locus religiosus fiat. §. 8. Locum, qui servit, nemo religiosum facit, nisi consentiat is, cui servitus deberetur. Sed si non minus commode per alium locum servitute uti potest, non videtur servitutis impediendæ causa id fieri, & ideo religiosus fit. Et sane habet hoc rationem. §. 9. Is, qui pignori dedit agrum, si in eum suorum mortuum intulerit, religiosum eum facit, sed & si ipse inferatur, idem est. Ceterum alii concedere non potest.

3. PAULUS lib. 27. ad Edictum.

Ex consensu tamen omnium, utilius est dicere, religiosum posse fieri, idque Pomponius scribit.

De loco defuncti hereditario, vel legato.

4. ULPIANUS lib. 25. ad Edictum.

Scriptus heres, prius, quam hereditatem adeat, patremfamilias mortuum inferendo, locum facit religiosum. Nec quis putet, hoc ipso pro herede 9 eum gerere, finge enim, adhuc eum deliberare de adeunda hereditate. Ego, etiam si non heres eum intulerit, sed quisvis alius, herede vel cessante, vel absente, vel verente, ne pro herede gerere videatur, tamen locum religiosum facere puto, plerumque enim defuncti ante sepeliuntur, quam quis heres (eis) existet. Sed tunc locus fit religiosus, cum defuncti fuit, * naturaliter enim videtur ad mortuum pertinere locus, in

TIT. VII. (1. Lib. 3. C. 44. (2. Adde L. 7. §. 1. L. 8. §. 2. infr. h. t. (3. L. 1. §. 2. infr. tit. prox. l. 6. §. 6. supr. communi divid. adde L. 6. in fin. infr. l. 2. L. 9. C. h. tit. (4. L. 3. §. 2. infr. de sepulcro viol. (5. v. L. 4. C. h. tit. (6. L. 42. infr. eod. (7. §. 9. Inst. de rer. divis. (8. L. 17. in princ. supr. de usufr. (9. L. 14. §. 8. infr. h. t. L. 49. in fin. supr. famil. erisc. l. 20. §. 1. infr. de adquir. vel amitt. hered.

quem inferatur, præsertim si in eum locum inferatur, (in) quem ipse destinavit. Usque adeo, ut, etiam si in legatum locum sit illatus ab herede, in latione tamen testatoris sit religiosus, & modo 10 in alium tam opportune inferri non potuit.

De sepulcris familiaribus, & hereditariis.

5. GAJUS lib. 19. ad Edictum provinciale.

Familiaria 11 sepulcra dicuntur, quæ quis sibi, familiæque suæ constituit. Hereditaria 12 autem, quæ quis sibi, heredibusque suis constituit:

1. De monumento, & cænotaphio.

6. ULPIANUS lib. 25. ad Edictum.

Vel quod paterfamilias jure hereditario adquisit. Sed in utroque, heredibus quidem, ceterisque successoribus, qualescumque 13 fuerint, licet sepeliri, & mortuum inferre, etiam si ex minima parte heredes ex testamento, vel ab intestato sint, licet non consentiant alii. Liberis autem cujuscumque sexus, vel gradus, etiam filiisfamilias, & emancipatis, idem jus 14 concessum est, sive extiterint heredes, sive sese abstineant. 15 Exheredatis autem, nisi specialiter testator justo odio commotus eos vetuerit, humanitatis gratia tantum sepeliri, non etiam alios præter suam posteritatem inferre, licet. † Liberti 16 autem nec sepeliri, nec alios inferre poterunt, nisi heredes extiterint patrono; quamvis quidam inscripserint, monumentum sibi, libertisque suis fecisse: & ita Papinianus respondit, & sæpissime idem constitutum est. §. 1. Si adhuc monumentum purum 17 est, poterit quis hoc & vendere, & donare. Si 18 Cænotaphium sit, posse hoc venire, dicendum est, nec enim esse hoc religiosum Divi Fratres rescripserunt.

De eo, qui mortuum intulit in locum.

1. Aut monumentum alienum.

7. GAJUS lib. 19. ad Edictum provinciale.

Is, qui intulit mortuum in alienum locum, aut tollere id, quod intulit, aut loci pretium præstare cogitur per in factum actionem, quæ tam heredi, quam in heredem competit, & perpetua est. §. 1. Adversus eum, qui in alterius arcam 19 lapideam 20, in qua adhuc mortuus non erit conditus, mortuum intulerit, utilem actionem in factum Proconsul dat, quia non proprie, vel in sepulcrum, vel in locum alterius, intulisse dici potest.

Si loci dominus ossa, aut corpus illatum effodiat. 1. De eo, quod locum religiosum pro puro vendidit. 2. De illatione in locum publicis usibus destinatum. 3. Quid sit locus purus. 4. Quibus datur hæc actio. 5. De eo, qui prohibitus est inferre, quo jus inferre habuit.

8. ULPIANUS lib. 25. ad Edictum.

Ossa 21, quæ ab alio illata sunt, vel corpus an liceat domino loci effodere, vel eruere sine decreto Pontificum, seu jussu Principis, questionis est? Et ait Labeo, expectandum vel permissum Pontificale, seu jussionem Principis 22, alioquin injuriarum 23 fore actionem adversus eum, qui ejecit. §. 1. Si locus religiosus pro 24 puro venisse dicetur, Prætor in factum actionem in eum dat ei, ad quem ea res pertinet, quæ actio & in heredem competit, cum quasi ex emto actionem contineat. §. 2. Si in locum publicis usibus destinatum intulerit quis mortuum, Prætor in eum judicium dat, si dolo fecerit; (&) erit extra ordinem plectendus, modica tamen coercitione, sed, si sine dolo, absolvendus est. §. 3. In hac autem actione, loci puri appellatio & 25 ad ædificium producenda est. §. 4. Nec solum domino hæc actio competit, verum ei quoque, qui ejusdem loci habet ususfructum, vel aliquam servitutem 26, quia jus prohibendi etiam hi habent. §. 5. Ei, qui prohibitus 27 est inferre in eum locum, quo ei jus inferendi esset, in factum actio competit, & interdictum: etiam si non ipse prohibitus sit, sed procurator ejus; quia intellectu aliquo ipse prohibitus videtur.

9. GAJUS lib. 19. ad Edictum provinciale.

Liberum est ei, qui prohibetur, mortuum, (offave mortui) inferre, aut statim interdicto 28 uti, quo prohibetur ei vis fieri, aut alio inferre, & postea in factum agere; per quam conse-

(10. l. 53. §. 7. infr. de legat. 1. (11. l. 4. l. 8. l. 12. C. h. tit. (12. l. 3. §. 3. infr. de sepulcro violat. (13. v. l. 4. §. 1. infr. de fideicommiss. libertat. (14. l. 8. C. h. tit. (15. Adde l. 33. infr. eod. (16. l. 6. C. eod. (17. l. 5. §. 10. infr. de donation. inter virum, & uxorem. (18. l. 42. in fin. infr. h. t. l. 6. in fin. l. 7. supr. de divis. rer. (19. l. 39. infra h. tit. (20. v. l. 2. §. 1. supr. eod. (21. Adde l. 38. infr. eod. (22. l. 14. C. eod. adde l. 44. in fin. infr. eod. l. ult. infr. ut in possess. legat. (23. l. 1. §. 6. infr. de injur. (24. v. l. 2. §. 4. l. 6. §. 1. supr. h. t. (25. Adde l. 2. §. 1. in pr. §. 4. supr. eod. (26. d. l. 2. §. 7. & 8. (27. l. 1. §. 1. infr. de mortuo inferend. (28. l. 1. §. 4. infr. d. t.

quiritur

quitur actor, quanti ejus interfuerit, prohibitum non esse, in quam computationem cadit loci emti pretium, aut conducti merces; item sui loci pretium, quem quis nisi coactus (est), religiosum facturum non esset. Unde miror, quare constare videatur, neque heredi, neque in heredem dandam hanc actionem; nam, ut apparet, pecuniariae quantitatis ratio in eam deducitur, certè, perpetuo 29 ea inter ipsos competit.

De via ad sepulcrum.

10. ULPIANUS lib. 25. ad Edictum.

Si venditor fundi exceperit 30 locum sepulcri ad hoc, ut ipse, posterique ejus illo inferrentur, si via uti prohibeatur, ut mortuum suum inferret, agere potest: videtur enim etiam hoc exceptum inter ementem, & vendentem; ut 31 ei per fundum sepulturae causa ire liceret.

De lege venditionis, ne mortui inferantur.

11. PAULUS lib. 27. ad Edictum.

Quod si locus monumenti hac lege venierit, ne in eum inferrentur, quos jus est inferri, pactum quidem ad hoc non sufficit 32, sed stipulatione id caveri oportet.

Si via ad sepulcrum non sit. 1. De usu sepulcri. 2. Edictum de actione Funeraria. 3. Et ejus ratio. 4. Qui funus facere debent. 5. De Quantitate sumtus funeris. 6. De Magistratu sumtus decernente. Qua pecunia funus fit.

12. ULPIANUS lib. 25. ad Edictum.

Si quis sepulcrum habeat, viam autem ad sepulcrum non habeat, & a vicino ire prohibeatur, Imperator Antoninus cum Patre rescripsit, iter ad sepulcrum peti precario, & concedi solere: ut, quotiens non debetur, impetretur ab eo, qui fundum adjunctum habeat. Non tamen hoc Rescriptum, quod impetrandi dat facultatem, etiam actionem civilem inducit. Sed extra ordinem interpelletur. Praeses etiam compellere debet, justo pretio ei iter praestari, ita tamen, ut iudex etiam de opportunitate loci prospiciat, ne vicinus magnum patiatur detrimentum. §. 1. Senatusconsulto cavetur, ne usus sepulcrorum permutationibus polluat; id est, ne sepulcrum aliae conversationis usum accipiat. §. 2. Praetor ait, quod funeris causa sumtus factus erit, ejus recuperandi nomine, in sum, ad quem 33 ea res pertinet, iudicium dabo. §. 3. Hoc Edictum iusta ex causa propositum est: ut, qui funeravit, persequatur id, quod impendit. Sic enim fieri, ne insepulta corpora jacerent; neque quis de alieno funeretur. §. 4. Funus autem eum facere oportet, quem decedens elegit; sed, si non ille fecit, nullam esse hujus rei poenam, nisi 34 aliquid pro hoc emolumentum ei relictum est, tunc enim, si non 35 paruerit voluntati defuncti, ab hoc repellitur. Sin autem de hac re defunctus non cavet, nec ulli delegatum id munus est, scriptos heredes ea res contingit, si nemo scriptus est, legitimus, vel cognatos quosque suo ordine, quo succedunt. §. 5. Sumtus funeris arbitrantur pro facultatibus, 36 vel dignitate 37 defuncti. §. 6. Praetor, vel Magistratus municipalis ad funus sumtus decernere debet, si quidem est pecunia in hereditate, ex pecunia, si non est, distrahere debet ea, quae tempore peritura sunt, quorum retentio onerat hereditatem: si minus, si quid auri, argenticque fuerit, distrahi, aut pignori jubebit, ut pecunia expediatur:

13. GAJUS lib. 19. ad Edictum provinciale.

Vel a debitoribus, si facile exigi possit.
2. Si is, cui testator mandavit, funus non duxerit. 3. Qui sunt sumtus funeris. 5. Quae non debent cum corporibus condi. 6. Qualis sit actio funeraria: quid in eam veniat. 7. Et quibus competat. 8. De his, qui testantur se pietatis causa facere. 9. De parte sumtus recuperanda. 10. De modico sumtu. 11. De eo, qui se heredem putat, funerante. 12. An actio funeraria cum aliis concurrat. 13. Si quis herede prohibente. 15. Vel mandato alicujus. 16. Vel quasi negotium heredis gerens funeraverit. 17. Adversus quos datur funeraria, & primum de successoribus.

14. ULPIANUS lib. 25 ad Edictum.

Et si quis impediatur eum, qui emit, quo minus ei res tradantur, Praetorem intervenire oportere, tuerique hujusmodi factum, si quid impediatur, quo minus ei res venditae tradantur.

§. 1. Si colonus, vel inquilinus sit is, qui mortuus est, nec sit, unde funeretur, ex inventis illatis eum funerandum Pomponius scri-

bit, & si quid superfluum remanserit, hoc pro debita pensione teneri. † Sed & si res legatae sint a testatore, de cujus funere agitur, nec sit, unde funeretur, ad eas quoque manum mittere oportet, * Satius 38 est enim, de suo testatorem funerari, quam aliquos legata consequi. † Sed si adita fuerit postea hereditas, res emptori auferenda non est, qui bona fidei possessor est, & dominium habet, qui auctore iudice comparavit. 39 Legatarium tamen legato carere non oportet, si potest indemnis ab herede praestari, quod si non potest, * melius 40 est, legatarium non lucrari, quam emptorem damno adfici. §. 2. Si 41 cui funeris sui curam testator mandaverit, & ille, accepta pecunia, funus non duxerit, de dolo actionem in eam dandam Mela scripsit. Credo tamen, & extra ordinem eum a Praetore compellendum funus ducere. §. 3. Funeris causa sumtus factus videtur is demum, qui ideo 42 fuit, ut funus ducatur, sine quo funus duci non possit, utputa si quid impensum est in delationem mortui: sed & si quid in locum fuerit erogatum, in quem mortuus inferretur, funeris causa videri impensum Labeo scribit, quia necessario locus paratur, in quo corpus conditur. §. 4. Impensa peregre 43 mortui, quae facta est, ut corpus perferretur, funeris est, licet nondum humo funeretur. † Idemque & si quid ad corpus custodiendum, vel etiam commendandum factum sit, vel si quid in marmor, vel vestem collocandam. §. 5. Non * autem oportet ornamenta cum corporibus condi 44, nec quid aliud hujusmodi, quod homines simplices faciunt. §. 6. Haec actio, quae funeraria dicitur, ex bono & aequo oritur, continet autem funeris causa tantum impensam, non etiam ceterorum sumtum. † Aequum autem accipitur ex dignitate 45 ejus, qui funeratus est, ex causa, ex tempore, & ex bona fide, ut neque plus impuretur sumtus nomine, quam factum est, neque tantum, quantum factum est, si immodice factum est, deberet enim haberi ratio facultatum ejus, in quem factum est, & ipsius rei, quae ultra modum sine causa consumitur. Quid ergo, si ex voluntate testatoris impensum est? Sciendum est, nec voluntatem sequendam 46, si res egredietur justam sumtus rationem: pro modo autem facultatum sumtum fieri. §. 7. Sed interdum is, qui sumtum in funus fecit, sumtum non recipit, si pietatis 47 gratia fecit, non hoc animo, quasi recepturus sumtum, quem fecit, & (ita) Imperator noster rescripsit. Igitur aestimandum erit arbitro, & perpendendum, quo animo sumtus factus sit, utrum negotium quis vel defuncti, vel heredis gerit, vel ipsius humanitatis: an vero misericordiae, vel pietati tribuens, vel affectu. Potest tamen distingui & misericordiae modus, ut in hoc fuerit misericors, vel pius, qui funeravit, ut eum sepeliret, ne insepultus jaceret, non etiam, qui suo sumtu fecerit: quod si iudici liqueat, non debet eum, qui convenitur, absolovere, * quis enim sine pietatis intentione alienum cadaver funerat? Oportet igitur testari, quem quo animo funerat, ne postea patiatur quaestionem. §. 8. Plerique filii, cum parentes suos funerant, vel alii, qui heredes fieri possunt, licet ex hoc ipso neque pro herede geritio 48, neque aditio praesumitur; tamen ne vel misuisse se necessarii, vel ceteri pro herede gessisse videantur, solent testari, pietatis gratia facere se sepulturam. Quid si supervacuo fuerit factum? ad illud se munire videntur, ne misuisse se credantur, ad illud non, ut sumtum consequantur, quippe protestantur, pietatis gratia id facere. Plenius igitur eos testari oportet, ut & sumtum possint servare. §. 9. Fortassis quis possit dicere, interdum partem sumtus facti posse recuperari, ut quis pro parte quasi negotium gerens, pro parte pietatis gratia id faciat. Quod est verius: partem igitur sumtus consequetur, quem non donandi animo fecit, §. 10. Iudicem, qui de ea aequitate cognoscit, interdum sumtum omnino non deberemittere modicum factum, si forte in contumeliam defuncti hominis locupletis modicus factus sit, nam non debet hujus rationem habere, cum contumeliam defuncto fecisse videatur, ita eum funerando. §. 11. Si quis, dum se heredem putat, patremfamilias funeraverit, funeraria actione uti non poterit, quia non hoc animo fecit, quasi alienum negotium gerens, & ita Trebatius, & Proculus putat. Puto tamen, & ei ex causa dandam actionem funerariam 49 §. 12. Labeo ait, quotiens quis aliam

(29. l. 31. in fin. infr. h. t. (30. v. l. 5. infr. de sepulcro violat. (31. l. 11. in pr. infr. h. t. (32. Vide tamen l. 48. supr. de pactis. (33. l. 14. in fin. infr. h. t. (34. Adde d. l. 14. §. 2. (35. v. l. pen. in fin. C. de legat. (36. d. l. 14. §. 6. in medio & fin. infr. h. t. (37. d. l. 14. §. 6. in pr. l. 21. infr. eod. v. l. 12. §. 3. infr. de admin. & peric. tut.

(38. §. 13. infr. hic. (39. l. 137. infr. de reg. jur. (40. v. l. 41. in fin. infr. de reg. jur. (41. Adde l. 12. §. 4. supr. h. t. (42. Adde l. 37. infr. eod. (43. l. 112. §. pen. infr. de condic. & demonstr. (44. v. l. 163. in fin. infr. de legat. 1. l. ult. in fin. infr. de auro, & argento. (45. l. 12. §. 5. supr. h. t. (46. Adde l. 1. in fin. infr. ad leg. Falcid. (47. v. l. 27. §. 1. supr. de negot. gest. l. 32. §. pen. infr. de condic. indeb. (48. l. 4. supr. h. t. l. 20. §. 1. infr. de acquir. vel omitt. hered. (49. h. t. in pr. infr. h. t.

50 actionem habet de funeris impensa consequenda, *funeraria* eum agere non posse, & ideo, si *familia eriscunda* agere possit 51, *funeraria* non acturum. Plane, si jam familia eriscunda iudicio actum sit, posse agi. §. 13. Idem Labeo ait, si prohibente herede funeraveris testatorem, ex causa competere tibi funerariam. Quid enim si filium testatoris heres ejus prohibuit? Huic contradici potest, ergo pietatis gratia funerasti: sed pone me testatum, habiturum me funerariam actionem, de suo 52 enim expedit mortuos funerari. Et quid, si testator quidem mihi funus mandavit, heres prohibet, ego tamen nihilominus funeravi? nonne æquum est, mihi funerariam competere? & generaliter puto, * iudicem (justum) non meram negotiorum gestorum actionem imitari, sed solutius æquitatem sequi; cum hoc ei & actionis natura indulget. §. 14. Divus autem Marcus rescriptit, eum heredem, qui prohibet funerari ab eo, quem testator elegit, non recte facere: *pœnam tamen in eum statutam non esse*. §. 15. Qui mandatu alterius funeravit, non habet funerariam actionem, sed is scilicet, qui mandavit funerandum, (sive) solvit ei, cui mandavit, sive debet. Quod si pupillus mandavit sine tutore auctore, utilem funerariam dandam adversus heredem ei, qui impendit: lucrari enim heredem iniquum est. Si autem pupillus funus ad se pertinens sine tutoris auctoritate mandavit, dandam in eum actionem arbitror, si & heres existit ei, qui funeratus est, solvendoque hereditas est. Contra si quis mandatu heredis funeraverit, non posse eum funeraria agere 53, Labeo scribit, quia habet mandati actionem. §. 16. Si tamen quasi negotium heredis gerens funeravit, licet ratum non habeat, tamen funeraria eum agere posse, Labeo scribit. §. 17. Datur autem hæc actio *adversus eos, ad quos funus pertinet* 54, utputa adversus heredem, bonorumve possessorem, ceterosque successores 55

De Patrono, qui petit bonor. possess. contra tab.

15. POMPONIVS lib. 5. ad Sabinum.

Funeris impensam & patronus 56, qui bonorum possessionem petit contra tabulas, præstat.

Si mulier funeretur.

16. ULPIANUS lib. 25. ad Edictum.

In eum, ad quem 57 dotis nomine quid pervenerit, dat Prætor funerariam actionem; * æquissimum enim visum est veteribus, mulieres, quasi de 58 patrimoniis suis, ita de dotibus funerari, & eum, qui morte mulieris dotem lucratur, in funus conferre debere, sive pater mulieris est, sive maritus.

De patre.

17. PAPINIANUS lib. 3. Responsorum.

Sed si nondum pater dotem recuperaverit, vir solus convenietur, reputaturus patri, quod eo nomine præstiterit:

18. JULIANUS lib. 10. Digestorum,

Impensa enim funeris æs alienum dotis est:

19. ULPIANUS lib. 5. ad Sabinum.

Ideoque etiam dos sentire hoc æs alienum debet.

20. IDEM lib. 25. ad Edictum.

Neratus quærit, si is, qui dotem dederat pro muliere, stipulatus est duas partes dotis reddi, tertiam apud maritum remanere, pactus sit, *ne quid maritus in funus conferret*, an funeraria maritus teneatur? Et ait, si quidem ipse stipulator mulierem funeravit, locum esse pacto, & inutilem ei funerariam fore, si vero alius funeravit, posse eum maritum convenire, quia * pacto hoc publicum jus infringi non possit. 59 Quid tamen, si quis dotem hac lege dederit pro muliere, *Ut ad ipsum rediret, si in matrimonio mortua esset, aut quoquo modo soluto matrimonio?* numquid hic in funus non conferat? Sed cum dos morte mulieris ad eum pervenerit, potest dici, conferre eum. §. 1. Si maritus 60 lucratur dotem, convenietur funeraria, pater autem, non. Sed in hunc casum puto, si dos, quia permodica fuit, in funus non sufficit, in superfluum in patrem debere actionem dari. 61

§. 2. Cum materfamilias decedit; nec (est) ejus solvendo hereditas, funerari eam ex dote tantum oportet, & ita Celsus scribit.

De patre funerati.

21. PAULUS lib. 27. ad Edictum.

In patrem 62, cujus in potestate fuerit is, cujus funus factum erit, competit funeraria actio, pro dignitate, & facultatibus 63.

Si mulier funeretur.

22. ULPIANUS lib. 25. ad Edictum.

Celsus scribit, Quotiens mulier decedit, ex dote, quæ penes virum remanet, & ceteris mulieris bonis, pro portione 64 funeranda est:

23. PAULUS lib. 27. ad Edictum.

Veluti si in dote centum sint, in hereditate ducenta, duas partes heres, unam vir conferet.

24. ULPIANUS lib. 25. ad Edictum.

Julianus scribit, non deductis legatis.

25. PAULUS lib. 27. ad Edictum.

Nec pretiis manumissorum,

26. POMPONIVS lib. 15. ad Sabinum.

Nec ære alieno deducto:

27. ULPIANUS lib. 25. ad Edictum.

Sic pro rata, & maritum, & heredem conferre in funus oportet. §. 1. Maritus funeraria non convenietur, si 65 mulieri in matrimonio dotem solverit, ut Marcellus scribit. Quæ sententia vera est, in his tamen casibus, in quibus hoc ei facere legibus permixtum 66 est. §. 2. Præterea maritum puto funeraria in id demum teneri, quod facere potest, id enim lucrari videtur, quod præstaret mulieri, si conveniretur.

28. POMPONIVS lib. 15. ad Sabinum.

Quod si nulla dos esset, tunc omnem impensam patrem 67 præstare debere, Atilicinus ait: aut heredes ejus mulieris, puta emancipatæ. Quod si neque heredes habeant, neque pater solvendo sit, maritum in quantum facere potest, pro hoc conveniri, ne injuria eis videretur, quondam uxorem ejus insepultam relinqui.

29. GAJUS lib. 19. ad Edictum provinciale.

Si mulier post divortium alii nupta decesserit, non putat Fulcinius priorem maritum, licet lucri dotem faciat, funeris impensam præstare. §. 1. Is, qui filiamfamilias funeravit, antequam 68 dos patri reddatur, cum marito recte agit, reddita dote patrem obligatum habet. Utique autem, si cum marito actum fuerit, is eo minus patri mulieris restitutus est.

30. POMPONIVS lib. 15. ad Sabinum.

Contra quoque, quod pater in funus filia impendit, aut aliæ agente secum funeratia præstitit, ipse actione de dote a marito recipit. 69 §. 1. Sed si emancipata in matrimonio decedat, collaturos heredes, bonorumve possessores, & patrem, (pro portione dotis, quam recipit, & virum) pro portione dotis, quam lucratus est.

Si funeretur filiusfamilias miles. 1. De Domino funerati,

funeratæve 2. De tempore hujus actionis.

De successoribus.

31. ULPIANUS lib. 25. ad Edictum.

Si filiusfamilias miles sit, & habeat castrense peculium, puto successores ejus ante teneri, sic deinde ad patrem venire. §. 1. Qui *servum alienum, vel ancillam sepelivit*, habet adversus dominum funerariam actionem. §. 2. Hæc actio non est annua, sed perpetua 70, & heredi, ceterisque successoribus, & in successoribus datur.

Si possessor hereditatis funus fecerit. 1. De viro, & uxore eodem momento mortuis.

32. PAULUS lib. 27. ad Edictum.

Si possessor hereditatis funus fecerit, deinde victus, in restitutione non deduxerit, quod impenderit, utilem esse ei funerariam 71. §. 1. Si eodem momento 72 temporis vir, & uxor decesserit, Labeo ait, in heredem viri pro portione 73 dotis dandam hanc actionem, quoniam id ipsum dotis nomine ad eum pervenit.

(50. §. 15. in fin. infr. hic. (51. v. l. 49. in fin. supr. famil. erisc. (52. §. 1. supr. hic. (53. §. 12. supr. hic. (54. l. 11. §. 2. supr. h. t. (55. Adde l. 15. l. 21. l. 31. in pr. infr. eod. (56. l. 6. in fin. supr. si pars hered. (57. l. 17. l. 18. l. 19. & 20. §. 1. infr. h. t. l. 13. C. de negot. gest. (58. v. l. 3. §. 5. in fin. supr. de minor. l. 4. infr. de collat. (59. l. 38. supr. de pact. l. 1. §. 9. infr. de magistrat. conven. l. 15. §. 1. infr. ad leg. Valcid. (60. l. 16. supr. h. t. arg. l. 29. in fin. infr. eod. (61. l. 4. 28. infr. eod.

(62. l. 16. 17. 18. supr. l. 28. l. 31. in pr. infr. eod. (63. l. 12. §. 5. supr. eod. (64. l. 23. 24. 25. 26. 27. l. 30. in fin. infr. eod. (65. Adde l. 29. §. 1. infr. eod. (66. v. l. 22. §. 8. in fin. infr. soluto matrim. Nov. 97. c. 6. in pr. verf. quia enim. (67. l. 20. §. 1. l. 21. supr. h. t. (68. Adde l. 17. l. 20. §. 1. l. 27. §. 1. supr. eod. (69. l. 60. infr. soluto matrim. (70. l. 9. in fin. supr. h. t. (71. v. l. 14. §. 11. supr. eod. (72. v. l. 9. §. 3. infr. de reb. dubiis. (73. v. l. 22. supr. h. t.

Cui erepta, ut indigno, hereditas, retinet jus sepulcri.

33. ULPIANUS lib. 68. ad Edictum.

Si quis fuit heres, deinde hereditas ablata sit ei, quasi indigno, magis est, ut penes eum jura sepulcrorum remaneant.

Si heres in locum sub conditione legatum intulerit.

34. PAULUS lib. 64. ad Edictum.

Si locus sub conditione legatus sit, interim heres inferendo mortuum, non facit locum religiosum.

Qui lugeri non debent: seu de non LUGENDIS.

35. MARCELLUS lib. 5. Digestorum.

Minime majores lugendum 74 putaverunt eum, qui ad patriam delendam, & parentes, & liberos interficiendos venerit: quem si filius patrem, aut pater filium occidisset, sine scelere, etiam proemio adficiendum omnes constituerunt.

De locis captis ab hostibus, & postliminio.

36. POMPONIUS lib. 26. ad Quintum Mucium.

Cum loca capta sunt ab hostibus 75, omnia desinunt religiosa, vel sacra esse, sicut homines liberi in servitutem perveniunt. Quod si ab hac calamitate fuerint liberata, quasi (quodam) postliminio reversa, pristino statui restituntur.

Qui sunt sumtus funeris. 1. De monumento.

37. MACER lib. 1. ad legem xx. hereditatum.

Funeris sumtus accipitur, quidquid 76 corporis causa, veluti unguentorum 77, erogatum est, & pretium loci, in quo defunctus humatus est, & si qua vestigalia sunt, vel sarcophagi, & vectura. & quidquid corporis causa, antequam sepeliatur, consumtum est, funeris impensam esse existimo. §. 1. Monumentum autem sepulcri id esse, Divus Hadrianus rescripsit, quod 78 monumenti, id est, causa muniendi ejus loci factum sit, in quo corpus impositum sit. Itaque si amplum quid edificari testator jussit, veluti in circuitum porticationes, eos sumtus funeris causa non esse.

Mora ne fiat sepultura, Præsidis officium est.

38. ULPIANUS lib. 9. de omnibus Tribunalibus.

Ne corpora, aut ossa mortuorum detinerentur 79, aut vexarentur, neve prohiberentur, quo minus via publica transferrentur, aut quo minus 80 sepelirentur, Præsidis provinciæ officium est.

De corpore condito non inquietando, id est, non commovendo, transferendo.

39. MARCIANUS lib. 3. Institutionum.

Divi Fratres Edicto admonuerunt, ne justæ sepulturae traditum, id est, terra conditum, corpus inquietetur. Videtur autem terra conditum, & si in arcula conditum hoc animo sit, ut non alibi transferatur. Sed arculam ipsam, si res exigat, in locum commodiorem licere transferre, non est denegandum.

40. PAULUS lib. 3. quæstionum.

Si quis enim eo animo corpus intulerit, quod cogitaret inde alio postea transferre, magisque temporis gratia deponere, quam quod ibi sepeliret mortuum, & quasi æterna sede dare destinaverit, manebit locus profanus.

De Communi pluribus loco religioso.

41. CALLISTRATUS lib. 2. Institutionum.

Si plures sint domini ejus loci, ubi mortuus inferitur, omnes consentire debent, cum extranei inferantur, nam ex ipsis dominis, quemlibet recte ibi sepeliri constat, etiam sine ceterorum consensu; maxime, cum alius non sit locus, in quo sepeliretur.

Definitio monumenti, sepulcri, cænotaphii.

42. FLORENTINUS lib. 7. Institutionum.

Monumentum 81 generaliter res est memoriæ causa in posterum prodita, in qua si corpus, vel reliquiae inferantur, fiet sepulcrum; si vero nihil eorum inferatur, erit monumentum memoriæ causa factum, quod Greci νεοτάφιον 82, id est, inane sepulcrum appellant.

De his, qui religiosum locum facere non possunt, interdicto

tamen de mortuo inferendo utiliter agunt:

puta de proprietario, & socio.

(74. l. 11. §. 3. supr. de his, qui notantur infam. (75. Adde l. 4. infr. de sepulcro violat. (76. l. 14. §. 3. 4. 5. supr. h. t. (77. v. l. 7. §. 3. infr. de in rem verso. (78. l. 2. §. 6. supr. leg. 42. infr. h. t. (79. l. 3. §. 4. infr. de sepulcro violat. v. Nov. 60. in pr. circa fin. & c. 1. §. 1. Nov. 115. c. 5. §. 1. (80. l. 7. infr. de sepulcro violat. v. l. 6. c. 99. (81. l. 2. §. 6. supr. h. t. (82. l. 6. in fin. supr. cod.

43. PAPIANUS lib. 8. Quæstionum.

Sunt personæ, quæ quamquam religiosum locum facere non possunt, interdicto tamen de mortuo inferendo utiliter agunt, ut puta dominus proprietatis 83, si in fundum, cujus fructus alienus est, mortuum inferat, aut inferre velit; nam, si intulerit, non faciet justum sepulcrum; sed, si prohibeatur, utiliter interdicto, qui de jure domini quæritur, agat. Eademque sunt in socio, qui in fundum communem invito socio mortuum inferre vult, nam propter publicam utilitatem, ne insepulta cadavera jacerent, strictam actionem insuper habemus: quæ nonnunquam in ambiguis religionum quæstionibus omitti solet; nam summam esse rationem, quæ pro religione facit.

De sepulto in diversis locis. 1. Si reliquiae transferantur.

44. PAULUS lib. 3. Quæstionum.

Cum in diversis locis sepultum est, uterque quidem locus religiosus non fit, quia * una sepultura plura sepulcra efficere non potest: mihi autem videtur illum religiosum esse, ubi quod est principale, conditum est, id est, caput, cujus imago sit, inde cognoscitur. §. 1. Cum autem impetratur, ut reliquiae transferantur, desinit locus esse religiosus.

Privilegium funerarium, seu funerariæ actionis.

45. MARCIANUS lib. 8. Fideicommissorum.

Impensa funeris semper ex hereditate deducitur, quæ etiam omne creditum solet præcedere, cum bona solvendo non sint.

Si defunctus omnium prædiorum usumfructum separatim legaverit.

1. De herede, & marito defunctæ. 2. Si vestimenta legata in funus erogentur.

46. SCÆVOLA lib. 2. Quæstionum.

Si plura prædia quis habuit, & omnium usumfructum separatim legaverit, poterit in unum inferri, & electio erit heredis, & gratificationi locus, sed fructuario utilem actionem 84 in heredem dandam ad id recipiendum, quod propter eam electionem minus est ususfructus. §. 1. Si heres mulieris inferat mortuam in hereditarium fundum, a marito, qui debet in funus ejus conferre, pro æstimatione loci consequatur. §. 2. Ei, cui vestimenta legantur, si in funus erogata sint, utilem actionem in heredem dandam placuit, & privilegium funerarium.

T I T. VIII.

DE MORTUO INFERENDO, ET SEPULCRO ÆDIFICANDO.

Interdictum de mortuo inferendo. 1. Quid sit prohibere inferre. 2. De domino proprietatis. 3. Si quis via prohibeatur, & de aliis servitutibus. 4. Quale sit hoc interdictum. 5. Interdictum de sepulcro ædificando. 6. Et ejus ratio. 7. De sepulcro, vel monumento faciendo. 8. Quid sit prohibere ædificare. 9. Quid sit ædificare. 10. De eo, qui agit, ut labatur sepulcrum.

1. ULPIANUS lib. 68 ad Edictum.

Prætor ait, Quo, quæve illi mortuum inferre invito te jus est, quo minus illi, eo, cave mortuum inferre, & ibi sepelire liceat, vim fieri veto. §. 1. Qui inferendi mortuum jus habet, non prohibetur inferre. 1. Prohiberi autem inferre videtur, si in locum inferre prohibeatur, sive itinere arceatur. §. 2. Hoc Interdicto 2 de mortuo inferendo dominus proprietatis 3 uti potest, quod etiam de loco puro competit. §. 3. Item si mihi in fundum via debeatur, in quem fundum inferre volo, & via prohibear, hoc interdicto posse me expediri placuit, quia inferre prohibeor, qui via uti prohibeor, idque erit probandum, & si alia servitus debeatur. §. 4. Hoc interdictum prohibitorium 4 esse, palam est. §. 5. Prætor ait, Quo illi jus est invito te mortuum inferre, quominus illi in eo loco sepulcrum sine dolo malo ædificare liceat, vim fieri veto. §. 6. Interdictum hoc propterea propositum est, quia * religionis interest, monumenta extrui, & exornari. §. 7. Facere sepulcrum, sive monumentum in loco, in quo ei jus est, nemo prohibetur. §. 8. Ædificare videtur prohibere, & qui prohibet eam 5 materiam conveyi, quæ ædificio necessaria sit, proinde &, si operi necessarios prohibuit quis venire, interdictum locum habet, & si machinam alligare quis prohibeat; si tamen eo loci prohibeat, qui servitutem debeat, ceterum si in meo solo velis machinam ponere, non tenebor Inter-

(83. l. 2. §. 8. supr. cod. l. 1. §. 2. infr. tit. prox. (84. l. 17. in pr. supr. de usufr. l. 66. §. 4. infr. de legat. 2.

TIT. VIII. (1. l. 8. in fin. supr. tit. prox. (2. d. l. 8. in fin. (3. l. 43. supr. tit. prox. (4. l. 9. supr. h. t. §. 1. Inst. de interdict. (5. l. 4. in pr. infr. de itinere actusque privat.

dicto, si jure te non patiar. §. 9. Aedificare autem non solum, qui novum opus molitur, intelligendus est, verum is quoque, qui vult reficere. §. 10. Is, qui id agit, ut labatur sepulcrum, hoc interdicto tenetur.

De pragnante defuncta, non ante humana, quam partu exciso.

2. MARCELLUS lib. 28. Digestorum.

Negat lex Regia, mulierem, quæ pragnans & mortua sit, humari, ante quam partus ei excidatur: qui contra fecerit, spem animantis cum gravida peremisse videtur.

Si propius aedificium alienum aut aedificetur sepulcrum.

1. Aut mortuus inferatur.

3. POMPONIUS lib. 9. ad Sabinum.

Si propius aedes tuas quis aedificet (&) sepulcrum, opus novum (tu) nunciare poteris: sed facto opere, nullam habebis actionem, nisi quod vi, aut clam. §. 1. Si propius aedificium alie-

(6. l. 18. supr. de statu homin. l. 3. infr. de penis.

num intra legitimum 7 modum mortuus illatus sit, postea eum prohibere non poterit aedificii dominus, quo minus alium mortuum eo inferat, vel monumentum aedificet, si ab initio domino sciente hoc fecerit.

De jure sepulcri acquirendo.

4. ULPIANUS lib. 2. Responsorum.

Longa possessione jus sepulcri non tribui ei, cui jure non competit.

De monumento perficiendo. 1. De loco religioso reficiendo.

5. IDEM lib. 1. Opiniorum.

Si in eo monumento, quod imperfectum esse dicitur, reliquia hominis condita sunt, nihil impedit, quominus id perficiatur. §. 1. Sed si religiosus locus jam factus sit, Pontifices explorare debent, quatenus, salva religione, desiderio reficiendi operis mendandum sit.

(7. v. l. ult. supr. fin. regund. (8. Vide tamen l. 6. C. de religios.

DIGESTORUM,

SEU

PANDECTARUM

PARS TERTIA.

LIBER DUODECIMUS.

TIT. I.

DE REBUS CREDITIS, SI CERTUM PETETUR, ET DE CONDICTIONE.

Expositio tituli de rebus creditis.

1. ULPIANUS lib. 26. ad Edictum.

Est, prius quam ad verborum interpretationem perveniamus, pauca de significatione ipsius Tituli referre. Quoniam igitur multa ad contractus varios pertinentia jura sub hoc Titulo Prætor inseruit, ideo *rerum creditarum* titulum præmisit: omnes enim contractus, quos alienam fidem secuti instituimus, complectitur: nam, ut lib. 1. Quæstionum Celsus ait, *credendi* generalis appellatio est. Ideo sub hoc Titulo Prætor, & de commodato, & de pignore dixit: nam cuicumque rei adsentiamur, alienam fidem secuti, mox recepturi, quid ex hoc contractu, *credere* dicimur. † *Rei* quoque verbum, ut generale, Prætor elegit.

Mutuum quomodo, 1. Et quibus in rebus contrahitur. 2. De etymologia, & effectu mutui. 3. Quid intersit inter creditum, & mutuum. 4. Qui mutuum dare possunt. 5. Si verbis credatur.

2. PAULUS lib. 28. ad Edictum.

Mutuum damus recepturi non eandem speciem, quam dedimus, (alioquin commodatum erit, aut depositum): sed idem genus: nam si aliud genus, veluti, ut pro tritico vinum recipiamus, non erit mutuum. §. 1. Mutui datio consistit in his rebus, quæ pondere, numero, mensura consistunt: quoniam eorum datione possumus in creditum ire, quia in genere suo functionem recipiunt per solutionem, quam specie: nam in ceteris rebus ideo in creditum ire non possumus, quia aliud pro alio invito & creditori solvi non potest. §. 2. Appellata est autem *mutui datio* ab eo, quod de meo tuum fit 4: & ideo, si non fiat tuum, non

nascitur obligatio. §. 3. *Creditum* ergo a *mutuo* differt, quia genus a specie: nam creditum consistit extra eas res, quæ pondere, numero, mensura continentur: sicut, si eandem rem recepturi sumus, creditum est. † Item mutuum non potest esse, nisi proficiatur pecunia: creditum autem interdum, etiam si nihil proficiatur, veluti si post nuptias dos promittatur. §. 4. In mutui datione oportet dominum esse dantem: nec obest, quod filiusfamilias, & servus, dantes peculiare nummos, obligant: id enim tale est, quale, si voluntate mea tu des pecuniam: nam mihi actio acquiritur, licet & mei nummi non fuerint. §. 5. Verbis quoque credimus, quodam actu ad obligationem comparandam interposito: veluti stipulatione.

Qualis res in mutuo reddi debet.

3. POMPONIUS lib. 27. ad Sabinum.

Cum quid mutuum dederimus, etsi non cavimus, ut æque bonum nobis redderetur, non licet debitori deteriores rem, quæ ex eodem genere sit, reddere: veluti vinum novum pro veteri. Nam * in contrahendo quod agitur, pro cauto habendum est: id autem agi intelligitur, ut ejusdem generis, & eadem bonitate solvatur, qua datum sit.

De deposito futuri mutui causa contracto. De eo, qui rem vendendam accepit, ut pretio uteretur. 1. De pignore, & fructibus. 2. de his, quæ flumen abstulit.

4. ULPIANUS lib. 34. ad Sabinum.

Si quis nec causam, nec propositum fœnerandi habuerit, & tu ementurus prædia, desideraveris mutuum pecuniam, nec volueris creditæ nomine, antequam emisses, suscipere, atque ita creditor, quia necessitatem forte proficiendi habeat, deposuerit apud te eandem pecuniam, ut, si emisses, crediti nomine obligatus esses, hoc depositum periculo est ejus, qui suscepit. Nam & qui rem vendendam acceperit, ut pretio uteretur, periculo suo rem habebit. §. 1. Res pignori data, pecunia soluta, condici potest: & fructus ex injusta causa percepti condicendi sunt. Nam & si colonus post lustrum 6 completum, fructus perceperit, condici eos

TIT. I. (1. Lib. 4. C. 2. & Instit. quib. modis re contrah. obligat. in pr. (2. l. 1. §. 2. infr. de oblig. & action. & in pr. Instit. quib. modis re contrah. oblig. (3. l. 16. & 17. C. de solution. l. 9. C. de rescind. vend. in pr. Instit. quib. mod. tollitur oblig. (4. In fin. pr. Instit. quib. modis re contrahitur oblig.

(5. l. 9. §. 8. infr. h. t. (6. l. 67. in fin. infr. de furt.

constat: ita demum, si non ex voluntate domini percepti sunt: nam, si ex voluntate, procul dubio cessat conditio. §. 2. Ea, quæ vi fluminum importata sunt, condici 7 possunt.

De re perempta, & de mora.

5. POMPONIUS lib. 22. ad Sabinum.

Quod te mihi dare oporteat, si id postea perierit, quam per te factum erit, quo minus id mihi dares, tuam fore id detrimentum constat. Sed cum quærat, an per te factum sit, animadverti debet, non solum in potestate tua fuerit id, necne; aut dolo & malo feceris, quominus esset, vel fuerit, necne; sed etiam, si aliqua iusta causa sit, propter quam intelligere deberes te dare oportere.

Certi definitio.

6. PAULUS lib. 28. ad Edictum.

Certum est 9, cujus species, vel quantitas, quæ in obligatione versatur, aut nomine suo, aut ea demonstratione, quæ nominis vice 10 fungitur, qualis, quantaque sit, ostenditur. Nam & Pedius libro primo de stipulationibus * nihil referre ait, proprio nomine res appelleretur, an digito ostendatur, an vocabulis quibusdam demonstraretur: quatenus mutua vice fungantur, quæ tantundem præstent.

Quæ inferi mutuo possunt. De mutuo conditionali.

7. ULPIANUS lib. 26. ad Edictum.

Omnia, quæ inferi stipulationibus possunt, eadem possunt etiam numerationi pecuniæ; & ideo & conditiones.

8. POMPONIUS lib. 6. ex Plautio.

Proinde mutui datio interdum pendet, ut ex postfacto confirmetur 11: veluti, si dem tibi mutuos nummos, ut si conditio aliqua exstiterit, tui fiant, sisque mihi obligatus: item, si legatam pecuniam heres 12 crediderit, deinde legatarius eam noluit ad se pertinere; quia heredis 13 ex die aditæ hereditatis videtur nummi fuisse, ut credita pecunia peti possit. Nam Julianus ait, & traditiones ab herede factas ad id tempus redigi, quo hereditas adita fuerit, cum repudiatum sit legatum, aut adpositum.

Quibus ex causis certi conditio competit. 2. De obligatione suo, vel alieno nomine. 4. Si numerationem sequatur stipulatio inutilis. 8. De pecunia credita nomine alieno. 9. Si depositario permittatur uti re deposita.

9. ULPIANUS lib. 26. ad Edictum.

Certi conditio competit ex omni causa, ex omni obligatione, ex qua certum petitur: sive ex certo 14 contractu petatur, sive ex incerto, licet enim nobis ex omni contractu certum condicere, dummodo præsens sit obligatio: ceterum si in diem sit, vel sub conditionem obligatio, ante diem 15, vel conditionem 16 non potero agere. §. 1. Competit hæc actio etiam ex legati causa, & ex lege Aquilia: sed ex causa furtiva per hanc actionem condicatur. Sed & si ex Senatusconsulto agatur, competit hæc actio: veluti, si is, cui fiduciaria hereditas restituta est, agere volet. §. 2. Sive autem suo nomine quis obligatus sit, sive alieno, per hanc actionem recte convenitur. §. 3. Quoniam igitur ex omnibus contractibus hæc certi conditio competit, sive re fuerit contractus factus, sive verbis, sive conjunctim, referendæ sunt nobis quædam species, quæ dignum habent tractatum, an hæc actio ad petitionem eorum sufficiat. §. 4. Numeravi tibi decem, & hæc alii stipulatus sum: nulla est stipulatio 17. An condicere decem per hanc actionem possim, quasi duobus contractibus intervenientibus: uno, qui re factus est, id est, numeratione: alio, qui verbis, id est, inutiliter: quoniam alii 18 stipulari non potui? Et puto posse. §. 5. Idem erit, si a pupillo fuero sine tutoris auctoritate stipulatus, cui tutore (auctore) credidi: nam & tunc manebit mihi conditio ex numeratione. §. 6. Item quæri potest, & si, quod tibi numeravi, sub impossibili conditione stipuler: cum enim nulla sit stipulatio, manebit conditio. §. 7. Sed & si ei numeravero, cui postea bonis interdictum est, mox ab eo stipuler, puto, pupillo eum comparandum; quoniam & stipulando sibi acquirit 19. §. 8. Si nummos meos tuo nomine dederò, velut tuos,

(7. Adde l. 9. §. 1. infr. de damno infect. (8. l. 17. §. 1. vers. quod si dolo. supr. de rei vind. (9. l. 74. & 75. infr. de verb. oblig. (10. l. 34. in pr. infr. de condit. & demonstr. (11. v. l. 19. in pr. infr. h. t. (12. l. 15. infr. de rebus dub. (13. l. 44. §. 1. infr. de legat. 1. (14. v. l. 74. infr. de verb. oblig. (15. l. 44. §. 1. infr. de oblig. & act. l. 137. in fin. §. 2. infr. de verb. oblig. l. 186. infr. de reg. jur. §. 2. Inst. de verb. oblig. (16. l. 36. infr. h. t. l. 213. infr. de verb. sign. l. 169. in fin. infr. de reg. jur. (17. l. 3. C. de contrah. & committ. stipul. (18. l. 38. §. 17. infr. de verb. oblig. §. 4. §. 19. Inst. de inutil. stipul. §. 19. l. 6. infr. de verb. oblig.

absente te, & ignorante, Aristo scribit, adquiri tibi condictionem 20. Julianus quoque de hoc interrogatus libro x. scribit, veram esse Aristonis sententiam, nec dubitari, quin, si meam pecuniam tuo nomine, voluntate tua, dederò, tibi adquiratur obligatio: cum quotidie credituri pecuniam mutuam, ab alio poscamus, ut nostro nomine creditor (meus &) futuro debitori nostro. §. 9. Deposui apud te decem, postea permisi tibi uti. Nerva, Proculus etiam, antequam moveantur, condicere, quasi mutua, tibi hæc posse ajunt. Et est verum, ut & Marcello videtur; animo enim cœpit possidere: ergo transit 21 periculum ad eum, qui mutuum rogavit; & poterit ei condici.

10. IDEM lib. 2. ad Edictum.

Quod si ab initio, cum deponerem, uti tibi, si voles, permisero, creditam non esse, antequam mota sit: quoniam debitum iri non est certum.

Si res vendenda detur futuri mutui causa. 1. De credito, ut minus, vel plus debeat. 2. Si servus crediderit.

11. IDEM lib. 26. ad Edictum.

Rogasti me, ut tibi pecuniam crederem, ego, cum non haberem, lancem tibi dedi, vel massam auri, ut eam venderes, & nummis uteris: si venderis, puto mutuum pecuniam factam. Quod si lancem, vel massam sine tua culpa perdideris prius, quam venderes, utrum mihi, an tibi perierit, quæstionis est: mihi videtur Nervæ distinctio verissima, existimantis, multum interesse, venalem habui hanc lancem, vel massam, necne; ut, si venalem habui, mihi perierit; quemadmodum si alii dedissem vendendam: quod si non fui proposito hoc, ut venderem, sed hæc causa fuit vendendi, ut tu uteris, tibi eam periisse, & maxime, si sine usuris credidi. §. 1. Si tibi dederò decem (sic,) ut novem debeas, Proculus ait, & recte, non amplius te ipso jure debere, quam novem. Sed si dederò, ut undecim debeas, putat Proculus, amplius, quam decem condici non posse 22. §. 2. Si fugitivus servus nummos tibi crediderit, an condicere tibi possit dominus, quæritur: Et quidem si servus meus, cui concessa est peculii administratio, crediderit tibi, erit mutua. Fugitivus autem, vel alius servus, contra voluntatem domini credendo, non facit accipientis 23. Quid ergo? Vindicari nummi possunt, si existant: aut, si dolo malo desinant possideri, ad exhibendum agi. Quod si sine dolo malo consumisti, condici tibi poterunt.

An furioso detur hæc actio.

12. Pomponius lib. 6. ex Plautio.

Si a 24 furioso, cum eum compotem mentis esse putares, pecuniam quasi mutuam acceperis, eaque in rem tuam versa fuerit, conditionem furioso adquiri, Julianus ait: nam ex quibus causis ignorantibus nobis actiones adquiruntur, ex iisdem etiam furioso adquiri. † Item, si is, qui servo crediderat, furere cœperit, deinde 25 servus in rem domini id verterit, condici furiosi nomine posse. † Et si alienam pecuniam 26 credendi causa quis dederit, deinde furere cœperit, & consumpta sit ea pecunia, condictionem furioso adquiri.

Si fur crediderit. 1. De nummis alienis. 2. Si servus communis crediderit de pecunia communi.

13. ULPIANUS lib. 26. ad Edictum.

Nam & si fur nummos credendi animo dedit, accipientis non facit; sed, consumptis 27 eis, nascitur conditio. §. 1. Unde Papinianus lib. VIII. Quæstionum ait: Si alienos nummos tibi mutuos dedi, non ante mihi teneris, quam eos consumseris. Quod si per partes eos consumseris, an per partes tibi condicam, quærit? Et ait, condicendum, si admonitus alienos nummos fuisse, ideo per partem condico, quia nondum totos consumptos compereram. §. 2. Si servus communis decem crediderit, puto, sive administratio servo concessa est, sive non, & consummantur nummi, quinque competere actionem. Nam & si communes 28 tibi nummos credidero centum, posse me quinquaginta condicere, lib. VIII. Quæstionum Papinianus scribit; etiam si singula corpora communia fuerint.

Si filiusfamilias pecuniam mutuatus solverit.

14. IDEM lib. 29. ad Edictum.

Si filiusfamilias contra Senatusconsultum mutuatus pecuniam solverit, patri nummos vindicanti nulla exceptio objicietur. Sed

(20. l. 2. §. pen. supr. h. t. l. 126. §. 2. vers. plane. infr. de verb. oblig. l. 2. C. per quas person. nob. adquir. (21. l. 4. in pr. supr. h. t. (22. l. 17. in pr. supr. de pact. l. 9. C. de non numer. pecun. (23. v. l. 48. in pr. infr. de pecul. (24. l. 24. in pr. infr. de oblig. & act. (25. d. l. 24. §. 1. (26. d. l. 24. §. 2. (27. l. 6. §. 2. infr. de solution. (28. d. l. 94. §. 1.

si fuerint consumti a creditore nummi, Marcellus ait, cessare conditionem: quoniam *totiens conditio datur, quotiens ex ea causa numerati sunt, ex qua actio esse potuisset, si dominium ad accipientem transisset; in proposito autem non esset. Denique per errorem soluti 29 contra Senatusconsultum crediti magis est cessare repetitionem.

Quibus modis contrahitur mutuum.

15. IDEM lib. 31. ad Edictum.

Singularia quaedam recepta sunt circa pecuniam creditam. Nam si tibi debitorem meum iussero dare pecuniam, obligaris mihi, quamvis meos nummos non acceperis. Quod igitur in duabus personis recipitur, hoc & in eadem persona recipiendum est: ut, cum ex causa mandati pecuniam mihi debeas, & convenerit, ut crediti nomine eam retineas, videatur mihi data pecunia, & a me ad te profecta.

Si socius crediderit.

16. PAULUS lib. 32. ad Edictum.

Si socius propriam pecuniam mutuam dedit; omnimodo creditam (pecuniam) facit, licet ceteri dissenserint. Quod si communem numeravit, non alias creditam efficit, nisi ceteri quoque consentiant: quia suæ 30 partis tantum alienationem habuit.

Si filiusfamilias viaticum suum crediderit.

17. ULPIANUS lib. 1. Disputationum.

Cum filiusfamilias viaticum 31 suum mutuum dederit, cum studiorum causa Romæ ageret, responsum est a Scævola, extraordinario iudicio esse illi subveniendum.

De dissensu in speciem contractus.

18. IDEM lib. 7. Disputationum.

Si ego pecuniam tibi quasi donaturus dederam, tu quasi mutuam accipias, Julianus scribit, donationem non esse. Sed an mutua sit, videndum. Et puto, nec mutuam esse: magisque nummos accipientis non fieri 32, cum 33 alia opinione acceperit. Quare, si eos consumserit, licet conditione teneatur, doli tamen exceptione uti poterit: quia secundum voluntatem dantis nummi sunt consumti. §. 1. Si ego quasi deponens tibi dederam, tu quasi mutuam accipias, nec depositum, nec mutuum est. Idem est, & si tu quasi mutuam pecuniam dederis, ego quasi commodatam ostendendi gratia accepi. Sed in utroque casu, consumtis nummis, conditioni sine doli exceptione locus erit.

An numeratio obliget accipientem. 1. Si pupillus crediderit, aut solverit.

19. JULIANUS lib. 16. Digestorum.

Non omnis numeratio eum, qui accepit, obligat, sed quotiens id ipsum agitur, ut confestim obligaretur. Nam & is, qui mortis causa pecuniam donat, numerat pecuniam: sed non aliter obligavit accipientem, quam 34 si existisset casus, in quem obligatio collata fuisset; veluti si donator convaluisset 35, aut is, qui accipiebat, prior decessisset. Et cum pecunia daretur, ut aliquid fieret, quamdiu in pendenti esset, an id futurum esset, cessabit obligatio: cum vero certum esse cœpisset, futurum id non esse, obligabitur, qui accepisset: veluti si Titio decem dederam, ut *Seichum intra Kalendas manumitteret*, ante Kalendas nullam actionem habebam, post Kalendas ita demum agere potero, si manumissus non fuerit. §. 1. Si pupillus 36 sine tutoris auctoritate crediderit 37, aut solvendi causa dederit, consumpta pecunia conditionem habet, vel liberatur 38: non alia ratione, quam quod factio eius intelligitur ad eum, qui acceperit, pervenisse. Quapropter si eandem pecuniam is, qui in creditum, vel in solutum acceperat, alii porro in creditum, vel in solutum dederit, consumpta ea, & ipse pupillo obligatur, vel eum a se liberabit; & eum, cui dederit, obligatum habebit, (vel se ab eo liberabit.) Nam omnino qui alienam pecuniam credendi causa dat; consumpta ea habet obligatum eum, qui acceperit: item qui in solutum dederit, liberabitur ab eo, qui acceperit.

De pecunia donata, ut donatori credatur.

20. IDEM lib. 18. Digestorum.

Si tibi pecuniam donassem 39, ut tu mihi eandem crederes, an credita fieret? Dixi, in huiusmodi propositionibus non propriis

verbis nos uti: nam talem contractum neque donationem esse, neque pecuniam creditam; donationem non esse, quia non ea mente pecunia daretur, ut omnimodo penes accipientem maneret: creditam non esse, quia exsolvendi causa magis daretur, quam alterius obligandi. Igitur si is, qui pecuniam hac conditione accepit, ut mihi in creditum daret, acceptam dederit, non fore creditam: magis enim meum accepisse intelligi debeo. Sed hæc intelligenda sunt propter subtilitatem verborum: benignius tamen est, utrumque valere.

De partis solutione.

21. IDEM lib. 43. Digestorum.

Quidam existimaverunt, neque eum, qui decem peteret, cogendum quinque accipere, & reliqua persequi: neque eum, qui fundum suum diceret, partem dumtaxat iudicio persequi. Sed in utraque causa humanius facturus videtur Prætor, si actorem compulerit ad accipiendum id, quod 40 offeratur: cum ad officium ejus pertineat 41, lites dirimere.

Cujus temporis, & loci æstimatio fit.

22. IDEM lib. 4. ex Minicio.

Vinum, quod mutuum datum erat, per iudicem petitum est. Quæsitum est, cuius temporis æstimatio fieret: utrum cum datum esset, an cum litem contestatus fuisset, an cum res iudicaretur? Sabinus respondit, si 42 dictum esset, quo tempore redderetur, quanti 43 tunc fuisset: (44 non, quanti tunc) cum petitum esset 45. † Interrogavi, cuius loci pretium sequi oporteat? Respondit 46, si convenisset, ut certo loco redderetur, quanti eo loco esset: si dictum non esset, quanti ubi esset petitum.

De servo alieno vendito, & mortuo.

23. AFRICANUS lib. 2. Quæstionum.

Si cum servum, qui tibi legatus sit, quasi mihi legatum possiderim, & vendiderim: mortuo eo, posse te mihi pretium condicere, Julianus ait; quasi ex re tua locupletior factus sim.

De stipulatione certi.

24. ULPIANUS lib. singulari Pandectarum.

Si quis certum 47 stipulatus fuerit, ex stipulatu actionem non 48 habet: sed 49 illa condititia actione id persequi debet, per quam certum petitur.

De pecunia credita ob stipulationem ædificii.

25. IDEM lib. sing. de (officio) Consularium.

Creditor, qui ob restitutionem 50 ædificiorum crediderit, in pecuniam, quam crediderit, privilegium exigendi habebit.

Si procurator militis crediderit.

26. IDEM lib. 5. Opinionum.

Si pecuniam militis, procurator ejus mutuam dedit, fidejussoremque accepit, exemplo eo, quo si tutor pupilli, aut curator juvenis pecuniam alterutrius eorum creditam stipulatus fuerit, actionem dari militi, cuius pecunia fuit, placuit.

An civitas mutui datione obligetur.

27. IDEM lib. 10. ad Edictum.

Civitas mutui datione obligari potest, si ad utilitatem ejus pecuniarum versæ sunt: alioquin ipsi soli, qui contraxerunt, non civitas, tenebuntur.

De pignore non idoneo.

28. GAJUS lib. 21 ad Edictum provinciale.

Creditor, qui non idoneum pignus accepit, non amittit exactio- nem ejus debiti quantitatis, in quam pignus non sufficit 51.

De contractu cum servo institore.

29. PAULUS lib. 4. ad Plautium.

Si institorem servum dominus habuerit, posse dici, Julianus ait, etiam condici ei 52 posse, quasi jussu ejus contrahatur, a quo præpositus sit.

(29. l. 19. in princ. l. 40. infr. de condit. indeb. l. 9. §. pen. & ult. infr. de sc. Maced. (30. l. 68. in pr. infr. pro socio. (31. l. 18. §. 1. supr. de judic. (32. Immo vide l. 36. in fin. infr. de acquir. rer. dom. (33. v. l. 57. infr. de oblig. & act. (34. l. 8. supr. h. t. (35. l. 12. infr. de condit. causa data. l. 76. infr. de jure dotium. l. 35. §. 2. infr. de mort. caus. donat. (36. §. 2. Inst. quib. alienare licet. (37. l. 9. in pr. infr. de auct. tutor. (38. d. l. 9. §. 2. l. 14. in fin. infr. de solut. (39. l. 1. §. 1. infr. de donat.

(40. l. 8. in fin. supr. si pars heredit. l. ult. infr. quib. mod. pign. (41. Vide tamen l. 41. §. 1. infr. de usur. (42. Immo vide l. 22. infr. de oblig. & act. (43. l. ult. in pr. infr. de condit. tritic. (44. d. l. ult. (45. Vide tamen l. 3. in pr. d. t. (46. d. l. ult. in fin. (47. v. l. 74. infr. de verb. oblig. (48. Vide tamen l. 1. §. 3. supr. de eo per quem fact. l. 21. in fin. supr. de recepti. qui arbit. l. 28. infr. de act. emi. l. 14. C. de pact. junct. l. 68. infr. de verb. obligat. (49. In pr. Inst. d. t. (50. l. 1. infr. in quib. caus. pign. l. 1. infr. de cess. bon. l. 24. §. 1. infr. de reb. auct. judic. possid. (51. l. 9. §. 1. infr. de distract. pig. l. 3. C. eod. (52. l. 17. in fin. infr. de instit. act. §. fin. Inst. quod cum eo, qui in alien. potest.

De promissione ob pecuniam accipiendam.

30. IDEM lib. 5. ad Plautium.

Qui pecuniam creditam accepturus, spondit creditori futuro, in potestate 53 habet, ne accipiendo se (ei) obstringat. Quid restituendum sit hoc iudicio. 1. Si servus furivus bona fide emtus, ex peculio, quod ad dominum pertinebat, hominem emerit.

31. IDEM lib. 17. ad Plautium.

Cum fundus, vel homo per conditionem petitus esset, puto, hoc nos iure uti, ut post iudicium acceptum 54 causa omnis restituenda sit: id est, omne, quod habiturus esset actor, si litis contestandæ tempore solutus fuisset. §. 1. Servum tuum imprudens 55 a fure bona fide emi; is ex peculio, quod ad te pertinebat, hominem paravit, qui mihi traditus est? Sabinus, Cassius, posse te mihi hominem condicere: sed, si quid mihi abesset ex negotio, quod is gessisset, invicem me tecum acturum. Et hoc verum est; nam & Julianus ait, videndum, ne dominus integram ex emto actionem habeat, venditor autem condicere possit bonæ fidei emtori. Quod ad peculiare nummos attinet, si existant, vindicare eos dominus potest, sed actione de peculio tenetur venditori, ut pretium solvat: si consumti sint, actio de peculio evanescit. Sed adicere debuit Julianus, non aliter domino servi venditorem ex emto teneri, quam si 56 ei pretium solidum, & quæcumque, si cum libero contraxisset, deberentur, dominus servi præstaret. Idem dici debet, si bonæ fidei possessori solvissem: si tamen actiones, quas adversus eum habeam, præstare domino paratus sim.

Si quis a debitore unius, quasi a debitore alterius, mutuum acceperit.

32. CELSUS lib. 5. Digestorum.

Si (&) me, & Titium mutuum pecuniam rogaveris, & ego meum debitorem tibi promittere jusserim, tu stipulatus sis, cum putares eum Titii debitorem esse: an mihi obligaris? Subsisto: si quidem nullum negotium tecum contraxisti: sed propius est, ut obligari te existimem: non quia pecuniam tibi credidi (hoc enim nisi inter consentientes fieri non potest:) sed quia pecunia mea, (quæ) ad te pervenit, eam mihi a te reddi bonum, & æquum est.

De Præfide, & his, qui circa eum sunt, & officialibus.

33. MODESTINUS lib. 10. Pandectarum.

Principalibus Constitutionibus cavetur, ne 57 hi, qui provinciam regunt, quive circa eos sunt, negotientur, mutuumve pecuniam dent, sænusque exercent.

34. PAULUS lib. 2. Sententiarum.

Præfidis provinciæ officiales, quia perpetui sunt, mutuum pecuniam dare, & fœnebrem exercere possunt. §. 1. Præfes provinciæ mutuum pecuniam fœnebrem sumere non prohibetur.

De periculo nominum.

35. MODESTINUS lib. 3. Responsorum.

Periculum nominum ad eum 58, cujus culpa deterius factum probari potest, pertinet.

Si pecunia debita promittatur alteri sub conditione, voluntate creditoris.

36. JAVOLENUS lib. 1. Epistolarum.

Pecuniam, quam mihi sine conditione debebas, jussu meo promissisti Attio sub conditione: cum, pendente conditione, in eo statu sit obligatio tua adversus me, tamquam sub contrariam conditionem eam mihi spondidisti: si pendente conditione petam, an nihil acturus sum? Respondit: Non dubito, quin mea pecunia, quam ipse sine conditione stipulatus sum, etiam si conditio in persona Attii, qui ex mea voluntate eandem pecuniam sub conditione stipulatus est, non exstiterit, credita esse permaneat: perinde est enim, ac si nulla stipulatio intervenisset: pendente autem causa conditionis 59, idem petere non possum: quoniam, cum incertum sit, an ex ea stipulatione deberi possit, ante tempus petere videor.

An conditio stipulationem suspendat.

37. PAPINIANUS lib. 1. Definitionum.

Cum ad præfens tempus conditio confertur, stipulatio non suspenditur 60: & si conditio vera sit, stipulatio tenet: quamvis tenere contrahentes conditionem ignorent; veluti, si rex Partho-

rum vivit, centum (millia) dare spondes? Eadem sunt & cum in præteritum conditio confertur.

38. SCAVOLA lib. 1. Quæstionum.

Respicendum enim esse, an, quantum in natura hominum sit, possit scire eam debitum iri:

39. PAPINIANUS lib. 1. Definitionum.

Itaque tunc potestatem conditionis obtinet, cum in futurum confertur.

De pacto ex continenti stipulationi adjecto.

40. PAULUS lib. 3. Quæstionum.

Lecta est in Auditorio Æmili Papiniani Præfeti Prætorio, Jurisconsulti, cautio hujusmodi: Lucius Titius scripsit me accepisse a Publio Mævio quindecim mutua numerata mihi de domo: & hæc quindecim proba 61 recte dari kalendis futuris stipulatus est Publius Mævius, spondi ego Lucius Titius. Si die superscripta summa Publio Mævio, eique, ad quem ea res pertinebit, data, soluta, satisve eo nomine factum non erit, tunc eo amplius, quo post solvam, pena nomine in dies triginta, inque denarios centenos, denarios singulos dari stipulatus est Publius Mævius, spondi ego Lucius Titius. Convenitque inter nos, uti pro Mævio ex summa superscripta mensuros refundere debeam denarios tricenos ex omni summa ei, heredive ejus. Quæsitum est de obligatione usurarum: quoniam numerus mensium, qui solutioni competeat, transierat? Dicebam, quia pacta in continenti facta stipulationi inesse creduntur, perinde esse, ac si per singulos menses certam pecuniam stipulatus, quoad tardius soluta esset, usuras adjecisset: Igitur, finito primo mense, primæ pensionis usuras currere: & similiter post secundum, & tertium tractum usuras non solutæ (pecuniæ) pensionis crescere: nec ante fortis non solutæ usuras peti posse, quam ipsa fors peti potuerat. † Pactum autem, quod subjectum est, quidam dicebant ad fortis solutionem tantum pertinere, non etiam ad usurarum, quæ priore parte simpliciter in stipulationem venissent: pactumque id tantum ad exceptionem prodesse: & ideo, non soluta pecunia statutis pensionibus, ex die stipulationis usuras deberi, atque si id nominatim esset expressum. † Sed cum fortis petitio dilata sit, consequens est, ut etiam usuræ ex eo tempore, quo moram fecit, accedant; & si (ut ille putabat) ad exceptionem tantum prodesset pactum, (quamvis sententia diversa obtinuerit,) tamen usurarum obligatio ipso jure non committeretur: non 62 enim in mora est is, a quo pecunia propter exceptionem peti non potest. Sed (si) quantitatem, quæ medio tempore colligitur, stipulamur, cum conditio exstiterit, sicut est in fructibus, idem & in usuris potest exprimi, ut ad diem non soluta pecunia, quo competit usurarum nomine, ex die interpositæ stipulationis præstetur.

Si dispensator ignorans se a domino liberum, & ex parte heredem scriptum, pecunias exigat, vel credat.

41. AFRICANUS lib. 8. Quæstionum.

Ejus, qui in provincia Stichum servum Kalendario præposuerat, Romæ testamentum recitatum erat, quo idem Stichus liber, & ex parte heres erat scriptus; qui status sui ignarus, pecunias defuncti aut exegit, aut credidit, ut interdum stipularetur, & pignora acciperet: consulebatur, quid de his juris esset? Placebat, debitores quidem ei, qui solvissent, liberatos 63 esse; si modo ipsi quoque ignorassent dominum decessisse: earum autem summarum nomine, quæ ad Stichum pervenissent, familiæ eriscundæ quidem actionem non 64 competere coheredibus 65, sed negotiorum gestorum dari debere 66; quas vero pecunias ipse credidisset, eas non ex majore parte, quam ex qua ipse heres sit, alienatas esse. Nam & si tibi in hoc dederim nummos, ut eos Sticho credas, deinde, mortuo me, ignorans dederis, accipientis non facies 67. Neque enim sicut illud receptum est, ut debitores solventes ei liberentur, ita hoc quoque receptum, ut credendo nummos alienaret. Quare, si nulla stipulatio intervenisset, neque, (ut) creditam pecuniam, pro parte coheredis peti posse, neque pignora teneri. Quod si stipulatus quoque esset, referret, quemadmodum stipulatus esset; nam si nominatim, forte Titio domino suo, mortuo jam, dari stipulatus sit, procul dubio inutiliter esset stipulatus; quod si sibi dari stipulatus esset, dicendum hereditati eum adquisisse; sicut enim nobismet ipsis ex re nostra per eos, qui liberi, vel alieni servi bona fide serviunt, adquiratur, ita hereditati quoque ex re hereditata: 68 adquiri: post aditam vero a coheredibus hereditatem,

(53.l.4.infr.quæ res pign.l.11.in fin.pr.infr.qui potior.in pign. (54.l.2.infr.de usur. (55.l.24. §.1.infr.de act.emt. (56.l.13. §.8.infr.l.8.in fin.C.d.t. (57.l.3.C si certum petatur. (58.v.l.37. §.1.supr.de negotiis gest.l.57.in pr.infr.de admin. & peric.tut.l.2.C.arbitr.tutel. (59.l.9.in pr.supr.h.t. (60.l.100.l.120.infr. §.6.Inst.de verb. oblig.

(61.l.24.infr.de constit.pecun. (62.l.88.infr.de reg.jur. (63.l.32.infr.de solution. (64.Obit.l.52. §.1.supr.famil.ercisc. (65.v.l.16. §.4.l.49.circa fin.supr.famil.ercisc. (66.l.31.in pr.supr.de procur. (67.l.2. §.6.infr.de donat.

non æque idem dici (potest), utique si scierint eum sibi coheredem datum; quoniam tunc non possunt videri bonæ fidei possessores esse, qui nec possidendi animum haberent. Quod si proponatur, coheredes ejus id ignorasse, quod forte ipsi quoque ex necessariis fuerint, potest adhuc idem responderi; quo quidem casu illud eventurum, ut, si suæ conditionis coheredes iste servus habeat, invicem bona fide servire videantur.

De promissione, quanto minus a debitore exigi poterit.

1. De stipulatione decem curari.
42. CELSUS lib. 6. Digestorum.

Si ego decem stipulatus a Titio 68, deinceps stipuler a Sejo quanto minus 69 a Titio consequi possim, si decem petiero a Titio, non liberatur Sejus: alioquin nequicquam mihi cavetur: at, si judicatum fecerit Titius, nihil ultra Sejus tenebitur. Sed si cum Sejo egero, quantumcumque est, quo minus a Titio exigere potuero eo tempore, quo judicium inter me, & Sejum acceptum est, tanto minus a Titio postea petere possum. §. 1. Labeo ait, cum decem curari 70 stipulatus sis, ideo non posse te decem dari oportere intendere, quia etiam reum locupletiore dando promissor liberari possit: quo scilicet significet, non esse cogendum eum accipere judicium, si reum locupletem offerat.

TIT. II.

DE JUREJURANDO, I SIVE VOLUNTARIO, SIVE NECESSARIO, SIVE JUDICIALI.

Usus, & effectus jurisjurandi.

1. GAJUS lib. 5. ad Edictum provinciale.

Maximum remedium expediendarum litium 2 in usum venit jurisjurandi religio: qua vel ex pactioe ipsorum litigatorum, vel ex auctoritate judicis, deciduntur controversiæ.

2. PAULUS lib. 18. ad Edictum.

Jusjurandum speciem transactionis 3 continet: majoremque habet auctoritatem, quam res judicata 4.

Prima verba Edicti, de eo, qui juravit. De eo, cum quo agitur, de delatione. 1. Quæ actiones jurejurando tolluntur. 2. De conditione personæ. 3. De ventre. 4. Quibus modis juratur.

3. ULPIANUS lib. 22. ad Edictum.

Ait Prætor: Si is, cum quo agitur, conditione delata, juraverit. Eum, cum quo agitur, accipere debemus ipsum reum. Nec frustra adjicitur, conditione delata 5: nam si reus juravit, nemine ei jusjurandum deferente, Prætor id jusjurandum non tuebitur; sibi enim juravit; alioquin facillimus quisque ad jusjurandum decurrens, nemine sibi deferente jusjurandum, oneribus actionum se liberabit. §. 1. Quicumque 6 autem actione quis conveniatur, si juraverit, proficiet ei jusjurandum: sive in personam, sive in rem, sive in factum, sive pœnali actione, vel quavis alia agatur, sive de interdicto. §. 2. Sed si de conditione personæ fuerit juratum, Prætor jusjurandum tuebitur; utputa, detuli jusjurandum, & jurasti, in potestate mea te non esse: tuendum erit jusjurandum. §. 3. Unde Marcellus scribit, etiam de eo jurari posse, an 7 prægnans sit mulier, vel non sit: & jurijurando standum. Denique, ait, si de possessione erat quæstio, servari oportere; si forte quasi prægnans ire in possessionem volebat, & cum ei contradiceretur, vel ipsa juravit se prægnantem, vel contra eam juratum est: nam si ipsa, ibit in possessionem sine metu: si contra eam, non ibit, quamvis vere prægnans fuerit, proderitque, (inquit Marcellus,) mulieri juranti jusjurandum, ne conveniatur, quasi calumniæ causa ventris nomine fuerit in possessione, neve vim patiat in possessione. Sed an jusjurandum eo usque profit, ut post editum partum non quærat, ex eo editus, an non sit, cujus esse dicitur, Marcellus tractat? Et ait, veritatem esse quærendam: quia * jusjurandum alteri 8 neque prodest, neque nocet; matris igitur jusjurandum patri 9 non proficiet; nec nocet, si mater detulerit, & jureretur ex eo prægnans non esse. §. 4. Jurare autem oportet, ut 10 delatum est jusjurandum; ceterum, si ego detuli, ut per Deum jurares, tu per caput tuum jurasti:

4. PAULUS lib. 18. ad Edictum.

Vel filiorum tuorum,

1. De effectu jurisjurandi. 3. De jurejurando illicito. 4. Si neque juratum sit, neque remissum jusjurandum.

5. ULPIANUS lib. 22. ad Edictum.

Non erit ratum habendum jusjurandum: quod si exegi, ut per salutem 11 tuam jurares, & jurasti, stabitur: omne enim omnino licitum jusjurandum, per quod voluit quis sibi jurari, idoneum est; & si ex eo fuerit juratum, Prætor id tuebitur. §. 1. Divus Pius jurejurando, quod propria superstitione juratum est, standum rescripsit. §. 2. Dato jurejurando, non aliud quæritur, quam an 12 juratum sit: remissa quæstione, an debeatur; quasi satis probatum sit jurejurando. §. 3. Sed si quis illicitum jusjurandum detulerit, scilicet improbatæ publicæ religionis, videamus an pro eo habeatur, atque si juratum non esset? Quod magis existimo dicendum. §. 4. Si neque juratum est, neque remissum jusjurandum, pro eo debet haberi, atque si res in jusjurandum admessa non esset; proinde si postea jurare paratus sit, nihil ei hoc jusjurandum proficiet: quia ex eo, quod delatum est, juratum non est.

Quid sit remittere jusjurandum.

6. PAULUS lib. 19. ad Edictum.

Remittit jusjurandum, qui, deferente se, cum paratus esset ad versarius jurare, gratiam 13 ei facit, contentus voluntate suscepti jurisjurandi. Quod si non suscepit jusjurandum, licet postea 14 parato jurare actor nolit deferre, non videbitur remissum: nam, quod susceptum est, remitti debet.

Reliqua verba Edicti de eo, qui juravit.

7. ULPIANUS lib. 22. ad Edictum.

Ait Prætor: ejus rei, de qua jusjurandum delatum fuerit, neque in ipsum, neque in eum, ad quem ea res pertinet, actionem 15 dabo. Ejus rei sic erit accipiendum, sive de tota re, sive de parte sit juratum. Nam de eo, quod juratum est, pollicetur se actionem non daturum: neque in eum, qui juravit, neque in eos, qui in locum ejus, cui jusjurandum delatum est, succedunt 16;

8. PAULUS lib. 18. ad Edictum.

Etiam si in rem successerint:

1. De actione, vel exceptione ex jurejurando. 2. De condemnatione post jusjurandum. 3. De actione perpetuanda. 4. De jurejurando delato a minore. 5. Vel in fraudem creditorum. 6. De jurejurando defensoris, vel procuratoris. 7. De jurejurando petitoris. Quibus nocet jusjurandum.

9. ULPIANUS lib. 22. ad Edictum.

Nam postquam juratum est, denegatur actio: aut si controversia erit, id est, si ambigitur, an jusjurandum datum sit, exceptioni locus est. §. 1. Jurejurando dato, vel remisso, reus quidem acquirit exceptionem 17 sibi, aliisque; actor vero actionem adquiret, in qua hoc solum quæritur, an juraverit, dari sibi oportere; vel, cum jurare paratus esset, jusjurandum ei remissum sit.

§. 2. Si damnetur quis post jusjurandum ex famoso judicio, famosum esse magis est. §. 3. Si is, qui temporaria actione mihi obligatus erat, detulerit jusjurandum, ut jurem eum dare oportere, egoque juravero, tempore non liberatur: quia post 18 litem contestatam cum eo, perpetuatur adversus eum obligatio. §. 4. Si minor viginti quinque annis detulerit, & hoc ipso captum se dicat, adversus exceptionem jurisjurandi replicari debebit, ut Pomponius ait. Ego autem puto, hanc replicationem non semper esse dandam, sed plerumque ipsum Prætorem debere cognoscere, an captus sit, & sic in integrum restituere: nec enim utique, qui minor est, statim, & circumscriptum se docuit. Præterea exceptio ista, sive cognitio, statutum tempus 19 post annum xxv. non debet egredi.

§. 5. Sed & si quis in fraudem creditorum jusjurandum detulerit debitori, adversus exceptionem jurisjurandi, replicatio fraudis creditoribus debet dari. Præterea si fraudator detulerit jusjurandum creditori, ut juret sibi decem dari oportere: mox, bonis ejus venditis, experiri volet: aut denegari debet actio, aut exceptio opponitur fraudatorum creditorum. §. 6. Jusjurandum defensoris 20, vel procuratoris ei ab adversario delatum, prodesse, exceptionem-

(11. d. l. 33. (12. l. 9. §. 1. l. 28. in fin. infr. eod. §. 11. Instit. de actionib. (13. l. 32. l. 41. infr. h. t. (14. l. 5. in fin. supr. eod. (15. l. 9. in pr. infr. eod. (16. l. 1. v. 2. infr. quar. rer. actio. (17. l. 40. infr. h. t. (18. l. ult. in fin. infr. de fidejussor. tutor. l. 29. infr. de novat. adde l. 28. §. 2. supr. de judic. (19. l. ult. in pr. C. de tempor. in integr. restit. l. 4. C. de integr. restit. minor. Nov. 155. c. 1. (20. l. ult. §. pen. infr. h. t.

(68. l. 21. inf. de solut. (69. l. 116. inf. de verb. obl. (70. l. 87. §. 1. inf. d. t.
TIT. II. (1. Lib. 2. C. 59. & Lib. 4. C. 1. (2. l. 3. §. 8. in fin. C. de jurejur. propt. calumn. (3. l. 21. supr. de dolo malo. (4. l. 13. infr. quib. modis pign. vel hypoth. solv. l. 1. in pr. infr. quar. rer. actio. (5. l. 25. §. 1. infra. de constit. pecun. (6. l. 34. in pr. infr. h. t. (7. l. 10. infr. de Carbon. edict. (8. l. 9. in fin. l. 10. 11. & 12. in fin. infr. h. t. l. 7. C. de reb. cred. l. 7. §. 7. supr. de Public. in rem act. l. 1. in pr. infr. si mulier ventr. nomine. (9. d. l. 1. in fin. pr. (10. l. 23. infr. h. t.

que domino parere 21, Julianus scribit. † Idem ergo dicendum erit, & si datus ad petendum procurator, reo deferente juraverit *dari mihi oportere*: nam actionem mihi parit. Quæ sententia habet rationem. §. 7. Si petitor juravit, possessore deferente, *rem suam esse*, actori dabitur actio; sed hoc dumtaxat adversus eum, qui jusjurandum detulit, eosque, qui in ejus locum successerunt: ceterum adversus alium 22 si velit prærogativa jurisjurandi uti, nihil ei proderit:

10. PAULUS lib. 18. ad Edictum.
Quia non deberet alii nocere, quod inter alios actum 23 esset.
De jurejurando possessoris, rem petitoris non esse.

1. Aut suam esse. 2. De usufructu. 3. De hereditate: quibus noceat jusjurandum.

11. ULPIANUS lib. 22. ad Edictum.

Sed si possessori 24 fuerit jusjurandum delatum, juraveritque *rem petitoris non esse*, quamdiu quidem possidet, adversus eum, qui detulit jusjurandum, si petat, exceptione jurisjurandi utetur; si vero amiserit possessionem, actionem non habebit, ne quidem si is possideat, qui jusjurandum detulit; non enim *rem suam esse* juravit, sed *ejus non esse*. §. 1. Proinde si, cum possideret, (&) deferente petitore *rem suam* juravit, consequenter dicemus, amissa quoque possessione, si is, qui detulit jusjurandum, nactus sit possessionem, actionem in factum ei dandam, & fructus perceptos ex re, quam *meam esse* juravi, restitui mihi placuit; sed & partum editum, foetusque pecorum restituendos constat post jusjurandum delatum. §. 2. Item si juravero, *usufructum alicujus rei vel meum esse*, vel *dari mihi oportere*, eatenus mihi competit actio, quatenus, si vere usufructum haberem, duraret: quibus vero casibus amitteretur, non competit mihi actio. Sed si serum, in quibus usufructus propter abusum constitui non potest, juraverit *usufructum se habere*, vel *sibi deberi*, effectum jurisjurandi sequendum arbitror: ideoque tunc quoque videri eum recte jurasse puto; & ex eo jurejurando posse petere usufructum, cautione oblata 25.

§. 3. Si, cum de hereditate inter me, & te controversia esset, juravero *hereditatem meam esse*, id consequi debeo, quod habere, si secundum me de hereditate pronunciatum esset; & non solum eas res restituere debes, quas tunc possidebas, sed & si quas postea cœpisses possidere: perindeque haberi, quod juratum est, atque si probatum esset: idcirco utilis actio mihi competit. Quod si ego ex eadem hereditate possiderem, tuque cœpisses petere eam a me, cum adversus te jurassem, exceptione me uti debere jurisjurandi. † Plane si alius a me hereditatem petere cœperit, dubium non erit (ut & Julianus scribit) nihil mihi jusjurandum prodesse:

12. JULIANUS lib. 9. Digestorum.

Idem est & si ego (a) quolibet alio possidente res hereditarias petere velim: quia & si petissem a te hereditatem, & probassem meam, nihilominus ab altero petendo, id ipsum probare necesse haberem.

De duobus patronis. 1. De longi temporis præscriptione.

2. De furto. 3. De venditione. 4. De societate. 5. De pignore, de dote. 6. De perjurii pœna.

13. ULPIANUS lib. 22. ad Edictum.

Si duo patroni essent, & libertus altero deferente 26 jurasset, *se libertum ejus non esse*, utrum alteri (totius) debita patronis portionis, an vero dimidia debita eis partis bonorum possessio competeret? Et ait, si is, cui juratum est, patronus fuisset, alteri suæ partis bonorum possessionem competere: nec ei prodesse, quod adversus alterum libertus jurasset; multum tamen fidei, & auctoritatis apud iudicem patronum habiturum, quo magis solum se patronum probaret, quod libertus jurasset, alterum patronum non esse.

§. 1. Julianus ait, eum, qui juravit *fundum suum esse*, post longi temporis præscriptionem etiam utilem actionem habere debere.

§. 2. Idem Julianus scribit, eum, qui juravit *furtum se non fecisse*, videri de toto jurasse; atque ideo neque furti, neque 27 condictionis tenetur; quia condictionis (inquit) solus fur tenetur. † Numquid ergo, qui juravit *se furtum non fecisse*, hoc solo nomine condictione si conveniatur, exceptione utatur? ceterum si contendat, qui condicit, quasi cum herede se furis agere, non debet repelli; & quasi *μνομενης*, id est unimembris condictionis dari de-

bet adversus furis heredem: nec pati eum iudex debet, si cœperit tentare, probare furem. §. 3. Si quis juraverit, *vendidisse me ei rem centum*, ex emto agere poterit, ut ei cetera præstentur: id est, res tradatur, & de evictione caveatur. An tamen ad pretium consequendum, ex vendito conveniri possit, videndum? Et si quidem (&) de hoc ipso juratum est, quod pretium solutum est, nulla pro pretio actio superest: si vero hoc non fuerit juratum, tunc consequens est, de pretio eum teneri. §. 4. Idem dicemus, & si quis *societatem fecisse* juraverit: nam & is pro socio poterit conveniri. §. 5. Marcellus etiam scribit, si quis juraverit *ob decem pignori dedisse fundum*, non alias eum pignoratitia agere posse, quam si decem solverit; sed & illud adjici, fortassis eum etiam in decem ex jurejurando suo posse conveniri. Quod magis probat; cui Quintus Saturninus consentit: argumentoque utitur ejus, qui juravit, eam, *quæ uxor sua fuerit, rem sibi in dorem dedisse*; nam & hic uxori, ait, utilem de dote actionem dandam. Quæ non esse extra æquitatem posita, non negaverim. §. 6. Si quis juraverit in re pecuniaria *per 28 genium Principis dare se non oportere*, & pejeraverit; vel *dari sibi oportere*, vel *intra certum tempus juraverit, se soluturum*, nec solvit: Imperator noster cum patre rescriptis, fustibus eum castigandum dimittere; & ita ei superdici *ὀρωπρεπὸς μὴ ὄμνυε*, id est, *temere ne jurato*.

De jurejurando propter rem non remittendo.

14. PAULUS lib. 3. ad Edictum.

Quotiens propter rem juratur, nec parenti, nec patrono remittitur jusjurandum: *Propter rem* autem jusjurandum exigitur, veluti de pecunia credita: cum jurat actor, *sibi dari oportere*; vel reus, *se dare non oportere*. Idem est, cum de pecunia constituta jusjurandum exigitur.

Ad quos domum mittitur jurandi causa.

15. IDEM lib. 6. ad Edictum.

Ad personas egregias 29, eosque, qui valetudine impediuntur, domum mitti oportet ad Jurandum.

An patronus jurare cogatur.

16. ULPIANUS lib. 10. ad Edictum.

Si Patronus libertam suam uxorem duxerit, non compelletur jurare de rerum amotarium iudicio; sed & si ipse deferat jusjurandum libertæ suæ, de calumnia non debet jurare 30.

De jurejurando extra iudicium delato. 1. Si jusjurandum detulerit pupillus. 2. Vel tutor, vel curator. 3. Vel procurator.

17. PAULUS lib. 18. ad Edictum.

Jusjurandum, quod ex conventionione extra iudicium defertur, referri non potest 31. §. 1. Pupillus tutore auctore jusjurandum deferre debet; quod si sine 32 tutore auctore detulerit, exceptio quidem obtinet, sed replicabitur: quia rerum administrandarum jus ei non competit. §. 2. Si tutor 33, qui tutelam gerit, aut curator furiosæ, prodigive, jusjurandum detulerit, ratum id haberi debet; nam & alienare res, & solvi eis potest: & agendo, rem in iudicium deducunt. §. 3. Procurator quoque quod detulit, ratum habendum est: scilicet, si aut 34 universonum bonorum administrationem sustinet, aut si id ipsum nominatum mandatum sit, aut si in 35 rem suam procurator sit:

18. ULPIANUS lib. 26. ad Edictum.

Alias autem procuratorem deferentem jusjurandum non esse audiendum, Julianus lib. x. Digestorum scribit. Nec postea reus, qui semel juravit, a domino conveniatur: nec multum ei proficere, si fuerit ei de rato cautum; sive enim dominus petat, cogetur docere reus *liquido se jurasse*, posita scilicet exceptione: sive ex stipulatione de rato agat, necesse habebit ipse de perjurio suo docere.

19. IDEM lib. 26. ad Edictum.

Si itaque mandatum fuit procuratori, ut petat, ille jusjurandum detulit, aliud fecit, quam quod mandatum est.

De servo, & filiofam.

20. PAULUS lib. 18. ad Edictum.

Servus quod detulit, vel juravit, servetur 36, si peculii administrationem habuit:

(21. Immo vide l. 39. §. 1. supr. de proc. (22. l. 3. §. pen. in fin. supr. h. t. (23. d. l. 3. §. pen. in fin. l. 27. §. 4. in fin. supr. de pact. l. 7. C. de reb. cred. l. 1. C. inter alios acta. (24. l. 7. §. 7. vers. sed si possessori. supr. de Public. in rem acta. (25. v. l. 2. supr. de usufr. ear. rer. (26. l. 30. §. 4. infr. h. t. (27. Ob l. l. §. 27. infr. de furt.

(28. l. 2. in fin. C. de reb. cred. (29. v. Nov. 123. c. 7. adde l. 2. §. 1. C. de jurejur. propt. calumn. Nov. 124. c. 1. circa med. (30. l. 7. §. 3. inf. de obseq. Ob l. l. 34. §. 4. infr. h. t. (31. Vide tamen l. 38. infr. cod. (32. l. 1. §. 1. infra quar. rer. actio. (33. l. 35. in pr. infr. h. t. (34. l. 12. supr. de pact. l. 58. l. 63. supr. de procurat. (35. l. 13. §. 1. supr. de pact. (36. v. l. 23. & 24. infra h. t.

21. GAJUS lib. 5. ad Edictum provinciale.

Huic enim solvi 37 quoque recte potest: & 38 novanda 39 obligationis jus habuit:

22. PAULUS lib. 18. ad Edictum.

Quidam & de peculio actionem dandam in dominum, si actori detulerit servus jusjurandum. † Eadem de filiofamilias dicenda sunt.

23. ULPIANUS lib. 26. ad Edictum.

Si servus juraverit dominum dare non oportere, exceptio domino 40 indulgenda est, sibi que adversarius imputabit, qui servo detulit jusjurandum.

24. PAULUS lib. 28. ad Edictum.

Multo magis proderit patri 41 religio filii, cum quo etiam iudicium consistere potest. † Ipsi autem referentes conditionem eorum, quibus subjecti sunt, non faciunt deteriorem.

25. ULPIANUS lib. 26. ad Edictum.

Sed & si servus 42 meus, delato, vel relato (ei) jurejurando, juravit, rem domini esse, vel ei dari oportere, puto dandam mihi actionem, vel pacti exceptionem, propter religionem, & conventionem.

De sexu, & aetate jurantis. 1. De effectu jurisjurandi.

26. PAULUS lib. 18. ad Edictum.

Qui jurasse dicitur, nihil refert, cujus sexus, aetatisve sit: omni enim modo custodiri debet jusjurandum adversus eum, qui contentus eo, cum deferret, fuit: quamvis pupillus non videatur pejerare: quia sciens 43 fallere non videatur. §. 1. Si pater, filium dare non oportere, juraverit, Cassius respondit, & patri, & filio dandam exceptionem jurisjurandi. Si pater juraverit, in peculio nihil esse, filius conveniri poterit: sed & pater ita convenitur, ut post adquisiti peculii ratio habeatur. §. 2. Jurisjurandi conditio ex numero esse potest videri novandi, delegandive; quia proficitur ex conventionem: quamvis habeat & intar iudicii.

27. GAJUS lib. 5. ad Edictum provinciale.

Jusjurandum etiam loco 44 solutionis cedit.

De duobus reis stipulandi. 1. De reo, & fidejussore. 2. De eo, qui debitorem exhibere promisit. 3. De duobus reis promittendi. 4. Quae actiones jurejurando tollantur. 9. De furto, & conditione furtiva. 10. De actione, & exceptione jurisjurandi, si actor, & reus juraverit.

28. PAULUS lib. 18. ad Edictum.

In duobus reis stipulandi, ab altero delatum jusjurandum etiam alteri nocebit. §. 1. Quod reus juravit 45, etiam fidejussori proficit: a fidejussore exactum jusjurandum, prodesse etiam 46 reo, Cassius, & Julianus ajunt: nam quia in locum 47 solutionis succedit, hic quoque eodem loco habendum est; si modo ideo interpositum est jusjurandum, ut de ipso contractu, & de re, non de persona jurantis ageretur 48. §. 2. Si ei, qui debitorem meum in iudicium exhibere promisit, jusjurandum detulerim, isque juraverit, se omnino exhibitionem ejus non promississe, prodesse debitori meo id non debet: si vero juraverit, se nihil mihi praestare oportere: distinguendum sit, & replicatione emendandum, utrum ideo juraverit, (an) quia post promissionem exhibuerit, an vero quia solverit. Quod & in fidejussorem debiti distinguendum est. §. 3. Ex duobus reis promittendi ejusdem pecuniae alter juravit? alteri quoque prodesse debet. §. 4. Exceptio jurisjurandi, non tantum si ea actione quis utatur, cujus nomine exegit jusjurandum, opponi debet: sed 49 etiam si alia, si modo eadem quaestio in (hoc) iudicium deducatur: forte si ob actionem mandati, negotiorum gestorum, societatis, ceterasque similes jusjurandum exactum sit, deinde ex iisdem causis certum condicatur: quia per alteram actionem, altera quoque consumitur. §. 5. Si quis juraverit, se non rapuisse, non debet adjuvari hoc jurejurando in actione furti, aut conditione: quia aliud est furtum fecisse, quod vel clam fieri potest. §. 6. Colonus, cum quo propter succisas forte arbores agebatur ex locato, si juraverit, se non succidisse, sive 50 e Lege duodecim Tabularum de arboribus succisas, sive e lege Aquilia damni injuria, sive interdicto 51, quod vi, aut clam, postea convenitur, per exceptionem jurisjurandi defendi poterit. §. 7. Quae jura-

vit, divitiu causa rem se non amovisse, non debet defendi per exceptionem, si cum ea in rem agatur: & si contendat suam esse, alio jurejurando opus est. Contra, si juraverit suam esse, debet in actione rerum amotarum defendi. Et omnino hoc observandum est, licet 52 per aliam actionem eadem quaestio moveatur, ut exceptio jurisjurandi locum habeat. §. 8. Igitur si quis juravit, se non esse condemnatum, etiam si ex stipulatu judicatum solvi, ob rem judicatum conveniatur, defendetur per exceptionem. Contra, si cum ex stipulatu judicatum solvi conveniretur, juravit, se dare non oportere, agenti judicati non utique obstabit exceptio: potest enim fieri, ut non sit commissa stipulatio, licet res judicata sit: nisi ideo jurasset, quod nec damnatum se esse diceret. §. 9. Item Pomponius ait, eum, qui furtum sibi factum alicujus rei juravit, non statim etiam conditionis causam nancisci. §. 10. Item cum ex hac parte jusjurandum, & actionem, & exceptionem inducat, si forte reus extra iudicium, actore inferente, juraverit, se dare non oportere, & actor, reo deferente, dari sibi oportere, vel contra, posterior causa jurisjurandi potior habebitur: nec tamen praedictum perjurio alterius fiet: quia non quaeretur, an dare eum oportet 53, sed an actor juraverit.

29. TRYPHONINUS lib. 6. Disputationum.

Quod si juravi, te deferente, non jurasse te, dare tibi oportere, (&) adversus utilem actionem, qua hoc quaeritur, an juraveris, tibi dari oportere, opponenda est exceptio jurisjurandi perimentis quaestionem actione comprehensam.

De actione, quae inficiando crescit. 1. De servo mortuo.

2. De dote. 3. De popularibus actionibus.

4. De liberto. 5. De usufructu.

30. PAULUS lib. 18. ad Edictum.

Eum, qui juravit, ex ea actione, quae inficiando crescit, aliquid sibi deberi, simpli, non dupli persecutionem sibi acquirere, Pedius ait: abunde enim sufficere, exonerare petitorum probandi necessitate; cum, omissa hac parte Edicti, dupli actio integra maneat: & potest dici, hoc iudicio non principalem causam exerceri: sed jusjurandum, actoris conservari. §. 1. Si juravero, te Stichum mihi dare oportere, qui non sit in rerum natura, nec aetimationem mihi praestare reus debet, nisi ex causa furtiva, vel propter moras: tunc enim etiam post mortem servi aetimatio praestatur. §. 2. Si mulier juraverit, decem dotis sibi deberi, tota ea summa praestanda est: sed si juravit, decem se dedisse in dotem, hoc solum non erit quaerendum, an data sint: sed, quasi data sint, quod ex eo reddi oportet, praestandum erit. §. 3. In popularibus actionibus jusjurandum exactum ita demum adversus alios proderit, si bona fide exactum fuerit: nam & si quis egerit, ita demum consumit publicam actionem, si non per collusionem actum sit. §. 4. Si libertus 54, deferente patrono, juravit, se libertum non esse, ratum habendum est jusjurandum, ut nec operarum petitio, nec bonorum possessio contra tabulas dari debeat. §. 5. Si juravero usufructum mihi dari oportere, non aliter dari debet, quam si caveam boni 55 viri arbitrato me usurum, & finito usufructu restitutum.

An causa jusjurandum retractetur.

31. GAJUS lib. 30. ad Edictum provinciale.

Admonendi sumus, interdum etiam post jusjurandum exactum permitti Constitutionibus Principum, ex integro causam agere, si quis nova instrumenta se invenisse dicat, quibus nunc solis usurus sit; sed haec Constitutiones tunc videntur locum habere, cum a iudice aliquis absolutus fuerit: solent enim saepe iudices in dubiis causis, exacto jurejurando, secundum eum judicare, qui juraverit. Quod si 56 alias inter ipsos jurejurando transactum sit negotium, non conceditur eandem causam retractare.

De remissione jurisjurandi.

32. MODESTINUS lib. 3. Differentiarum.

Jurisjurandi gratiam 57 facere pupillus non potest.

33. ULPIANUS lib. 28. ad Sabinum.

Qui per salutem 58 suam jurat, licet per Deum jurare videtur: (respectu enim divini numinis ita jurat), attamen, si non specialiter jusjurandum ei delatum est, jurasse non videtur 59: & ideo ex integro solenniter jurandum est.

(37. l. 35. infr. de solutionibus. (38. l. ult. in princ. infr. de novation. (39. Obst. l. 27. in fin. princ. supr. de pactis. l. 16. l. 25. infr. de novat. (40. Vide l. 20. supr. h. t. (41. l. ult. infr. de exceptionibus. (42. v. l. 20. supr. h. t. (43. Adde l. ult. infr. de jur. & fact. ignor. l. 2. §. 2. C. de jurejur. propt. calumn. (44. l. 28. §. 1. l. 35. §. 1. infr. h. t. (45. l. ult. in fin. infr. eod. (46. d. l. ult. §. 1. (47. l. 27. supr. eod. (48. §. 2. infr. hic. l. ult. §. 1. infr. eod. l. 1. §. 3. infr. quar. rer. actio. (49. §. 6. infr. h. l. (50. infr. arbor. furtim casar. (51. l. 13. in pr. infr. quod vi, aut clam.

(52. §. 4. supr. h. l. (53. l. 5. §. 2. supr. l. 29. infr. l. 1. C. h. t. l. 21. supr. de dolo malo. (54. l. 13. in pr. supr. h. t. (55. l. 1. in pr. supr. usufr. quemadm. caveat. (56. l. 1. C. de reb. cred. adde l. 39. C. de transact. (57. l. 6. supr. l. 41. infr. h. t. (58. l. 5. in pr. supr. eod. (59. l. 3. in fin. l. 4. & 5. in pr. supr. eod.

Quibus de rebus juratur, si promissor Stichum putet eum decessisse.
 1. De defensore universitatis. 2. De pupillo. 3. De procuratore, & defensore. 4. De jurejurando calumnia. 5. De forma juramenti. 6. Edictum, ut reus solvat, aut juret. 7. De relatione jurisjurandi. 8. Ejus forma. 9. de absolutione, vel condemnatione.

34. IDEM lib. 26. ad Edictum.

Jusjurandum & ad pecunias, & ad omnes res locum habet. † Etiam de operis jusjurandum deferri potest: nec de injuria queri adversarius potest, cum possit jusjurandum referre. † Quid tamen, si ideo dicat reus se liberatum, quoniam Stichum, quem promiserat, putat decessisse? Non erit tutus per relationem: & ideo ex hac causa putat Marcellus, & recte, aut remittendum ei jusjurandum, aut spatium dandum, ut certioretur, & sic juret. §. 1. Defensor municipum, vel cuiusvis corporis, jusjurandum deferre potest, si super hoc mandatum 60 habeat. §. 2. Pupillo non deferretur jusjurandum. §. 3. Procurator non compellitur jurare, nec defensor: & ita Julianus scribit lib. x. Digestorum, defensorem jurare non compelli 61: sufficereque ad plenam defensionem, si paratus sit iudicium accipere. §. 4. Qui jusjurandum defert prior 62 de calumnia debet jurare, si hoc exigatur: deinde sic ei jurabitur. Hoc jusjurandum de calumnia, neque patrono 63, neque parentibus remittitur 64. §. 5. Si de qualitate juramenti fuerit inter partes dubitatum, conceptio 65 ejus in arbitrio iudicantis est.

§. 6. Ait Prator: *Eum, a quo jusjurandum petetur, solvere, aut jurare 66 cogam.* Alterum itaque eligat 67 reus: aut solvat, aut juret: si non jurat, solvere cogendus erit a Pratore. §. 7. Datur autem & alia facultas reo, ut, si malit, referat jusjurandum: & si is, qui petet, conditione jurisjurandi non utetur, iudicium ei Prator non dabit: æquissime enim hoc facit, cum non deberet displicere conditio jurisjurandi ei, qui detulit: sed nec jusjurandum de calumnia referenti deferretur: quia non est ferendus actor, si conditionis, quam ipse detulit, de calumnia velit sibi jurari.

§. 8. Non semper autem consonans est, per omnia referri jusjurandum, quale deferretur: forsitan ex diversitate rerum 68, vel personarum, quibusdam emergentibus, quæ varietatem inducunt: ideoque, si quid tale inciderit, officio iudicis conceptio 69 hujusmodi jurisjurandi terminetur. §. 9. Cum res in jusjurandum demissa sit, iudex jurantem absolvit 70: referentem audiet. Et, si actor juret, condemnet reum: nolentem jurare reum, si solvat, absolvit: non solventem condemnat: ex relatione non jurante actore, absolvit reum.

De tutore. 1. De prodigo, & simil. 2. Qui jurare non coguntur.
 35. PAULUS lib. 28. ad Edictum.

Tutor pupilli, omnibus probationibus aliis deficientibus, jusjurandum deferens 71 audiendus est: quandoque enim pupillo denegabitur actio. §. 1. Prodigus, si deferat jusjurandum, audiendus non est 72. † Idemque in ceteris similibus ei dicendum est: nam sive pro pacto convento, sive pro solutione, sive pro iudicio hoc jusjurandum cedit, non ab aliis delatum probari debet, quam qui ad hæc habiles sunt. §. 2. Qui non compelluntur Romæ 73 iudicium accipere, nec jurare compellendi sunt, ut Legati provinciales.

De constituta pecunia, & priore obligatione.

36. ULPIANUS lib. 27. ad Edictum.

Si actor deferat jusjurandum de sola constituta pecunia, & reus juraverit, exceptione utetur, si de constituta conveniatur. Sed si de sorte, id est, de priore obligatione, conveniatur, exceptio cessabit: nisi de hac quoque juraverit, adversario deferente.

De jurejurando calumnia.

37. ULPIANUS lib. 33. ad Edictum.

Si non fuerit remissum jusjurandum ab eo, qui detulerit, sed de calumnia non juratur, consequens est, ut debeat denegari ei actio: sibi enim imputet, qui processit ad delationem jurisjurandi, nec prius de calumnia juravit: ut sit iste remittenti similis.

(60. l. 17. §. ult. supr. eod. (61. v. l. 11. §. 2. infr. rer. amotar. (62. l. 37. in fin. infr. h. t. l. 9. C. de reb. credit. Nov. Leon. 99. (63. Obst. l. 16. supra h. tit. l. 13. §. 14. infr. de damno infect. (64. l. 14. supr. h. tit. (65. Adde §. 8. infr. h. l. (66. l. 38. infra h. t. l. 9. C. de reb. credit. l. 21. §. 2. supr. de noxal. act. (67. v. l. 10. in fin. infr. de jure dot. (68. Adde l. 4. §. 1. in fin. infr. de incend. ruin. naufrag. (69. §. 5. supr. hic l. 12. §. 5. C. de reb. credit. (70. Adde l. 40. infr. h. t. (71. l. 17. §. 2. supr. eod. (72. arg. d. l. 17. §. 1. & 2. (73. l. 28. §. 2. supr. de judic.

Si quis nec juret, nec referat.

38. PAULUS lib. 37. ad Edictum.

Manifestæ turpitudinis, & confessionis est, nolle nec jurare, nec jusjurandum referre 74.

De causa in jusjurandum deducta.

39. JULIANUS lib. 10. Digestorum.

Si quis cum debitore suo pepigerit, ne ab eo pecunia peteretur, si jurasset se Capitolium non ascendisse, vel aliud quodlibet fecisse, vel non fecisse, isque juraverit, & exceptio jurisjurandi dari debet, & solutum repeti poterit: est enim justa conventio, si quælibet causa in conditione jurisjurandi deducta fuerit.

De jurejurando debitoris.

40. IDEM lib. 13. Digestorum.

Jusjurandum a debitore exactum efficit, ut pignus liberetur 75: est enim hoc acceptilationi simile: perpetuum certe exceptionem parit. Idcirco panam quoque petentem creditorem exceptione summoveri oportet; & solutum repeti potest: utpote cum interposito eo, ab omni controversia discedatur.

De remissione jurisjurandi.

41. POMPONIUS lib. singulari regularum.

Labeo, etiam absenti 76, & ignoranti jurisjurandi gratiam 77 fieri posse, respondit: sed & per epistolam gratia jurisjurandi fieri potest.

De jurejurando pupilli. 1. Fidejussoris.

2. Defensoris. 3. Rei.

41. IDEM lib. 18. Epistolarum.

Creditore, qui de mutua pecunia contra pupillum contendebat, jusjurandum deferente, pupillus juravit, se dare non oportere, eandem pecuniam a fidejussore ejus petit: an excludendus sit exceptione jurisjurandi? Quid tibi placet, rescribe mihi. Eam rem apertius explicat Julianus. Nam si controversia inter creditorem, & pupillum fuerit, an omnino pecuniam mutuam accepisset; & convenit, ut ab omni conditione discederetur, si pupillus jurasset, isque juraverit, se dare non oportere, naturalis 78 obligatio hac pactione tolletur, & soluta pecunia repeti poterit. Sin vero creditor quidem se mutuam dedisse contendebat, pupillus autem hoc jusjurandum interpositum est, hoc casu fidejussorem Prator non tuebatur. Si autem liquido probari non potest, quid actum sit, & in obscuro erit, (ut plerumque (fit) de facto, an de jure, inter creditorem, & pupillum controversia fuerit, deferente creditore pupillum jurasse, intelligere debemus, id actum inter eos, ut, si jurasset se dare non oportere, ab omni conditione discederetur: atque ita & solutam pecuniam repeti posse; & fidejussoribus exceptionem dari debere existimavimus. §. 1. Si fidejussor juraverit, se dare non oportere, exceptione jurisjurandi reus promittendi tutus 79 est. Atquin si 80 quasi omnino idem non fidejussisset, juravit, non debet hoc jusjurandum reo promittendi prodesse. §. 2. Sed & si actore deferente, defensor 81 absentis, vel presentis juravit, eum, quem defendit, dare non oportere, exceptio jurisjurandi ei, cujus nomine jurandum fuerit, dari debet. † Eadem ratio est, & si fidejussoris defensor juraverit: reo enim detur exceptio. §. 3. Item, si reus 82 juravit, fidejussor tutus sit: quæ & res judicata secundum alterutrum eorum, utriusque proficeret.

TIT. III.

DE IN LITEM I JURANDO.

1. ULPIANUS lib. 51. ad Sabinum.

De effectu jurisjurandi.

Rem in iudicio deductam non idcirco plus esse opinamur, quia crescere (condemnatio) potest, (ex) contumacia non restituentis, per jusjurandum in litem: non enim res plus fit per hoc, sed ex contumacia æstimatur ultra rei pretium:

1. De culpa, & dolo, aut contumacia.

2. PAULUS lib. 13. ad Sabinum.

Sive nostrum quid petamus, sive ad exhibendum agatur. §. 1. Interdum quid intersit agentis, solum æstimatur, veluti cum culpa non restituentis, vel non exhibentis punitur: cum vero do-

(74. Vide tamen l. 12. §. 2. C. de reb. cred. (75. l. 13. infr. quib. mod. pignus vel hypoth. solv. (76. l. 12. §. 4. C. de reb. cred. (77. l. 6. l. 32. supra h. t. (78. l. 95. §. 4. infr. de solution. v. l. 59. infr. de oblig. & act. (79. l. 28. §. 1. supr. h. t. (80. l. 1. §. 3. infr. quar. rer. act. (81. l. 9. §. pen. supr. h. t. (82. l. 28. §. 1. supr. eod.

TIT. III. (1. Lib. 5. C. 53.

lus, aut contumacia non restituentis, vel non exhibentis, quanti in litem juraverit actor.

De nummis depositis.

3. ULPIANUS lib. 30. ad Edictum.

Nummis depositis, judicem non oportet in litem jusjurandum deferre, ut juret quisque, quod sua interfuit; cum certa sit nummorum æstimatio, nisi forte de eo quis juret, quod sua interfuit, nummos sibi sua die redditos esse: quid enim, si sub pœna pecuniam debuit, aut sub pignore, quod, quia deposita ei pecunia abnegata est, distractum est?

De pupillo, & ejus tutore, vel matre. De adolescente, & ejus curatore. 1. De delatione jurisjurandi. 2. De modo.

3. De effectu jurisjurandi. 4. De culpa.

4. IDEM lib. 36. ad Edictum.

Videamus in tutelari causa, quis jurare, & adversus quem possit? Et quidem ipse pupillus, si impubes est, non potest: hoc enim sapissime rescriptum est. Sed nec tutorem cogendum, vel matrem pupilli admittendam, etsi parata esset jurare, D. Fratres rescripserunt: grave enim videbatur, & ignorantes 3, & invitos tutores, sub alieni compendii emolumento, etiam perjurium anceps subire. † Curatores quoque pupilli, vel adolescentis non esse cogendos in litem jurare, rescriptis Imperatoris nostri, & D. Patris ejus continetur. Si tamen tantam affectionem pupillo suo, vel adolescenti tutores, vel curatores præstare volunt, auctoritas juris non refragabitur, quin iudicio, quod inter ipsos acceptum est, finis ejusmodi possit adhiberi: non 4 enim ad suam utilitatem jurisjurandi referenda æstimatio est, sed ad domini, cujus nomine tutelæ ratio postuletur. Adolescens vero, si velit jurare, potest. §. 1. Deferre autem jusjurandum judicem oportet: ceterum si alius detulerit jusjurandum, vel non delato juratum sit, nulla erit religio, nec ullum jusjurandum. Et ita Constitutionibus expressum est imperatoris nostri, & Divi Patris ejus. §. 2. Jurare autem in infinitum licet. Sed, an iudex modum jurisjurando statuere possit, ut intra certam quantitatem juretur, ne arrepta occasione, in immensum juretur, quæro? Et quidem in 5 arbitrio esse iudicis, deferre jusjurandum, necne, constat. An igitur, qui possit jusjurandum non deferre, idem possit & taxationem jurisjurando adicere, quæritur? Arbitrio tamen bonæ fidei iudicis etiam hoc congruit. §. 3. Item videndum, an possit iudex, qui detulit jusjurandum, non sequi id: sed vel prorsus absolvere, vel etiam minoris condemnare, quam juratum est? Et magis est, ut ex magna causa, & postea repertis probationibus possit. §. 4. Ex culpa autem non esse jusjurandum deferendum, constat: sed æstimationem a iudice faciendam.

De actionibus in rem, & ad exhibendum, & bonæ fidei.

1. De modo. 2. Et effectu jurisjurandi. 3. De dolo, & culpa. 4. De iudicii strictis.

5. MARCIANUS lib. 4. Regularum.

In actionibus in rem 7, & in ad exhibendum 8, & in bonæ fidei iudiciis 9 in litem juratur. §. 1. Sed iudex potest præfinire certam summam, usque ad quam juretur; licuit 10 enim & a primo nec deferre. §. 2. Item & si juratum fuerit, licet iudici vel absolvere, vel minoris condemnare. §. 3. Sed in his omnibus ob 11 dolum solum in litem juratur, non 12 etiam ob culpam: hæc enim iudex æstimat. §. 4. Plane interdum & in actione stricti iudicii 13 in litem jurandum est; veluti, si promissor Stichum moram fecerit, & Stichus decesserit: quia iudex æstimare, sine relatione jurisjurandi, non potest rem, quæ non existat:

6. PAULUS lib. 26. ad Edictum.

Alias, si ex stipulatu, vel ex testamento 14 agatur, non solet in litem jurari.

Qui jurant.

7. ULPIANUS lib. 8. ad Edictum.

Vulgo præsumitur, alium in litem non debere jurare, quam dominum litis, denique Papinianus ait, alium non posse jurare, quam eum, qui litem suo nomine contestatus est.

(2. Adde l. 9. inf. de acquir. vel omit. hered. (3. Vide l. 11. §. pen. inf. rer. amotar. (4. l. 14. in fin. supr. si quis cautionib. (5. l. 5. §. 1. inf. h. t. (6. d. l. 5. §. 3. (7. l. 68. supr. de rei vind. l. 16. §. 3. vers. fin. vero in fr. de pignorib. (8. l. 3. §. 2. supr. ad exhibendum. (9. l. 3. C. de reb. credit. l. 25. §. 10. supr. de hered. petit. l. 3. §. 2. inf. commodati. l. 1. §. 26. l. 5. in prin. inf. depositi. l. 48. §. 1. inf. locati. junct. §. 28. Inst. de action. (10. l. 4. §. 2. supr. h. t. (11. l. 41. §. 1. inf. de re judic. (12. l. 4. §. fin. supr. h. t. (13. Adde l. 5. in fin. inf. si quid in fraud. patroni. (14. Vide tamen l. 60. §. 1. inf. ad leg. Falcid.

Si tutor rem adulto restituere nolit.

8. MARCELLUS lib. 8. Digestorum.

Tutor rem adulti, quam possidet, restituere ei non vult: quæro, utrum, quanti res est, an quanti in litem juratum fuerit, condemnari debet? Resp. Non est æquum, pretio (id est, quanti res est,) litem æstimari: cum & contumacia 15 punienda sit, & arbitrio potius domini rei pretium statuendum sit, potestate petitori in litem juranti concessa.

De actione furti, & forma jurisjurandi.

9. JAVOLENUS lib. 15. ex Cassio.

Cum furti agitur, jurare ita oportet, tanti rem fuisse, cum furtum factum sit; non adjici, eo plurisve, quia quod res pluris est, utique tanti est.

De instrumentis exhibendis.

10. CALLISTRATUS lib. 1. Questionum.

In instrumentis 16, quæ quis non exhibet, actori permittitur in litem jurare, quanti sua interest, ea proferri, ut tanti condemnatur reus; idque etiam Divus Commodus rescriptit.

De perjurio.

11. PAULUS lib. 3. Responsorum.

De perjurio ejus, qui ex necessitate juris in litem juravit, quanti facile non solere.

TIT. IV.

DE CONDICTIONE I CAUSA DATA CAUSA NON SECUTA.

De emancipatione, manumissione, discessione a lite.

1. De conditione hereditatis, vel legati.

1. ULPIANUS lib. 26. ad Edictum.

Si ob rem non inhonestam data sit pecunia, ut filius emanciparetur, vel servus manumitteretur, vel a lite discedatur, causa secuta, repetitio cessat. §. 1. Si parendi conditioni causa, tibi dedero decem, mox repudiavero hereditatem, vel legatum, possum condicere:

2. HERMOGENIANUS lib. 2. Juris Epitomarum.

Sed & si falsum testamentum sine scelere ejus, qui dedit, vel inofficiosum pronuncietur, veluti causa non secuta, decem repetentur.

De pecunia data, ne ad iudicem eatur. 1. De manumissione. 5. De eo, qui bona fide servit. 6. De statulibero opinato, aut vere statulibero. De spe remunerationis, vel amicitia.

3. ULPIANUS lib. 26. ad Edictum.

Dedi tibi pecuniam, ne ad iudicem iretur: quasi decidi, An possim condicere, si mihi non caveatur, ad iudicem non iri? Et est verum, multum interesse, utrum ob hoc solum dedi, ne eatur, an ut & mihi repromittatur, non iri: si ob hoc, ut (&) repromittatur, condici poterit, si non repromittatur, si, ut ne eatur, conditio cessat, quamdiu non itur. §. 1. Idem erit, & si tibi dedero; ne Stichum manumittas: nam secundum distinctionem supra scriptam, aut admittenda erit repetitio, aut inhibenda.

§. 2. Sed si tibi dedero, ut Stichum manumittas, si non facis, possum condicere: aut si me pœniteat (condicere possum.) §. 3. Quid, si ita dedi, ut intra certum tempus manumittas? si nondum tempus præterit, inhibenda erit repetitio, nisi pœniteat, quod si præterit, condici poterit. † Sed si Stichus decesserit, an repeti, quod datum est, possit? Proculus ait, si post id temporis decesserit, quo manumitti potuit, repetitionem esse: si minus, cessare.

§. 4. Quinimo & si nihil tibi dedi, ut manumitteres, placuerat tamen, ut darem, ultro tibi competere actionem, quæ ex hoc contractu nascitur, id est, conditionem, defuncto quoque eo.

§. 5. Si liber homo, qui bona fide serviebat, mihi pecuniam dederit, ut eum manumittam, & fecero; postea liber probatus, an mihi condicere possit, quæritur? Et Julianus lib. 11. Digestorum scribit, competere manumisso repetitionem. Neratius etiam libro Membrarum refert, Paridem Pantomimum a Domitia Neronis filia decem, quæ ei pro libertate dederat, repetisse per iudicem, nec fuisse quæsitum, an Domitia sciens liberum accepisset. §. 6. Si quis, quasi statuliber, mihi decem dederit, cum iustus non esset, condicere eum decem, Celsus scribit. §. 7. Sed si servus, qui testamento heredi iustus erat decem dare, & liber esse, codicillis pure libertatem accepit, & id ignorans dederit heredi decem, an repetere possit? Et refert, patrem suum Celsum existimasse,

(15. l. 68. & seqq. supr. de rei vind. (16. l. 4. C. h. t.

reperere eum non posse. Sed ipse Celsus naturali æquitate motus putat repeti posse. Quæ sententia verior est: quamquam constat (ut & ipse ait) eum, qui dedit ea spe, quod se ab eo, qui acceperit, remunerari existimaret, vel amiciosem sibi esse futurum, reperere non posse, opinione falsa deceptum. §. 8. Subtilius illud quoque tractat, an ille, qui se statuliberum putaverit, nec fecerit nummos accipientis: quoniam heredi dedit, quasi ipsius heredis nummos daturus, non quasi suos, qui utique ipsius fuerunt, adquisiti scilicet post libertatem ei ex testamento competentem? Et puto, si hoc animo dedit, non fieri ipsius: nam & cum tibi nummos meos, quasi tuos do, non facio tuos. † Quid ergo, si hic non heredi, sed alii dedit, cui putabat se iustum? Si quidem peculiares dedit, nec fecit accipientis: si autem alius pro eo dedit, aut ipse dedit, iam liber factus, fiet accipientis. §. 9. Quamquam permissum est sit statulibero, etiam de peculio dare implenda conditionis causa, si tamen vult heres nummos salvos facere, potest eum vetare dare: sic enim fiet, ut (&) statuliber perveniat ad libertatem, quasi implera conditione, cui parere prohibitus est: & nummi non peribunt; sed is, quem testator accipere voluit, adversus heredem in factum actione agere potest, ut testatori pareatur.

De acceptilatione.

4. IDEM lib. 39. ad Edictum.

Si quis accepto tulerit debitori suo, cum conveniret, ut 4 expromissorem daret, nec ille det: potest dici, condici posse ei, qui accepto sit liberatus.

Si per accipientem non stetit, quo minus iret.

1. De manumissione.

5. IDEM lib. 2. Disputationum.

Si pecuniam ideo acceperis, ut Capuam eas, deinde parato tibi ad proficiscendum conditio temporis, vel valetudinis impedimento fuerit, quo minus proficisceris; an condici possit, videndum? Et, cum per te non steterit, potest dici repetitionem cessare; sed cum liceat poenitere ei, qui dedit, procul dubio repetetur id, quod datum est: nisi forte tua interfit non accepisse te ob hanc causam pecuniam; nam si ita res se habeat, ut licet nondum profectus sis, ita tamen rem composueris, ut necesse habeas proficisci, vel sumtus, qui necessarii fuerunt ad profectionem, iam fecisti, ut manifestum sit, te plus forte, quam accepisti erogasse, conditio cessabit: sed, si minus erogatum sit, conditio locum habebit; ita tamen, ut indemnitas tibi præstetur ejus, quod expendisti. §. 1. Si Servum quis tradiderit alicui ita, ut ab eo intra certum tempus manumitteretur, si poenituerit eum, qui tradiderit, & super hoc eum certioraverit, & fuerit manumissus post poenitentiam, attamen actio propter poenitentiam competit ei, qui dedit. Plane si non manumiserit, constitutio succedit, facitque eum liberum, si nondum poenituerat eum, qui in hoc dedit.

§. 2. Item si quis dederit Titio decem, ut servum emat, & manumittat, deinde poeniteat: si quidem nondum emtus est, poenitentia dabit condictionem, si hoc ei manifestum fecerit, ne, si postea emat, damno adficietur. Si vero jam sit emtus, poenitentia non facit injuriam ei, qui redemit, sed pro decem, quæ accepit, ipsum servum, quem emit, restituet; aut si ante decessisse proponatur, nihil præstabit: si modo per eum factum non est: quod si fugit, nec culpa ejus contigit, qui redemit, nihil præstabit; plane repromittere eum oportet, si in potestatem suam pervenerit, restitutum iri. §. 3. Sed si accepit pecuniam, ut servum manumittat, isque fugerit prius, quam manumittatur, videndum an condici possit, quod accepit? Et, si quidem distracturus erat hunc servum, & propter hoc non distraxit, quod acceperat, ut manumittat, non oportet ei condici. Plane cavebit, ut si in potestatem suam pervenerit servus, restituat id, quod accepit, eo minus, quo vilior servus factus est propter fugam. † Plane si adhuc eum manumitti velit is, qui dedit, ille vero manumittere nolit propter fugam offensus, totum, quod accepit, restituere eum oportet. Sed si eligat is, qui decem dedit, ipsum servum consequi: necesse est, aut ipsum ei dari, aut, quod dedit, restitui. Quod si distracturus non erat eum, oportet id, quod accepit, restitui: nisi forte diligentius eum habiturus esset, si non accepisset, ut manumitteret: tunc enim non est æquum, eum & servo, & toto pretio carere. §. 4. Sed ubi accepit, ut manumitteret, deinde servus decessit; si quidem moram fecit manumissioni, consequens est, ut dicamus refundere eum, quod accepit; quod si moram non fecit, sed, cum profectus esset ad Præfidem, vel apud quem manumitte-

re posset, servus in itinere decesserit, verius est, si quidem distracturus erat, vel quo ipse usurus, oportere dici, nihil eum refundere debere: enimvero si nihil eorum facturus, ipsi adhuc servum dicimus obiisse; decederet enim & si non accepisset, ut manumitteret: nisi forte profectio manumissionis gratia, morti causam præbuit, ut vel a latronibus sit interfectus, vel ruina in stabulo oppressus, vel vehiculo obritus, vel alio quo modo, quo non periret, nisi manumissionis causa proficisceretur.

De eo, quod datum est nomine dotis.

6. IDEM lib. 3. Disputationum.

Si extraneus pro muliere dotem dedisset, & pactus esset, ut, quo modo finitum esset matrimonium, dos ei redderetur, nec fuerint nuptiæ secutæ: quia de his casibus solummodo fuit conventum, qui matrimonium sequuntur, nuptiæ autem secutæ non sint; quærendum erit, utrum mulieri conditio, an ei, qui dotem dedit, competat? Et verisimile est, in hunc quoque casum, eum, qui dat, sibi prospicere; nam, quasi causa non secuta, habere potest conditionem, qui ob matrimonium dedit, matrimonio non copulato: nisi forte evidentissimis probationibus mulier ostenderit, hoc eum ideo fecisse, ut ipsi magis mulieri, quam sibi prospiceret. §. 1. Sed & si pater pro filia det, & ita convenit, nisi evidenter aliud actum sit, conditionem patri competere, Marcellus ait.

Error dantis facit, ut ei competat conditio, non mulieri. Duarenus.

7. JULIANUS lib. 16. Digestorum.

Qui se debere pecuniam mulieri putabat, jussu ejus, dotis nomine promisit sponso, & solvit; nuptiæ deinde non intercesserunt: quæsitum est, utrum ipse potest repetere (eam) pecuniam; qui dedisset, an mulier? Nerva, & Atilicianus responderunt, quoniam putasset quidem debere pecuniam, sed exceptione doli mali tueri se potuisset, ipsum repetiturum; sed si, cum sciret se nihil mulieri debere, promississet, mulieris esse actionem; quoniam pecunia ad eam pertineret; si autem vere debitor fuisset, & ante nuptias solvisset, & nuptiæ secutæ non fuissent, ipse possit condicere, causa debiti integra mulieri ad hoc solum manente, ut ad nihil aliud debitor compellatur, nisi ut cedat ei condictionis actione. §. 1. Fundus dotis nomine traditus, si nuptiæ insecutæ non fuerint, condicione repeti potest: fructus quoque (condici) poterunt. Idem juris est de ancilla, & partu ejus.

Datum causa dotis non repetitur, donec matrimonium putatur subesse, vel spes est, quod contrahatur. Bartolus.

8. NERATIUS lib. 2. Membranarum.

Quod Servius in libro de dotibus scribit, si inter eas personas, quarum altera nondum justam ætatem habeat, nuptiæ factæ sint, quod dotis nomine interim datum sit, repeti posse, sic intelligendum est: ut si divortium intercesserit prius, quam utraque persona justam ætatem habeat, sit ejus pecuniæ repetitio; donec autem in eodem habitu matrimonii permanent, non magis id repeti possit, quam quod sponsa sponso dotis nomine dederit, donec maneat inter eos adfinitas: quod enim ex ea causa, nondum coito matrimonio datur (cum sic detur, tamquam in dotem perventurum) quamdiu pervenire potest, repetitio ejus non est.

De eo, quod per errorem promissum est nomine dotis.

9. PAULUS lib. 17. ad Plautium.

Si donaturus mulieri, jussu ejus sponso numeravi, nec nuptiæ secutæ sunt, mulier 9 condicet. Sed si ego contraxi cum sponso, & pecuniam in hoc dedi, ut si nuptiæ secutæ essent, mulieri dos acquireretur: si non essent secutæ, mihi redderetur, quasi ob rem datur, & re non secuta, ego a sponso condicam. §. 1. Si quis indebitam 10 pecuniam, per errorem, jussu mulieris, sponso ejus promississet, & nuptiæ secutæ fuissent, exceptione doli mali uti non potest; maritus enim suum 11 negotium gerit: & nihil dolo facit, nec decipiendus est; quod fit, si cogatur indotatam uxorem habere. Itaque adversus mulierem conditio ei competit: ut aut repetat ab ea quod marito dedit: aut ut liberetur, si nondum solverit. Sed si, soluto matrimonio, maritus peteret, in eo dumtaxat exceptionem obstare (debere), quod mulier receptura esset.

De acceptilatione.

10. JAVOLENUS lib. 1. ex Plautio.

Si mulier ei, cui nuptura erat, cum dotem dare vellet, pecuniam, quæ sibi debebatur, acceptam fecit, neque nuptiæ insecutæ sunt, recte ab eo pecunia condicetur; quia nihil interest,

(2. l. 3. §. 1. l. 13. §. 1. infr. de statulib. (3. Adde l. 10. infr. h. t. (4. Ad de. l. 9. infr. de præscr. verb. (5. l. ult. §. fin. infr. quar. rer. actio.

(6. arg. l. 53. infr. de reg. jur. l. 9. in pr. infr. h. t. (7. l. 38. §. 1. infr. de usur. (8. v. l. 4. infr. de ritu nupt. (9. l. 7. in pr. vers. sed si supr. h. t. (10. l. 78. §. fin. infr. de jure dot. (11. v. l. 55. infr. de reg. jur. uirum

utrum ex numeratione pecunia ad eum sine causa, aut per acceptationem 12 pervenerit.

De monumento faciendo.

11. JULIANUS lib. 10. Digestorum.

Si heres arbitratu liberti certa summa monumentum iussus facere, dederit liberti pecuniam, & is accepta pecunia monumentum non faciat, conditione tenetur.

De mortis causa donatione.

12. PAULUS lib. 6. ad Legem Juliam, & Papiam.

Cum quis mortis causa donationem, cum convaluisset donator, condicit, fructus quoque donatarum rerum, & partus, & quod adcrevit rei donatae, repetere potest.

De collatione.

13. MARCIANUS lib. 3. Regularum.

Si filius contulerit 13 fratri, quasi agnitus bonorum possessionem, & non agnovit, repetere eum posse, Marcellus lib. v. Digesti. scribit.

De indebito soluto falso procuratori.

14. PAULUS lib. 3. ad Sabinum.

Si procuratori falso indebitum solutum sit, ita demum a procuratore repeti non potest, si dominus ratum habuerit 14: sed ipse dominus tenetur, ut Julianus scribit. Quod si 15 dominus ratum 16 non habuisset, etiam si debita pecunia soluta fuisset, ab ipso procuratore repetetur: non enim quasi indebitum datum (repetetur,) sed quasi ob rem datum, nec res secuta ut, ratihabitione non intercedente: vel quod furtum faceret pecuniae falsus procurator; cum quo non tantum furti agi, sed etiam condici ei posse.

Si res data perierit.

15. POMPONIUS lib. 22. ad Sabinum.

Cum servus tuus in suspicionem furti Attio venisset, dedisti eum in quaestionem sub ea causa, ut, si id repertum in eo non esset, redderetur tibi: is eum tradidit Praefecto Vigilum, quasi in facinore deprehensum: Praefectus Vigilum eum summo supplicio adfecit. Ages cum Attio, dare eum tibi oportere: quia & ante mortem dare tibi eum oportuerit. Labeo ait, posse etiam ad exhibendum agi, quoniam fecerit, quominus exhiberet. Sed Proculus dari oportere ita ait, si fecisses ejus hominem, quo casu ad exhibendum agere te non posse; sed si tuus mansisset, etiam furti te acturum cum eo: quia re aliena ita sit usus, ut sciret se invito domino uti, aut dominum, si sciret, prohibitorum esse.

De pecunia data, ut Stichus detur.

16. CELSUS lib. 3. Digestorum.

Dedi tibi pecuniam, ut mihi Stichum dares: utrum id contractus genus pro portione emtionis, & venditionis est? an nulla hic alia obligatio est, quam ob rem dati re non secuta? In quod 17 proclivior sum; & ideo, si mortuus est Stichus, repetere possum 18: quod ideo tibi dedi, ut mihi Stichum dares. Finge alienum esse Stichum, sed te tamen eum tradidisse: repetere a te pecuniam potero, quia 19 hominem accipientis non feceris; & rursus si tuus est Stichus, & pro evictione ejus promittere non vis, non liberaberis, quo minus a te pecuniam repetere possim.

TIT. V.

DE CONDICTIONE I OB TURPEM, VEL INJUSTAM CAUSAM.

De datis ob causam, vel rem. 1. De dato, ob rem honestam.

2. *De turpitudine accipientis.*

1. PAULUS lib. 10. ad Sabinum.

Omne quod datur, aut ob rem datur, aut ob causam: & ob rem, aut turpem, aut honestam: turpem autem, aut ut dantis sit turpitudine, non accipientis, aut (ut) accipientis dumtaxat, non etiam dantis, aut utriusque. §. 1. Ob rem 2 igitur honestam datum ita repeti potest, si res, propter quam datum est, secuta non est. §. 2. Quod si turpis 3 causa accipientis fuerit, etiam si res secuta sit, repeti potest.

2. *De eo, quod datur judici.*

2. ULPIANUS lib. 26. ad Edictum.

Ut puta, dedi tibi, ne sacrilegium facias, ne furtum; ne hominem occidas, in qua specie Julianus scribit, si tibi dedero, ne hominem occidas, condici posse: §. 1. Item si tibi dedero 4, ut rem mihi reddas depositam apud te, vel ut instrumentum (mihi redderes). §. 2. Sed si dedi, ut secundum me in bona causa judex pronunciaret, est quidem relatum, conditioni locum esse: sed hic quoque crimen contrahit; judicem enim corrumpere videtur; & non ita pridem Imperator 5 noster constituit, litem eum perdere.

De turpitudine dantis, & accipientis.

3. PAULUS lib. 10. ad Sabinum.

Ubi autem & dantis 6, & accipientis turpitudine versatur, non posse repeti dicimus: veluti si pecunia detur, ut male judicetur:

2. *De turpitudine accipientis.* 3. *De meretrice.* 4. *De indicio.*

4. ULPIANUS lib. 26. ad Edictum.

Idem, si ob stuprum datum sit; vel si quis in adulterio deprehensus, redemerit se: cessat 7 enim repetitio, idque Sabinus, & Pegasus responderunt. §. 1. Item si dederit fur, ne proderetur, quoniam utriusque turpitudine versatur, cessat repetitio. §. 2. Quotiens autem solius accipientis turpitudine versatur, Celsus ait, repeti posse: veluti, si tibi dedero, ne mihi injuriam facias. §. 3. Sed quod meretrici datur, repeti non potest: ut Labeo, & Marcellus scribunt; sed nova ratione, non ea, quod utriusque turpitudine versatur, sed solius dantis: illam enim turpiter facere, quod sit meretrix; non turpiter accipere, cum sit meretrix. §. 4. Si tibi indicium dedero, ut fugitivum meum indices, vel furem rerum mearum, non poterit repeti 8, quod datum est: nec enim turpiter accepisti. Quod si a fugitivo meo acceperis, ne eum indicares, condicere tibi hoc, quasi furi, possim: sed si ipse fur indicium a me accepit, vel furis, vel fugitivi socius, puto conditionem locum habere.

5. JULIANUS lib. 3. ad Ursejum Ferocem.

Si a servo meo pecuniam quis accepisset, ne 9 furtum ab eo factum indicaret: si indicasset, si non, repetitionem fore ejus pecuniae, Proculus respondit.

De eo, quod ex injusta causa apud aliquem est.

6. ULPIANUS lib. 18. ad Sabinum.

Perpetuo Sabinus probavit veterum opinionem, existimantium, * id quod ex injusta causa apud aliquem sit, posse condici 10. In qua sententia etiam Celsus est.

De stipulatione per vim extorta.

7. POMPONIUS lib. 22. ad Sabinum.

Ex ea stipulatione, quae per vim extorta esset, si exacta esset pecunia, repetitionem esse constat.

De promisso ob turpem causam.

8. PAULUS lib. 3. Quaestionum.

Si ob turpem causam promiseris Titio, quamvis, si petat, exceptione doli mali, vel in factum summovere eum possis: tamen, si solveris, non posse (te) repetere: quoniam sublata proxima causa stipulationis, quae propter exceptionem inanis esset, pristina causa, id est, turpitudine superesset: porro autem si & dantis, & accipientis turpis causa sit, possessorem 11 potiorum esse: & ideo repetitionem cessare, tametsi ex stipulatione solum est.

De dato, ut reddatur, quod gratis reddi debuit.

9. IDEM lib. 5. ad Plautium.

Si vestimenta utenda tibi commodavero, deinde pretium, ut reciperem, dedissem, conditione me recte acturum, responsum est: quamvis enim propter rem datum sit, & causa secuta sit, tamen turpiter datum est. §. 1. Si rem locatam tibi, vel venditam a te, vel mandatam, ut redderes, pecuniam acceperis, habeo tecum ex locato, vel vendito, vel mandati actionem; quod si ut id, quod ex testamento, vel ex stipulatione debebas, redderes mihi, pecuniam tibi dederim: conditio dumtaxat pecuniae dato eo nomine erit; idque & Pomponius scribit.

(12. v. l. 115. in pr. infr. d. t. (13. l. 3. §. pen. infr. de collatione. (14. l. 6. §. 9. 10. supr. de negot. gest. l. 57. in fin. infr. de condict. indeb. l. 80. §. 5. inf. de furt. (15. l. 14. in pr. infr. de solution. (16. l. 6. §. 1. infr. de condict. indeb. (17. Immo vide l. 5. §. 1. inf. de praeser. verb. (18. Immo vide d. l. 5. §. 1. in fin. (19. v. l. 167. in pr. infr. de reg. jur.

TIT. V. (1. Lib. 4. C. 7. (2. l. 52. l. 65. §. 4. infr. de condict. indeb. (3. l. 4. C. h. t.

(4. l. ult. infr. de depositi. l. 5. infr. de tutel. & ration. distrah. (5. l. 1. §. 3. supr. de calumniar. l. 1. C. de pana judic. qui male judic. (6. l. 4. §. 3. l. 8. in fin. infr. l. 2. C. h. t. l. 5. §. 1. supr. de calumniar. l. 9. infr. de doli mali, & metus except. (7. Immo vide l. 7. §. 1. l. 8. in pr. supr. quod met. caus. (8. l. 15. infr. de praeser. verb. (9. l. 4. in fin. supr. h. t. (10. l. 25. in fin. infr. rer. amotar. (11. l. 5. §. 1. supr. de calumniar.

T I T. VI.

DE I CONDICTIONE INDEBITI.

Continuatio. 1. *De ignorantia, & scientia solventis.*

1. ULPIANUS lib. 26. ad Edictum.

Nunc videndum de indebito soluto. §. 1. Et quidem, si quis indebitum ignorans solvit, per hanc actionem condicere potest: sed si sciens se non debere solvit, cessat repetitio.

De soluto, ut, si appareat indebitum, reddatur.

1. *De soluto ex testamento.*

2. IDEM lib. 16. ad Sabinum.

Si quis sic solverit, ut si apparuisset esse indebitum, vel Falcidia emerferit, reddatur, repetitio locum habebit: negotium enim contractum est inter eos. §. 1. Si quid ex testamento solutum sit, quod postea falsum, vel inofficiosum, vel irritum, vel ruptum apparuerit, repetetur: vel si post multum temporis emerferit res alienum, vel codicilli diu celati, prolati, qui ademptionem continent legatorum solutorum, vel deminutionem per hoc, quia aliis quoque legata relicta sunt. Nam Divus Hadrianus circa inofficiosum, & falsum testamentum rescripsit, actionem dandam ei, secundum quem de hereditate iudicatum est.

3. PAPINIANUS lib. 28. Quæstionum.

Idem est, & si, solutis legatis, nova, & inopinata causa hereditatem abstulit: veluti, nato posthumo, quem heres in utero fuisse ignorabat; vel etiam ab hostibus reverso filio, quem pater obiisse falso præsumperat; nam utiles actiones posthumo, vel filio, qui hereditatem evicerat, dari oportere in eos, qui legatum perceptorum, Imperator Titus Antoninus rescripsit: scilicet quod bonæ fidei possessor, in quantum locupletior factus est, tenetur; nec periculum hujusmodi nominum ad eum, qui sine culpa solvit, pertinet.

4. PAULUS lib. 3. ad Sabinum.

Idem Divus Hadrianus rescripsit, & si aliud testamentum profertur:

5. ULPIANUS lib. 16. ad Sabinum.

Nec novum, ut si quod alius solverit, alius repetat: nam & cum minor vigintiquinque annis, inconsulte adita hereditate, solutis legatis, in integrum restituitur, non ipsi repetitionem competere, sed ei 6, ad quem bona pertinent, Arrio Titiano rescriptum est.

De procuratore, & tutore.

6. PAULUS lib. 3. ad Sabinum.

Si procurator tuus indebitum solverit, & tu ratum non habeas, posse repeti Labeo libris posteriorum scripsit: quod si debitum fuisset, non 7 posse repeti. Celsus: ideo, quoniam 8 * cum quis procuratorem rerum suarum constituit, id quoque mandare videtur, ut solvat creditori: neque postea expectandum sit, ut ratum habeat. §. 1. Idem Labeo ait, si procuratori indebitum solutum sit, & dominus 9 ratum non habeat, posse repeti. §. 2. Celsus ait, eum, qui procuratori debitum solvit, continuo liberari: neque ratihabitionem considerari; quod si indebitum acceperit, ideo exigi ratihabitionem, quoniam nihil de hoc nomine exigendo mandasse videretur; (&) ideo, si ratum non habeatur, a procuratore repetendum. §. 3. Julianus ait, neque 10 tutorem, neque procuratorem solventes, repetere posse: neque interesse, suam pecuniam, an pupilli, vel domini solvant.

Quid repetitur.

7. POMPONIUS lib. 9. ad Sabinum.

Quod indebitum per errorem solvitur, aut ipsum, aut tantumdem repetitur.

De eo, quod mulieri debetur a marito, qui non est solvendo.

8. PAULUS lib. 6. ad Sabinum.

Quod nomine mariti, qui solvendo non sit, alius mulieri solvisset, repetere non potest: adeo debitum esset mulieri:

9. ULPIANUS lib. 66. ad Edictum.

Nam & maritus, si, cum facere nihil possit, dotem solverit

11, in ea causa est, ut repetere non possit.

De debito in diem.

10. PAULUS lib. 7. ad Sabinum.

In diem debitor, adeo debitor est, ut ante diem solutum repetere non possit.

Si de peculio condemnatus, plus, quam in eo sit, solverit.

11. ULPIANUS lib. 35. ad Sabinum.

Si is, cum quo de peculio actum est, per imprudentiam plus, quam in peculio est, solverit, repetere non potest.

De herede.

12. PAULUS lib. 7. ad Sabinum.

Si fundi mei usufructum tibi dederam, falso existimans me eum tibi debere, &, antequam repetam, decesserim, conditio ejus ad heredem quoque meum transibit.

De naturali obligatione servi. 1. Vel pupilli.

13. IDEM lib. 10. ad Sabinum.

Naturaliter 12 etiam servus obligatur; & ideo si quis nomine ejus solvat, vel ipse manumissus 13 (ut Pomponius scribit) ex peculio, cujus liberam administrationem habeat, repeti non poterit: & ob id & fidejussor pro servo acceptus (tenetur 14): & pignus pro eo datum tenebitur, & si servus, qui peculii administrationem habet, rem pignori in id, quod debeat, dederit, utilis pigneratitia reddenda est. §. 1. Item quod pupillus sine tutoris auctoritate mutuum accepit, & locupletior 15 factus est, si pupulus factus solvat, non repetit:

14. POMPONIUS lib. 21. ad Sabinum.

Nam * hoc natura 16 æquum est, neminem cum alterius detrimento fieri locupletiozem.

Quid repetitur. 1. De nummis alienis. De possessione.

2. *De re, cujus usufructus alienus est.*

15. PAULUS lib. 10. ad Sabinum.

Indebiti soluti conditio naturalis 17 est. Et ideo etiam quod rei solutæ accessit, venit in conditionem: ut puta partus 18, qui ex ancilla natus sit; vel quod alluvione accessit; imo & fructus, quos is, cui solutum est, bona fide perceperit, in conditionem venient. §. 1. Sed & si nummi alieni dati sint, conditio competet, ut vel possessio eorum reddatur: quemadmodum si falso existimans possessionem me tibi debere alicuius rei, tradidissem 19, condicerem. Sed & si possessionem tuam fecissem, ita ut tibi per longi temporis præscriptionem avocari non possit, etiam sic recte tecum per indebitam conditionem agerem. §. 2. Sed & si usufructus in re soluta alienus sit, deducto usufructu, a te condicam,

De debito sub conditione. 1. Vel sub die incerto.

16. POMPONIUS lib. 15. ad Sabinum.

Sub conditione debitum, per errorem solutum 20, pendente quidem conditione, repetitur, conditione autem existente repeti non potest. §. 1. Quod autem sub incerto die debetur, die existente non repetitur:

17. ULPIANUS lib. 2. ad Edictum.

Nam si, cum moriar, dare promisero, & antea solvam: repetere me non posse, Celsus ait. Quæ sententia vera est.

18. IDEM lib. 47. ad Sabinum.

Quod si ea conditione debetur, quæ omnimodo extatura est, solutum repeti non potest: licet sub alia conditione, quæ an impleatur, incertum est, si ante solvatur, repeti possit.

De debitore ob panam creditoris liberato. 1. Si non debitor creditori solvat. 2. De communi pecunia soluta. 3. De soluto quasi ex alternata obligatione. 4. De duobus reis. De reo, & fidejussore.

19. POMPONIUS lib. 22. ad Sabinum.

Si poenæ 21 causa ejus, cui debetur, debitor liberatus est, naturalis obligatio 22 manet: & ideo solutum repeti non potest.

§. 1. Quamvis debitum sibi quis recipiat, tamen si is, qui dat, non debitum dat, repetitio competit: veluti si 23 is, qui heredem se, vel bonorum possessorem, falso existimans, creditori hereditario solverit; hic enim neque 24 verus heres liberatus erit, & is, quod dedit, repetere poterit; (quamvis enim debitum sibi quis recipiat, tamen si is, qui dat, non debitum dat, repetitio competit 25.) §. 2. Si falso existimans debere, nummos solvero, qui pro parte alieni, pro parte mei fuerunt, ejus summæ partem

(12. l. 14. infr. de oblig. & act. (13. l. 21. v. 2. infr. de fidejuss. l. 83. infr. de solution. (14. l. 16. §. 3. infr. de fidejussorib. (15. l. 4. §. 4. infr. de doli mali & met. except. (16. l. 66. infr. h. t. l. 206. infr. de reg. jur. v. l. 2. §. 10. infr. ne quid in loco publico. l. 12. §. 1. infr. de distr. pign. l. 6. in fin. infr. de jur. dot. l. 17. §. 4. infr. de instit. act. l. 6. §. 3. supr. de negot. gest. (17. l. 66. infr. h. t. (18. l. 26. §. 12. l. 65. §. 5. infr. eod. l. 38. §. 2. infr. de usur. l. 27. in fin. infr. de usu; & usufruct. legat. (19. l. 16. in fin. supr. de hered. petit. (20. l. 48. infr. h. t. l. 38. §. 3. infr. de solutionib. (21. l. 40. in princ. infra. h. tit. (22. l. 10. infra. de SC. Macedonian. (23. l. 65. in fin. infr. h. tit. (24. l. 31. in princ. supr. de hered. petit. (25. Obst. l. 44. infr. h. tit. l. 5. C. de petit. hered.

TIT. VI. (1. Lib. 4. C. 5. (2. l. 9. in pr. C. h. t. (3. l. 8. §. 16. supr. de inoffic. testam. (4. l. 5. in fin. infr. h. t. (5. l. 2. in fin. l. 3. 4. supr. l. 46. infra. eod. (6. d. l. 2. in fin. (7. l. 87. infr. de solution. (8. d. l. 87. adde l. 46. infr. de peculio. (9. l. 14. supr. de condic. caus. dat. (10. l. 57. in pr. infr. h. t. (11. l. 5. §. 2. infr. de liberat. legat.

Simidiam, non corporum condicam. §. 3. Si putem, me Stichum, aut Pamphilum debere, cum Stichum debeam, & Pamphilum solvam; repetam, quasi indebitum solutum: nec enim pro eo, quod debeo, videor id solvisse. §. 4. Si duo rei, qui decem debebant, viginti pariter solverint: Celsus ait, singulos quina repetituros: quia, cum decem deberent, viginti solvissent: & quod amplius ambo solverint, ambo repetere possunt.

20. JULIANUS lib. 10. Digestorum.

Si reus, & fidejussor solverint pariter, in hac causa non differunt a duobus reis promittendi: quare omnia, quæ de his Acta sunt, & ad hos transferre licebit.

21. PAULUS lib. 3. Questionum.

Plane si duos reos non ejusdem pecuniæ, sed alterius obligationis constitueris, ut puta Stichi, aut Pamphili, & pariter duos datos, aut togam, vel denaria mille: non idem dici poterit in repetitione, ut partes repetant; quia nec solvere ab initio sic poterunt: Igitur hoc casu electio est creditoris, cui velit solvere, ut alterius repetitio impediatur.

Si quis adjecto solverit. 1. De itinere.

22. POMPONIUS lib. 22. ad Sabinum.

Sed (&) si me putem tibi, aut Titio promississe, cum aut neutrum factum sit, aut Titii persona in stipulatione comprehensa non sit, & Titio solvero, repetere a Titio poterō. §. 1. Cum iter excipere deberem, fundum liberum per errorem tradidi, incerti condicam 27, ut iter mihi concedatur.

De transactione. 4. De actione dupli, vel quadrupli.

23. ULPIANUS lib. 43. ad Sabinum.

Eleganter Pomponius quærit: si quis suspicetur transactionem factam (vel) ab eo, cui heres est, vel ab eo, cui procurator est, & quasi ex transactione dederit, quæ facta non est; an locus sit repetitioni? Et ait, repeti posse: ex falsa enim causa datum est. † Idem puto dicendum, & si transactio secuta non fuerit, propter quam datum est. † Sed & si resoluta sit transactio, idem erit dicendum. §. 1. Si post 28 rem judicatam quis transegerit, & solverit, repetere poterit: idcirco, quia placuit transactionem nullius esse momenti. Hoc enim Imperator Antoninus cum D. Patre suo rescripsit; retineri tamen 29, atque compensari in causam judicati, quod ob talem transactionem solutum est, potest. † Quid ergo, si 30 appellatum sit; vel hoc ipsum incertum sit, an judicatum sit, vel an sententia valeat? Magis est, ut transactio vires habeat: tunc enim rescriptis locum esse credendum est, cum de sententia indubitata, quæ nullo remedio attemperari potest, transigitur. §. 2. Item, si ob transactionem alimentorum testamento relictorum datum sit, apparet, posse repeti, quod datum est: quia transactio Senatusconsulto 31 infirmatur. §. 3. Si quis post transactionem nihilominus condemnatus fuerit, dolo quidem id fit, sed tamen sententia valet; potuit autem quis, si quidem ante litem contestatam transegerit, volenti litem contestari opponere doli exceptionem: sed si post litem contestatam transactum est, nihilominus poterit exceptione doli uti post secuti; dolo enim facit, qui contra transactionem expertus, amplius petit: & ideo condemnatus repetere potest, quod ex causa transactionis dedit. Sane quidem ob causam dedit: neque repeti solet, quod ob causam datum est, causa secuta; sed hic non videtur causa secuta, cum transactioni non stetur. Cum igitur repetitio oritur, transactionis exceptio locum non habet: neque enim utrumque debet locum habere, & repetitio, & exceptio, §. 4. Si qua lex ab initio dupli, vel quadrupli statuit actionem, dicendum est, solutum ex falsa ejus causa repeti posse.

De exceptione perpetua.

24. IDEM lib. 46. ad Sabinum.

Si is, qui perpetua exceptione tueri se poterat, cum sciret 32 sibi exceptionem profuturam, promiserit aliquid ut liberaretur: condicere non potest.

De reo, & fidejussoribus.

25. IDEM lib. 47. ad Sabinum.

Cum duo pro reo fidejussissent decem, deinde reus tria solvisset, & postea fidejussores quina, placuit eum, qui 33 posterior solvit, repetere tria posse; hoc merito, quia tribus a reo solutis septem sola debita supererant: quibus persolutis, tria indebita soluta sunt.

(26. l. 34. §. 1. infr. de solution. (27. l. 35. supr. de servic. prad. urb. (28. l. 32. C. de transact. (29. l. 7. §. 1. & 2. supra d. t. (30. d. l. 7. in pr. & l. 11. supr. d. t. (31. Immo vide l. 8. in pr. supr. d. t. (32. l. 26. §. 3. infra h. tit. 33. l. ult. §. 2. in fin. infr. cad.

De usuris. 3. De exceptione perpetua. 4. Si plus solutum sit. 7. De exceptione perpetua. 8. De peculiari debitore, & peculio adempto. 9. Si filiusfamilias mutuatus solverit. 10. De opinata condemnatione ex compromisso. 11. De successoribus. 12. De operis libertorum. 13. De obligatione alternata.

26. IDEM lib. 26. ad Edictum.

Si non fortem quis, sed usuras indebitas solvit, repetere 34 non poterit, si fortis debitor solvit: sed si supra legitimum modum solvit, D. Severus rescripsit, (quo jure utimur) repeti quidem non posse, sed forti imputandum 35; & si postea fortem solvit, fortem quasi indebitam repeti posse. Proinde & si ante 36 fors fuerit soluta, usura supra legitimum modum soluta, quasi fors indebita, repetuntur. Quid, si simul solverit? Poterit dici, & tunc repetitionem locum habere. §. 1. Supra 37 duplum autem usurae, & usurarum 38 usurae, nec in stipulatum deduci, nec exigi possunt: & soluta repetuntur: quemadmodum futurarum usurarum usurae. §. 2. Si quis falso se fortem debere credens, usuras solverit, potest condicere: nec videtur sciens indebitum solvisse. §. 3. *Indebitum autem solutum accipimus, non solum, si omnino non debeat, sed & si per aliquam exceptionem perpetuam* 39. peti non poterat: quare hoc quoque repeti poterit: nisi sciens 40 se tutum exceptione solvit. §. 4. Si centum debens, quasi ducenta deberem, fundum ducentorum solvi, competere repetitionem Marcellus lib. xx. Digestorum scribit; & centum manere stipulationem: Licet enim placuit, rem 41 pro pecunia solutam parere liberationem, tamen si ex falsa debiti quantitate majoris 42 pretii res soluta est, non fit confusio partis rei cum pecunia: * nemo enim invitus 43 compellitur ad communionem. Sed & conditio integræ rei manet, & obligatio incorrupta: ager autem retinebitur, donec debita pecunia solvatur. §. 5. Idem Marcellus ait, si pecuniam debens, oleum dederit plus pretii, quasi plus debens, vel cum oleum deberet, oleum dederit, quasi majorem modum debens, superflluam olei esse reperendum, non totum; & ob hoc peremptam esse obligationem. §. 6. Idem Marcellus adjicit, si cum fundi pars mihi deberetur, quasi totus deberetur, estimatione facta solutio pecuniæ solidi pretii fundi facta sit, repeti posse non totum pretium, sed partis indebitæ (pretium). §. 7. Adeo autem perpetua 44 exceptio parit conditionem, ut Julianus lib. x. scripsit, si emtor fundi damnaverit heredem suum, ut venditorem nexu venditi liberaret, mox venditor ignorans rem tradiderit, posse eum fundum condicere. Idemque, & si debitorem suum damnaverit liberare, & (ille) ignorans solverit. §. 8. Qui filiofamilias solverit, cum esset ejus peculiaris debitor, si quidem ignoravit ademptum ei peculium, liberatur: si scit 45, & solvit, conditionem non habet; quia sciens indebitum solvit. §. 9. Filiusfamilias contra Macedonianum mutuatus si solverit, & patri suo heres effectus, velit vindicare nummos, exceptione summovebitur a vindicatione nummorum. §. 10. Si quis quasi ex compromisso condemnatus, falso solverit, repetere potest. §. 11. Hereditatis, vel bonorum possessori, si quidem defendat hereditatem, indebitum solutum condici poterit; si vero is non defendat, etiam debitum solutum repeti potest. §. 12. Libertus, cum se putaret operas patrono debere, solvit, condicere 46 eum non posse, quamvis putans se obligatum solvit, Julianus lib. x. Digestorum scripsit. Natura enim operas patrono libertus debet. † Sed & si non operæ patrono sunt soluta, sed, cum officium ab eo desideraretur, cum patrono decidit pecunia & solvit, repetere non potest. † Sed si operas patrono exhibuit, cum putat se debere, videndum, an possit condicere? Et Celsus lib. vi. Digestorum putat, eam esse causam operarum, ut non sint eadem, neque ejusdem hominis: neque eidem exhibentur: nam plerumque 47 robur hominis, ætas temporis, opportunitasque naturalis mutat causam operarum, & ideo nec volens quis reddere potest. Sed hæc (inquit) operæ recipiunt estimationem; & interdum licet aliud præstemus, (inquit) aliud condicimus: ut puta, fundum indebitum dedi, & fructus 48 condico: vel hominem indebitum; & hunc sine fraude modico distraxisti,

(34. l. 3. C. de usur. (35. l. 102. in fin. infr. de solution. (36. l. 18. C. de usur. (37. l. 4. §. 1. infr. de nautico favor. (38. l. 28. C. de usur. (39. l. 40. in princ. infr. h. t. (40. l. 24. supr. eod. l. 21. §. 1. supr. de inofficios. testament. (41. l. 17. C. de solutionib. (42. l. 84. in princ. infr. de reg. jur. (43. l. ult. C. communi dividund. Excipe Nov. Leon. 102. (44. l. 40. in princ. infr. h. tit. (45. l. 21. §. 1. supr. de inofficios. testament. (46. l. 25. infr. de præscr. verb. (47. Adde l. 31. infr. de solution. (48. l. 15. in princ. supr. l. 65. §. 5. infr. h. t.

nempe hoc solum refundere debes, quod ex pretio habes; vel meis sumptibus pretiosorem hominem feci, nonne aestimari hæc debent: sic & in proposito ait, posse condici, quanti operas essem conducturus. Sed, si delegatus sit a patrono officiales operas, apud Marcellum lib. xx. Digestorum quæritur? Et dicit Marcellus, non teneri eum: nisi forte in artificio sint; hæc enim, jubente patrono, & alii edendæ sunt 50. Sed si solverit officiales delegatus, non potest condicere, neque ei, cui solvit, creditori, (cui alterius contemplatione solutum est, quippe suum recipit) neque patrono, quia natura ei debentur. §. 13. Si decem aut Stichum stipulatus, solvam quinque: quæritur, an possim condicere? Quæstio ex hoc descendit, an liberer in quinque: nam, si liberor 51, cessat conditio; si non liberor, erit conditio? Placuit autem (ut Celsus lib. vi. & Marcellus lib. xx. Digestorum scripsit), non perimi partem dimidiam obligationis; ideoque eum, qui quinque solvit, in 52 pendenti habendum, an liberaretur, petique ab eo posse reliqua quinque, aut Stichum: & si præstitit residua quinque, videri eum, & in priora debita solvisse; si autem Stichum præstitisset, quinque eum posse condicere, quasi indebita. Sic posterior solutio comprobabit, priora quinque utrum debita, an indebita solverentur. Sed & si post soluta quinque, & Stichus solvatur, & malim ego habere quinque, & Stichum reddere, an sim audiendus, quærit Celsus? & putat natam esse quinque conditionem: quamvis utroque simul soluto, mihi 53 retinendi, quod vellem, arbitrium daretur. §. 14. Idem ait, & si duo heredes sint stipulatoris, non sic posse, alteri quinque solutis, alteri partem Stichi solvi. Idem & si duo sint promissoris heredes. Secundum quæ liberatio non contingit, nisi aut utrique quina, aut utrique partes Stichi fuerunt soluta.

Ubiq; condicitur.

27. PAULUS lib. 28. ad Edictum.

Qui loco certo debere existimans indebitum solvit, quolibet loco repetet: non enim existimationem solventis eadem species repetitionis sequitur.

Si debitor absolutus solverit.

28. IDEM lib. 32. ad Edictum.

Judex si male absolvit, & absolutus sua sponte solverit, repetere non potest.

De pupillo, furioso, prodigo.

29. ULPIANUS lib. 2. Disputationum.

Interdum persona locum facit repetitioni: utputa, si pupillus sine tutoris auctoritate, vel furiosus, vel is, cui bonis interdictum est, solverit; nam in his personis generaliter repetitioni locum esse non ambigitur. Et, si quidem existant nummi, vindicabuntur: consumtis vero, conditio locum habebit.

De eo, qui creditor, & debitor est.

30. IDEM lib. 10. Disputationum.

Qui invicem creditor, idemque debitor est, in (his) casibus, in quibus compensatio locum non habet, si solvit, non habet conditionem, veluti indebiti soluti; sed sui crediti petitionem.

De indebito promisso.

31. IDEM lib. 1. Opiniorum.

Is, qui plus, quam hereditaria portio efficit, per errorem creditori caverit 56, indebiti promissi habet conditionem.

De obligatione alternata. 1. De fidejussore. 2. De eo, quod mulier dedit nomine dotis. 3. De obligatione generis.

32. JULIANUS lib. 10. Digestorum.

Cam is, qui Pamphilum, aut Stichum debet, simul utrumque solverit, si posteaquam utrumque solverit, aut uterque, aut alter ex his desit in rerum natura esse, nihil repetet: id enim remanebit in soluto, quod superest. §. 1. Fidejussor cum pacifiscitur, ne ab eo pecunia petatur, & per imprudenciam solverit, condicere stipulatori poterit: & ideo reus quidem manet obligatus, ipse autem sua exceptione tutus est; nihil autem interest, fidejussor, an heres ejus solvat: Quod si huic fidejussori reus heres extiterit & solverit, nec repetet, & liberabitur. §. 2. Mulier, si in ea opinione sit, ut credat se pro dote obligatam, quicquid dotis nomine dederit, non repetit: sublata enim falsa opinione: relinquitur pietatis causa 57, ex qua solutum repeti non potest.

(49. v.l.9. §. 1. in prin. infr. de oper. libert. (50. d.l.9. in fin. (51. v. l.34. in fin. infr. de solution. (52. l.2. §. 1. infr. de verb. oblig. (53. Hoc mutatum l.10. C. h. t. (54. l.60. in pr. infr. eod. (55. l.14. §. fin. infra. de solution. §. fin. Inst. quib. alienare. (56. v.l.3. C. h. t. l. §. in fin. infr. de act. em. l.2. §. 3. 4. infr. de donat. (57. l.14. §. 7. supr. de religiof.

§. 3. Qui hominem generaliter 58 promisit, similis est ei, qui hominem aut decem debet; & ideo, si, cum existimaret se Stichum promississe, eum dederit, condicet: alium autem quemlibet 59 dando, liberari poterit.

Si quis in alieno solo ædificaverit, aut insulam alienam fulserit.

33. IDEM lib. 39. Digestorum.

Si in area tua ædificassem, & tu ædes possideres, conditio locum non habebit: quia nullum negotium inter nos contraheretur; nam is, qui non debitam pecuniam solverit, hoc ipso aliquid negotii gerit: cum autem ædificium in area sua ab alio positum dominus occupat, nullum negotium contrahit. † Sed (&) si is, qui in aliena area ædificasset, ipse possessionem tradidisset, conditionem non habebit: quia nihil accipientis faceret, sed suam rem dominus habere incipiat. Et ideo constat, si quis cum existimaret se heredem esse, insulam hereditariam fulsisset, nullo alio modo, quam per retentionem impensas servare posse.

De conditione fideicommissi.

34. IDEM lib. 40. Digestorum.

Is, cui hereditas tota per fideicommissum relicta est, & præterea fundus, si decem dedisset heredi, & heres suspectam hereditatem dixerit, & eam ex Trebelliano restituerit, causam dandæ pecuniæ non habet: & ideo, quod eo nomine, quasi implendæ conditionis gratia dederit, condicione repetet.

De soluto ob rem non defensam.

35. IDEM lib. 45. Digestorum.

Qui ob rem non defensam 61 solvit, quamvis postea defendere paratus est, non repetet, quod solverit.

Si servus, qui rem commodavit, creditori, cui commodatarius eam rem pigneravit, pecuniam dederit.

36. PAULUS lib. 5. Epitomarum Alfeni Digestorum.

Servus cujusdam, insciente domino, magidem commodavit; is, cui commodaverat, pignori eam posuit, & fugit; qui accepit, non aliter se redditurum agebat, quam si pecuniam accepisset; accepit a servulo, & reddidit magidem: quæsitum est, an pecunia ab eo repeti possit? Respondit, si is, qui pignori accepisset magidem, alienam scit apud se pignori deponi, furti eum se obligasse: ideoque, si pecuniam a servulo accepisset redimendi furti causa, posse repeti; sed si nescisset alienam apud se deponi, non esse furem. † Item si pecunia ejus nomine, a quo pignus acceperat, a servo ei soluta esset, non posse ab eo repeti.

De eo, qui suum servum emit.

37. JULIANUS lib. 3. ad Ursejum Ferocem.

Servum meum sciens a te emi 62, pecuniamque tibi solvi. Eam me a te repetiturum, & eo nomine conditionem mihi esse, omnimodo putò: sive scisses meum esse, sive ignorasses.

De eo, quod frater fratri, 1. Vel filius patri, 2. Vel pater filio naturaliter debet. 3. De fidejussore.

38. AFRICANUS lib. 9. Quæstionum.

Frater a fratre, cum in ejusdem potestate essent, pecuniam mutuatus, post mortem patris ei solvit. Quæsitum est, an repetere possit? Respondit, utique quidem pro ea parte, qua ipse patri heres extitisset, repetiturum: pro ea vero, qua frater heres extiterit, ita repetiturum, si non minus ex peculio suo ad fratrem pervenisset; naturalem enim obligationem, quæ fuisset, hoc ipso sublata videri, quod peculii partem frater sit consecutus, adeo ut, si prælegatum 63 filio, eidemque debitori (id) fuisset, deductio hujus debiti a fratre ex eo fieret; idque maxime consequens esse ei sententiæ, quam Julianus probaret: si extraneo quid debuisset, & ab eo post mortem patris exactum esset, tantum judicio eum familiæ 64 exciscundæ recuperaturum a coheredibus fuisse, quantum ab his creditor actione de peculio consequi potuisset. Igitur, (&) si re integra familiæ exciscundæ agatur, ita peculium dividi æquum esse, ut ad quantitatem ejus indemnitas a coherede præstetur; porro eum, quem adversus extraneum defendi oportet, longe magis in eo, quod fratri debuisset, indemnem (esse) præstandum. §. 1. Quæsitum est, si pater filio crediderit, isque emancipatus solvat, an repetere possit? Respondit, si nihil ex peculio apud patrem remanserit, non repetiturum; nam manere naturalem obligationem, argumento esse, quod extraneo agente intra annum de peculio, deduceret pater, quod sibi filius debuisset.

§. 2. contra si pater, quod filio debuisset, eidem emancipato solverit, non repetet: nam hic quoque manere naturalem obliga-

(58. l.2. §. 1. infr. de verbor. obligat. (59. l.52. infr. mandati. (60. Immo vide l.40. §. 1. in fin. infr. h. t. (61. Adde l.14. infr. judicatum solvi. (62. l.16. in pr. l.34. §. 4. infra. de contrah. emt. (63. l.12. C. de collationem. (64. l.13. C. famil. excisc.

tionem eodem argumento probatur: quod si extraneus intra annum de peculio agat, etiam quod pater ei debuisset, computetur. Eademque erunt, & si extraneus heres exheredato filio solverit id, quod ei pater debuisset. §. 3. Legati fatis accepi, & cum fidejussor mihi solvisset, apparuit indebitum fuisse legatum, posse eum repetere existimavit.

De cautione omissa.

39. MARCIANUS lib. 8. Institutionum.

Si quis, cum a fideicommissario sibi cavere poterat, non caverit, quasi indebitum 65 plus debito eum solutum repetere posse, Divi Severus, & Antoninus rescipserunt.

De exceptione perpetua. 1. De impensis deducendis.

2. De operis liberti.

40. IDEM lib. 3. Regularum.

Qui * exceptionem perpetuam habet, solutum per errorem repetere potest 66. Sed hoc non est perpetuum, nam si quidem ejus causa exceptio datur, cum quo agitur, solutum repetere potest; ut accidit in Senatusconsulto de intercessionibus: ubi vero in odium ejus, cui debetur, exceptio datur, perperam solutum non repetitur 67; veluti si filiusfamilias contra Macedonianum mutuam pecuniam acceperit, & paterfamilias factus solverit, non repetit.

§. 1. Si pars domus, quæ in diem per fideicommissum relicta est, arserit ante diem fideicommissi cedentem, & eam heres sua impensa refecerit, deducendam esse impensam ex fideicommissio, constat: & si sine deductione domum tradiderit, posse incerti condici 68, quasi plus debito dederit. §. 2. Si pactus fuerit patronus cum liberto, ne operæ ab eo petantur, quidquid postea solutum 69 fuerit a liberto, repeti potest 70.

De pupillo.

41. NERATIUS lib. 6. Membranarum.

Quod pupillus sine tutoris auctoritate stipulanti promiserit, solverit, repetitio est: quia 71 nec natura debet 72.

De pænis.

42. ULPIANUS lib. 68. ad Edictum.

Pænz non solent repeti, cum depensæ sunt 73.

De exceptione jurisjurandi.

43. PAULUS lib. 3. ad Plautium.

Si quis jurasset se dare non oportere, ab omni contentione discedatur: atque ita solutam pecuniam repeti posse dicendum est.

De eo, qui suum recepit.

44. IDEM lib. 14. ad Plautium.

Repetitio nulla est ab eo, qui suum 74 recepit, tametsi ab alio 75, quam vero debitore, solutum est.

De eo, quod debetur venditori hereditatis.

45. JAVOLENUS lib. 2. ex Plautio.

Si is, qui hereditatem vendidit, & emptori tradidit, id, quod sibi mortuus debuerat, non retinuit, repetere poterit 76; quia * plus debito solutum per conditionem recte recipietur.

De eo, qui legata solvit nomine heredis.

46. IDEM lib. 4. ex Plautio.

Qui heredis nomine legata non debita ex nummis ipsius heredis solvit, ipse quidem repetere non potest, sed si ignorante herede nummos ejus tradidit, dominus (ait) eos recte vindicabit. † Eadem causa rerum corporalium est.

Si fidejussor indebitum solverit.

47. CELSUS lib. 6. Digestorum.

Indebitam pecuniam per errorem promissisti: eam, qui pro te fidejussor, solvit: Ego existimo, si nomine tuo solverit fidejussor, te fidejussori, stipulatorem tibi obligatum fore; nec expectandum est, ut ratum habeas: quoniam potes videri id ipsum mandasse, ut tuo nomine solveretur. Sin autem fidejussor suo nomine solverit quod non debebat, ipsum a stipulatore repetere posse: quoniam indebitam jure gentium pecuniam solvit. Quo minus autem consequi poterit ab eo, cui solvit a te mandati judicio consecuturum; si modo per ignorantiam, petentem exceptione non summoverit.

(65. l. 3. §. 5. & ult. infr. si cui plus, quam per leg. Falcid. (66. l. 26. §. 3. supr. l. 54. infr. h. t. l. 34. §. fin. infr. de solution. (67. l. 19. in princ. supra. h. t. l. 9. §. pen. & ult. infr. de SC. Macedonian. (68. l. 21. infr. ad SC. Trebellian. Immo vide l. 33. supr. h. t. (69. l. 5. in fin. C. de pactis. (70. l. 32. §. 1. supr. h. t. (71. l. 1. §. 2. infr. de constit. pecun. l. 39. infr. de oblig. & act. (72. Obst. l. 21. in pr. infr. ad leg. Falcid. (73. l. 22. in pr. infr. de pignorat. act. l. 46. infr. de reg. jur. (74. l. 21. in pr. infr. de donat. l. 5. §. 5. infr. de do. li mali, & met. except. l. 1. §. 10. infr. quar. rer. actio. (75. Obst. l. 19. §. 1. supr. h. t. (76. l. 2. §. pen. & ult. infr. de hered., vel act. vend.

De eo, quod sub conditione, vel sub die incerto debetur.

48. IDEM lib. 6. Digestorum.

Qui promissit, si aliquid a se factum sit, vel cum aliquid factum sit, dare se decem, si prius 77, quam id factum fuerit, quod promissit, dederit, non videbitur fecisse, quod promissit: atque ideo repetere potest.

Quibus condicitur.

49. MODESTINUS lib. 3. Regularum.

His solis pecunia condicitur, quibus quoquo modo soluta est: non quibus proficit.

De eo, qui sciens solvit.

50. POMPONIUS lib. 5. ad Quintum Mucium.

Quod quis sciens 78 indebitum dedit hac mente 79, ut postea repeteret, repetere non potest.

De his, quæ reineri, non peti possunt.

51. IDEM lib. 6. ad Quintum Mucium.

Ex * quibus causis retentionem quidem habemus, petitionem autem non habemus, ea, si solverimus, repetere non possumus.

Quid intersit inter datum ob causam, & datum ob rem.

52. IDEM lib. 27. ad Quintum Mucium.

Damus aut ob causam, aut ob rem. † Ob causam, præteritam, veluti cum ideo do, quod 80 aliquid a te consecutus sum, vel quia aliquid a te factum est: ut etiam si falsa causa sit, repetitio ejus pecuniæ non fit. † Ob rem vero datur, ut aliquid sequatur: quo non sequente 81, repetitio competit.

De conditione libertatis legata.

53. PROCULUS lib. 7. Epistolarum.

Dominus testamento servo suo libertatem dedit, si decem det; servo ignorante id testamentum non valere, data sunt mihi decem: Quæritur, quis repetere potest? Proculus respondit: Si ipse servus peculiares nummos dedit, cum ei a domino id permissum non esset, manent nummi domini, eosque non per conditionem, sed in rem actione petere debet; si autem alius rogatu servi suos nummos dedit, facti sunt mei, eosque dominus servi, cujus nomine dati sunt, per conditionem petere potest. Sed tam benignius, quam utilius est, recta via ipsum, qui nummos dedit, suum recipere.

Quibus ex causis conditio competit.

54. PAPINIANUS lib. 2. Quæstionum.

Ex his omnibus 82 causis, quæ jure non valuerunt 83, vel non habuerunt effectum, secuta per errorem solutione, conditioni locus erit.

Si prædoni solutum sit.

55. IDEM lib. 6. Quæstionum.

Si urbana prædia locaverit prædo, quod mercedis nomine ceperit ab eo, qui solvit, non repetetur: sed domino erit obligatus. † Idemque juris erit in vesturis navium, quas ipse locaverit, aut exercuerit; item mercedibus fervorum, quorum opera per ipsum fuerint locata; nam si servus non locatus mercedem, ut domino, prædoni retulit, non fiet accipientis pecunia: quod si vesturas navium, quas dominus locaverat, item pensiones insularum acceperit, ob indebitum ei tenebitur, qui non est liberatus solvendo. Quod ergo dici solet, prædoni fructus posse condici, tunc locum habet, cum domini fructus fuerunt.

Si incertum sit, temporaria sit, an perpetua exceptio.

56. IDEM lib. 8. Quæstionum.

Sufficit ad causam indebiti, incertum esse, temporaria sit, an perpetua exceptionis defensio: nam si quis, ne conveniatur, donec Titius Consul fiat, paciscatur, quia potest Titio decedente perpetua fieri exceptio, quæ ad tempus est, Titio Consulatum in eunte, summa ratione dicitur, quod interim solvitur, repeti: ut enim pactum, quod in tempus certum collatum est, non magis inducit conditionem, quam si ex die debitor solvit: ita profum defensio juris, quæ causam incertam habet, conditionis instar obtinet.

De tutore, de procuratore.

57. IDEM lib. 3. Responsorum.

Cum indebitum 84 impuberis nomine tutor numeravit, impuberis conditio est. §. 1. Creditor, ut procuratori suo debitum redderetur, mandavit; majore pecunia soluta, procurator in-

(77. l. 38. §. 16. infr. de verb. oblig. (78. l. 9. in pr. C. h. t. (79. Fac. l. 7. C. de condit. ob caus. (80. l. 65. §. 2. infr. h. t. (81. l. 1. §. 1. supr. de condit. ob turp. caus. (82. Junge l. 27. infr. de oblig. & act. (83. l. 40. in pr. l. 53. supr. h. t. (84. l. 6. §. fin. supr. eod.

debiti 85 causa convenietur. Quod si nominatim, ut major pecunia solveretur, delegavit, indebiti cum eo, (qui) delegavit, erit actio: quæ non videtur perempta, si frustra cum procuratore lis fuerit instituta.

De conditione impossibili.

58. IDEM lib. 9. Responsorum.

Servo manumisso fideicommissum ita reliquit, si ad libertatem ex testamento pervenerit; post acceptam sine iudice pecuniam, ingenuus pronunciatus est: indebiti fideicommissi repetitio erit.

De fideiussore, & reo.

59 IDEM lib. 2. Definitionum.

Si fideiussor jure 86 liberatus, solverit errore pecuniam, repetenti non oberit: si vero reus promittendi per errorem, & ipse postea pecuniam solverit, non repetet; cum prior solutio, quæ fuit irrita, naturale vinculum non dissolvit, nec civile, si reus promittendi tenebatur.

Si debitor post litem contestatam solverit. 1. De debito pure, & sub conditione.

60. PAULUS lib. 3. Quæstionum.

Julianus verum debitorem post litem contestatam, manente adhuc iudicio, negabat solventem repetere posse: quia nec absolutus, nec condemnatus repetere posset; licet enim absolutus sit, natura tamen debitor permanet: similemque esse ei dicit, qui ita promittit, si ve navis ex Asia venerit, si ve non venerit: quia ex una causa alterius solutionis origo proficiscitur. §. 1. Ubi autem quis, quod pure debet, (sub conditione) novandi animo promittit, plerique putant, pendente novatione solum repetere posse: quia, ex qua obligatione solvat, adhuc incertum sit; idemque esse, etiam si diversas personas ponas eandem pecuniam pure, & sub conditione, novandi animo promississe; sed hoc dissimile est: in stipulatione enim pura, & conditionali, eundem debiturum certum est.

De tutore, qui plus solvit, deinde pupillum abstulit.

61. SCÆVOLA lib. 5. Responsorum.

Tutores pupilli quibusdam creditoribus patris ex patrimonio paterno solverunt: sed postea, non sufficientibus bonis, pupillum abstulerunt 87: quæritur, an quod amplius creditoribus per tutores pupilli solum est, vel totum quod acceperunt, restituere debeant? Respondit, si nihil dolo factum esset, tutore quidem vel pupillo non deberi: creditoribus autem 88 aliis in id, quod amplius sui debiti solum est, teneri.

De fideicommissio in stipulationem deducto.

62. MÆCIANUS lib. 4. Fideicommissorum.

Fideicommissum in stipulatione deductum, tamen non debitum fuisset, quia tamen a sciente 89, fidei 90 explendæ causa promissum esset, debetur.

Si hominem debens, statuliberum dederit.

63. GAJUS lib. singulari de casibus.

Neratius casum refert, ut quis id, quod solverit, repetere non possit, quasi debitum dederit, nec tamen liberetur: velut, si is, qui cum certum hominem deberet, statuliberum 91 dedit; nam ideo cum non 92 liberari, quod non in plenum stipulatoris hominem fecerit: nec tamen repetere eum posse, quod debitum dederit.

De naturali obligatione.

64. TRYPHONINUS lib. 7. Disputationum.

Si quod dominus servo debuit, manumisso solvit, quamvis existimans ei (se) aliqua teneri actione, tamen repetere non poterit; quia naturale agnovit debitum; ut enim libertas 93 naturali jure continetur, & dominatio ex gentium jure introducta est, ita debiti, vel non debiti ratio in conditione naturaliter intelligenda est.

In quibus causis de repetitione quæritur. 1. De dato ob transactionem. 2. Ob causam. 3. Propter conditionem. 4. Ob rem. 5. De accessionibus. 6. D. frumento. 7. De habitatione. 8. De servo manumisso ab eo, cui indebite solum est. 9. Quid sit indebitum.

65. PAULUS lib. 17. ad Plautium.

In summa, ut generaliter de repetitione tractemus, sciendum est dari, aut ob transactionem 94, aut ob causam 95, aut propter

conditionem 96, aut ob rem 97, aut indebitum 98: in quibus omnibus quæritur de repetitione. §. 1. Et quidem quod transactionis nomine datur, licet res nulla media fuerit, non repetitur: nam si lis fuit, hoc ipsum, quod a lite disceditur, causa videtur esse. Sin autem evidens calumnia detegitur, & transactio imperfecta est, repetitio dabitur. §. 2. Id quoque, quod ob causam datur, puta quod negotia mea adjuta ab eo puravi, licet non sic factum, quia donari volui, quamvis falso 99 mihi persuaserim, repeti non posse. §. 3. Sed agere per conditionem propter conditionem legati, vel hereditatis, si ve non sit mihi legatum, si ve ademptum legatum, possim, ut repetam, quod dedi, quoniam non contrahendi animo dederim; quia causa, propter quam dedi, non est secuta. † Idem, & si hereditatem adire nolui, vel non potui. Non idem potest dici, si servus meus sub conditione heres institutus sit, & ego dederim, deinde manumissus adierit: nam hoc casu secuta res est. §. 4. Quod ob rem 100 datur, ex bono & æquo habet repetitionem: veluti, si dem-tibi, ut aliquid facias, nec feceris. §. 5. Ei, qui indebitum repetit, & fructus 101, & partus restitui debent, deducta impensa. §. 6. In frumento indebito soluto & bonitas est: & si consumsit frumentum, pretium repetet. §. 7. Sic habitatione data, pecuniam condicam: non quidem quanti locare potui, sed quanti tu conducturus fuisses. §. 8. Si servum indebitum tibi dedi, eumque manumissisti, si sciens hoc fecisti, teneberis 102 ad pretium ejus: si nesciens, non teneberis; sed propter operas ejus liberti, & ut hereditatem ejus restituas.

§. 9. *Indebitum* est non tantum, quod omnino non debetur, sed & quod alii debetur, si alii solvatur: aut si id, quod alius debebat, alius, quasi ipse debeat, solvat.

Ratio, & effectus hujus conditionis.

66. PAPINIANUS lib. 8. Quæstionum.

Hæc conditio ex bono & æquo 103 introducta, quod alterius apud alterum sine causa deprehenditur, revocare consuevit.

67. SCÆVOLA lib. 5. Digestorum.

De conditione libertatis legata. 1. Si tutor plus solverit. 2. Cui ex duobus idem debitum solventibus repetitio datur. 3. De pacto parationi adscripto. 4. An restitutio minoris, ne solvat, proficit, ut solum repetatur.

Stichus testamento ejus, quem dominum suum arbitrabatur, libertate accepta, si decem annis ex die mortis annuos decem hereditibus præstitisset, per octo annos præfinitam quantitatem, ut jusus erat, dedit: postmodum se ingenuum comperit: nec reliquorum annorum dedit: & pronunciatus est ingenuus: quæsitum est, an pecuniam, quam hereditibus dedit, ut indebitam datam repetere, & qua actione possit? Respondit, si eam pecuniam dedit, quæ neque ex operis suis, neque ex re ejus, cui bona fide serviebat, quæsitum sit, posse repeti. §. 1. Tutor creditor pupilli sui plus, quam debebatur, exsolvit, & tutelæ iudicio pupillo non imputavit: quæro, an repetitionem adversus creditorem haberet? Respondit, habere. §. 2. Titius, cum multos creditores haberet, in quibus & Sejum, bona sua privatim facta venditione Mævio concessit, ut satis creditoribus faceret: sed Mævius solvit pecuniam Sejo, tamquam debitam, quæ jam a Titio fuerat soluta: quæsitum est, cum postea reperiantur apochæ apud Titium debitorem partim solutæ pecuniæ, cui magis repetitio pecuniæ indebitæ solutæ competit, Titio debitori, an Mævio, qui in rem suam procurator factus est? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, ei 104, qui postea solvisset. §. 3. Idem quæsitum, an pactum, quod in parationibus adscribi solet in hunc modum, *ex hoc contractu nullam inter se controversiam amplius esse*, impediatur repetitionem? Respondit, nihil proponi, cur impediret. §. 4. Lucius Titius Gajo Sejo minori annis viginti quinque pecuniam certam credidit, & ab eo aliquantum usurarum nomine accepit: (&) Gaji Seji minoris heres adversus Publium Mævium a Præside provinciæ in integrum restitutus est, ne debitum hereditarium solveret: (&) nec quicquam de usuris ejusdem sortis, quas Sejus minor annis vigintiquinque exsolveret, repetendis tractatum apud Præsidem, aut ab eo est pronunciatum. Quæro, an usuras, quas Gajus Sejus minor annis vigintiquinque, quoad viveret, creditori exsolveret, heres ejus repetere possit? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, condici id, quod usurarum nomine defunctus solvisset, non posse.

(85. d. l. 6. §. 1. (86. l. 32. §. 1. supr. h. t. (87. vide C. si minor ab hered. (88. Fac. l. 5. supr. h. t. (89. l. 21. §. 1. supr. de inoffic. testam. (90. l. 5. §. 15. infr. de donat. inter vir. & uxor. (91. l. 72. §. penult. infra de solution. (92. Obst. l. 92. in fin. infr. d. t. (93. l. 4. supr. de justit. & jure l. 4. supr. de statu homin. pr. Inst. de liberis. (94. §. 1. infr. h. l. (95. §. 2. infr. h. l.

(96. §. 3. infr. h. l. (97. §. 4. infr. h. l. (98. §. 3. infr. h. l. (99. l. 52. supr. h. t. (100. d. l. 52. l. 1. §. 1. supr. de condit. ob turp. caus. (101. l. 15. in pr. l. 26. §. 12. supr. h. t. (102. l. 39. infr. de mort. caus. donat. (103. l. 65. §. 4. supr. h. t. v. l. 25. in fin. infr. rer. amotar. (104. l. 25. supr. h. t.

† Item quæro, si existimes repeti non posse, an ex alio debito heres retinere eas possit? Respondit, ne hoc quidem.

TIT. VII.

DE CONDICTIONE SINE CAUSA I.

De promissione sine causa, & solutione indebiti. 1. *De causa non secuta.* 2. *De promissione sine causa.* *De causa finita, vel non secuta.* 3. *De non justa causa.*

1. ULPIANUS lib. 43. ad Sabinum.

Est & hæc species conditionis, si quis sine causa promiserit, vel si solverit quis indebitum. Qui autem promisit sine causa, condicere quantitatem non potest, quam non dedit, sed ipsam obligationem. §. 1. Sed etsi ob causam promisit, causa tamen secuta non est, dicendum est, conditionem locum habere.

§. 2. Sive 3 ab initio sine causa promissum est, sive fuit causa promittendi, quæ finita est, vel secuta non est, dicendum est, conditioni locum fore. §. 3. Constat id demum posse condici alicui, quod vel non ex justa causa ad eum pervenit, vel 4 redit ad non justam causam.

De fullone.

2. IDEM lib. 32. ad Edictum.

Si fullo vestimenta lavanda conduxerit, deinde, amissis eis, domino pretium, ex locato conventus, præstiterit, posteaque dominus invenerit vestimenta: qua actione debeat consequi pretium, quod dedit? Et ait Cassius; eum non solum ex conducto agere, verum condicere domino posse. Ego puto, ex conducto omnimodo eum habere actionem. An autem & condicere possit, quæsitum est, quia non indebitum dedit? nisi forte, quasi sine causa datum, (sic) putamus condici posse: etenim vestimentis inventis, quasi sine causa datum videtur.

TIT. VII. (1. Lib. 4. C. 9. (2. l. 3. infr. h. t. (3. l. 4. infr. eod. (4. l. 54. supr. de condit. indeb. l. 6. infr. de donat. inter vir. & uxor.

De obligato sine causa.

3. JULIANUS lib. 8. Digestorum.

Qui sine causa obligantur, incerti conditione consequi possunt, ut 5 liberentur: nec refert, omnem quis obligationem sine causa suscipiat, an majorem 6, quam suscipere eum oportuerit: nisi quod alias conditione id agitur, ut omni obligatione liberetur, alias, ut exoneretur; veluti qui decem promisit: nam, si quidem nullam causam promittendi habuit, incerti conditione consequitur, ut tota stipulatio accepto fiat; at si, cum quinque promittere deberet, decem promisit, incerti (conditione) consequetur, ut (in) quinque liberetur.

De dato sine causa, & de causa non secuta.

4. AFRICANUS lib. 8. Quæstionum.

Nihil refert, utrumne 7 ab initio sine causa quid datum sit, an causa propter quam datum sit, secuta non sit.

De pecunia in dotem ob nuptias illicitas, quæ secuta non sunt, data.

5. PAPINIANUS lib. 11. Quæstionum.

Avunculo nuptura, pecuniam in dotem dedit, neque nupsit, an eandem repetere possit, quæsitum est? Dixi, cum ob turpem causam dantis, & 8 accipientis pecunia numeretur, cessare conditionem; & in delicto 9 pari potiore esse possessorem: quam rationem fortassis aliquid secutum respondere, non habituram mulierem conditionem. Sed recte defendi, non (tam) turpem causam in proposito, quam nullam fuisse: cum pecunia, quæ daretur, in dotem converti nequiret 10; non enim stupri, sed matrimonii gratia datam esse. §. 1. Noverca privigno, nurus socero pecuniam dotis nomine dedit, neque nupsit? Cessare conditio primæ facie videtur, quoniam jure 11 gentium incestum committitur: atquin (vel) magis in ea specie nulla causa dotis danda fuit: Condicio igitur competit.

(5. l. 1. in pr. supr. h. t. (6. l. 4. C. de condit. ob caus. dat. (7. l. 1. §. 2. supr. h. t. (8. l. 3. supr. de condit. ob turp. caus. (9. v. l. 2. C. d. t. (10. §. 12. Inst. de nupt. (11. l. ult. infr. de ritu nupt.

LIBER TERTIUS DECIMUS.

TIT. I.

DE CONDICTIONE FURTIVA I.

Cui datur hæc actio.

1. ULPIANUS lib. 18. ad Sabinum.

In furtiva re, soli domino 2 conditio competit.

De furiosis, & infantibus.

2. POMPONIUS lib. 16. ad Sabinum.

Conditioni ex causa furtiva & furiosi, & infantes obligantur, cum heredes necessarii existerunt: quamvis cum eis agi non possit.

De servo condicendo.

3. PAULUS lib. 9. ad Sabinum.

Si condicatur servus ex causa furtiva, id venire in conditionem certum est, quod intersit agentis: veluti si heres sit institutus, & periculum subeat dominus hereditatis perdendæ. Quod (&) Julianus scribit. † Item si mortuum hominem condicat, consecutum ait pretium hereditatis 3.

De servo, & filiofamilias.

4. ULPIANUS lib. 41. ad Sabinum.

Si servus, vel filiofamilias furtum commiserit, condicendum est domino 4 id, quod ad eum pervenit: in residuum, noxæ servum dominus dedere potest.

5. PAULUS lib. 9. ad Sabinum.

Ex furtiva causa filiofamilias 5 condici potest: numquam enim ea conditione alius, quam qui fecit tenetur, aut heres ejus.

6. ULPIANUS lib. 38. ad Edictum.

Proinde & si ope 6 consiliove alicujus furtum factum sit, conditione non tenebitur, etsi furti 7 tenetur.

De furti decisione. 1. *De concursu hujus actionis, & aliarum.*

2. *De herede furis.* *De interitu rei furtiva.*

7. IDEM lib. 42. ad Sabinum.

Si pro fure 8 damnum decisum sit, conditionem non impediri verissimum est: decisione enim furti quidem actio, non autem conditio tollitur. §. 1. Furti actio pœnam 9 petit legitimam: conditio, rem ipsam; ea res facit, ut neque furti actio per conditionem, neque conditio per furti actionem consumatur. Is itaque, cui furtum factum est, habet actionem furti, & conditionem, & vindicationem: habet & ad exhibendum actionem. §. 2. Conditio rei furtivæ, quia rei habet persecutionem, heredem 10 quoque furis obligat: nec tantum, si vivat servus furtivus, sed etiam si decesserit; sed & si apud furis heredem diem suum obiit servus furtivus, vel non apud ipsum, post mortem tamen furis, dicendum est, conditionem adversus heredem durare. † Quæ in herede diximus, eadem erunt & in ceteris successoribus.

De interitu, 1. Et æstimatione rei furtivæ. 2. De fructibus.

8. IDEM lib. 27. ad Edictum.

In re furtiva conditio ipsorum corporum competit: sed utrum tamdiu, quamdiu existit; an vero & si desierint esse in rebus 11 humanis? Et, si quidem obtulit fur, sine dubio nulla erit conditio, si non obtulit, durat conditio æstimationis ejus; corpus enim ipsum præstari non potest. §. 1. Si ex causa furtiva res condicatur, cujus temporis æstimatio fiat, quæritur? Placet tamen, id tempus spectandum, quo 12 res unquam plurimi fuit: maxime, cum deteriore rem factam fur dando non liberetur. * Semper 13 enim moram fur facere videtur 14. §. 2. Novissime dicendum est, etiam fructus in hac actione venire.

(8. l. 46. §. 5. inf. de furt. (9. l. ult. in fin. C. de noxal. act. l. 12. C. de furt. l. 1. in pr. infr. de privat. delict. (10. d. l. 1. in pr. infr. de privat. delict. l. 9. infr. h. tit. (11. l. ult. infr. eod. (12. l. pen. in fin. infr. rer. amotar. (13. Excipe l. 29. in fin. infr. de verb. oblig. (14. l. ult. in fin. infr. h. tit.

TIT. I. (1. Lib. 4. C. 8. (2. v. l. 11. infr. h. tit. (3. l. 51. §. 28. infra de furt. (4. l. 3. §. 12. infr. de peculio. adde l. 19. infr. h. t. (5. l. 3. §. penult. infr. de peculio. (6. l. 53. §. ult. infr. de verb. sign. (7. §. 11. Inst. de oblig. quæ ex delicto.

Quæ

Quatenus heres tenetur.

9. IDEM lib. 30. ad Edictum.

In conditione ex causa furtiva non pro parte, quæ pervenit, sed in solidum tenemur, dum soli heredes sumus: pro parte autem heres, pro ea parte, pro qua heres est, tenetur.

De fure. 1. De bonorum raptore: 2. De re alienata, 3. Vel legata.

10. IDEM lib. 38. ad Edictum.

Sive manifestus fur, sive nec manifestus sit, poterit ei condici. Ita demum autem manifestus fur conditione tenebitur, si deprehensa non fuerit a domino possessio ejus. Ceterum * nemo furum conditione tenetur, posteaquam dominus (possessionem) apprehendit; & ideo Julianus, ut procedat in fure manifesto tractare de conditione, ita proponit: furem deprehensum aut occidisse, aut fregisse, aut effudisse id, quod interceperat. §. 1. Ei quoque, qui vi bonorum raptorum 15 tenetur, condici posse Julianus lib. XXI. Digestorum significat. §. 2. Tandiu autem conditioni locus erit, donec domini facto dominium ejus rei ab eo recedat; & ideo si eam rem alienaverit 16, condicere non poterit. §. 3. Unde Celsus lib. XI. Digestorum scribit, si rem furtivam dominus pure legaverit furi, heredem ei condicere non posse. † Sed & si non ipsi furi, sed alii, idem dicendum est, cessare conditionem; quia dominium facto testatoris, id est, domini, discessit.

11. PAULUS lib. 39. ad Edictum.

Sed nec legatarius condicere potest; * ei enim competit conditio, cui 17 res subrepta est, vel heredi ejus; sed vindicare rem legatam ab eo potest.

Si res mihi subrepta, tua maneat, vel non.

1. De re com. nuni. 2. De pignore subrepto.

12. ULPIANUS lib. 38. ad Edictum.

Et ideo eleganter Marcellus definit lib. VII. ait enim: Si res mihi subrepta, tua remaneat, condices: sed & si dominium non tuo facto amiseris, æque condices. §. 1. In communi igitur re eleganter ait interesse, utrum tu provocasti communi dividundo iudicio, an provocatus es: ut, si provocasti communi dividundo iudicio, amiseris conditionem: si provocatus es, retineas. §. 2. Neratius libris membranarum Aristonem existimasse refert, eum, cui pignori res data sit, incerti conditione acturum, si ea subrepta est 18.

Etiã species facta ex materia mea venit in hac conditione, & in ea habetur ratio meliorationis facta, etiam sumtibus furis. Bart.

13. PAULUS lib. 39. ad Edictum.

Ex argento subrepto pocula 19 facta condici posse, Fulcinius ait: Ergo in conditione poculorum, etiam calatura æstimatio fiet, quæ impensa furis facta est: quemadmodum, si infans 20 subreptus adoleverit, æstimatio fit adolescentis; quamvis cura, & sumtibus furis creverit.

De servo furtivo sub conditione legato. 1. An reo cavendum sit. 2. De bove, & ejus corio, carne, cornibus.

3. De uvis, mustoque, & vinaciis.

14. JULIANUS lib. 22. Digestorum.

Si servus furtivus sub conditione legatus fuerit, pendente ea, heres 21 conditionem habebit; & si lite contestata, conditio existiterit, absolutio sequi debet, perinde ac si idem servus sub conditione liber esse iussus fuisset, & lite contestata conditio existisset: nam nec petitoris jam interest hominem recipere, & res sine dolo malo furis ejus esse desit. † Quod si pendente conditione iudicaretur, iudex æstimare debet, quanti emptorem invenerit. §. 1. Cavere autem ex hac actione petitor ei, cum quo agitur, non debet. §. 2. Bove subrepto, & occiso, conditio 22 bovis, & corii, & carnis, domino competit; scilicet si & corium, & caro contractata fuerint: cornua quoque condicentur. Sed si dominus conditione bovis pretium consecutus fuerit, & postea aliquid eorum, de quibus supra dictum est, condicet, omnimodo exceptione summovebitur. † Contra si corium condixerit, & pretium ejus consecutus bovem condicet, offerente fure pretium bovis, detracto pretio corii, doli mali exceptione summovebitur.

§. 3. Idem juris est, uvis subreptis 23: nam & mustum, & vinacia jure condici possunt.

(15. l. 1. in fin. infr. de condit. tritic. (16. l. 56. in fin. infr. de oblig. & act. (17. l. 1. supr. h. t. l. 14. §. 16. in fin. infr. de furt. (18. l. 22. in pr. infr. de pign. act. (19. l. 52. §. 14. infr. de furt. (20. l. 67. §. 2. infr. de furt. (21. v. l. 12. §. ult. supr. fam. ercisc. (22. v. l. 53. §. 5. infr. de leg. 1. (23. l. 52. §. 14. infr. de furt.

De fure manumisso.

15. CELSUS lib. 12. Digestorum.

Quod ab alio servus subripuit, ejus nomine liber furti tenetur; condici autem ei non potest, nisi liber contractavit.

De commodatario, & depositario.

16. POMPONIUS lib. 38. ad Quintum Mucium.

Qui furtum admittit, vel re commodata 24, vel deposita 25 utendo, conditione quoque ex furtiva causa obstringitur, quæ differt ab actione commodati hoc, quod etiam sine dolo malo, & culpa ejus interierit 26 res, conditione (tamen) tenetur: cum in commodati actione non facile ultra culpam 27, & in depositi (non 28) ultra dolum 29 malum teneatur is, cum quo (depositi) agatur.

De oblatione, & novatione.

17. PAPINIANUS lib. 10. Quæstionum.

Parvi refert ad tollendam conditionem, offeratur 30 servus furtivus, an in aliud nomen, aliumque statum obligationis 31 transferatur. Nec me movet, præsens homo fuerit, necne: cum mora, quæ eveniebat ex furto, veluti quadam delegatione finiatur.

De procuratore solvente indebitum scienti.

18. SCÆVOLE lib. 4. Quæstionum.

Quoniam furtum fit, cum 32 quis indebitos nummos sciens acceperit, videndum, si procurator suos nummos solvat, an ipsi furtum fiat? Et Pomponius Epistolarum lib. VIII. ipsum condicere ait ex causa furtiva: sed & me condicere, si ratum habeam, quod indebitum datum sit; sed altera conditione, altera tollitur.

De filia, quæ res amovit.

19. PAULUS lib. 3. ad Neratium.

Julianus ex persona filix, quæ res amovit, dandam in patrem 33 conditionem in peculium respondit.

De rei interitu.

20. TRYPHONINUS lib. 15. Disputationum.

Licet fur paratus fuerit excipere conditionem, & per me steterit, dum in rebus humanis res fuerat, condicere eam, postea autem perempta est 34, tamen durare conditionem veteres voluerunt: quia videtur, qui primo invito domino rem contractaverit, semper in restituenda ea, quam nec debuit auferre, moram 35 facere.

TIT. II.

DE CONDICTIONE ex LEGE I.

1. PAULUS lib. 2. ad Plautium.

Si obligatio Lege nova introducta sit, nec cautum eadem Lege, quo genere actionis experiamur, ex Lege agendum est 2.

TIT. III.

DE CONDICTIONE TRITICIARIA.

De pecunia numerata, & aliis rebus. 1. De re sua.

De re furtiva, vel vi rapta.

1. ULPIANUS lib. 27. ad Edictum.

Qui certam pecuniam numeratam petit, illa actione utitur, si certum petetur: qui autem alias res, per triticiariam conditionem petit. † Et generaliter dicendum est, eas res per hanc actionem peti, (si) quæ sint præter pecuniam numeratam: sive (in) pondere, sive (in) mensura content: sive mobiles sint, sive solæ. Quare fundum quoque per hanc actionem petimus, & si vestigialis sit: sive jus stipulatus quis sit, velati usufructum, vel servitutem utrorumque prædiorum. §. 1. Rem autem suam per hanc actionem nemo petit: nisi ex causis, (ex) quibus potest, veluti ex causa furtiva 1, vel (re) mobili vi abrepta 2.

(24. l. 5. §. 8. infr. commodati. (25. §. 6. Inst. de oblig. quæ quasi ex delict. (26. v. l. ult. infr. h. t. (27. l. 5. §. 2. infr. commodat. l. 23. infr. de reg. juris. (28. l. 13. §. 1. infr. depositi. (29. Immo vide l. 1. §. 25. infr. d. t. (30. l. 72. §. 3. infr. de solution. (31. l. 29. §. ult. infr. de verb. oblig. (32. l. 3. §. 1. infr. de solution. l. 21. §. 1. infr. de furt. (33. l. 3. §. 12. infr. de peculio. (34. l. 7. §. ult. l. 8. in pr. l. 16. supr. l. ult. C. h. t. l. 30. in pr. infr. de act. emt. l. 1. §. 34. in fin. infr. de vi, & vi armat. l. 46. in pr. circa fin. l. 67. in fin. infr. de furt. l. ult. C. de condit. ob turp. caus. (35. l. 8. §. 1. in fin. supr. h. t. TIT. II. (1. Lib. 4. C. 9. (2. Vide tamen l. 41. in pr. infr. de oblig. & act. TIT. III. (1. l. 1. supr. de condit. furt. §. 14. Inst. de action. (2. l. 2. §. 26. infr. de vi bonor. raptor.

De fundo vi possesso.

2. IDEM lib. 18. ad Sabinum.

Sed & ei 3, qui vi aliquem de fundo dejecit, posse fundum condici Sabinus scribit. Et ita etiam Celsus. Sed ita, si dominus sit, qui dejectus condicat: ceterum, si non sit, possessionem eum condicere, Celsus ait.

De rei petita aestimatione.

3. IDEM lib. 27. ad Edictum.

In hac actione si quaeratur res, quae petita est, cujus temporis aestimationem recipiat, verius est, quod Servius ait, condemnationis 4 tempus spectandum; si vero desierit esse in rebus humanis mortis tempus, sed *ἐν πλάτει 5*, q. d. latius, secundum Celsum, erit spectandum; non enim debet novissimum vitae tempus aestimari: ne ad exiguum pretium aestimatio redigatur in servo forte mortifere vulnerato. † In utroque autem, si post moram deterior res facta sit, Marcellus scribit lib. xx. habendam aestimationem, quanto deterior res facta sit. Et ideo, si quis post moram servum eluscatum dederit, nec liberari eum. Quare ad tempus morae in his erit reducenda aestimatio.

De tempore ad locum idem est iudicium. Bart.

4. GAJUS lib. 9. ad Edictum provinciale.

Si 6 merx aliqua, quae certo die dari debebat, petita sit: veluti vinum, oleum, frumentum: tanti litem aestimandam, Cassius ait, quanti fuisset eo die, quo dari debuit; si de die nihil convenit, quanti tunc, cum iudicium acciperetur. † Idemque juris in loco esse: ut primum aestimatio sumatur ejus loci, quo dari debuit: si de loco nihil convenit, is locus spectetur, quo petetur. Quod & de ceteris rebus juris est.

TIT. IV.

DE EO, QUOD CERTO LOCO DARI OPORTET 1.

Ratio hujus actionis.

1. GAJUS lib. 9. ad Edictum provinciale.

Alio loco, quam in quem sibi dari quisque stipulatus esset, non videbatur agendi facultas competere: sed quia iniquum erat, si promissor ad eum locum in quem daturum se promississet, nunquam accederet, (quod vel data opera faceret, vel quia aliis locis necessario distringeretur, non posse stipulatorem ad suum pervenire, ideo visum est, utilem actionem in eam rem comparare.

De utilitate actoris, & rei. 1. *De causa hujus actionis.* 2. *De forma libelli in obligatione alternata.* 3. *De effectu promissionis alternata.* 4. *De stipulatione Ephesi, & Capuae.* 5. *De insula facienda.* 6. *De die expresso, vel subaudio.* 7. *De adjecto.* 8. *De utilitate rei, & actoris, & de officio judicis.*

2. ULPIANUS lib. 27. ad Edictum.

Arbitraria 2 actio utriusque 3 utilitatem continet, tam actoris, quam rei. Quod si 4 rei interest, minoris sit pecuniae condemnatio, quam intentatum est: aut si actoris 5, majoris (pecuniae) fiat. §. 1. Haec autem actio ex illa stipulatione venit, ubi stipulatus sum a te *Ephesi decem dari*. §. 2. Si quis *Ephesi decem, aut Capuae hominem dari* stipulatus experiatur, non debet, detracto altero loco, experiri: ne auferat loci utilitatem reo.

§. 3. Scavola lib. xv. Quaestionum ait: non utique ea, quae tacite insunt stipulationibus, semper in rei esse potestate: sed quid debeat, esse in ejus arbitrio; an debeat, non esse. Et ideo eum qui *Stichum, aut Pamphilum* promittit, eligere 6 posse, quod solvat, quamdiu ambo vivunt: ceterum ubi 7 alter decessit, extingui ejus electionem: ne sit in arbitrio ejus, an debeat, dum non vult vivum praestare, quem solum debet. Quare & in proposito eum, qui promissit *Ephesi, aut Capuae*, si fuerit in ipsius arbitrio, ubi ab eo petatur, conveniri non potuisse: semper enim alium locum electurum; sic evenire, ut sit in ipsius arbitrio, an debeat; quare putat posse ab eo peti altero loco, & sine loci adjectione. Damus igitur actori electionem 8 petitionis. Et generaliter definit Scavola *, petitorum electionem habere, ubi petat: reum, ubi solvat; scilicet ante petitionem. Proinde mixta (inquit) rerum alternatio locorum alternationi, ex necessitate facit actoris electionem, & in rem propter locum: alioquin tollis ei actionem,

(3. l. 25. §. 1. *infr. de furt.* (4. Vide tamen *l. ult. infr. h. t.* (5. l. 28. *infr. de prob. l. 13. infr. de solut. l. 12. §. 2. infr. ratam rem haberi.* (6. l. 22. *supr. de reb. cred.*

TIT. IV. (1. *Lib. 3. C. 18.* (2. l. 3. l. 4. §. 1. *infr. h. t.* (3. l. 8. *inf. eod. l. un. C. ubi conven. qui certo loco.* (4. §. *ult. in pr. infr. h. l. §. 33. versic. propter quam causam. Inst. de action. §. 5. d. §. ult. h. l.* (6. l. 10. *in fin. infr. de jure dot.* (7. l. 95. *in pr. & §. 1. infr. de solution.* (8. l. 19. §. *fin. supr. de judic. immo vide l. 5. §. 1. infr. de positi.*

dum vis reservare reo optionem. §. 4. Si quis ita stipulatur, *Ephesi, & Capuae*, hoc ait, ut Ephesi partem, & Capuae partem petat. §. 5. Si quis *insulam fieri* stipuletur, & locum 9 non adiciat, non valet stipulatio. §. 6. Qui ita stipulatur, *Ephesi decem dari*, si ante diem, quam Ephesum pervenire possit, agat, perperam ante diem agi: quia & Julianus putat, diem tacite 10 huic stipulationi inesse. Quare verum puto, quod Julianus ait, eum, qui Romae stipulatur *hodie Carthagine dari*, inutiliter 11 stipulari.

§. 7. Idem Julianus tractat, an is, qui *Ephesi sibi, aut Titio dari* stipulatus est, si alibi Titio solvatur, nihilominus possit intendere, sibi dari oportere? Et (Julianus) scribit, liberationem non contigisse: atque ideo posse peti, quod interest. Marcellus autem & alias tractat, & apud Julianum notat, posse dici, & si mihi alibi solvatur, liberationem contigisse: quamvis invitatus accipere non cogar; plane, si non contigit liberatio, dicendum ait, superesse petitionem integram summam; quemadmodum si quis insulam alibi fecisset, quam ubi promiserat, in nihilum liberaretur. Sed mihi videtur summam solutio distare a fabrica insulae: & ideo quod interest, solum perendum. §. 8. Nunc *de officio judicis* hujus actionis loquendum est: utrum quantitati contractus debeat servire, an vel excedere, vel minuere quantitatem (debeat): ut si interfuisset rei, Ephesi potius solvere, quam eo loci, quo conveniebatur, ratio ejus haberetur? Julianus Labeonis opinionem secutus, etiam actoris habuit rationem, cujus interdum potuit interesse, Ephesi recipere. Itaque utilitas quoque actoris veniet; quid enim, si trajectitiam pecuniam dederit, Ephesi recepturus, ubi sub poena debebat pecuniam, vel sub pignoribus: & distracta pignora sunt, vel poena commissa mora tua? vel fisco aliquid debebatur, & res stipulatoris vilissimo distracta est? in hanc arbitrariam, quod interfuit, veniet: & quidem ultra legitimum modum usurarum. Quid, si merces solebat comparare? & an & lucri ratio habeatur, non solius damni? Puto & lucri 12 habendam rationem.

3. GAJUS lib. 9. ad Edictum provinciale.

Ideo in 13 arbitrium judicis refertur haec actio, quia scimus, quam varia 14 sint pretia rerum per singulas civitates, regionesque: maxime vini, olei, frumenti: pecuniarum 15 quoque, licet videatur una & eadem potestas ubique esse, tamen aliis locis facilius, & levibus usuris inveniuntur, aliis difficilius, & gravibus usuris.

De reo absolvendo.

4. ULPIANUS lib. 27. ad Edictum.

Quod si Ephesi petetur, ipsa sola summa petetur, nec amplius quid: nisi si quid esset stipulatus, vel si temporis utilitas intervenit. §. 1. Interdum iudex, qui ex hac actione cognoscit, cum sit arbitraria 16, absolvere reum debet, cautione ab eo exacta *de pecunia ibi solvenda, ubi promissa est*; quid enim, si ibi vel oblata pecunia actori dicatur, vel deposita, vel ex facili solvenda? Nonne debeat interdum absolvere? In summa, aequitatem (quoque) ante oculos habere debet iudex, qui huic actioni adiectus est.

De jussu testatoris.

5. PAULUS lib. 28. ad Edictum.

Si heres a testatore jussus sit, certo loco quid dare, arbitraria actio competit.

De mutuo.

6. POMPONIUS lib. 22. ad Sabinum.

Aut mutua pecunia (sic) data fuerit, ut certo loco reddatur,

7. PAULUS lib. 28. ad Edictum.

In bonae fidei judiciis, etiam si (in) contrahendo convenit, ut certo loco quid praestetur, ex emto, vel vendito, vel depositi actio competit: non arbitraria (actio.) §. 1. Si tamen certo loco traditurum se quis stipulatus sit, hac actione utendum erit.

De bonae fidei judiciis. De stipulatione.

8. AFRICANUS lib. 3. Quaestionum.

Centum Capuz dari stipulatus, fidejussorem accepisti; ea pecunia ab eo 17 similiter, ut ab ipso promissore peti debeat: id est, ut, si alibi 18, quam Capuz, perantur arbitraria agi debeat: lisque tanti aestimetur, quanti 19 ejus, vel actoris interfue-

(9. l. 95. l. 115. *in pr. infr. de verb. oblig.* (10. l. 24. *infr. de oper. libertor. l. 31. §. pen. l. 73. in pr. l. 137. §. 2. infr. & §. 5. Inst. de verb. oblig.* (11. d. §. 5. *Inst. de verb. oblig. vide tamen l. ult. §. 4. infr. eod.* (12. v. l. 13. *in pr. infr. ratam rem haberi.* (13. l. 2. *in pr. supr. h. t.* (14. l. 63. §. *ult. infr. ad leg. Falci. §. 33. vers. quae utilitas. Inst. de action. §. 15. d. §. 33. vers. sed & pecunia.* (16. l. 2. *in pr. l. 3. supr. h. t.* (17. l. 3. *infr. de fidejuss. ev. §. 33. vers. propter quam causam. Inst. de action. §. 19. l. un. C. ubi conven. qui certo loco.*

rit, eam summam Capuæ potius, quam alibi solvi. Nec oportebit, quod forte per reum steterit, quo minus tota centum Capuæ solverentur, obligationem fidejussoris augeri; neque enim hæc causa recte comparabitur obligationi usurarum: ibi enim duæ stipulationes sunt, hic autem una pecuniæ (credita) est: circa cuius executionem, æstimationis ratio arbitrio iudicis committitur. Eiusque differentia manifestissimum argumentum esse puto, quod si post moram factam, pars pecuniæ soluta sit, & reliquum petatur, officium iudicis tale esse debeat, ut æstimet quanti actoris inter sit, eam dumtaxat summam, quæ petetur, Capuæ solutam esse.

Ubi solvi debet.

9. ULPIANUS lib. 47. ad Sabinum.

Is, qui certo loco dare promittit, nullo 20 alio loco, quam in quo promissit,olvere invito stipulatore potest.

De fidejussore post moram accepto.

10. PAULUS lib. 4. Quæstionum.

Si post moram factam, quo minus Capuæ solveretur, cum arbitraria vellet agere, fidejussor acceptus sit ejus actionis nomine: videamus, ne ea pecunia, quæ ex sententia iudicis accedere potest, non debeatur, nec sit in obligatione; adeo ut, nunc quoque forte soluta, vel si Capuæ petatur, arbitrium iudicis cesset; nisi (si) quis dicat, si iudex centum & viginti condemnare debuerit, centum solutis ex universitate, tam ex sorte, quam ex pœna, solutum videri, ut supersit petitio ejus, quod excedit sortem, & accedat pœna pro eadem quantitate? Quod non puto admittendum: tanto magis quod *creditor, accipiendo pecuniam, etiam remisisset pœnam videtur.

TIT. V.

DE 1 PECUNIA CONSTITUTA.

Ratio. 1. Et verba Edicti. De muliere. 2. De pupillo. 3. De filiofam. 4. De stipulatione inutili. 5. Si aliud pro debito constituatur. 6. De debito ex contractu, 7. Vel naturaliter, 8. Vel jure prætorio. De his, quæ de peculio tenentur.

1. ULPIANUS lib. 27. ad Edictum.

Hoc Edicto Prætor favet naturali æquitati, qui constituta ex consensu facta custodit: quoniam *grave est fidem 2 fallere.

§. 1. Ait Prætor: qui pecuniam debitam constituit. Qui 3 sic accipiendum est, quæve: nam & mulieres de constituta tenentur, si non intercesserint. §. 2. De pupillo, etsi nihil sit expressum Edicto, attamen sine tutoris auctoritate constituendo non obligatur 4. §. 3. Sed si filiusfamilias constituerit, an teneatur, quaeritur? Sed puto verum, & ipsum constituentem teneri, & patrem de peculio. §. 4. Eum, qui inutiliter stipulatus est, cum stipulanti voluerit, non constitui sibi, dicendum est de constituta experiri non posse: quoniam non animo constituentis, sed promittentis factum sit. §. 5. An potest aliud constitui, quam quod debetur, quaesitum est? Sed cum jam placet, rem pro re solvi posse 5, nihil prohibet, & aliud pro debito constitui: denique si quis centum debens, frumentum ejusdem pretii constituat, puto valere constitutum. §. 6. Debitum autem ex quacumque causa potest constitui, id est, ex, quocumque contractu 6, sive certi 7, sive incerti: & si ex causa emtionis quis pretium debeat, vel ex causa dotis, vel ex causa tutelæ, vel ex quocumque alio contractu.

§. 7. Debitum autem, vel natura sufficit. §. 8. Sed & is, qui honoraria actione, non jure civili obligatus, constituendo tenetur. *videtur enim debitum, & quod jure honorario debetur; & ideo & pater, & dominus de peculio obstricti, si constituerint tenebuntur usque ad eam quantitatem, quæ tunc fuit in peculio, cum constituebatur: ceterum, si plus suo nomine constituit, non tenebitur in id, quod plus est.

2. JULIANUS lib. 11. Digestorum.

Quod si filii nomine constituerit se decem solutarum, quamvis in peculio quinque fuerint, de constituta in decem tenebitur.

(20. l. 5. §. 1. infr. depositi. l. 122. in pr. infr. de verb. oblig. l. 16. §. 1. infr. de fidejussor. l. 9. C. de solutione.)

TIT. V. (1. Lib. 4. C. 18. §. 9. Instit. de actionib. (2. l. 25. in pr. infr. h. t. l. 1. in pr. supr. de pactis l. 1. §. 4. infr. depositi. (3. l. 1. infr. de verbor. significat. l. 3. §. 1. infr. de homine libero exhib. (4. l. 41. supr. de condition. indeb. l. 59. infr. de oblig. & act. (5. l. 17. C. de solutione. Instit. in pr. quib. mod. tollitur oblig. (6. Adde l. 29. infr. h. t. (7. v. l. un. C. de sentent. quæ pro eo, quod interest.

De marito. 1. De obligatione civili tantum.

2. De obligatione in diem.

3. ULPIANUS lib. 27. ad Edictum.

Quod si maritus plus constituit ex dote, quam facere poterat: quia debitum constituerit, in solidum quidem tenetur, sed mulieri, in quantum facere potest, condemnatur. §. 1. Si quis autem constituerit, quod jure civili debebat, jure prætorio non debebat, id est, per exceptionem: an constituendo teneatur, quaeritur? Et est verum, ut (&) Pomponius scribit, eum non teneri; quia debita jure non est pecunia, quæ constituta est. §. 2. Si is, qui (&) jure civili, & prætorio debebat, in diem 8 sit obligatus, an constituendo teneatur? & Labeo ait, teneri (constitutum): quam sententiam & Pedius probat, & adjicit Labeo, vel propter has potissimum pecunias, quæ nondum peti possunt, constituta inducta; quam sententiam non invitus probarem: habet enim utilitatem, ut ex die obligatus, constituendo se eadem die soluturum, teneatur.

4. PAULUS lib. 29. ad Edictum.

Sed &, si citiore die constituat se soluturum, similiter tenetur.

De loco. 1. De legato. 2. Debitum quomodo accipitur. 3. De epistola. 4. De persona soluturæ. 5. Et cui solvendum est. 6. De procuratore, tutore, actore municipum, curatore. 10. De servo.

5. ULPIANUS lib. 27. ad Edictum.

Eum, qui Ephesi promissit se soluturum, si constituat alio loco se soluturum, teneri constat. §. 1. Julianus Legatum Romæ constituentem, quod in provincia acceperat, putat conveniri debere 9: quod & verum est. Sed (&) si non cum Romæ esset, sed in provincia adhuc, constituit se Romæ soluturum, denegatur in eum actio de constituta. §. 2. Quod exigimus 10, ut sit debitum, quod constituitur, in rem exactum est: non utique ut is, cui constituitur, creditor sit, nam & quod ego debeo, tu constituendo teneberis 11: & quod tibi debetur, si mihi constituatur, debetur. §. 3. Julianus quoque lib. xi. scribit: Titius epistolam ad me talem emisit: scripsi (me) secundum mandatum Seji, si quid tibi debitum adprobatum erit, me tibi cauturum, & soluturum sine controversia: tenetur Titius de constituta pecunia. §. 4. Sed si quis constituerit alium soluturum, non se pro alio, non 12 tenetur: & ita Pomponius lib. viii. scribit. §. 5. Item, si mihi constituas, te soluturum, teneberis: Quod si mihi constitueris, Sempronio te soluturum, non teneberis. §. 6. Julianus lib. xi. Digestorum scribit, procuratori constitui posse: quod Pomponius ita interpretatur, ut ipsi procuratori constituas te soluturum, non domino.

§. 7. Item tutori pupilli constitui potest, & actori municipum, & curatori furiosi. §. 8. Sed & ipsi constituentes tenebuntur.

§. 9. Si actori municipum, vel tutori pupilli, vel curatori furiosi, vel adolescentis, ita constituatur, municipibus solvi, vel pupillo, vel furioso, vel adolescenti, utilitatis gratia puto dandam municipibus, vel pupillo, vel furioso, vel adolescenti utilem 13 actionem. §. 10. Servo quoque constitui posse constat: & si servo constituatur, domino solvi, vel ipsi servo, qualem qualem servum domino acquirere obligationem.

De eo, qui bona fide servit.

6. PAULUS lib. 2. Sententiarum.

Idem est, & si ei, qui bona fide mihi servit, constitutum fuerit.

De filiofam. 1. De adjecto.

7. ULPIANUS lib. 27. ad Edictum.

Sed & si filiofamilias constituatur, valet constitutum. §. 1. Si mihi, aut Titio stipuler, Titio constitui suo nomine non posse, Julianus ait: quia non habet petitionem 14, tametsi solvi 15 ei possit.

8. PAULUS lib. 29. ad Edictum.

Si vero mihi, aut Titio constitueris te soluturum, mihi competit actio. Quod si posteaquam soli mihi te soluturum constituisti, solveris Titio, nihilominus mihi teneberis 16:

9. PAPINIANUS lib. 8. Quæstionum.

Titius tamen indebiti conditione tenebitur; ut, quod ei perperam solutum est, ei, qui solvit, reddatur.

(3. l. 2. in pr. C. h. t. (9. Obf. l. 8. supr. de judic. (10. l. 2. in pr. vers. ita tamen C. h. t. (11. §. 9. Inst. de action. (12. l. 38. in pr. infr. de verb. oblig. Authent. Si quando C. h. t. Novell. 115. c. 6. §. 3. Inst. de inutil. stipul. (13. v. l. 2. infr. quando ex factio tutor. (14. Fac. l. 56. §. 2. inf. de verbor. oblig. (15. §. 4. Inst. d. t. (16. v. l. 59. infr. de solut.

De duobus reis stipulandi.

10. PAULUS lib. 29. ad Edictum.

Idem est, & si ex duobus reis stipulandi post alteri constitutum, alteri postea solutum est; quia loco ejus, cui jam solutum est, haberi debet is, cui constituitur.

Si non apparet debitor. 1. Si plus L. 13. vel minus constituatur, quam debitum sit.

11. ULPIANUS lib. 27. ad Edictum.

Hactenus igitur constitutum valebit, si, quod constituitur 17 debitum sit, etiam si nullus apparet, qui interim debeat: utputa, si ante aditam hereditatem debitoris, vel capto eo ab hostibus, constituat quis se soluturum: nam & Pomponius scribit, valere constitutum: quoniam debita pecunia constituta est. §. 1. Si quis centum aureos debens, ducentos constituat, in centum tantummodo tenetur: quia 18 ea pecunia debita est; ergo, & is, qui sortem, & usuras, quæ non debebantur constituit, tenebitur in sortem dumtaxat.

12. PAULUS lib. 13. ad Edictum.

Sed & si decem habeantur, & accem & Stichum constituat, potest dici, decem tantummodo nomine teneri.

13. IDEM lib. 29. ad Edictum.

Sed si quis viginti debens, decem constituit se soluturum, tenebitur.

De certa, vel incerta quantitate. 1. De pignore.

2. Vel fidejussore dando. 3. Quibus modis, per quas personas constituitur.

14. ULPIANUS lib. 27. ad Edictum.

Qui autem constituit se soluturum, tenetur, siue adjecit certam quantitatem, siue non. §. 1. Si quis constituerit se pignus daturum, cum utilitas pignorum irreperit, debet etiam hoc constitutum admitti. §. 2. Sed & si quis certam personam fidejussuram pro se constituerit 19, nihilominus tenetur ut Pomponius scribit. † Quid tamen, si ea persona nolit fidejuberet? puto teneri eum, qui constituit: nisi aliud actum est. Quid, si ante decessit? Si mora interveniente, æquum est teneri eum, qui constituit, vel in id, quod interest, ut vel aliam 20 personam non minus idoneam fidejubentem præstet, si nulla mora interveniente, magis puto non teneri. §. 3. Constituere autem, & præsentis, & absentes possumus, sicut pacisci 21, & per nuncium, & per nosmet ipsos, & quibuscumque verbis.

15. PAULUS lib. 29. ad Edictum.

Et licet libera 22 persona sit, per quam tibi constitui, non erit impedimentum quod per liberam personam adquirimus: quia ministerium 23 tantummodo hoc casu præstare videtur.

De duobus constituentibus. 1. De loco, & tempore. 2. Verba editi. 3. Si per rerum naturam stetit, quominus fieret. 4. Quo tempore consideratur, an reus fecerit.

16. ULPIANUS lib. 27. ad Edictum.

Si duo, quasi duo rei, constituerimus, vel cum altero agi poterit in solidum. 24 §. 1. Sed & certo loco, & tempore constituere quis potest; nec solum eo loci (posse eum) petere, ubi ei constitutum est: sed, exemplo arbitrariæ actionis, ubique potest. §. 2. Ait Prætor, si appareat, eum, qui constituit, neque solvere, neque fecisse 25, neque per actorem stetit, 26 quominus fieret, quod constitutum est. §. 3. Ergo, si non stetit per actorem, tenet actio: etiam si per rerum naturam stetit, sed magis dicendum est, subveniri reo debere. §. 4. Hæc 27 autem verba Prætoris, neque fecisse reum, (quod constituit,) utram ad tempus constituti pertinent, an vero usque ad litem contestationem trahimus, dubitari potest? Et puto, ad tempus constituti.

17. PAULUS lib. 29. ad Edictum.

Sed & si alia die offerat, nec actor accipere voluit, nec ulla causa justa fuit non accipiendi, æquum est succurri reo, aut exceptione, aut justa interpretatione; ut factum actoris usque ad tempus iudicii ipsi noceat: ut illa verba, neque fecisse hoc significant, ut neque in diem, in quem constituit, fecerit, neque postea.

Quo tempore consideratur, an per actorem steterit. 1. Vel an debitum sit. 2. Quid persequitur hæc actio. 3. An qui hac actione egit, sortis obligationem consumat.

18. ULPIANUS lib. 27. ad Edictum.

Item illa verba Prætoris 28, neque per actorem stetit, eandem recipiunt dubitationem. Et Pomponius dubitat, si forte ad diem constituti per actorem non steterit, ante stetit, vel postea? Et puto, & hæc ad diem constituti referenda: proinde si valetudine impeditus, aut vi, aut tempestate petitor non venit, ipsi nocere Pomponius scribit. §. 1. Quod adjicitur, eamque pecuniam, cum constituebatur, debitam 29 fuisse, interpretationem pleniorum exigit. Nam primum illud efficit, ut, si quid tunc debitum fuit: cum constitueretur, nunc non sit, nihilominus teneat constitutum: quia retrorsum se actio refert. Proinde temporali actione obligatum constituendo, Celsus, & Julianus scribunt teneri debere: licet post constitutum dies temporalis actionis exierit. Quare & si post tempus obligationis se soluturum constituerit, adhuc idem Julianus putat: quoniam eo tempore constituit, quo erat obligatio, licet in id tempus, quo non tenebatur. §. 2. E re autem est hic subjungere, utrum pœnam contineat hæc actio, an rei perfectionem? Et magis est, ut etiam Marcellus putat, ut rei sit perfectio. §. 3. Vetus fuit dubitatio, an qui hac actione egit, sortis obligationem consumat: Et tutius est dicere, solutione potius ex hac actione facta, liberationem contingere, non 30 litem contestatione: quoniam solutio ad utramque obligationem proficit.

1. De conditione. 2. De peculio.

19. PAULUS lib. 29. ad Edictum.

Id, quod sub conditione debetur, siue pure 31, siue certo die constituatur, eadem conditione suspenditur: ut existente conditione, teneatur: deficiente, utraque actio depereat. §. 1. Sed is, qui pure debet, si sub conditione constituat, inquit Pomponius, in hunc utilem actionem esse. §. 2. Si pater, vel dominus, constituerit se soluturum, quod fuit in peculio, non minuetur peculium, eo quod ex ea causa obstrictus esse cœperit: & licet interierit peculium, non tamen liberatur:

20. IDEM lib. 4. ad Plautium.

Nec enim, quod crescit peculium, aut decrescit, pertinet ad constitutoriam actionem.

De pretio rei peremptæ post moram. 1. De constituto sine die.

2. Quomodo satisfaciendum est constituto.

21. IDEM lib. 29. ad Edictum.

Promissor Stichi, post moram ab eo factam, mortuo Sticho, si constituerit se pretium 32 ejus soluturum, tenetur. §. 1. Si sine die constituas, potest quidem dici, te non teneri, licet verba Edicti late pateant; alioquin & confestim agi tecum poterit, si statim ut constituisti, non solvas: sed modicum tempus statuendum est, non minus decem 33 dierum, ut exactio celebretur. 34

§. 2. Constituto satis non facit, qui soluturum se constituit, si offerat satisfactionem. † Si quis autem constituat se satisfaturum, fidejussorem, vel pignora det, non tenetur: quia nihil interfit, quemadmodum satisfaciatur.

De hereditate restituta, vel evicta.

22. IDEM lib. 6. Brevium.

Si post constitutam tibi pecuniam, hereditatem ex Senatusconsulto Trebelliano restitueris, quoniam fortis petitionem transulisti ad alium, deneganda est tibi pecunia constitutæ actio. † Idem est in hereditatis possessore post evictam hereditatem: Sed magis est, ut fideicommissario, vel ei, qui vicat, decernenda esset actio. 35

De re post moram perempta.

23. JULIANUS lib. 11. Digestorum.

Promissor hominis, homine mortuo, cum per eum staret, quo minus traderetur, etsi hominem daturum se constituerit, de constituta pecunia tenebitur 36, ut pretium ejus solvat.

De epistola.

24. MARCELLUS lib. singul. Responsorum.

Titius Sejo epistolam emisit in hæc verba: Remanserunt apud me quinquaginta ex credito tuo ex contractu pupillorum meo-

(17.l.2. §. 2. supr. l. 2. in pr. circa med. C. h. t. (18. v. princ. h. l. (19. Vide tamen l. 38. in pr. infr. de verb. oblig. (20. l. 25. in fin. supr. de receptis, qui arbitr. (21. l. 2. in pr. supr. de pact. (22. l. 24. §. ult. infr. de usur. l. 3. in pr. infr. quod vi, aut clam. (23. l. 18. in pr. infr. de acquir. vel amittend. possess. (24. Vide tamen l. ult. C. h. t., & Nov. 99. c. 1. (25. §. ult. hic. l. 17. infr. h. t. (26. l. 18. in pr. infr. eod. (27. §. 2. supr. h. l.

(28. l. 16. §. 2. supr. h. t. (29. l. 11. in pr. supr. l. 2. in pr. circa med. C. eod. (30. l. 4. supr. de his, qui effud. (31. l. 2. in pr. vers. & dubitaretur, an pro debito sub conditione. vers. & liceat pro debito pure. C. h. t. (32. Adde l. 23. infr. eod. (33. Vide tamen §. 2. in pr. Inst. l. 41. §. 1. infr. de verbor. oblig. l. 14. infr. de reg. jur. (34. v. l. 105. infr. de solut. (35. Immo vide l. 17. §. pen. supr. de pact. (36. Adde l. 21. supr. h. t.

rum, quos tibi reddere debebo Idibus Majis probos 37: quod si ad diem superscriptum non dedero, tunc dare debebo usuras tot, Quæro, an Lucius Titius in locum pupillorum hac cautione reus successerit? Marcellus respondit, si intercessisset stipulatio, successisset. Item quæro, an si non successisset, de constituta teneatur? Marcellus respondit, in fortem teneri 38: est enim humanior, & utilior ista interpretatio.

De obligatione alternata. 1. De jurejurando.

25. PAPIANUS lib. 8. Quæstionum.

Illud, aut illud debuit, & constituit alterum; an vel alterum, quod non constituit, solvere possit, quæsitum est? Dixi, non esse audiendam, si velit hodie fidem 39 constituta rei frangere.

§. 1. Si, jurejurando delato *deberi tibi juraveris, cum habeas eo nomine actionem, recte de constituta agis. Sed & si non ultro detulero jusjurandum, sed referendi necessitate 40 compulsus id fecero, quia nemo dubitat modestius facere qui referat, quam ut ipse juret, nulla distinctio adhibetur, tametsi ob tuam facilitatem ad meam verecundiam subsecuta sit referendi necessitas.*

De epistola.

26. SÆVOLA lib. 1. Responsorum.

Quidam ad creditorem literas ejusmodi fecit: *Decem, quæ Lucius Titius ex arca tua mutuo acceperat, salva ratione usurarum, habes penes me Domine.* Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, actione de constituta pecunia eum teneri.

De debitore presente, vel absente, vel invito.

27. ULPIANUS lib. 14. ad Edictum.

Utrum presente debitore, an absente, constituat quis, parvi refert: Hoc amplius etiam invito 41 constituere eum posse, Pomponius lib. xxxiv. scribit. Unde falsam putat opinionem Labeonis existimantis, si, postquam qui constituit pro alio, dominus ei denunciaret, ne solvat, in factum exceptionem dandam, nec immerito Pomponius: nam cum semel sit obligatus, qui constituit, factum debitoris non debet eum excusare.

De effectu constituti.

28. GAJUS lib. 4. ad Edictum provinciale.

Ubi quis pro alio constituit se soluturum, adhuc 42 is, pro quo constituit, obligatus manet.

De obligatione ex delicto.

29. PAULUS lib. 24. ad Edictum.

Qui injuriarum, vel furti, vel vi bonorum raptorum tenetur actione, constituendo, tenetur. 43.

De adjecto.

30. IDEM lib. 2. Sententiarum.

Si quis duobus pecuniam constituerit, *tibi, aut Titio*, et si stricto jure propria actioni pecunia constituta manet obligatus, etiam si Titio solverit, tamen per exceptionem adjuvatur.

De errore constituentis.

31. SÆVOLA lib. 5. Digestorum.

Lucius Titius Sejourm debitor decessit: hi persuaserunt Publio Mævio, quod hereditas ad eum pertineret, & fecerunt, ut epistolam in eos exponeret, debitorem sese esse, quasi heredem patris sui constituentem: qui & addidit epistolæ suæ, *quod in rationes suas eadem pecunia pervenit: Quæsitum est, cum ad Publium Mævium ex hereditate Lucii Titii nihil pervenerit, an ex scriptura proposita de constituta pecunia conveniri possit? & an doli exceptione uti possit? Respondit, nec civilem eo nomine actionem competere: sed nec de constituta, secundum ea, quæ proponerentur. † Idem quæsit, usurarum nomine quod ex causa superscripta datum sit, an repeti possit? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, posse. 44*

TIT. VI.

COMMODATI, I VEL CONTRA.

Edictum. 1. De commodato, & utendo dato. De rebus mobilibus, & immobilibus. De habitatione.

2. De pupillo, & furioso.

1. ULPIANUS lib. 28. ad Edictum.

Ait Prætor, quod quis commodasse dicitur, de eo *judicium dabo.*

§. 1. Hujus Edicti interpretatio non est difficilis. Unum fo-

(37. l. 40. in pr. supr. de reb. cred. (38. Vide tamen l. ult. infr. de institor. act. (39. v. l. 1. in pr. supr. h. t. (40. l. 3. in pr. l. 38. supr. de jurejur. l. 12. §. 1. C. de reb. cred. (41. l. 91. infr. de solution. immo vide l. 19. §. 2. infr. de donation. (42. l. 15. infr. de in rem verso. (43. arg. l. 1. §. 6. in pr. supr. h. t. (44. l. 26. §. 2. supr. de condict. indeb.

TIT. VI. (1. Lib. 4. C. 23. §. 2. Inst. quib. mod. re contrah. oblig.

lunmodo notandum: quod, qui Edictum concepit, *commodati* fecit mentionem, cum Pacuvius *utendi* fecit mentionem. Inter commodatum autem, & utendum datum Labeo quidem ait tantum interesse, quantum inter genus, & speciem: commodati enim rem mobilem, non etiam soli; utendam dari etiam soli. Sed, ut apparet, proprie commodata res dicitur, & quæ soli est, idque (&) Cassius existimat: Vivianus (amplius) etiam habitationem commodari posse ait. 2 §. 2. Impuberes commodati actione non tenentur 3: quoniam nec constitit commodatum in pupilli persona sine tutoris auctoritate, usque adeo, ut etiam 4 si pubes factus dolum, aut culpam admiserit, hac actione non 5 tenetur: quia ab initio non constitit.

2. PAULUS lib. 29. ad Edictum.

Nec in furiosum commodati actio danda est 6; sed ad exhibendum adversus eos dabitur, ut res exhibita vindicetur:

De rei deterioratione. 2. De in litem jurando. De tempore aestimationis ineunda. 3. De herede. 4. De his, qui sunt in aliena potestate. 6. De eo, quod usu consumitur.

3. ULPIANUS lib. 28. ad Edictum.

Sed mihi videtur, si locupletior 7 pupillus factus sit, dandam utilem commodati actionem, secundum D. Pii rescriptum.

§. 1. Si reddita quidem sit res commodata, sed deterior reddita, non videbitur reddita, (quæ deterior facta 8 redditur,) nisi quod interest, præstetur; * proprie enim dicitur *res non reddita*, quæ deterior 9 redditur. §. 2. In hac actione, sicut in ceteris bonæ fidei judiciis, similiter in litem 10 jurabitur: & rei judicandæ tempus, quanti res sit, observatur: quamvis in stricti, litis contestatæ tempus spectetur. §. 3. Heres ejus, qui commodatum accepit, pro ea parte 11, qua heres est, convenitur: nisi 12 forte habuit facultatem totius rei restituendæ, nec faciat, tunc enim condemnatur in solidum; quasi hoc boni judicis arbitrio conveniat. §. 4. Si filiofamilias servove commodatum sit, dumtaxat de peculio agendum erit: cum filio autem familias ipso & directo quis poterit. † Sed & si ancillæ, vel filiafamilias commodaverit, dumtaxat 13 de peculio (erit) agendum. §. 5. Sed non tantum ex causa doli earum personarum pater, vel dominus condemnatur, sed & ipsius quoque domini, vel patris fraus dumtaxat venit: ut Julianus lib. xi. circa pigneratitiam actionem distinguit.

§. 6. Non potest commodari id, quod usu consumitur 14: nisi forte ad pompam, vel ostentationem quis accipiat.

De pecunia numerata.

4. GAJUS lib. 1. de verborum obligationibus.

Sape etiam ad hoc commodantur pecuniæ, ut dicis 15 gratia numerationis loco intercedant.

De loco, & tempore. 1. De litis aestimatione soluta. 2. De dolo, culpa, diligentia. 3. De re aestimata. 4. De senectute, morbo, vi latronum, incendio, ruina, damno fatali. 5. De custodia. 6. Hominis commodati. 7. De morte. De servo, qui de machina cecidit. 8. De usu rei commodatæ. 9. De re, quæ sequitur rem commodatam. 10. Quibus casibus dolus tantum præstatur. 11. In quibus speciebus agitur commodati. 12. De re data, ut pignori detur, vel pro alio pignori. 13. De servo commodato cum lance. 14. De triclinio strato, & argento ibi relicto. 15. De re duobus commodata.

5. ULPIANUS lib. 28. ad Edictum.

Si, ut certo loco, vel tempore reddatur commodatum, convenit officio judicis inest, ut rationem loci, vel temporis habeat.

§. 1. Si quis hac actione egerit, & oblatam litis aestimationem susceperit, rem offerentis facit 16 §. 2. Nunc videndum est, quid veniat in commodati actionem: utrum dolus, an & culpa? an vero & omne periculum? Et quidem in contractibus interdum dolum solum, interdum & culpam præstamus: dolum 17, in deposito: nam, quia nulla utilitas ejus versatur, apud quem deponitur, merito dolus præstatur solus: nisi forte & merces 18 accessit; tunc enim (ut est & constitutum) etiam culpa exhibetur: aut

(2. l. 17. in pr. infr. de præscr. verb. (3. Excip. l. 3. in pr. infr. h. t. (4. Vide tamen l. 1. §. 15. infr. de depositi. (5. Immo vide l. 1. C. si advers. delict. l. 2. infr. de fidejussor. (6. v. l. 5. infr. de reg. jur. (7. l. 13. in fin. supr. de condict. indeb. l. 10. infr. de institor. act. l. 5. in pr. & §. 1. infr. de auctor. tutor. (8. v. l. 10. in pr. infr. h. t. (9. l. 1. §. 16. infr. de depositi. (10. l. 5. in pr. supr. de in litem jurand. (11. Excip. l. 17. §. 2. infr. h. t. (12. l. 6. §. 1. supr. de edendo. (13. l. 27. in pr. infr. de pecul. (14. arg. l. 2. in pr. supr. de reb. cred. l. 1. §. 3. infr. de oblig. & act. (15. l. 1. §. 34. infr. de SC. Sillan. (16. v. l. 3. infr. pro emore. (17. l. 1. §. 9. in fin. de depositi, l. 23. infr. de reg. jr. u (18. v. d. l. 1. §. 9. l. 2. §. 24. infr. de vi honor. rapt.

si hoc ab initio convenit 19, ut & culpam, & periculum præstet is, penes quem deponitur. Sed ubi utriusque utilitas vertitur, ut in emto 20, (ut) in locato, (ut) in dote, (ut) in pignore, (ut) in societate: & dolus, & culpa præstatur. † Commodatum autem plerumque 21 solam utilitatem continet ejus, cui commodatur, & ideo verior est Quinti (Mucii) sententia existimantis, & culpam præstandam, & diligentiam. 22 §. 3. Et si forte res æstimata 23 data sit, omne periculum præstandum ab eo, qui æstimationem se præstaturum recepit. §. 4. Quod 24 vero senectute contigit, vel morbo, vel vi latronum ereptum est, aut quid simile accidit, dicendum est, nihil 25 eorum esse imputandum ei, qui commodatum accepit: nisi 26 aliqua culpa interveniat. Proinde & si incendio 27, vel ruina aliquid contigit, vel aliquod damnatum fatale, non tenebitur: nisi 28 forte, cum possit res commodatas salvas facere, suas 29 prætulit. §. 5. Custodiam plane commodatæ rei etiam diligentem debet præstare. §. 6. Sed, an etiam hominis commodati custodia præstetur, apud veteres dubitatum est: nam interdum & hominis custodia præstanda est: si 30 vinculus commodatus est: vel ejus ætatis, ut custodia indigeret. Certe si hoc actum est, ut custodiam is, qui rogavit, præstet, dicendum erit præstare. §. 7. Sed interdum & mortis damnatum ad eum, qui commodatum rogavit, pertinet: nam si tibi æquum commodaveris, ut ad villam adduceres, tu ad bellum duxeris, commodati teneberis. Idem erit & in homine. † Plane, si sic commodavi, ut 31 ad bellum duceres, meum erit periculum. † Nam, & si servum tibi tectorem commodaveris, & de machina ceciderit, periculum meum esse Namusa ait. Sed ego ita hoc verum puto, si tibi commodavi, ut (&) in machina operaretur: ceterum si, ut de plano opus faceret, tu eum imposuisti in machina, aut si machinæ culpa factum minus diligenter non ab ipso ligata, vel funium, perticarumque vetustate: dico periculum, quod culpa contigit rogantis commodatum, ipsum præstare debere. Nam & Mela scripsit, si servus lapidario commodatus sub machina perierit, teneri fabrum commodati, qui negligentius machinam colligavit.

§. 8. Quinimo & qui alias re commodata utitur, non solum commodati, verum furti 32 quoque tenetur, ut Julianus lib. xi. Digestorum scripsit. † Denique ait, si tibi codicem commodaveris, & in eo chirographarium debitorem tuum cavere feceris, egoque (hoc) interlevero, si quidem ad hoc tibi commodaveris, ut caveretur tibi in eo, teneri me tibi contrario judicio: si minus, neque me certiorasti ibi chirographum esse scriptum, etiam teneri mihi (inquit) commodati; imo (ait) etiam furti: quoniam aliter re commodata usus es: quemadmodum qui equo (inquit) vel vestimento aliter, quam commodatum est, utitur, furti tenetur. §. 9. Usque adeo autem diligentia in re commodata præstanda est, ut etiam in ea 33, quæ sequitur rem commodatam, præstari debeat: utputa, equam tibi commodavi, quam pullus comitabatur, etiam pulli (te) custodiam præstare debere, veteres responderunt. §. 10. Interdum plane dolum solum in re commodata, qui rogavit, præstabit: utputa si quis ita convenit; vel si sua 34 dumtaxat causa commodavit, sponsæ forte suæ, vel uxori, quo honestius culta ad se deduceretur; vel si quis ludos edens Prætor scenicis commodavit, vel (ipsi) Prætori quis ultro commodavit. §. 11. Nunc videndum, in quibus speciebus commodati actio locum habeat? Et est apud veteres de hujusmodi speciebus dubitatum. §. 12. Rem tibi dedi, ut creditori tuo pignori dares: dedisti: non repignoras 35, ut mihi reddas; Labeo ait, commodati actionem locum habere, quod ego puto verum esse, nisi 36 merces intervenit: tunc enim, vel in factum, vel ex locato conducto agendum erit. Plane, si ego pro te rem pignori dederis tua voluntate, mandati erit actio. † Idem Labeo recte dicit, si a me culpa absit repignerandi, creditor autem nolit reddere pignus,

(19. d. l. 1. §. 16. l. 7. §. 15. supr. de pact. (20. l. 23. infr. de reg. jur. (21. §. 10. infr. hic, l. 18. in pr. vers. ut si utriusque, infr. h. t. (22. l. 18. in pr. infr. h. t. l. 13. in fin. infr. de pignorat. act. l. 8. §. 3. infr. de precar. (23. l. 1. in fin. infr. de æstimator. (24. l. 18. in pr. infr. h. t. (25. l. 23. in fin. l. 6. C. de pignorat. act. (26. §. 2. vers. sed propter, Inst. quib. mod. re contrah. oblig. (27. l. 1. §. 4. infr. de oblig. & act. (28. Adde l. 13. §. 1. infr. de admitt. tutor. (29. Vide tamen l. 14. in pr. infr. de præser. verb. l. 6. C. de servit. (30. l. 23. in fin. infr. de reg. jur. l. 21. in pr. supr. de rei vind. (31. v. l. 13. §. 3. infr. locati. (32. l. 16. supr. de condic. furt. l. 34. §. 1. infr. de oblig. & act. §. 6. Inst. de oblig. quæ ex delict. excip. §. 7. & 8. in pr. Inst. eod. l. 76. in pr. infr. de furt. (33. l. 14. §. 15. infr. d. t. (34. l. 10. §. 1. l. 12. in pr. infr. h. t. (35. l. pen. C. eod. (36. l. 19. in fin. infr. de præser. verb.

competere tibi ad hoc dumtaxat commodati, ut tibi actiones adversus eum præstem. Absesse autem culpa a me videtur, si jam solvi pecuniam, si solvere sum 37 paratus. Sumtum plane litis ceteraque æquum est eum agnoscere, qui commodatum accepit.

§. 13. Si me rogaveris, ut servum tibi cum lance commodarem, & servus lancem perdidit, Cartilius ait, periculum ad te respicere: nam & lancem videri commodatam. quare culpam in eam quoque præstandam. Plane, si servus cum ea fugerit, eum, qui commodatum accepit, non teneri: nisi fuga præstitit culpam.

§. 14. Si de me petisses, ut triclinium tibi sternerem, & argentum ad ministerium praberem; & fecero: deinde petisses, ut idem sequenti die facerem, & cum commode argentum domi referre non possem, ibi hoc reliquero, & perierit: qua actione agi possit, & cujus esset periculum? Labeo de periculo scripsit, multum 38 interesse, custodem posui, an non: si posui, ad me periculum spectare: si minus, ad eum, penes quem relictum est. Ego puto commodati quidem agendum, verum custodiam eum præstare debere, penes quem res relictæ sunt: nisi aliud nominatum convenit. §. 15. Si duobus vehiculum commodatum sit, vel locatum simul, Celsus filius scripsit lib. vi. Digestorum, quæri posse, utrum unusquisque eorum in solidum, an pro parte teneatur? Et ait, * duorum quidem in solidum dominium 39, vel possessionem 40 esse non posse, nec quemquam partis corporis dominum esse: sed totius corporis pro indiviso pro parte dominium habere. Usus autem balnei quidem, vel porticus, vel campi uniuscujusque in solidum esse: neque enim minus me uti, quod & alius uteretur: verum in vehiculo commodato, vel locato, pro parte quidem effectu me usum habere, quia non omnia loca vehiculi teneam; sed esse verius ait, & dolum, & culpam, & diligentiam, & custodiam in totum me præstare debere. Quare duo quodammodo rei habebuntur 41: &, si alter conventus præstiterit, liberabit 42 alterum, & ambobus competit furti actio:

6. POMPONIUS lib. 5. ad Sabinum.

Ut alterutro agente, alterius actio contra furem tollatur:

7. ULPIANUS lib. 28. ad Edictum.

Unde quæritur, si alter furti egerit, an ipse solus debeat commodati conveniri? Et ait Celsus, si alter conveniatur, qui furti agendo lucrum sensit ex re commodata, debere eum audiri, & absolvi. §. 1. Sed si legis Aquiliæ 43 adversus socium ejus habuit commodator actionem, videndum erit, ne cedere debeat, si forte damnatum dedit alter, quod hic, qui convenitur, commodati actione sarcire compellitur; nam & si adversus ipsum habuit Aquiliæ actionem commodator, æquissimum est, ut commodati agendo remittat actionem: nisi forte quis dixerit, agendo eum e lege Aquilia, hoc minus consecuturum, quam ex causa commodati consecutus est: quod videtur habere rationem.

De possessione, & proprietate rei commodata.

8. POMPONIUS lib. 5. ad Sabinum.

Rei commodatæ & possessionem, & proprietatem retinemus.

9. ULPIANUS lib. 2. ad Edictum.

Nemo enim commodando rem facit ejus 45, cui commodat. De usu rei. De culpa. De deterioratione.

1. De re inspectori data.

10. IDEM lib. 29. ad Sabinum.

Eum, qui rem commodatam accepit, si in eam rem usus est, in quam accepit, nihil præstare, si eam in nulla parte culpa sua deteriorem 46 fecit, verum est: nam si culpa (ejus) fecit deteriorem, tenebitur. §. 1. Si rem inspectori dedi, an similis sit ei, cui commodata res est, quæritur? Et, si quidem mea 47 causa dedi, dum volo pretium exquirere, dolum mihi tantum præstabit: si sui, & custodiam; & ideo 48 furti habebit actionem. Sed & si, dum refertur, periit, si quidem ego mandaveram, per 49 quem remitteret, periculum meum erit: si vero ipse, cui voluit, commisit, æque culpam mihi præstabit, si sui causa accepit,

(37. l. 6. §. 1. infr. quib. mod. pignus. (38. l. 51. infr. de acquir. vel omitt. possess. (39. l. 19. §. 3. infr. de castrensi pecul. (40. l. 3. §. 5. infr. de acquir. vel amitt. possess. (41. l. 9. in pr. infr. de duob. reis constit. (42. §. 1. in fin. Inst. de duob. reis stipul. v. l. 57. infr. de reg. jur. (43. l. 18. §. 1. infr. h. t. (44. Adde l. 9. infr. eod. (45. l. 8. supr. eod. §. 2. Inst. quib. mod. re contrah. oblig. l. 1. §. 1. infr. pro hered. l. 1. in fin. infr. de precario. (46. l. 18. §. 1. l. ult. infr. h. t. (47. l. 12. in pr. infr. eod. (48. l. 78. infr. de furt. (49. l. 12. §. 1. infr. h. t.

11. PAULUS lib. 5. ad Sabinum.

Qui non tam idoneum hominem elegerit, ut recte id perferri possit:

De eo, qui missus est, ut rem commodatam repeteret.

12. ULPIANUS lib. 29. ad Sabinum.

Si mei causa, dolum 50 tantum. §. 1. Commodatam rem missus qui repeteret, cum recepisset, aufugit. Si 51 dominus ei dati iusserat, domino perit: si commonendi causa miserat, ut refertur res commodata, ei, qui commodatus est.

De re non apparente. 1. De quaestu. 2. De eo, qui bona fide servit commodanti.

13. POMPONIUS lib. 11. ad Sabinum.

Is, qui commodatum accepit, si non apparentis rei nomine, commodati condemnatur, cavendum ei est, ut *reperitam dominus ei praestet*. §. 1. Si quem quaestum fecit is, qui experiendum 52 quid accepit, veluti si jumenta fuerint, eaque locata sint, id ipsum praestabit, qui experiendum dedit: neque enim ante eam rem quaestui cuique esse oportet, (prius) quam periculo ejus sit. §. 2. Si libero homini, qui mihi bona fide serviebat, quasi servo, rem commodavero, videamus, an habeam commodati actionem: nam & Celsus filius agebat, si jussissem 53 eum aliquid facere, vel mandati 54 cum eo, vel praescriptis verbis experiri me posse. Idem ergo & in commodato erit dicendum. † Nec obstat, quod non hac mente cum eo, qui liber bona fide nobis serviret, contraheremus, quasi eum obligatum habituri: plerumque enim id accidit, ut extra id, quod ageretur, tacita obligatio nascatur, veluti, cum per errorem indebitum solvendi causa datur.

De servo commodante.

14. ULPIANUS lib. 48. ad Sabinum.

Si servus meus rem meam tibi scienti 55 nolle me tibi commodari commodaverit, & commodati & furti nascitur actio, & praeterea conditio ex causa furtiva.

De re aliena.

15. PAULUS lib. 29. ad Edictum.

Commodare possumus etiam alienam rem, quam possidemus: tamen si scientes alienam possidemus:

16. MARCELLUS lib. 5. Digestorum.

Ita ut, & si fur, vel praedo commodaverit, habeat commodati actionem. 56

De pacto, ne dolus praestetur. 1. Si contraria actio moveatur sine principali. 2. De herede commodatarii. 3. De effectu commodati. 4. De duabus rebus commodatis. 5. De pretio soluto.

17. PAULUS lib. 29. ad Edictum.

In commodato (hac) pactio, ne dolus praestetur, rata non est. 57 §. 1. Contraria commodati actio etiam sine principali moveri potest, sicut & cetera, quae dicuntur *contraria*. 58

§. 2. Si ex facto heredis agatur commodati, in solidum condemnatur, licet ex parte heres 59 est. §. 3. Sicut autem * voluntatis, & officii magis, quam necessitatis est, commodare, ita modum commodati, finemque praescribere, ejus est, qui beneficium tribuit. Cum autem id fecit (id est, postquam commodavit) tunc finem praescribere, & retro agere, atque intempestive usum commodatae rei auferre, non officium tantum impedit, sed & suscepta obligatio inter dandum, accipiendumque: geritur enim negotium invicem; & ideo invicem propositae sunt actiones, ut appareat, quod principio beneficii, ac nudae voluntatis fuerat, converti in mutuas praestationes, actionesque civiles: ut accidit in eo, qui absentis negotia gerere inchoavit: neque 60 (enim) impune peritura, deseret: suscepisset enim fortassis alius, si is non cepisset; * *voluntatis est enim suscipere mandatum, necessitatis 61 consummare*. † Igitur si pugillares mihi commodasti, ut *debitor mihi caveret*, non recte facies importune repetendo: nam si negasses, vel emissem, vel testes adhibuissem. † Idemque est, si ad fulciendam insulam tigna commodasti, deinde protraxisti, aut etiam sciens vitiosa 62 commodaveris; * *adjuvari quippe nos, non decipi, beneficio oportet*. Ex quibus causis etiam contrarium iudicium utile esse dicendum est. §. 4. Duabus rebus commodatis, recte de al-

tera commodati agi posse, Vivianus scripsit. Quod ita videri verum, si separatae sint, Pomponius scripsit: nam eum, qui carrucham puta, vel lecticam commodavit, non recte acturum de singulis partibus. §. 5. Rem commodatam perdidit, & pro ea pretium dedi, deinde 63 res in potestate tua venit: Labeo ait, contrario iudicio aut 64 rem mihi praestare te debere, aut, quod a me accepisti, reddere.

De dolo, culpa, diligentia, casibus, quibus resisti non potest. 1. De re deteriorata. 2. De impensis a commodatario factis. 3. De vasis vitiosis. 4. De contrario iudicio, & jure pensationis.

18. GAJUS lib. 9. ad Edictum provinciale.

In rebus commodatis talis *diligentia* praestanda est, qualem 65 quisque diligentissimus 66 paterfamilias suis rebus adhibet: ita, ut tantum eos casus non praestet, quibus resisti non possit; veluti, 67 mortis servorum, quae sine dolo, & culpa ejus accidunt, latro-num, hostiumve incursus, piratarum insidias, naufragium, incendium, fugas servorum 68, qui custodiri non solent. Quod autem de latronibus, & piratis, & naufragio diximus, ita scilicet accipiemus, si in hoc commodata sit alicui res, ut eam rem peregre secum ferat: alioquin si cui ideo argentum commodaverim, quod 69 is amicos ad cenam invitaturum se diceret, & id peregre secum portaverit, sine ulla dubitatione, etiam piratarum, & latro-num, & naufragii casum praestare debet. Hac ita, si dumtaxat accipientis gratia commodata sit res: † At si utriusque, veluti si communem amicum ad cenam invitaverimus, tuque ejus rei curam suscepisses, & ego tibi argentum commodaverim, scriptum quidem apud quosdam invenio, quasi dolum tantum praestare debeas. Sed videndum est, ne & culpa praestanda sit: ut ita culpa fiat aestimatio, sicut in rebus pignori datis, & dotalibus aestinari solet. §. 1. Sive autem pignus, sive commodata res, sive deposita, deterior 70 ab eo, qui acceperit, facta sit, non solum istae sunt actiones, de quibus loquimur, verum etiam legis Aquiliae: 71 sed, si qua earum actum fuerit, aliae tolluntur. 72

§. 2. Possunt iustae causae intervenire, ex quibus cum eo, qui commodasset, agi deberet: veluti, de impensis in valetudinem 73 servi factis, quaeve post fugam requirendi, reducendique ejus causa factae essent; nam * cibarium 74 impensa, naturali scilicet ratione, ad eum pertinent, qui utendum accepisset. Sed & id, quod de impensis valetudinis, 75 aut fugae diximus ad majores impensas pertinere debet: modica enim impendia verius est, ut, sicuti cibarium, ad eundem pertineant. §. 3. Item, qui sciens *vasa vitiosa* 76 commodavit, si ibi infusum vinum, vel oleum corruptum, effusumve est, condemnandus eo nomine est. §. 4. Quod autem contrario iudicio consequi quisque potest, id etiam recto iudicio, quo cum eo agitur, potest salvum habere jure 77 pensationis, sed fieri potest, ut amplius esset, quod invicem aliquem consequi oporteat, aut iudex pensationis 78 rationem non habeat, aut ideo de restituenda re cum eo non agatur, quia ea res casu intercidit, aut sine iudice restituta est, dicemus necessariam esse 79 contrariam actionem.

De damno injuria dato.

19. JULIANUS lib. 1. Digestorum.

Ad eos, qui servandam aliquid conducunt, aut utendum accipiunt, damnum injuria ab alio datum non pertinere, procul dubio est. Qua 80 enim cura? aut diligentia consequi possumus, ne aliquis damnum nobis injuria det.

De re ei, qui perserebat, intercepta.

20. IDEM lib. 3. ad Urseium Ferocem.

Argentum commodatum si tam idoneo 81 servo meo 82 tradidissem ad te perferendum, ut non debuerit quis aestimare futurum, ut a quibusdam malis hominibus deciperetur, tuum, non meum, detrimentum erit, si id mali homines interceptissent.

(50. l. 5. §. 10. *supr. eod.* (51. l. 10. in *fin. supr. eod.* (52. l. 20. in *pr. infr. de praescri. verb.* (53. l. 54. §. 3. *infr. de acquir. rer. domin.* (54. *Obst. l. 19. §. 2. supr. de negot. gest.* (55. v. l. 14. *C. de furt.* (56. l. 64. in *pr. supr. de judic.* (57. l. 27. §. 3. *supr. de pact. l. 1. §. 7. infr. de depositi l. 23. circa fin. infr. de reg. jur.* (58. l. 18. in *fin. infr. h. t. l. 10. in pr. supr. de negot. gest. l. 1. §. fin. infr. de contraria tutel.* (59. v. l. 3. §. 3. *supr. h. tit.* (60. l. 6. in *fin. supr. de negot. gest.* (61. v. l. 5. §. 1. l. 22. §. *fin. infr. mandati.* (62. l. 18. §. *pep. infr. h. tit.* (63. *Fac. l. 21. in pr. infr. eod.* (64. *Adde l. 63. supr. de rei vind. l. 2. supr. de condit. sine causa.* (65. l. 1. §. 4. *infr. de oblig. & act.* (66. v. l. 25. §. *pen. infr. locati.* (67. l. 5. §. 4. *supr. h. t.* (68. l. 23. in *fin. infr. de reg. jur.* (69. l. 1. §. 4. in *fin. infr. de oblig. & act.* (70. l. 3. §. 1. l. 10. in *pr. supr. h. t.* (71. l. 7. §. 1. *supr. eod.* (72. l. 71. in *pr. infr. de furt. vide tamen d. l. 7. in fin.* (73. *Adde l. pen. infr. h. t.* (74. *Adde l. 6. §. 2. C. de appellat.* (75. *Adde l. 30. §. 1. infr. de aedilit. edict.* (76. l. 17. §. 3. in *fin. supr. h. t.* (77. l. 15. in *fin. infr. de furt. Obst. l. ult. C. h. t.* (78. l. 7. §. 1. *infr. de compens.* (79. v. l. 17. §. 1. *supr. h. t.* (80. l. 41. *infr. locati.* (81. v. l. 11. *supr. h. t.* (82. l. 20. in *fin. infr. de praescri. verb.*

De domino, 1. Aut ejus servo rem commodatam furrupiente.

21. AFRICANUS lib. 8. Quæstionum.

Rem mihi commodasti: eamdem subripuisti: deinde cum commodati ageres, nec a te scirem esse subreptam, iudex me condemnavit, & solvi: postea comperi a te esse subreptam. *Quæsitum est, quæ mihi tecum actio sit? Respondit, furti quidem non esse: sed 83 commodati contrarium iudicium utile mihi fore.*

§. 1. In exercitu contubernalibus vasa utenda communi periculo dedi: ac deinde meus servus, subreptis his, ad hostes profugit: & postea sine vasis receptus est. Habiturum me commodati actionem cum contubernalibus constat pro cuiusque parte: sed & illi mecum furti, servi nomine, agere possunt: quando & noxa caput sequitur. Et si tibi rem periculo tuo utendam commodaveris, eaque a servo meo subripiatur, agere mecum furti possis servi nomine.

Si servus commodatus commodatario furtum fecerit.

22. PAULUS lib. 22. ad Edictum.

Si servus, quem tibi commodaverim, furtum 84 fecerit, utrum sufficiat contraria commodati actio, quemadmodum competit si quid in curationem 85 servi impendisti; an furti agendum sit, quaritur? Et furti quidem noxalem habere, qui commodatum rogavit, procul dubio est: contraria autem commodati tunc cum teneri, cum sciens 86 talem esse servum, ignorantem commodavit,

De equo deteriorato.

23. POMPONIUS lib. 21. ad Quintum Mucium.

Si commodaveris tibi equum, quo uteris usque ad certum locum, si 87 nulla culpa tua interveniente, in ipso itinere deterior equus factus sit, non teneris commodati: nam ego in culpa ero, qui in tam longum iter commodavi, qui eum laborem sustinere non potuit.

T I T. VII.

DE PIGNERATITIA I ACTIONE, VEL CONTRA.

De traditione, & nudo consensu. 1. Si æs pro auro obligetur.

1. ULPIANUS lib. 40. ad Sabinum.

Pignus contrahitur non sola traditione 2, sed etiam 3 nuda conventionione, etsi non traditum est. §. 1. Si igitur contractum sit pignus nuda conventionione, videamus; an si quis aurum ostenderit, quasi pignori daturus, & æs 4 dederit, obligaverit aurum pignori? Et consequens est, ut aurum obligetur, non autem æs: quia in hoc non consenserint. §. 2. Si quis tamen, cum æs pignori daret, adfirmavit hoc aurum esse, & ita pignori dederit, videndum erit, an æs pignori obligaverit: & numquid, quia 5 in corpus consensus est, pignori esse videatur? Quod magis est: tenebitur tamen pigneratitia contraria actione qui dedit, præter stellationatum 6, quem fecit.

Si pignus venditum oppignoretur secundo creditori.

2. POMPONIUS lib. 6. ad Sabinum.

Si (debitor) rem pignori datam vendidit, & tradidit, tuque ei nummos credidisti, quos ille solvit ei creditori, cui pignus dederat, tibi que cum eo convenit, ut ea res, quam jam vendiderat, pignori tibi esset? nihil te egisse constat; quia 7 rem alienam pignori accepisti: ea enim ratione emtorem pignus liberatum habere cœpisse: neque ad rem pertinuisse, quod tua pecunia pignus sit liberatum.

De dolo debitoris in solutione.

3. IDEM lib. 18. ad Sabinum.

Si quasi recepturus a debitore tuo cominus pecuniam, reddidisti ei pignus, isque per fenestram id misit, excepturo eo, quem de industria ad id posueris, Labeo ait, furti te agere cum debitor posse, & ad exhibendum: & si agente (te) contraria pigneratitia, excipiat debitor de pignore sibi reddito, replicabitur de dolo, & fraude, per quam nec redditum, sed per fallaciam ablatum id intelligitur.

De venditione pignoris.

4. ULPIANUS lib. 41. ad Sabinum.

Si convenit de distrahendo pignore, sive ab initio, sive postea, non solum venditio valet, verum incipit emtor dominium rei habere. † Sed etsi non convenerit de distrahendo pignore, hoc tamen jure utimur, ut liceat distrahere: si modo non convenit, ne liceat. Ubi vero convenit, ne distraheretur, creditor, si distraxerit, furti obligatur: nisi ei ter fuerit denunciatum, ut solvat, & cessaverit.

5. POMPONIUS lib. 19. ad Sabinum.

Idque juris est, sive omnino fuerint pacti, ne veniat, sive in summa, aut conditione, aut loco contra pactionem factum sit. *Creditor non cogitur vendere pignus, sed cogitur ostendere, cautione accepta.*

6. IDEM lib. 35. ad Sabinum.

Quamvis convenerit, ut fundum pigneratitium tibi vendere liceret, nihilo 10 magis cogendus es vendere, licet solvendo non sit is, qui pignus dederit: quia tua causa id caveatur. Sed Atilicinus, ex causa cogendum 11 creditorem esse ad vendendum, dicit. Quid enim, si multo minus sit, quod debeatur, & hodie pluris venire possit pignus, quam postea? Melius autem est dici, cum 12 qui dedit pignus, posse vendere, & accepta pecunia solvere id, quod debeatur: ita tamen, ut creditor necessitatem habeat ostendere rem pigneratam, si mobilis sit: prius idonea cautela 13 a debitore pro indemnitate ei præstanda; invitum enim creditorem cogi vendere, satis inhumanum est. §. 1. Si creditor pluris 14 fundum pigneratum vendiderit, si id fœneret, usuram ejus pecuniæ præstare debet ei, qui dedit pignus. Sed & si ipse usus sit ea pecunia, usuram præstari oportet. Quod si eam depositam habuerit, usuras non debet.

7. PAULUS lib. 2. Sententiarum.

Si autem tardius superfluum restituat creditor (id) quod apud eum depositum est, ex mora (etiam) usuras debitori hoc nomine præstare cogendus est.

De impensis a creditore factis. 1. De venditione pignoris.

8. POMPONIUS lib. 35. ad Sabinum.

Si necessarias 15 impensas fecerim in servum, aut in fundum, quem pignoris causa acceperim, non tantum retentionem, sed etiam contrariam pigneratitiam actionem habeo. Finge enim medicis, cum ægrotaret servus, dedisse me pecuniam, & eum decessisse: item insulam fulsisse, vel refecisse, & postea deustam esse; nec habere, quod possem retinere. §. 1. Si pignori plura mancipia data sint, & quædam certis pretiis ita vendiderit creditor, ut evictionem eorum præstaret, & creditum suum habeat, reliqua mancipia potest retinere, donec ei caveatur, quod evictionis nomine promiserit, indemnem eum futurum. §. 2. Si unus ex heredibus portionem 16 suam solverit, tamen tota 17 res pignori data venire poterit: quemadmodum si ipse debitor portionem solvisset. §. 3. Si annua, bima, trima die, (triginta) stipularis, acceperim pignus, pactusque sim, ut, nisi sua 18 quaque die pecunia soluta esset, vendere eam mihi liceret, placet, antequam omnium pensionum dies veniret, non posse me pignus vendere: quia eis verbis omnes 19 pensiones demonstrarentur. Nec verum est, sua quaque die non solutam pecuniam, antequam omnes dies venirent: sed omnibus pensionibus præteritis, etiam 20 si una portio soluta non sit, pignus potest venire. Sed si ita scriptum sit, si qua pecunia sua die soluta non erit, statim competit ei pacti conventio. §. 4. De vendendo pignore in 21 rem pactio concipienda est, ut omnes contineantur. Sed & si creditoris dumtaxat persona fuerit comprehensa, etiam heres ejus jure vendet, si nihil in contrarium actum est. §. 5. Cum pignus ex pactione venire potest, non solum ob sortem non solutam venire poterit, sed ob cetera quoque, veluti usuras 22, & quæ in id impensa sunt.

(83. l. 17. in fin. supr. h. t. (84. v. l. 61. §. 1. infr. de furt. (85. Adde l. 18. §. 2. supr. h. t. (86. l. 31. infr. tit. prox. (87. l. 10. in pr. supr. h. t.

TIT. VII. (1. Lib. 4. C. 24. §. ult. Inst. quib. mod. re contrah. oblig. (2. l. 1. §. 6. infr. de oblig. & act. (3. l. 4. infr. de pignorib. l. 17. §. 2. supr. de pact. (4. l. 36. in pr. infr. h. t. (5. l. 22. infr. de verb. oblig. (6. l. 16. §. 1. infr. h. t. (7. l. 2. l. 6. in fin. l. 7. l. 8. C. si aliena res pignori, l. 6. C. quæ res pignori, l. 13. in fin. C. de donat. inter vir. & uxor. v. l. ult. in fin. C. de pact.

(8. v. l. 3. §. 1. C. de jure domin. impetrand. l. 1. C. de pact. pignor. (9. l. 9. l. 14. C. de distract. pignor. (10. l. 51. §. 3. infr. de fidejuss. (11. l. 15. §. 5. infr. de re judicat. (12. Nov. 112. c. 1. vers. ab hoc autem (13. l. 8. §. 10. infr. quib. mod. pign. (14. l. 7. l. 24. §. 2. infr. h. t. l. 21. in fin. infr. de pignorib. (15. l. 25. infr. l. 7. in fin. C. h. t. l. 6. C. de pignorib. (16. l. 16. C. de distract. pign. (17. l. 11. §. 4. infr. h. t. v. l. 65. infr. de evict. (18. l. 12. infr. de usur. (19. l. 29. infr. de hered. instit. (20. l. 6. C. de distr. pign. (21. v. l. 7. §. 8. l. 40. in pr. supr. de pact. (22. Fac. l. 11. §. 3. infr. h. t. l. 13. in fin. infr. de pignorib.

De re aliena 1. *Ob quam causam pignus dari potest.* 2. *Quid intersit inter pignus, & hypothecam.* 3. *De solutione, & satisfactione.* 4. *De re aliena.* 5. *Si ante solutionem agatur.*

9. **ULPIANUS** lib. 28. ad Edictum.

Si rem alienam 23 mihi debitor pignori dedit, aut malitiose 24 in pignore versatus sit, dicendum est, locum habere contrarium iudicium §. 1. Non tantum autem ob pecuniam, sed 25 & ob aliam causam pignus dari potest; veluti si quis pignus alicui dederit, ut pro se fidejubeat, §. 2. Proprie 26 pignus dicimus, quod ad creditorem transit: hypothecam, cum non transit, nec possessio ad creditorem. 27. §. 3. Omnis 28 pecunia exsoluta esse debet, aut eo nomine satisfactum 29 (esse), ut nascatur pigneratitia actio. * *Satisfactum* 30 autem accipimus, quemadmodum voluit creditor, licet non sit solutum: sive aliis 31 pignoribus sibi caveri voluit, ut ab hoc recedat, sive fidejussoribus 32, sive reo dato, sive pretio aliquo, vel nuda conventionem, nascitur pigneratitia actio. Et generaliter dicendum erit, quotiens 33 recedere voluit creditor a pignore, videri ei satisfactum, si, ut ipse voluit, sibi cavet, licet in hoc deceptus sit. §. 4. Is quoque, qui rem alienam pignori dedit, soluta pecunia potest pigneratitia experiri. §. 5. Qui ante solutionem egit pigneratitia, licet non recte egit, tamen, si offerat in iudicio pecuniam, debet rem pigneratam, & quod sua interest, consequi.

10. **GAJUS** lib. 9. ad Edictum provinciale.

Quod si non solvere 34, sed alia ratione satisfacere paratus est, forte si expromissorem dare vult, nihil ei prodest.

De litis contestatione. 1. *De novatione.* 2. *De pecunia non credita.* *De acceptilatione.* *De conditione deficiente.* *De pacto* 3. *De sorte, & usuris.* 4. *De pluribus heredibus creditoris.* 5. *Cui solvendum.* 6. *De procuratore, & tutore.*

11. **ULPIANUS** lib. 28. ad Edictum.

Solutum non videtur, si lis contestata 35 cum debitor sit de ipso debito: vel si fidejussor conventus fuerit. §. 1. Novata 36 autem debiti obligatio pignus perimit: nisi convenit, ut pignus repetatur. §. 2. Si quasi daturus tibi pecuniam, pignus accepero, nec dedero, pigneratitia actione tenebor, & nulla solutione facta. Idemque, & si accepto lata sit pecunia, vel conditio defecit, ob quam pignus contractum est: vel si pactum 37, cui stantium est, de pecunia non petenda factum est. §. 3. Si in sortem dumtaxat, vel in usuras obstrictum est pignus, eo soluto, propter quod obligatum est, locum habet pigneratitia. Sive autem usura in stipulatum sint deducta, sive non, si tamen pignus & in eas obligatum fuit, quamdiu quid ex his debetur, pigneratitia cessabit. Alia causa est earum, quas quis supra licitum modum promisit: nam hæc penitus illicitæ sunt. §. 4. Si creditori plures heredes existierint, & uni ex his pars ejus solvatur, non debent ceteri heredes creditoris iniuria adfici: sed possunt totum 38 fundum vendere, oblato debitori eo, quod coheredi eorum solvit: Quæ sententia non est sine ratione. §. 5. *Solutam* (autem) pecuniam accipiendum, non solum si ipsi, cui obligata res est, sed & si alii sit soluta voluntate ejus: vel ei, cui heres existit, vel procuratori ejus, vel servo pecuniis exigendis preposito. † Unde si domum conduxeris, & 39 ejus partem mihi locaveris, egoque locatori tuo pensionem solvero, pigneratitia adversus te potero experiri: nam Julianus scribit, solvi ei posse: & si partem tibi, partem ei solvero, tantumdem erit dicendum. Plane in eam dumtaxat summam investita mea, & illata tenebuntur, in quam coenaculum conduxi: non enim credibile est hoc convenisse, ut ad universam pensionem insula frivola mea tenebuntur. Videtur autem facite & cum domino ædium hoc convenisse, ut non pactio coenacularii proficiat domino, sed sua propria §. 6. Per liberam autem personam pignoris obligatio nobis non 40 acquiritur: adeo, ut ne per procuratorem plerumque, vel tutorem 41 adquiratur, & ideo ipsi actione pigneratitia convenientur. Sed nec mutat: quod

(23. l. 16. §. 1. l. 32. infr. h. t. (24. v. l. 54. infr. de fidejuss. (25. l. 5. in pr. infr. de pignorib. (26. §. 7. circa fin. Inst. de act. (27. Immo vide d. l. 5. §. 1. infr. de pignoribus. (28. v. l. ult. C. debitor. vendit. pignor. (29. l. 13. §. 4. infr. de pignorib. l. 6. in pr. infr. quib. mod. pign. (30. adde l. 5. §. 17. infr. ut in possess. legat. (31. l. 50. §. 1. infr. de jur. dot. (32. l. pen. infr. quib. mod. pign. (33. v. l. 5. in pr. infr. d. t. (34. l. 6. §. 1. infr. d. t. (35. Adde l. 13. §. 4. infr. de pignorib. l. un. C. etiam ob chirographar. (36. l. 18. infr. de novat. d. l. un. (37. l. 5. infr. quib. mod. pig. (38. v. l. 8. §. 2. supr. h. t. (39. v. l. 6. C. de locato. (40. v. l. 1. C. per quas person. nob. adquir. vide tamen l. 23. §. 1. infr. de pignorib. (41. l. ult. C. quando ex facto tutor.

constitutum est ab Imperatore 42 nostro, posse 43 per liberam personam possessionem adquiri: nam hoc eo pertinebit, ut possimus pignoris nobis obligati possessionem per procuratorem, vel tutorem adprehendere: ipsam autem obligationem libera persona nobis non semper adquiret. §. 7. Sed si procurator meus, vel tutor rem pignori dederit, ipse agere pigneratitia poterit. Quod in procuratore ita procedit, si 44 (ei) mandatum fuerit pignori dare: 12. **GAJUS** lib. 9. ad Edictum provinciale.

Vel universorum bonorum administratio ei permessa est ab eo, qui sub pignoribus solebat mutuas pecunias accipere.

De pacto creditoris cum emtore. 1. *De dolo, culpa, custodia, vi majore.*

13. **ULPIANUS** lib. 38. ad Edictum.

Si cum venderet creditor pignus, convenerit inter ipsum, & emtorem, ut 45, si solveris debitor pecuniam pretii emtori, liceret ei recipere rem suam, scripsit Julianus, & est rescriptum, ob hanc conventionem pigneratitiis actionibus teneri creditorem, ut debitori mandet ex vendito actionem adversus emtorem: sed & ipse debitor aut vindicare rem poterit, aut in factum actione adversus emtorem agere. §. 1. Venit autem in hac actione & dolus 46, & culpa, ut in commodato: venit & custodia: vis major 47 non venit.

De diligentia.

14. **PAULUS** lib. 29. ad Edictum.

Ea igitur, quæ diligens paterfamilias in suis rebus præstare solet, a creditore exiguntur.

De repromissione creditoris restituentis pignus.

15. **ULPIANUS** lib. 28. ad Edictum.

Creditor 48, cum pignus reddit, de dolo debet debitori repromittere: & si prædium fuit pigneratum, & de jure ejus repromittendum (est): ne forte servitutes, cessante uti creditore, amissæ sint.

De tutore, & curatore. 1. *Si res aliena, vel obligata, vel morbosa pignori detur.* 2. *De vestigali, vel superficario prædio.*

16. **PAULUS** lib. 29. ad Edictum.

Tutor, lege non refragante 49, si dederit rem pupilli pignori, tuendum erit; scilicet 50 si in rem pupilli pecuniam accipiat. Idem (est) & in curatore adolescentis, vel furiosi. §. 1. *Contrariam* 51 pigneratitiam creditori actionem competere certum est. Proinde si rem alienam, vel alii pignoratam, vel in publicum obligatam dedit, tenebitur: quamvis & stellationatus 52 crimen committat. Sed utrum ita demum, si scit, an & si ignoravit? Et quantum ad crimen pertinet, excusat ignorantia: quantum ad contrarium iudicium, ignorantia (eum) non excusat: ut Marcellus lib. VI. Digestorum scribit. Sed si sciens creditor accipiat vel alienum, vel obligatum, vel morbosum, contrarium ei non competit. §. 2. Etiam vestigale 53 prædium pignori dari potest. Sed & superficarium 54: quia hodie utiles 55 actiones superficariis dantur.

17. **MARCIANUS** lib. singulari ad formulam hypothecariam.

Sane Divi Severus, & Antoninus rescripserunt, ut sine 56 deminutione mercedis soli obligabitur.

De nomine debitoris 1. *De eo, quod accedit rei pignorata.*

2. *De venditione pignoris.* 3. *De navi facta ex silva pignorata.* 4. *De servo, & filiosam.*

18. **PAULUS** lib. 29. ad Edictum.

Si convenerit, ut nomen 57 debitoris mei pignori tibi sit, tuenda est a Prætoris hæc conventio: ut & te in exigenda pecunia, & debitorem adversum me, si cum eo experiar, tueatur. Ergo, si id nomen pecuniarium fuerit, exactam pecuniam tecum pensabis: si vero corporis alicuius, id, quod acceperis, erit tibi pignoris loco. §. 1. Si nuda proprietas pignori data sit, usufructus, qui postea adcreverit, pignori erit. Eadem causa est alluvionis. 58

(42. l. 1. C. de acquirend. & retinend. possess. (43. v. l. 20. in fin. infr. de acquir. rer. domin. (44. Adde l. 12. infr. h. t. (45. l. 7. §. 1. infr. de distr. pignor. (46. l. 19. C. de pignorib. (47. l. 30. infr. h. t. (48. Adde l. 21. §. 1. infr. de ædilit. edict. (49. Adde l. 7. §. 5. infr. de reb. eor. qui sub tut. (50. l. 3. C. si aliena res pignori. (51. l. 9. in pr. supr. l. 32. infr. h. t. (52. l. 1. in fin. supr. l. 36. infr. eod. l. 3. §. 1. infr. stellationat. l. 2. C. de crimin. stellation. (53. l. 31. infr. de pignorib. (54. l. 13. §. 3. infr. d. t. (55. l. 74. l. 75. supr. de rei vind. (56. l. 42. supr. de pact. (57. l. 13. §. 2. in fin. infr. de pignorib. l. 4. C. quæ res pignori. (58. l. 16. in pr. infr. de pignorib.

§. 2. Si fundus pigneratus venierit, manere 59 causam pignoris: qui cum sua causa fundus transeat; sicut in partu 60 ancillæ, qui post venditionem natus sit. §. 3. Si quis caverit, ut silva sibi pignori esset, navem ex ea materia factam, non esse pignoris, Cæsius ait: quia aliud 61 sit materia, aliud navis, & ideo nominatim in dando pignore adjiendum esse ait, quæque ex silva facta nata (ve) sint. §. 4. Servus rem peculiarem si pignori dederit, tuendum est 62, si liberam 63 peculii administrationem habuit: nam 64 & a lienare eas res potest.

19. MARCIANUS lib. singul. ad Formulam hypothecariam.

Eadem, & de filiofamilias dicta intelligemus.

De re alia pignori data. 1. Si pluribus simul pignori detur. 2. Quibus ex causis pigneratitia competit. 3. Vel non.

20. PAULUS lib. 29. ad Edictum.

Aliena res pignori dari voluntate 65 domini potest: sed & si ignorante eo data sit, & ratum habuerit 66, pignus valebit.

§. 1. Si pluribus res simul pignori detur, æqualis omnium causa est. §. 2. si per creditorem stetit 67, quo minus ei solvatur, recte agitur pigneratitia. §. 3. Interdum & si soluta sit pecunia, tamen pigneratitia actio inhibenda est: veluti si creditor pignus suum emerit a debitore.

De domo, & area.

21. IDEM lib. 6. Brevium.

Domo pignori data, & area ejus tenebitur: est enim 68 pars ejus, & contra, jus 69 soli sequetur ædificium.

De eo, quod creditor ob pignus subreptum, 1. Aut metus causa traditum, percepit. 2. De prædione, & fructibus. 3. Si debitor possessionem distracti pignoris non restituat. 4. De creditore, qui duplam, vel simplam præstitit.

22. ULPIANUS lib. 30. ad Edictum.

Si pignore subrepto, furti egerit creditor, totum quicquid percepit, debito (eum) imputare Papinianus constituit: Et est verum, etiam si culpa creditoris furtum factum sit. Multo magis hoc erit dicendum in eo, quod ex conditione consecutus est. Sed quod ipse debitor furti actione præstitit creditori, vel conditione, an debito sit imputandum, videamus? Et quidem non oportere id ei restitui 70, quod ipse ex furti actione præstitit, peræque relatum est, & traditum. Et ita Papinianus lib. IX. Quæstionum ait.

§. 1. Idem (Papinianus ait), & si metus causa servum pigneratum debitori tradiderit, quem bona fide pignori acceperat: nam si egerit, quod metus causa factum est, & quadruplum sit consecutus, (nihil) neque restituet ex eo, quod consecutus est, nec debito imputabit §. 2. Si prædo 71 rem pignori dederit, competit ei & de fructibus pigneratitia actio, quamvis ipse fructus suos non faciat: a prædione enim fructus & vindicari extantes possunt, & consumti condici 72: proderit igitur ei, quod creditor bona fide possessor fuit. §. 3. Si post distractum pignus debitor, qui precario rogavit, vel conduxit pignus, possessionem non restituat, contrario iudicio tenetur. §. 4. Si creditor, cum venderet pignus, duplam promisit: nam usu hoc evenerat, (&) conventus ob evictionem (erat), & condemnatus, an haberet regressum pigneratitiæ contrariæ actionis? Et potest dici, esse regressum: si modo sine dolo, & culpa sic vendidit: & ut paterfamilias diligens id gessit: si vero nullum emolumentum talis venditio attulit, sed tanti venderet, quanti vendere potuit, etiam si hæc non promisit, regressum non habere:

Creditor usuras a creditore stipulatus, si duplum præstet, eas consequetur; simplum tantum, nequaquam. Hot.

23. TRYPHONINUS lib. 8. Disputationum.

Nec enim amplius a debitore, quam debiti summam, consequi poterit. Sed si stipulatio usurarum fuerat, & post quinquennium forte, quam pretium ex re obligata (consecutus est), vi-

ctus eam emtori restituit, etiam medii temporis usuras a debitore petere potest: quia nihil ei solutum esse, ut auferri non possit, palam factum est: sed si simplum præstitit, doli exceptione repellendus erit ab usurarum petitione: quia habuit usum pecuniæ pretii, quod ab emtore acceperat.

De jure domini impetrato, & de evictione. 1. De reprobis nummis solutis. 2. De pignore pluris vendito, quam debitum erat. 3. De pignore deteriorato a creditore.

24. ULPIANUS lib. 30. ad Edictum.

Eleganter apud me quæsitum est, si impetrasset creditor 73 a Cæsare, ut pignus possideret, idque evictum esset, an habeat contrariam pigneratitiam? Et videtur finita esse pignoris obligatio: & a contractu recessum. Imo utilis ex emto accommodata est, quemadmodum si pro soluto ei res data fuerit, ut in quantitate debiti ei satisfiat, vel in quantum ejus intersit: & compensationem habere potest creditor, si forte pigneratitia, vel ex alia causa cum eo agatur. §. 1. Qui reprobos nummos solvit creditori, an habet pigneratitiam actionem, quasi soluta pecunia, quæritur? Et constat, neque pigneratitia eum agere, neque liberari posse: quia * reprobæ pecunia non liberat solventem; reprobis videlicet nummis reddendis. §. 2. Si vendiderit quidem creditor pignus pluris, quam debitum erat, nondum autem pretium ab emtore exegerit: an pigneratitia iudicio conveniri possit ad superfluum reddendum? an vero vel expectare debeat, quoad emtor solvat, vel suscipere actiones adversus emtorem? Et arbitror, non esse urgendum ad solutionem creditorem; sed aut expectare debere debitorem, aut si non expectat, mandandas ei actiones adversus emtorem, periculo tamen venditoris. Quod si accepit jam pecuniam, superfluum 74 reddit. §. 3. In pigneratitia iudicio venit, & si res pignori datas male 75 tractavit creditor, vel servos debilitavit. Plane si 76 pro maleficiis suis coercuit, vel vinxit, vel obtulit Præfecturæ, vel Præfidi, dicendum est, pigneratitia creditorem non teneri: quare si 77 prostituit ancillam, vel aliud improbatum facere coegit, illico pignus ancillæ solvitur.

De pignore meliorato a creditore.

25. IDEM lib. 31. ad Edictum.

Si servos pigneratos artificii 78 instruxit creditor, si quidem, jam imbutos, vel voluntate debitoris, erit actio contraria. Si vero nihil horum intercessit, si quidem artificii necessariis 79, erit actio contraria: non tamen sic, ut 80 cogatur servis carere pro quantitate sumtuum debitor: sicut enim negligere creditorem dolo, & culpa, quam præstat, non patitur, ita nec talem efficere rem pigneratam, ut gravis sit debitori ad recipiendum: puta, saltum grandem pignori datum ab homine, qui vix luere potest: nedum excolere, tu acceptum pignori excoluisti sic, ut magni pretii faceres: alioquin non est æquum, aut quærere me alios creditores, aut cogi distrahere, quod velim receptum, aut tibi penuria coactum derelinquere. (Medie) igitur hæc a iudice erunt dispicienda: ut neque delicatus debitor, neque onerosus creditor audiatur.

De prætorio pignore.

26. IDEM lib. 3. Disputationum.

Non est mirum, si ex quacumque causa Magistratus in possessionem aliquem miserit, pignus 81 constitui: cum testamento 82 quoque pignus constitui posse, Imperator noster cum Patre sapissime rescriptit. §. 1. Sciendum est, ubi iussu magistratus pignus constituitur, non alias constitui, nisi ventum fuerit in possessionem.

De re data, ut pignori detur.

27. IDEM lib. 6. Opinionum.

Petendi mutuum pecuniam creditori, cum præ manu debitor non haberet, species auri dedit, ut pignori apud alium creditorem poneret; Si jam solutione liberatas, receptasque eas is, qui susceperat, tenet, exhibere iubendus est: Quod si etiam nunc apud creditorem creditoris sunt, voluntate 83 domini nexæ videntur:

(59. l. 35. §. 1. in fin. infr. de donat. l. 14. l. 15. C. de pignorib. l. 3. l. 10. C. de remiss. pignor. l. 12. C. de distr. pignor. Nov. 112. c. 1. post med. (60. v. l. 1. C. de partu pignor. (61. Immo vide l. 7. in fin. pr. infr. de exceptione rei iudic. (62. Excip. l. 1. §. 1. infr. quæ res pignori. (63. l. 10. C. quod cum eo. (64. v. l. 9. §. 1. infr. de pignorib. (65. l. 27. in fin. infr. h. t. (66. l. 16. §. 1. infr. de pignorib. (67. l. 19. C. de usur. (68. l. 20. §. 2. in fin. supr. de servitut. præd. urban. (69. l. 29. §. 2. infr. de pignorib. (70. l. 79. infr. de furt. v. l. 42. supr. de condict. indeb. l. 74. infr. de solut. l. 46. infr. de reg. jur. (71. Ad del. 9. §. pen. supr. h. t. (72. l. 13. in pr. supr. de reb. cred. l. 14. in fin. supr. de condict. causa dot. l. 3. C. de condict. ex lege.

(73. v. l. 2. C. de jure domin. impetr. l. 59. in pr. infr. ad SC. Trebell. l. 63. §. fin. infr. de acquir. rer. domin. (74. l. 30. §. 1. supr. ad leg. Aquil. l. 21. in fin. infr. de pignorib. l. 15. in pr. infr. de furt. l. ult. C. de distr. pignor. (75. l. 3. in fin. l. 7. C. h. t. (76. v. l. 23. §. 1. supr. de usufruct. l. 96. infr. de verb. oblig. (77. Ad del. l. 12. C. de episcop. audient. l. 6. C. de spectac. (78. l. 8. in pr. supr. h. t. l. 13. §. 22. infr. de action. emti. (79. l. 7. in fin. C. h. t. (80. v. l. 38. supr. de rei vind. (81. l. 3. §. 1. infr. de reb. cor. qui sub tutel. l. 114. §. 12. supr. de legat. l. 3. in fin. l. 5. C. ut in pos. legat. l. 1. C. si in causa iudicati (82. l. 12. infr. de aliment. vel cibari. (83. l. 20. in pr. supr. h. t.

sed, ut liberata tradantur, domino earum propria actio adversus suum creditorem competit.

De possessore, qui litis estimationem solvit creditori.

1. *De servo pignus accipiente.*

28. JULIANUS lib. 11. Digestorum.

Si creditor, qui rem pignori acceperat, amissa ejus possessione, Serviana actione petierit, & litis estimationem consecutus sit, postea debitor eandem rem petens exceptione summovetur: nisi 84 offerat ei debitor, quod pro eo solutum est §. 1. Si servus (pro) peculiari nomine pignus acceperit, actio pigneratitia adversus dominum debitori competit.

Si is, cui competit Publiciana, pignori dederit, & creditor domino successerit.

29. IDEM lib. 44. Digestorum.

Si rem alienam bona fide emeris, & mihi pignori dederis, ac precario 85 rogaveris, deinde me dominus heredem instituerit, definit 86 pignus esse; & sola precarii rogatio supererit, idcirco usucapio tua interpellabitur.

De rate a creditore in flumine retenta.

30. PAULUS lib. 5. Epitomarum Alfeni Vari Digestorum.

Qui ratiario crediderat, cum ad diem pecunia non solveretur, ratem in flumine sua auctoritate detinuit; postea flumen crevit, & ratem abstulit: Si invito ratiario retinisset, ejus periculo ratem fuisse, respondit; sed si debitor sua voluntate concessisset, ut retineret, culpam dumtaxat ei praestandam, non vim 87 majorem.

De furto admisso, servo pignorato.

31. AFRICANUS lib. 8. Quaestionum.

Si servus pignori datus, creditori furtum faciat, liberum est debitori servum pro noxae deditioe relinquere. Quod si sciens 88 furem, pignori mihi dederit, etsi paratus fuerit pro noxae dedito apud me relinquere, nihilominus habiturum me pigneratitiam actionem, ut indemnem me praestet. † Eadem servanda esse Julianus ait, etiam cum depositus 89, vel commodatus 90 servus furtum faciat.

De re aliena.

32. MARCIANUS lib. 4. Regularum.

Cum debitor, qui alienam rem pignori dedit, potest creditor 91 contraria pigneratitia agere, etsi solvendo debitor sit.

De Antichresi.

33. IDEM lib. singul. ad Formulam Hypothecariam.

Si pecuniam debitor solverit, potest pigneratitia actione uti ad recipiendam ἀντιχρησιν 92, nam cum pignus sit, hoc verbo poterit uti.

Si creditor pignus emerit.

34. MARCELLUS lib. singul. Responsorum.

Titius, cum credidisset pecuniam Sempronio, & ob eam pignus accepisset, futurumque esset, ut distaheret (eam) creditor, quia pecunia non solveretur, petiit a creditore, ut 93 fundum certo pretio emptum haberet; & cum impetrasset, epistolam, qua se vendidisse fundum creditori significaret, emisit: Quaro, an hanc venditionem debitor revocare possit, offerendo sortem, & usuras, quae debentur? Marcellus respondit, secundum ea, quae proposita essent, revocare 94 non posse.

De pecunia redacta ex venditione pignoris. 1. De proprietate, & possessione pignoris.

35. FLORENTINUS lib. 8. Institutionum.

Cum & sortis nomine, & usuraram aliquid debetur ab eo, qui sub pignoribus pecuniam debet, quidquid ex venditione pignorum recipiatur, primum 95 usuris, quas jam tunc deberi constat, deinde si quid superest, sorti accepto ferendum est. Nec audiendus est debitor, si, cum parum idoneum se esse sciat, eligit, quo nomine exonerari pignus suum malit. §. 1. Pignus, manente 96 proprietate debitoris, solam 97 possessionem transfert 98 ad creditorem: potest tamen & precario 99, & pro conducto debitor re sua uti.

(84.l.65.in pr. sup. de rei vind. l. 2. infr. quib. mod. pign. vel hypoth. l. 9. §. 12. sup. communi divid. l. 1. in fin. C. si vendito pign. (85.v.l.35.in fin. infr. h. t. (86.v.l.45.infr. de reg. jur. (87.l.13.in fin. sup. h. t. (88.l.22.in fin. sup. tit. prox. l. 61. §. 3. infr. de furt. (89.v.d.l.61. §. 5. (90.d.l.22. (91.l.9. sup. h. t. (92.v.l.11. §. 1. infr. de pignorib. (93.v.l.20.in fin. sup. h. t. (94.l.10.C. de distr. pign. (95.l.5. §. pen. in fin. infr. de solution. (96.l.9.C. h. t. (97.l.16.infr. de usurp. (98.Immo vide l. 16. infr. de acquir. vel amitt. possess. (99.l.6. §. fin. infr. de precario.

De re subjecto pro auro 1. De re aliena, vel alii obligata.

36. ULPIANUS lib. 11. ad Edictum.

Si quis in pignore pro auro 100 subjecisset creditori, qualiter teneatur, quaesitum est? In qua specie rectissime Sabinus scribit, si quidem dato auro 100 subjecisset, furti teneri; quod si in dando 100 subjecisset, turpiter fecisse, non furem esse; sed (&) hic puto pigneratitium iudicium locum habere: Et ita Pomponius scribit. Sed & extra ordinem stellationatus 101 nomine plectetur: ut est sapissime rescriptum §. 1. Sed & si quis rem alienam mihi pignori dederit sciens 102 prudensque, vel si quis alii obligatam 103 mihi obligavit, nec me de hoc certioraverit, eodem crimine plectetur. Plane si ea res ampla est, & ad modicum aris fuerit pignerata, dici debebit, cessare non solum stellationatus crimen, sed etiam pigneratitiam, & de dolo actionem: quasi in nullo captus sit, qui pignori secundo loco accepit.

Si debitor pignus conduxerit.

37. PAULUS lib. 5. ad Plautium.

Si pignus mihi traditum locassem domino, per 104 locationem retineo possessionem: quia, antequam conduceret debitor, non fuerit ejus possessio: cum & animus mihi retinendi sit, & conducti non sit animus possessionem adipiscendi.

De pupillo pignus accipiente.

38. MODESTINUS lib. 8. Differentiarum.

Pupillo capienti pignus, propter metum pigneratitiae actionis, necessaria est tutoris auctoritas.

Si debitor signaverit testamentum creditoris, in quo se emisse pignus expressit.

39. IDEM lib. 4. Responsorum.

Gajus Sejus ob pecuniam mutuum fundum suum Lucio Titio pignori dedit; postea pactum inter eos factum est, ut creditor pignus suum in compensationem pecuniae suae certo tempore possideret; verum ante expletum tempus creditor, cum suprema sua ordinaret, testamento cavuit, ut alter ex filiis suis haberet eum fundum; & addidit, quem de Lucio Titio emi, cum non emisset: hoc testamentum inter ceteros signavit & Gajus Sejus, qui fuit debitor: Quaro, an ex hoc, quod signavit, praedictum aliquid sibi fecerit: cum nullum instrumentum venditionis proferatur, sed solum pactum, ut creditor certi temporis fructus caperet: Herennius Modestinus respondit, * contractui pignoris non obesse, quod debitor testamentum creditoris, in quo se emisse pignus expressit, signasse proponitur.

Si debitor, 1. Aut ejus filius pignus emerit a creditore 2. De effectu solutionis.

40. PAPINIANUS lib. 3. Responsorum.

Debitor a creditore pignus, quod dedit, frustra emit: cum rei sua nulla 105 emptio sit: nec si minoris emerit, & pignus petat, aut dominium vindicet, ei non totum debitum offerenti creditor possessionem restituere cogetur. §. 1. Debitoris filius, qui manet in patris potestate, frustra pignus a creditore patris peculiaribus nummis comparat: & ideo si patronus debitoris contra tabulas ejus possessionem acceperit, domini partem obtinebit: nam pecunia, quam filius ex re patris in pretium dedit, pignus liberatur. §. 2. Soluta 106 pecunia, creditor possessionem pignoris, quae corporalis apud eum fuit, restituere debet: nec quicquam amplius praestare cogitur. Itaque si medio tempore 107 pignus creditor pignori dederit, domino solvente pecuniam, quam debuit, secundi pignoris neque persecutio dabitur: neque retentio relinquetur.

De re aliena.

41. PAULUS lib. 3. Quaestionum.

Rem alienam pignori 108 dedisti; deinde dominus rei ejus esse coepisti; datur utilis 109 actio pigneratitia creditori. † Non 110 est idem dicendum, si ego Titio, qui rem meam obligaverat sine mea voluntate, heres exstitero: hoc enim modo pignori persecutio concedenda non est creditori, neque utique sufficit ad competendam utilem pigneratitiam actionem, eundem esse dominum,

(100.l.1. §. ult. l. 9. in pr. sup. h. t. l. 55. infr. de fidejuss. l. 20. in pr. infr. de furt. (101.v.l.16. §. 1. sup. h. t. l. 3. §. 1. vers. sed & si, infr. stellationat. (102.l.2.in fin. C. de crimine stellationat. (103.d.l.3. §. 1. vers. maxime, l. ult. C. de crimine stellationat. (104.l.37.infr. de acquir. vel amitt. possess. l. 33. in fin. infr. de usurp. & usucap. (105.l.22. §. 3. infr. mandati, l. 16. in pr. infr. de contrah. emt. (106.l.13. §. 2. infr. de pignorib. l. 6. in pr. infr. quib. mod. pignus. (107.v.l.1. C. si pignus pignori. (108.l.20. in pr. sup. h. t. Adde l. 46. infr. de action. emt. (109.l.1. in pr. infr. de pignorib. (110. Obst. l. 22. infr. d. t.

qui etiam pecuniam debet. Sed si convenisset de pignore, ut ex suo mendacio arguatur, improbe resistit, quo minus utilis actio moveatur.

De pignore pluri vendito, quam debitum erat.

42. PAPIANUS lib. 3. Responsorum.

Creditor iudicio, quod de pignore dato proponitur, ut superfluum III pretii cum usuris II2 restituat, jure cogitur, nec audiendus erit, si velit emptorem delegare: cum in venditione, quæ fit ex facto suum creditor negotium gerat.

Si debitor ob Instrumenta sibi a creditore non tradita damnum passus sit. 1. De Intertritura rei pignerata.

43. SCÆVOLA lib. 5. Digestorum.

Locum purum pignori creditori obligavit, eique instrumentum emtionis tradidit: &, cum eum locum inædificare vellet,

(III. l. 3. §. 4. vers. fin. autem minus, C. de jure domini impetr. (II2. l. 40. infr. de usur.

mota sibi controversia a vicino de latitudine, quod alias probare non poterat, petit a creditore, ut *instrumentum a se traditum auctoritatis exhiberet*: quo non exhibente, minorem locum ædificavit: atque (ita) damnum passus est. Quæsitum est, an si creditor pecuniam petat, vel pignus vindicet, doli exceptione posita, iudex hujus damni rationem habere debeat? Respondit, si operam non dedisset, ut instrumenti facultate subducta, debitor caperetur, posse debitorem, pecunia soluta, pigneratitia agere: opera autem in eo data, tunc, & ante pecuniam solutam in id, quod interest, cum creditore agi. §. 1. Titius (cum) pecuniam mutuam accepit a Gajo Sejo sub pignore culleorum, istos culleos cum Sejus in horreo haberet, missus ex officio annonæ Centurio culleos ad annonam sustulit: (ac) postea instantia Gaji Seji creditoris reciperati sunt: Quæro, intertrituram, quæ ex operis facta est, utrum Titius debitor, an Sejus creditor agnoscere debeat? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, ob id, quod eo nomine intertrimenti accidisset, non teneri.

LIBER QUARTUS DECIMUS.

TIT. I.

DE I EXERCITORIA ACTIONE.

Utilitas hujus edicti. 1. Magistri navis definitio. 2. De contractibus, & delictis nautarum. 3. Quibus rebus magister imponitur. 4. De conditione, & ætate magistri. 5. Qui magistrum præponunt. 6. De navi. 7. Quibus ex causis datur exercitoria. 13. De pluribus magistris. 15. Exercitoris definitio. 16. Sexus, conditio, ætas. 17. De concursu actionis exercitoria, & directæ. 18. An detur actio exercitori. 19. Si exercitor sit in alterius potestate. 24. De concursu actionis exercitoria, & directæ. 25. De pluribus exercitoribus.

1. ULPIANUS lib. 28. ad Edictum.

Utilitatem hujus Edicti patere, nemo est, qui ignoret. Nam cum interdum ignari, cujus sint conditionis, vel quales, cum magistris 2 propter navigandi necessitatem contrahamus, æquum fuit, cum, qui magistrum navi imposuit, teneri: ut tenetur, qui institorum tabernæ, vel negotio præposuit: cum sit major necessitas contrahendi cum magistro, quam institore: quippe res patitur, ut de conditione quis institoris dispiciat, & sic contrahat: in navis magistro non ita: nam interdum locus, tempus non patitur plenius deliberandi consilium.

§. 1. Magistrum navis accipere debemus, cui totius navis cura mandata est. §. 2. (Sed) si cum quolibet nautarum sit contractum, non datur actio in exercitorem: quamquam ex delicto cuiusvis eorum, qui navis navigandæ causa in nave sint, detur actio in exercitorem: alia enim est contrahendi causa, alia delinquendi: siquidem qui magistrum præponit, contrahi cum eo permittit: qui nautas adhibet, non contrahi cum eis permittit: sed 3 culpa, & dolo carere eos curare debet. §. 3. Magistri autem imponuntur locandis navibus, vel ad merces, vel vectoribus conducendis, armamentisve emendis: sed etiam si mercibus emendis, vel vendendis fuerit præpositus, etiam hoc nomine obligat exercitorem. §. 4. Cujus autem conditionis sit magister iste, nihil interest 4: utrum liber, an servus: & utrum exercitoris, an alienus; sed nec, cujus ætatis sit, intererit, sibi imputaturo, qui præposuit. §. 5. Magistrum autem accipimus, non solum quem exercitor præposuit, sed & eum, quem magister: & hoc consultus Julianus in ignorante exercitore respondit. Ceterum si scit, & passus est, eum in nave magisterio fungi, ipse eum imposuisse videtur: 5 quæ sententia mihi videtur probabilis, * omnia enim facta magistri debet præstare, qui eum præposuit: alioquin contrahentes decipientur: & facilius hoc in magistro, quam institore, admittendum propter utilitatem. Quid tamen, si sic magistrum præposuit, ne alium ei liceret præponere? An adhuc Juliani sententiam admittimus, videndum est: finge enim, & nominatim eum prohibuisse, *ne Titio magistro utaris*. Dicendum tamen erit, eo usque producendam utilitatem navigan-

tium. §. 6. Navem accipere debemus, sive marinam, (sive fluviatilem:) sive in aliquo stagno naviget, sive schedia sit.

§. 7. Non autem ex omni causa Prator dat in exercitorem actionem: sed 6 ejus rei nomine, cujus ibi præpositus fuerit: id est, (si) in eam rem præpositus sit, utputa, si (ad) onus vehendum locatum sit; aut aliquas res emerit utiles naviganti: vel si quid reficiendæ navis causa contractum, vel impensum est: vel si quid nautæ, operarum nomine, petent. §. 8. Quid, si mutuam pecuniam sumserit? an ejus rei nomine videatur gestum? Et Pegasus existimat, si ad usum ejus rei, in quam præpositus est, fuerit mutuatus, dandam actionem: quam sententiam puto veram. Quid enim, si ad armandam, instruendamve navem, vel nautas exhibendos, mutuatus est? §. 9. Unde quærit Ofilius si ad reficiendam navem mutuatus, nummos in suos usus converterit, an in exercitorem detur actio? Et ait, si 7 hac lege acceperit, quasi in navem impensurus, mox mutavit voluntatem, teneri exercitorem, imputaturo sibi, cur talem præposuerit: quod si ab initio consilium cepit fraudandi creditoris, & hoc specialiter non expresserit, quod ad navis causam accipit, contra esse: quam distinctionem Pedius probat. §. 10. Sed & si in pretiis rerum emtarum fefellit magister, exercitoris erit damnum, non creditoris.

§. 11. Sed si ab alio mutuatus, liberavit eum, qui in navis refecionem crediderat, puto etiam huic dandam actionem, quasi in navem crediderit. §. 12. Igitur præpositio certam legem dat contrahentibus. Quare si eum præposuit navi ad hoc solum, ut vecturas exigat, non ut locet, quod forte ipse locaverat, non tenebitur exercitor, si magister locaverit: vel si ad locandum tantum, non ad exigendum, idem erit dicendum: aut si ad hoc, ut vectoribus locet, non ut mercibus navem præstet, vel contra, modum egressus, non obligabit exercitorem. † Sed & si, ut certis mercibus eam locet, præpositus est, puta legumini, canabæ: ille marmoribus, vel alia materia locavit: dicendum erit, non teneri: quædam enim naves onerariæ, quædam (ut ipsi dicunt) ἐπιβατηγῶν, id est, vectorum ductrices, sunt, & pleurosque mandare scio, ne vectores recipiant; & sic, ut certa regione, & certo mari negotietur; ut ecce, sunt naves, quæ Brundisium a Cassiopa, vel a Dyrrachio vectores trajiciunt, ad onera inhabiles, item quædam fluvii capaces, ad mare non sufficientes. §. 13. Si plures sint magistri, non divisis officiis, quodcumque cum uno gestum erit, obligabit exercitorem: si divisis, ut alter locando, alter exigendo, pro cuiusque officio obligabitur exercitor. §. 14. Sed & si sic præposuit, ut plerumque faciunt, ne alter sine altero quid gerat, qui contraxit cum uno, sibi imputabit. §. 15. Exercitorem 8 autem eum dicimus, ad quem obventiones, & reditus omnes perveniunt: sive is dominus navis sit, sive a domino navem per averfionem conduxerit, vel ad tempus, vel in perpetuum.

§. 16. Parvi autem refert, qui exercet, masculus sit, an mu-

TIT. I. (1. Lib. 4. C. 25. §. 2. Inst. quod cum eo, qui in aliena potest. (2. v. §. 1. 3. 5. infr. h. l. (3. l. ult. §. 4. supr. naut. caupon. stabul. v. l. 45. in fin. supr. famil. ercisc. §. ult. Inst. de oblig. quæ quasi ex delicti. (4. §. 2. Inst. quod cum eo, qui in alien. potest. (5. l. 18. infr. mandati.

(6. l. 7. in pr. vers. ita illud, infr. h. t. (7. d. l. 7. in pr. (8. §. 2. Inst. quod cum eo, qui in alien. potest.

lier 9, paterfamilias, an filiusfamilias 10, vel servus: pupillus autem si navem exercent, exigemus tutoris auctoritatem.

§. 17. Est autem nobis electio, utrum exercitorem, an magistrum convenire velimus. §. 18. Sed ex contrario, exercenti navem adversus eos, qui cum magistro contraxerunt, actio non pollicetur; quia non eodem auxilio indigebat. Sed aut ex locato 11 cum magistro, si mercede operam ei exhibet: aut, si gratuitam, mandati agere potest. † Solent plane Praefecti propter ministerium annonae, item in provinciis Praesides provinciarum, extra ordinem eos juvare ex contractu magistrorum. §. 19. Si quis, qui navem exercuerit, in aliena potestate 12 erit, ejusque voluntate navem exercuerit, quod cum magistro 13 ejus gestum erit, in 14 eum, in cuius potestate is erit, qui navem exercuerit, iudicium datur.

§. 20. Licet autem datur actio in eum, cuius in potestate est, qui navem exercet, tamen ita demum datur, si voluntate ejus exercent. Ideo autem ex voluntate in solidum tenentur, qui habent in potestate exercitorem, quia ad summam Rempublicam navium exercitio pertinet. At institutorum non idem usus est; ea propter in tributum dumtaxat vocantur, qui contraxerunt cum eo, qui in merce peculiari sciente domino negotiatur. Sed si sciente dumtaxat, non etiam volente, cum magistro contractum sit, utrum quasi in volentem damus actionem in solidum, an vero exemplo tributoriae dabimus? * In re igitur dubia melius est, verbis, 15 Edicti servire: & neque scientiam solam, & audam patris, dominive in navibus onerare; neque in peculiaribus mercibus voluntatem extendere ad solidi obligationem. Et ita videtur & Pomponius significare, si sit in uliana potestate, si quidem voluntate gerat, in solidum eum obligari; si minus, in peculium. §. 21. In potestate autem 16 accipimus utriusque sexus, vel filios, vel filias, vel servos, vel servas. §. 22. Si tamen servus peculiaris, volente filiofamilias, in cuius peculio erat, vel servo, vicarius ejus navem exercuit, pater, dominusve, qui voluntatem non accommodavit, dumtaxat de peculio tenebitur: sed filius ipse in solidum. Plane, si voluntate domini, vel patris exercent, in solidum tenebuntur: & praeterea, & filius, si & ipse voluntatem accommodavit, in solidum erit obligatus. §. 23. Quamquam autem, si cum magistro ejus gestum sit, dumtaxat polliceatur Praetor actionem, tamen (ut Julianus quoque scripsit) etiam si cum ipso exercitore sit contractum, pater, 17 dominusve in solidum tenebitur.

§. 24. Haec actio ex persona magistri in exercitorem dabitur: & ideo, si cum utro eorum actum est, cum altero agi non potest, sed si quid sit solutum 18, si quidem a magistro, ipso iure minuitur obligatio: sed & si ab exercitore, sive suo nomine, id est, propter honorariam obligationem, sive magistri nomine solverit, minuetur obligatio; quoniam & alius 19 pro parte solvendo me liberat. §. 25. Si plures navem exercent, cum quolibet 20 eorum in solidum agi potest:

2. GAJUS lib. 9. ad Edictum provinciale.

Ne in 21 plures adversarios destringatur, qui cum uno contraxerit.

3. PAULUS lib. 29. ad Edictum.

Nec quicquam facere, quotam quisque portionem in nave habeat, eumque qui 22 praestiterit, societatis iudicio a ceteris consecuturum.

2. De servo plurium exercitore. 3. De alienatione, aut morte servi exercitoris. De morte magistri. 4. De tempore harum actionum. De heredibus.

4. ULPIANUS lib. 29. ad Edictum.

Si tamen plures per se navem exercent, pro portionibus exertionis conveniuntur: neque enim invicem sui magistri videntur. §. 1. Sed si plures exercent, unum autem de numero suo magistrum fecerint, huius nomine in solidum poterunt conveniri.

§. 2. Sed si servus plurium 23 navem exercent voluntate eorum, idem placuit, quod in pluribus exercitoribus: Plane si unius ex omnibus voluntate exercuit, in solidum ille tenebitur; & ideo puto, & in superiore casu in solidum omnes tene-

(9. l. 4. C. de Instit. & exercit. act. (10. §. 19. 21. infr. h. l. (11. l. 5. in pr. infr. h. l. (12. v. §. 21. infr. h. l. (13. v. §. 23. & 24. infr. h. l. (14. §. 20. infr. h. l. (15. l. 69. in pr. infr. de legat. 3. l. 12. §. 1. inf. qui, & a quib. manumiss. (16. §. 16. supr. h. l. (17. §. 19. supr. h. l. (18. l. 23. infr. de solut. (19. l. 39. supr. de negot. gest. l. 91. infr. de solution. pr. Inst. quib. mod. tollit. oblig. l. 8. §. fin. infr. de novation. (20. l. 2. 4. infr. h. t. l. 1. in fin. supr. de his, qui effud. (21. l. 27. §. ult. infr. de pecul. (22. l. 13. in fin. infr. de Instit. act. (23. l. 6. §. 1. infr. h. t.

ri. §. 3. Si servus sit, qui navem exercuit voluntate domini, & alienatus fuerit, nihilominus is, qui eum alienavit, tenebitur; proinde, & si decesserit servus tenebitur: nam & magistro defuncto tenebitur.

§. 4. Haec actiones 24 perpetuo, & heredibus, & in heredes dabuntur: proinde & si servus, qui voluntate domini exercuit, decessit, etiam post annum dabitur haec actio: quamvis de peculio ultra annum non detur.

Si quis cum servo suo exercitore alterius, vel cum servo communi 1. Vel cum servi sui magistro contraxerit.

2. Si unus ex multis exercitoribus cum

Magistro contraxerit.

5. PAULUS lib. 29. ad Edictum.

Si eum, qui in mea potestate sit, magistrum navis habeas, mihi quoque in te competit actio, si quid cum eo contraxero. Idem (est), si communis servus nobis erit. Ex locato 25 tamen mecum ages, quod operas servi mei conduxeris: quia & si cum alio contraxisset, ageres mecum, ut actiones, quas eo nomine habui, tibi praestarem: quemadmodum cum libero, si quidem conduxisses, experieris: quod si gratuita opera fuerint, mandati ages.

§. 1. Item, si servus meus navem exercent, & cum magistro ejus contraxero, nihil obstat, quominus adversus magistrum experiar actione, quae mihi, vel jure civili, vel honorario competit: nam & cuius alii non obstat hoc Edictum, quo minus cum magistro agere possit: hoc enim Edicto non transfertur actio, sed adjicitur. §. 2. Si unus ex his exercitoribus cum magistro navis contraxerit, agere cum aliis exercitoribus poterit.

Si servus non voluntate domini exercent. 1. De servo communi.

6. PAULUS lib. 6. Brevis Edicti.

Si servus non voluntate domini navem exercuerit, si sciente 27 eo, quasi tributaria: si ignorante, de peculio actio dabitur. §. 1. Si communis 28 servus voluntate dominorum exercent navem, in singulos dari debet in solidum actio.

Si quaeratur, an creditum sit in id, cui magister, 2. Vel institor praepositus erat.

7. AFRICANUS lib. 8. Quaestionum.

Lucius Titius Stichum magistrum navis praeposuit: is pecuniam mutuatus, cavit, se 29 in refectioem navis eam accepisse: Quaesitum est, an non aliter Titius exercitoria teneretur, quam si creditor probaret, pecuniam in refectioem navis esse consumptam? Respondit, creditorem utiliter acturum, si, cum pecunia crederetur, navis in ea causa fuisset, ut refici deberet; etenim ut non oportet creditorem ad hoc adstringi, ut ipse reficiendae navis curam suscipiat, & negotium domini gerat, (quod certe futurum sit, si necesse habeat probare, pecuniam in refectioem erogatam esse), ita illud exigendum, ut sciat in hoc se credere, cui rei magister quis sit praepositus: quod certe aliter fieri non potest, quam si illud quoque scierit, necessariam refectioem pecuniam esse: quare etsi in ea causa fuerit navis, ut refici deberet, multo tamen major pecunia credita fuerit, quam ad eam rem esset necessaria, non debere in solidum adversus dominum navis actionem dari. §. 1. Interdum etiam illud aestimandum, an in eo loco pecunia eredita sit, in quo id, propter quod credebatur, comparari potuerit: quid enim (inquit) si ad velum emendum in ejusmodi insula pecuniam quis crediderit; in qua omnino velum comparari non potest? Et in summa aliquam diligentiam in ea creditorem debere praestare. §. 2. Eadem fere dicenda ait, & si de institoria actione quaeratur: Nam tunc quoque creditorem scire debere, necessariam esse mercis comparisonem, cui emenda servus sit praepositus: & sufficere, si in hoc crediderit; non etiam illud exigendum, ut ipse curam suscipiat, ad in hanc rem pecunia eroganda est.

TIT. II.

DE LEGE RHODIA DE JACTU.

Summa hujus legis.

1. PAULUS lib. 2. Sententiarum.

Lege Rhodia cavetur, ut, si levanda navis gratia jactus mercium factus est, omnium contributione sarciatur, quod pro omnibus datum est.

(24. l. 15. infr. de Instit. actione (25. l. 1. §. 18. supr. h. t. (26. l. 42. in pr. infr. de furt. (27. l. 1. §. 20. vers. sed si scierit, supr. h. t. (28. l. 4. §. 2. supr. cod. (29. l. 1. §. 9. supr. cod.

Quæ actiones dantur pro contributione. 1. De nave deteriorata, aut armamentis spoliata. 2. Qui, & quantum, & pro quibus rebus conferunt. 3. De navi a piratis redempta, de rebus ablatiis & prædonibus. 4. Quantum conferri debet. 5. De servis, qui in mari perierunt. 6. Si quis ex vectoribus solvendo non sit, 7. & res jacta apparuerint. 8. De dominio rei jactæ.

2. IDEM lib. 34. ad Edictum.

Si laborante nave, jactus factus est, amissarum mercium domini, si merces vehendas locaverant, ex locato cum magistro navis agere debent; is deinde cum reliquis, quorum merces salvæ sunt, ex conducto, ut detrimentum pro portione communicetur, agere potest. Servius quidem respondit, ex locato agere cum magistro navis debere, ut ceterorum vectorum merces retineat, donec portionem damni præstent. Imo, etsi retineat merces magister, ultro ex locato habiturus est actionem cum vectoribus: quid enim si vectores sint, qui nullas sarcinas habeant? Plane commodius est, si sint, retinere eas. † At, si non, (&) totam navem conduxerit, ex conducto agat: sicut vectores, qui loca in nave conduxerunt: æquissimum enim est, commune detrimentum fieri eorum, qui propter amissas res aliorum, consecuti sunt, ut merces suas salvas haberent. §. 1. Si conservatis mercibus deterior facta sit navis, aut si quid exarmaverit, nulla faciendâ est collatio: quia dissimilis earum rerum causa sit, quæ navis gratia parentur, & earum, pro quibus mercedem aliquis acceperit: nam & si faber incudem, aut malleum fregerit, non imputaretur ei, qui locaverit opus, sed si voluntate vectorum, vel propter aliquem metum id detrimentum factum sit, hoc ipsum sarciri oportet.

§. 2. Cum in eadem nave varia mercium genera complures mercatores coegissent, prætereaque multi vectores servi, liberi que in ea navigarent, tempestate gravi orta, necessario jactura facta erat. Quæsitâ deinde sunt hæc, an omnes jacturam præstare oporteat: & si qui tales merces imposuissent, quibus navis non oneraretur, velut gemmas, margaritas: & quæ portio præstanda est: & an etiam pro liberis capitibus dari oporteat? & qua actione ea res expediri possit? *Placuit*, * omnes, quorum interfuisset jacturam fieri, conferre oportere: quia id tributum observatæ res deberent: itaque dominum etiam navis pro portione obligatum esse; jacturæ summam pro rerum pretio distribui oportet: corporum liberorum æstimationem nullam fieri posse: ex conducto dominos rerum amissarum cum nauta, id est, cum magistro, acturos. † Itidem *agitur* est, an etiam vestimentorum cujusque, & annulorum æstimationem fieri oporteat? Et omnium visum est; nisi si qua consumendi causa imposita forent: quo in numero essent cibaria: eo magis quod si quando ea defecerint in navigationem, quod quisque haberet, in commune conferret. §. 3. Si navis a piratis redempta sit, Servius, Ofilius, Labeo, omnes conferre debere ajunt. Quod vero prædones abstulerint, eum perdere, cujus fuerint: nec conferendum ei, qui suas merces redemerit. §. 4. Portio autem pro æstimatione rerum, quæ salvæ sunt, & earum, quæ amissæ sunt, præstari solet, nec ad rem pertinet, si hæc, quæ amissæ sunt, pluris veniri poterunt: quoniam detrimenti, non lucri, fit præstatio. Sed in his rebus, quarum nomine conferendum est, æstimatio debeat haberi, non quanti emtæ sint, sed quanti venire possunt. §. 5. Servorum quoque, qui in mari perierunt, non magis æstimatio faciendâ est, quam si (qui) ægri in nave decesserint, aut aliqui sese præcipitaverint. §. 6. Si quis ex vectoribus solvendo non sit, hoc detrimentum magistri navis non erit: nec enim fortunas cujusque nauta excutere debet. §. 7. Si res, quæ jactæ sunt, apparuerint, exoneratur collatio, quod si jam contributio facta sit, tunc hi, qui solverint, agent ex locato cum magistro: ut is ex conducto experiatur, & quod exegerit, reddat. §. 8. Res autem jactæ domini 2 manet, nec fit apprehendentis: quia pro derelicto 3 non habetur.

De instrumento navis dejecto.

3. PAPINIANUS lib. 19. Responsorum.

Cum arbor 4, aut aliud navis instrumentum, removendi communis periculi causa, dejectum est, contributio debetur.

De mercibus in scapham trajectis. 1. De mercibus per urinatores extractis. 2. De mercibus, quæ in navi remanserunt, deterioratis.

4. CALLISTRATUS lib. 2. Quæstionum.

Navis onustæ levandæ causa, quia intrare flumen, vel portum non potuerat cum onere, si quadam merces in scapham

trajectæ sunt, ne aut extra flumen periclitetur, aut in ipso ostio, vel portu, eaque scapha summersa est, ratio haberi debet inter eos, qui in nave merces salvas habent, cum his, qui in scapha perdiderunt, proinde, tamquam si jactura facta esset. Idque Sabinus (quoque) lib. II. Responsorum probat. † Contra si scapha cum parte mercium salva est, navis periit, ratio haberi non debet eorum, qui in navi perdiderunt: quia jactus in tributum nave salva venit. §. 1. Sed si navis, quæ in tempestate, jactu mercium unius mercatoris, levata est, in alio loco summersa est, & aliquorum mercatorum merces per urinatores extractæ sunt data mercede, rationem haberi debere ejus, cujus merces in navigatione levandæ navis causa jactæ sunt, ab his, qui postea sua per urinatores servaverunt, Sabinus æque respondit. Eorum vero, qui ita servaverunt, invicem rationem haberi non debere ab eo, qui in navigatione jactum fecit, si quædam ex his mercibus per urinatores extractæ sunt: eorum enim merces non possunt videri servandæ navis causa jactæ esse, quæ periit. §. 2. Cum autem jactus de nave factus est, & alicujus res, quæ in navi remanserunt, deteriores factæ sunt, videndum, an conferre cogendus sit: quia non debet duplici damno onerari, & collationis, & quod res deteriores factæ sunt? Sed defendendum est, hunc conferre debere pretio præsentis rerum. Itaque (verbi gratia) si vicenum merces duorum fuerunt, & alterius aspergine decem esse cœperunt, ille, cujus res integræ sunt, pro viginti conferat: hic pro decem. † Potest tamen dici etiam illa sententia, distinguentibus nobis, deteriores ex qua causa factæ sunt: id est, utrum propter jacta nudatis rebus damnum secutum est: an vero alia ex causa: veluti quod alicubi jacebant merces in angulo aliquo, & unda penetravit, tunc enim conferre debet. An ex prioris causa: collationis onus pati non debet: quia jactus etiam hunc læsit. Adhuc numquid & si aspergine propter jactum (res) deteriores factæ sunt? Sed distinctio subtilior adhuc videnda est, quid plus sit, in damno, an in collatione: (si) (verbi gratia) hæc res viginti fuerunt, & collatio quidem facit decem, damnum autem duo: deducto hoc, quod damnum passus est, reliquum conferre debeat. Quid ergo, si plus in damno erit, quam in collatione? Utrum decem aureis res deteriores factæ sunt: duo autem collationis sunt? Indubitate utrumque onus pati non debet. Sed hic videamus, num & ipsi conferre oporteat: quid enim in interest, jactatas res meas amiserim, an nudatas deteriores habere cœperim? Nam sicut ei, qui perdiderit, subvenitur: ita & ei subveniri oportet, qui deteriores propter jactum res habere cœperit: hæc ita Papius Fronto respondit.

De mercibus ex naufragio liberatis. 1. De arbore caesa.

5. HERMOGENIANUS lib. 2. Juris Epitomarum.

Amisæ navis damnum collationis consortio non sarcitur per eos, 5 qui merces suas naufragio liberaverunt: nam hujus æquitatem tunc admitti placuit, cum jactus remedio ceteris in communi periculo, salva navi, consultum est. §. 1. Arbore caesa, 6 ut navis cum mercibus liberari possit, æquitas contributionis habeat locum.

De sumtu instruendæ navis causa facto.

6. JULIANUS lib. 86. Digestorum.

Navis adversa tempestate depressa, istu fulminis deustis armamentis, & arbore, & antenna, Hipponem delata est: ibique tumultuariis armamentis ad præsens comparatis, ostiam navigavit, & onus integrum pertulit. Quæsitum est, an hi, quorum onus fuit, nautæ pro damno conferre debeant? Respondit, non debere: hic enim sumtus instruendæ magis navis, quam conservandarum mercium gratia factus est.

De servatis ex nave depressa, vel dejecta.

7. PAULUS lib. 3. Epitomarum Alfeni Digestorum.

Cum depressa navis, aut dejecta esset, quod quisque ex ea suum servasset, sibi servare respondit, tamquam ex incendio.

De rei jactæ dominio.

8. JULIANUS lib. 2. ex Minicio.

Qui levandæ navis gratia res aliquas projiciunt, non 7 hanc mentem habent, ut eas pro derelicto habeant, quippe, si invenerint eas, abluros: & si suspicati fuerint, in quem locum ejectæ sunt, requisituros: ut perinde sint, ac si quis onere pressus, in viam rem abjecerit, mox cum aliis reversurus, ut eandem auferret.

TIT. II. (1. l. 3. supr. si quadrupes pauper. (2. l. 9. in fin. infr. de acquir. rer. domin. (3. l. 8. infr. h. t. (4. l. 5. §. 1. infr. eod.

(5. l. 7. infr. eod. (6. l. 3. supr. eod. (7. l. 2. in fin. supr. eod. l. 9. §. fin. infr. de acquir. rer. domin. l. 21. §. 1. infr. de acquir. vel amit. possess. l. 7. infr. pro derelicto, l. 43. §. pen. infr. de furt. §. ult. Inst. de rer. divis.

De his, qui naufragium fecerunt, direptis a Publicanis.
De auctoritate legis Rhodia.

9. VOLUSIUS MÆCIANUS ex Lege Rhodia.

Αξίωσις Εὐδαίμωνος Νικομηδέως πρὸς Ἀντωνίνον βασιλέα. Κύριε βασιλεῦ Ἀντωνίνε, ναυφράγιον ποιήσαντες ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, διηπάγημεν, ὑπὸ τῆς δημοσίων τῆς αἰῆς Κυκλάδας νῆσος οἰκίαντων. Ἀντωνίνου εἶπεν, Εὐδαίμονι. Ἐγὼ μὲν πᾶ κόσμῳ κύριος, ἡ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης. Τῷ νόμῳ τῆς Ροδίων κρινέσθω τῶ ναυπηγῶ, ἐν οἷς μὴ πᾶς τῶ ἡμετέρων αὐτῶ νόμος ἐναντίαται, πᾶσι δὲ αὐτῶ κ' ὁ θεὸς κατατῶ Ἀύγης ἐκρίνειν. Id est, Deprecatio Eudæmonis Nicomedienfis ad Antoninum Imperatorem. Domine Imperator Antonine, naufragium in Italia facientes, direpti sumus a Publicanis Cyclades insulas habitantibus. Respondit Antoninus Eudæmoni: Ego quidem mundi Dominus, Lex autem maris. Lege id Rhodia, qua de rebus nauticis præscripta est, iudicetur, quatenus nulla ei nostrarum Legum adversatur. Hoc idem Divus quoque Augustus iudicavit.

De morte mancipii in navem impositi. 1. De rebus, quæ cum nave perierunt, aut die statuto non sunt eo loci, quo vehi debuerunt, expositæ.

10. LABEO lib. 1. Pithanon a Paulo epitomatorum.

Σi vehenda mancipia conduxisti, pro eo mancipio, quod in nave mortuum est, vectura tibi non debetur. Paulus: Imo quaritur, quid actum est: utrum (ut) pro his, qui impositi, an pro his, qui deportati essent, merces daretur; quod si hoc apparere non potuerit, satis erit pro nauta, si probaverit impositum esse mancipium. §. 1. Si ea conditione navem conduxisti, ut ea merces tua portarentur, easque merces nulla nauta necessitate coactus in 8 navem deteriore, cum id sciret te fieri nolle, transfudit, & merces tuæ cum ea nave perierunt, in qua novissime vectæ sunt, habes ex conducto (locato) cum priore nauta actionem. Paulus: Imo contra; si modo ea navigatione utraque navis perierit, cum id sine dolo, & culpa nautarum factum esset. † Idem juris erit, si prior nauta publice retentus, navigare cum tuis mercibus prohibitus fuerit. † Idem juris erit, cum ea conditione a te conduxisset, ut certam pœnam tibi præstaret, nisi ante constitutum diem merces tuas eo loci exposuisset, in quem devehendæ eas merces locasset, nec per eum staret, quo minus remissa sibi (ea) pœna spectaret. † Idem juris in eodem genere cogitationis observabimus, si probatum fuerit 9, nautam morbo impeditum, navigare non potuisse. † Idem dicemus, si navis ejus vitium fecerit sine dolo malo, & culpa ejus. §. 2. Si conduxisti navem amphorarum duo millium, & ibi amphoras portasti; pro duobus millibus amphorarum pretium debes. Paulus: Imo si aversione navis conducta est, pro duobus millibus debetur merces: si pro numero impositarum amphorarum merces constituta est, contra se habet: nam pro tot amphoris pretium debes, quot portasti.

TIT. III.

DE 1 INSTITORIA ACTIONE.

De actionibus ei, qui Institorem præposuit, aut in eum competentibus.

1. ULPIANUS lib. 28. ad Edictum.

Æquum Prætori visum est, sicut commoda sentimus ex actu institorum, ita 2 etiam obligari nos ex contractibus ipsorum, & conveniri. † Sed non idem facit circa eum, qui institorem præposuit, ut experiri possit: sed si quidem servum proprium institorem habuit, potest esse securus, acquisitis sibi actionibus: si autem vel alienum servum, vel etiam hominem liberum, actione deficietur; ipsum tamen institorem, vel dominum ejus convenire poterit, vel mandati, vel negotiorum gestorum. Marcellus autem ait, debere dari 3 actionem ei, qui institorem præposuit, in eos, qui cum eo contraxerint:

2. GAJUS lib. 9. ad Edictum provinciale.

Eo nomine, quo institor contraxit: si modo aliter rem suam servare non potest.

(8. l. 13. §. 1. infr. locati. (9. v. l. 2. §. 3. supr. si quis cautionib.

TIT. III. (1. Lib. 4. C. 25. §. 2. Instit. quod cum eo, qui in alienum potest. (2. l. 149. infr. de reg. jur. (3. v. l. 5. infr. de stipul. prator.

Institoris etymologia. Qui dicuntur institores.

3. ULPIANUS lib. 28. ad Edictum.

Institor appellatus est ex eo, quod negotio gerendo instet; nec multum facit, tabernæ sit præpositus 4, an cuilibet 5 alii negotiationi.

4. PAULUS lib. 30. ad Edictum.

Cum interdum etiam ad homines honestos adferant merces, & ibi vendant. * Nec mutat causam actionis locus 6 vendendi, emendive: cum utroque modo verum sit, institorem emisse, aut vendidisse.

8. De libitinario, & pollinctore. 9. De servo pistoris vendente panem. 10. De discipulo fullonis. 11. Quibus ex causis hæc actio competit. 16. De fidejussore institoris. 17. Si decesserit is, qui præposuit. 18. Si procurator, tutor, curator præposuerit.

5. ULPIANUS lib. 28. ad Edictum.

Cuicumque 7 igitur negotio præpositus sit, institor recte appellabitur. §. 1. Nam & Servius libro primo ad Brutum ait, si quid cum insulario gestum sit, vel eo, quem quis ædificio præposuit, vel frumento coemendo, in solidum eum teneri.

§. 2. Labeo quoque scripsit, si quis pecuniis fœnerandis, agris colendis, mercaturis, redempturisque faciendis præposuerit, in solidum eum teneri. §. 3. Sed & si in mensa habuit quis servum præpositum, nomine ejus tenebitur. §. 4. Sed etiam eos institores dicendos placuit, quibus vestiarii, vel lintearii, dant vestem circumferendam, & distrahendam, quos vulgo circitores appellamus. §. 5. Sed & muliones quis proprie institores appellet.

§. 6. Item fullonum & sarcinatorum præpositus, stabularii quoque loco institorum habendi sunt. §. 7. Sed & si tabernarius servum suum peregre mitteret ad merces comparandas, & sibi mittendas, loco institoris habendum Labeo scripsit. §. 8. Idem ait, si libitarius, quos Græce νεποδάπτας, id est, mortuorum sepulcros, vocant, servum pollinctorem habuerit, isque mortuum spoliaverit, dandam in eum quasi institoriam actionem: quamvis & furti, & injuriarum actio competeret. §. 9. Idem Labeo ait: Si quis pistor servum suum solitus fuit in certum locum mittere ad panem vendendum, deinde is pecunia accepta præsentem, ut per dies singulos eis panem præstaret, conturbaverit, dubitari non oportet, quin, si permisit ei ita dari summas, teneri debeat.

§. 10. Sed & cum fullo peregre proficiscens rogasset, ut discipulis suis, quibus tabernam instructam tradiderat, imperaret, post cuius profectionem vestimenta discipulus accepisset, & fugisset, fullonem non teneri, si quasi procurator fuit relictus: sin vero quasi institor, teneri eum: plane, si 8 adfirmaverit mihi, recte me credere operariis suis, non institoria, sed ex locato tenebitur. §. 11. Non tamen omne, quod cum institore geritur, obligat eum, qui præposuit: sed 9 ita, si ejus rei gratia, cui præpositus fuerit, contractum est (id est, dumtaxat ad id, ad quod eum præposuit.) §. 12. Proinde si præposui ad mercium distractionem, tenebor nomine ejus ex emto actione. † Item si forte ad emendum (eum) præposuero, tenebor dumtaxat ex vendito. Sed neque, si ad emendum, & ille venderit: neque, si ad vendendum, & ille emerit, debet teneri. Idque Cassius probat.

§. 13. Sed si pecuniam quis crediderit institori, ad emendas merces præposito, locus est institoria. † Idemque, & si ad pensionem pro taberna exsolvendam; quod ita verum puto, nisi prohibitus fuit mutuari. §. 14. Si ei, quem ad vendendum, emendumve oleum præposui, mutuam oleum datum sit, dicendum erit, institoriam locum habere. §. 15. Item si institor, cum oleum vendidisset, annulum arrhæ nomine acceperit, neque eum reddat, dominum institoria teneri: nam ejus rei, in quam præpositus est, contractum est: nisi forte mandatum ei fuit, præsentem pecunia vendere. † Quare si forte pignus institor ob pretium acceperit, institoria locus erit. §. 16. Item fidejussori, qui pro institore intervenierit, institoria competit: ejus enim rei sequela est. §. 17. Si (ab alio) institor sit præpositus, is tamen decesserit, qui præposuit, & heres 10 ei existerit, qui eodem institore utatur, sine dubio teneri eum oportebit: necnon, si ante aditam hereditatem cura eo contractum est, æquum est ignoranti dari institoriam actionem.

§. 18. Sed & si procurator meus 11, tutor, curator, institorem præposuerit, dicendum erit, veluti a me præposito, dandam institoriam actionem.

(4. l. 18. infr. h. t. (5. l. 5. infr. eod. (6. Adde d. l. 18. (7. Fac. l. 16. infr. eod. (8. v. l. 12. §. 13. infr. mandati. (9. l. 11. §. 5. infr. h. t. (10. l. 15. infr. eod. (11. l. 1. in fin. infr. quod jussu.

6. PAULUS lib. 30. ad Edictum.

Sed & in ipsum procuratorem, si omnium rerum procurator est, dari debet infitoria.

Si negotiorum gestor prapofuit. 1. De infitoris, & prapponentis sexu, conditione, 2. Etate.

7. ULPIANUS lib. 28. ad Edictum.

Sed & si quis meam rem gerens prapofuerit, & ratum habuero, idem erit dicendum. §. 1. Parvi 12 autem refert, quis sit infitor: masculus, an femina; liber 13, an servus: proprius, vel alienus. Item, quisquis prapofuit: nam & si mulier prapofuit, competet infitoria, exemplo exercitoria 14 actionis: & si mulier 15 sit prapofita, tenebitur etiam ipsa. † Sed &, si filiafamilias sit, vel ancilla prapofita, competit infitoria actio.

§. 2. Pupillus autem infitor obligat eum, qui eum prapofuit, infitoria actione: quoniam sibi imputare debet, qui eum prapofuit;

8. GAJUS lib. 9. ad Edictum provinciale.

Nam (&) plerique pueros, puellasque tabernis prapponunt.

9. ULPIANUS lib. 28. ad Edictum.

Verum si ipse pupillus prapofuerit, si quidem tutoris auctoritate, obligabitur: si minus 16, non.

10. GAJUS lib. 9. ad Edictum provinciale.

Eatenus tamen dabitur in eum actio, quatenus 17 ex ea re locupletior est.

2. De proscriptioe ne contrahatur. 7. An concurrant infitoria, & tributaria. 8. Si vicarium servi tui infitorem fecero, tuque cum eo contraxeris.

11. ULPIANUS lib. 28. ad Edictum.

Sed si pupillus heres 18 exstiterit ei, qui prapofuerat, æquissimum erit, pupillum teneri, quamdiu prapofitus manet: re-movendus enim fuit a tutoribus, si nollent opera ejus uti.

§. 1. Sed si minor vigintiquinque annis erit, qui prapofuit, auxilio ætatis utetur non sine causa 19 cognitione. §. 2. De quo palam 20 proscriptum fuerit, ne cum eo contrahatur, is prapofiti loco non habetur, non enim permittendum erit cum infitore contrahere: sed, si quis nolit contrahi, prohibeat: ceterum, qui prapofuit, tenebitur ipsa prapositione. §. 3. Proscribere palam sic accipimus, claris literis, unde de plano recte legi possit: ante 21 tabernam scilicet, vel ante eum locum, in quo negotiatio exercetur; non in loco remoto, sed in evidenti. Literis, utrum Græcis, an Latinis? Puto secundum loci conditionem: ne quis causari possit ignorantiam literarum. Certe si quis dicat, ignorasse se literas, vel non observasse quod propositum erat, cum multi 22 legerent, cumque palam esset propositum, non audietur.

§. 4. Proscriptum autem perpetuo esse oportet. Ceterum si (per) id temporis, quo propositum non erat, vel obsecrata proscriptioe contractum sit, infitoria locum habebit. Proinde si dominus quidem mercis proscriptisset, alius autem sustulit, aut vetustate, vel pluvia, vel quo simili contingit, ne proscriptum esset, vel non pareret, dicendum, eum, qui propositum, teneri. † Sed si ipse infitor decipiendi mei causa detraxit, dolus ipsius proponendi nocere debet: nisi particeps doli fuerit, qui contraxit.

§. 5. Conditio autem prapositionis servanda est: quid enim, si 23 certa lege, vel interventu cujusdam personæ, vel sub pignore voluit cum eo contrahi, vel ad certam rem? Æquissimum erit, id servari, in quo prapofitus est. † Item, si plures habuit infitores, vel cum omnibus simul contrahi voluit, vel cum uno solo; sed & si denunciavit 24 cui, ne cum eo contraheret, non debet infitoria teneri: nam & certam personam possumus prohibere contrahere, vel certum genus hominum, vel negotiatorum; vel certis hominibus permittere. Sed si alias cum alio contrahi vetuit, continua variatione, danda est omnibus adversus eum actio: neque enim decipi debent contrahentes. §. 6. Sed si in totum prohibuit cum eo contrahi, prapofiti loco non habetur: cum magis hic custodis sit loco, quam infitoris. Ergo nec vendere mercem hic poterit, nec modicum quid ex taberna. §. 7. Si

recte actum est, tributaria ipso jure locum non habet: neque enim potest habere locum tributaria in merce dominica: quod si non fuit infitor dominicæ mercis, tributaria superest actio.

§. 8. Si a servo tuo operas vicarii ejus conduxero, & eum merci meæ infitorem fecero, isque tibi mercem venderit, emtio est: nam, cum dominus a servo emit, est emtio, licet 25 non sit dominus obligatus; usque adeo, ut etiam pro emtore & possidere, & usucapere dominus possit:

12. JULIANUS lib. 11. Digestorum.

Et ideo utilis 26 infitoria actio adversus me tibi competet: mihi vero adversus te, vel de peculio dispensatoris, si ex conducto agere velim; vel de peculio vicarii, quod ei mercem vendendam mandaverim; pretiumque quo emisti, in rem tuam versum videri poterit, eo quod debitor servi tui factus esses.

Si sapius agatur infitoria. 1. De novatione. 2. De pluribus prapponentibus.

13. ULPIANUS lib. 28. ad Edictum.

Habebat quis servum merci olearia 27 prapofitum Arelatæ; eundem, & mutuis pecuniis accipiendis: acceperat mutuum pecuniam: putans creditor ad merces eum accepisse, egit proposita actione; probare non potuit mercis gratia eum accepisse: licet consumpta est actio, nec amplius agere poterit, quasi pecuniis quoque mutuis accipiendis esset prapofitus, tamen Julianus utilem ei actionem competere ait. §. 1. Meminisse autem oportebit, infitoria dominam ita demum teneri, si non novaverit quis eam obligationem, vel ab infitore, vel ab alio, novandi animo stipulando. §. 2. Si duo, pluresve tabernam exercent, & servum, quem ex disparibus partibus habebant, infitorem prapofuerint, utrum pro dominicis partibus tenentur, an pro æqualibus: an pro portione mercis, an vero in solidum, Julianus quærit? Et verius esse ait, exemplo exercitorum, & de peculio actionis, in solidum unumquemque conveniri posse: & quidquid is præstiterit, qui conventus est, societatis judicio 28, vel communi dividendo consequetur: quam sententiam, & supra probavimus.

14. PAULUS lib. 4. ad Plautium.

Idem erit, & si alienus servus communi merci prapofitus sit: nam adversus utrumque 29 in solidum actio dari debet; & quod quisque præstiterit, ejus partem societatis, vel communi dividendo judicio consequetur: certe ubicumque actio societatis, vel communi dividendo cessat, quemque pro parte sua condemnari oportere constat, veluti si is, cujus servo creditum est, duobus heredibus instituit, ei servo libertatem dederit: nam heredum quisque pro sua parte conveniendi sunt, quia cessat inter eos communi dividendo judicium.

De tempore harum actionum. De herede.

15. ULPIANUS lib. 28. ad Edictum.

Novissime sciendum est, has 30 actiones perpetuo dari, & in heredem 31, & heredibus.

De villico.

16. PAULUS lib. 29. ad Edictum.

Si cum villico alicujus contractum sit, non datur in dominum actio: quia villicus propter fructus percipiendos, non propter quæstum prapponitur. Si tamen villicum distrahendis quoque mercibus prapofitum habuero, non erit iniquum, exemplo 32 infitoria, actionem in me competere.

Si quis mancipiis, vel jumentis, pecoribusve emendis, vendendisve prapofitus sit. 1. de servo alieno prapofito. 2. De morte ejus, qui prapofuit. 4. De denunciatione, ne infitori credatur. 5. De actione directa.

17. IDEM lib. 30. ad Edictum.

Si quis mancipiis, vel jumentis, pecoribusve emendis, vendendisve prapofitus sit, non solum infitoria competit adversus eum, qui prapofuit, sed etiam redhibitoria, vel ex stipulata dupla, simplave in solidum actio danda est. §. 1. Si servum Titii infitorem habueris, vel tecum ex hoc Edicto, vel cum Titio ex inferioribus Edictis agere poteris: sed si tu cum eo contrahi vetuisti, 33 cum Titio dumtaxat agi poterit. §. 2. Si impubes patris habenti infitores, heres 34 exstiterit, deinde cum his contractum fuerit, dicendum est, in pupillum dari actionem, propter utilitatem promiscui usus: quemadmodum ubi post mortem tutoris, cujus auctoritate infitor prapofitus est, cum eo contrahitur.

(12. l. 1. §. 16. supr. de exercitor. act. (13. §. 2. in fin. Inst. quod cum eo, qui in alien. potest. (14. l. 1. §. 16. supr. de exercit. act. (15. d. §. 16. (16. §. 16. (17. l. 13. in fin. supr. de condict. indeb. l. 3. in pr. supr. commodati, l. 4. §. 4. infr. de doli mali, & met. except. l. 47. infr. de solution. §. ult. circa fin. Inst. quib. alienare licet, vel non, l. ult. C. de usucap. pro emtore. (18. l. 17. §. 2. infr. h. t. (19. l. 11. §. 3. supr. de minor. (20. §. 3. §. 5. vers. sed & si denunciavit. §. 6. infr. hic, l. 17. §. 1. in fin. §. pen. infr. h. t. (21. l. 47. e. in pr. infr. de peculio. (22. v. l. 9. §. 2. infr. de jur. & facti ignorantia. (23. l. 5. §. 17. supr. h. t. (24. v. §. 2. supr. h. t.

(25. Fac. l. 4. supr. de judic. (26. l. 19. in pr. h. t. (27. l. 5. §. 14. supr. od. (28. l. 3. supr. de exercit. act. (29. l. 4. §. 1. supr. d. t. (30. l. 4. §. ult. supr. d. t. (31. l. 5. §. pen. supr. h. t. (32. l. 19. in pr. infr. eod. (33. v. l. 11. §. 2. supr. eod. (34. d. l. 22. in pr.

§. 3. Ejus contractus certe nomine, qui ante aditam hereditatem intercessit, etiam si furiosus heres existat, dandam (esse) actionem etiam Pomponius scripsit: non enim imputandum est ei, qui sciens dominum decessisse, cum infititore exercente mercem contrahat. §. 4. Proculus ait, si denunciavero tibi, ne servo a me prapposito crederes, exceptionem dandam, si ille illi non denunciaverit, ne illi servo crederet. Sed si ex eo contractu peculium habeat, aut in rem meam versum sit, nec velim, quo locupletior sim, solvere, replicari de dolo (malo) oportet: nam videri 35 me dolum (malum) facere, qui ex aliena jactura lucrum quaeram. §. 5. Ex hac causa 36 etiam condici posse verum est.

Definitio infitoris.

18. IDEM lib. singul. de Variis lectionibus.

Infitor est, qui tabernæ, locove ad emendam, vendendumve prapponitur 37, quique sine loco 38 ad eundem actum prapponitur.

De procuratore accipiendis pecuniis prapposito. 1. De manumissione infitoris. 2. Si pater pro filio infitore fidejusserit. 3. Quibus ex causis infitoria competit.

19. PAPIANUS lib. 3. Responsorum.

In eum, qui mutuis accipiendis pecuniis procuratorem prapposuit, utilis ad 39 exemplum infitoria dabitur actio: quod æque faciendum erit, & si procurator solvendo sit, qui stipulanti pecuniam promissit. §. 1. Si dominus, qui servum infitorem apud mensam pecuniis accipiendis habuit, post libertatem quoque datam idem per libertum negotium exercuit, varietate status non mutabitur periculi causa. §. 2. Tabernæ prappositus a patre filius, mercium causa mutuum pecuniam accepit: pro eo pater fidejussit: etiam infitoria ab eo petetur, cum acceptæ pecuniæ speciem, fidejubendo, negotio tabernæ miscuerit. §. 3. Servus pecuniis tantum 40 foenerandis prappositus, per intercessionem æs alienum suscipiens, ut infitorem, dominum in solidum jure Prætorio non adstringit: quod autem pro eo, qui pecuniam foeneravit, per delegationem alii promissit, a domino recte petetur, cui pecuniæ creditæ contra eum, qui delegavit, actio quaesita est.

De morte prapponentis.

20. SCEVOLA lib. 5. Digestorum.

Lucius Titius mensæ nummulariæ, quam exercebat, habuit, libertum prappositum; is Gajo Sejo cavit in hæc verba; *Octavius Terminalis, rem agens Octavii Felicis, Domitio Felici salutem. Habes penes mensam patroni mei denarios mille, quos denarios vobis numerare debebo pridie Kalendas Majas: Quæsitum est, Lucio Titio defuncto sine herede, bonis ejus venditis, an ex epistola jure conveniri Terminalis possit? Respondit, nec jure his verbis obligatum, nec æquitatem conveniendi eum superesse: cum id infitoris officio, ad fidem mensæ protestandam, scripisset.*

TIT. IV.

DE TRIBUTARIA I ACTIONE.

Utilitas edicti. 1. Mercis appellatione quid contineatur. 2. Differentia mercis peculiaris, & peculii. 3. De scientia, & patientia domini. 4. Potestatis verbum quomodo accipitur. 5. De his, qui bona fide serviunt, vel in quibus usumfructum habemus.

1. ULPIANUS lib. 29. ad Edictum.

Hujus quoque Edicti non minima utilitas est: ut dominus, qui alioquin in servi contractibus privilegium 2 habet (quippe cum de peculio duntaxat teneatur, cujus peculii æstimatio, deducto 3, quod domino debetur, fit), tamen, si scierit servum peculiari merce negotiari, velut extraneus creditor, ex hoc Edicto in tributum vocatur. §. 1. Licet mercis appellatio angustior sit, ut neque ad servos, fullones, vel sarcinatores, vel textores, vel venaliciarios 4 pertineat, tamen Pedius lib. xv. scribit, ad omnes negotiationes porrigendum Edictum. §. 2. *Peculiarem autem mercem, non sicuti peculium accipimus: quippe peculium deducto, 3 quod domino debetur, accipitur: merx peculiaris, etiam si nihil sit in peculio, dominum tributaria obligat, ita demum, si sciente eo negotiabitur. §. 3. Scientiam hic eam accipimus, quæ habet*

(35. v. l. 14. supr. de condit. indeb. (36. l. 29. supr. de reb. cred. (37. l. 3. l. 5. supr. h. t. §. 2. vers. infitoria. Inst. quod cum eo, qui in alien. potest. (38. Fac. l. 4. supr. h. t. (39. l. 16. in fin. supr. l. 5. C. eod. l. 10. §. 5. inf. mandati. (40. l. ult. infr. quod cum eo, qui in alien. potest.

TIT. IV. (1. §. 3. Inst. quod cum eo, qui in aliena potest. (2. l. 52. in pr. infr. de pecul. (3. §. 2. infr. h. l. (4. l. 5. §. 14. infr. h. l. 207. infr. de verb. sign. (5. l. 9. §. 2. infr. de pecul.

& voluntatem. Sed (ut ego puto) non voluntatem, sed patientiam: non enim velle debet dominus, sed non nolle: si igitur scit, & non protestatur, & contradicit, tenebitur actione tributaria. §. 4. *Potestatis* 6 verbum ad omnem sexum, item ad omnes, qui sunt alieno (juri) subjecti, porrigendum erit. §. 5. Non solum ad servos pertinebit tributaria actio: verum ad eos quoque qui 7 nobis bona fide serviunt: sive liberi, sive servi alieni sunt, vel in quibus usumfructum habemus;

2. PAULUS lib. 30. ad Edictum.

Ut tamen merx, qua peculiariter negotietur, ad nos pertineat. *De servo communi. 1. De servo pupilli, vel furiosi.*

3. ULPIANUS lib. 29. ad Edictum.

Sed si servus communis sit, & ambo scient domini, in utrumlibet ex illis dabitur actio: at si alter scit, alter ignoravit, in eum, qui scit, dabitur actio: deducetur tamen solidum, quod ei, qui ignoravit, debetur. Quod si ipsum quis ignorantem convenerit, quoniam de peculio convenitur, deducetur etiam id, quod scienti debetur, & quidem in solidum: nam & si ipse de peculio conventus esset, solidum, quod ei deberetur, deducetur, & ita Julianus lib. xii. Digestorum scripsit. §. 1. Si servus pupilli, vel furiosi sciente tutore, vel curatore, (in) merce peculiari negotietur, * dolum quidem tutoris, vel curatoris nocere pupillo 8, vel furioso non debere puto: nec tamen lucrosum esse debere. Et ideo hactenus eum ex dolo tutoris tributaria teneri, si quid ad eum pervenerit. Idem & in furioso puto: quamvis Pomponius lib. viii. Epistolarum, si solvendo tutor sit, ex dolo ejus pupillum teneri scripsit. Et sane hactenus tenebitur, ut actionem, quam contra tutorem habeat, præstet. §. 2. Sed & si ipsius pupilli dolo factum sit, si ejus ætatis 9 sit, ut doli capax sit, efficere, ut teneatur: quamvis scientia ejus non 10 sufficiat ad negotiationem. Quid ergo est? Scientia quidem tutoris, & curatoris debet facere locum huic actioni: dolum autem, quatenus noceat, ostendi. 11

4. PAULUS lib. 30. ad Edictum.

Si pupillus, cujus tutor scierit, pubes factus, vel furiosus, sanæ mentis, dolo admittant, tenentur ex hoc Edicto.

De scientia, & dolo procuratoris. 1. De servo vicario. 2. De ancilla. 3. De infitore servi. 4. De merce, & eo, quod est extra mercem. 6. Qui vocantur in tributum. 7. De causa, ex qua domino debetur. 8. De merce pignerata. 9. Si domino, vel eis debeatur, qui sunt in ejus potestate. 10. De pluribus dominis. 11. De peculio, & merce, & pretio mercis. 13. De instrumento tabernæ, & ceteris, quæ servus habet extra peculium. 14. De mancipiis. 15. De pluribus creditoribus separatis. 16. De duabus tabernis ejusdem negotiationis. 17. Quæ sunt potiores vel non. 19. De tribuendo pro rata, si unus agat tributaria.

5. ULPIANUS lib. 29. ad Edictum.

Procuratoris autem scientiam, & dolum nocere debere domino, neque Pomponius dubitat, nec nos dubitamus. §. 1. Si vicarius servi mei negotietur, si quidem me sciente, tributaria tenebor, si me ignorante, ordinario sciente, de peculio ejus actionem dandam Pomponius lib. lx. scripsit: nec deducendum 12 ex vicarii peculio, quod ordinario debetur; cum id, quod mihi debetur, deducatur. † Sed si uterque scierimus, & tributariam, & de peculio actionem competere ait: tributariam, vicarii nomine; de peculio vero, ordinarii; eligere tamen debere agentem, qua potius actione experiatur: sic tamen, ut utrumque tribuatur; & quod mihi, & quod servo debetur: cum, si servus ordinarius ignorasset, deduceretur integrum, quod ei a vicario debetur.

§. 2. Sed & si ancilla 13 negotiabitur, admittendam tributariam dicimus. §. 3. Item parvi refert, cum ipso servo contrahatur, an cum infitore ejus. §. 4. *Mercis nomine merito adjicitur 14, ne omnis negotiatio cum eo facta tributariam inducat.*

§. 5. Per hanc actionem tribui jubetur, quod ex ea merce, & quod eo nomine receptum est. §. 6. In tributum autem vocatur, qui in potestate habent, cum creditoribus mercis.

§. 7. Sed est quaesitum, dominus utrum ita demum partiatur ex merce, si quid ei mercis nomine debeatur, an vero, & si ex alia causa? Et Labeo ait, ex quacumque causa 15 ei debeatur: parvique referre, ante mercem, an postea ei debere quid servus cœ-

(6. l. 215. infr. de verb. sign. (7. l. 1. in fin. de pecul. (8. l. 3. infr. quando ex facto tutor. (9. l. 23. infr. de furt. l. 13. supr. de dolo malo. (10. v. l. 110. §. 2. infr. de reg. jur. (11. l. 18. §. 1. infr. de probat. (12. Obst. l. 17. circa fin. infr. de pecul. (13. l. 27. in pr. infr. h. t. v. l. 7. §. 1. l. 8. supr. de instit. act. (14. l. 1. §. 1. supr. h. t. (15. l. 9. §. 6. infr. de pecul.

perit,

perit: sufficere enim, quod privilegium deductionis perdidit.

§. 8. Quid tamen, si, qui contrahebant, ipsam mercem pignori acceperint? Puto debere dici preferendos domino jure pignoris.

§. 9. Sive autem domino, sive his, qui in potestate ejus sunt, debeatur, utique erit tribuendum. §. 10. Sed si duo, pluresve domini sint, utique omnibus tribuetur pro rata debiti sui.

§. 11. Non autem totum peculium venit in tributum: sed id dumtaxat, quod ex ea merce est; sive merces manent, sive pretium earum receptum, conversumve est in peculium.

§. 12. Sed & si adhuc debeatur mercis nomine a quibusdam, quibus solebat servus distrahere, hoc quoque tribuetur, prout fuerit receptum. §. 13. si præter mercem servus iste in taberna habeat instrumentum, an hoc quoque tribuatur? Et Labeo ait, & hoc tribui, & est æquissimum: plerumque enim hic apparatus in peculium habuit, non tribuentur: utputa argentum habuit, vel aurum: nisi si hæc ex merce comparavit. §. 14. Item si in mancipia in negotiatione habuit ex merce parata, etiam hæc tribuentur. §. 15. Si plures habuit servus creditores, sed quosdam in mercibus certis, an omnes in iisdem confundendi erunt, & omnes in tributum vocandi: utputa, duas negotiationes exercebat, puta sagariam, & linteariam, & separatos habuit creditores? Puto, separatim eos in tributum vocari; unusquisque enim eorum merci magis, quam ipsi, creditur. §. 16. Sed si duas tabernas ejusdem negotiationis exercuit, & ego sui tabernæ (verbi gratia) quam ad Hucinum habuit, ratiocinator, alius ejus, quam trans Tiberim: æquissimum puto, separatim tributionem faciendam, ne ex alterius re, merceve alii indemnes fiant, alii damnum sentiant.

§. 17. Plane, si in eadem tabernam merces deferebantur, licet hæc, quæ existant, ex unius creditoris pecunia sint comparata, dicendum erit, omnes in tributum venire, nisi fuerint creditori pignerata. §. 18. Sed si dedi mercem meam vendendam, & existat, videamus, ne iniquum sit, in tributum me vocari? Et si quidem in creditum ei abiit, tributio locum habebit: enimvero si non abiit, quia res venditæ non alias desinunt esse mea, quamvis vendidero, nisi ante soluto, vel fidejussore dato, vel alias satisfacto, dicendum erit, vindicare me posse. §. 19. Tributio autem fit pro rata ejus, quod cuique debeatur: & ideo, si unus creditor veniat, desiderans tribui integram portionem, consequitur: sed quoniam fieri potest, ut alius quoque, vel alii existere possint mercis peculiaris creditores, cavere debet creditor iste, pro rata se refusurum, si forte alii emerferint creditores.

6. PAULUS lib. 30. ad Edictum.

Non enim hæc actio, sicut de peculio, occupantis meliorem causam facit, sed æqualem conditionem quandoque agentium.

1. Si dominus tribuere nolit. 2. Si minus tributum sit. 3. Si dominus mercem perire passus est, aut averit, aut vilioris distraxit, aut pretium non exegit. 4. Si negaverit cuiquam deberi. 5. De tempore hujus actionis. De successoribus.

7. ULPIANUS lib. 29. ad Edictum.

Illud quoque cavere debet, si quid aliud domini debitum emerferit, refusurum se ei pro rata. Finge enim conditionale debitum imminere, vel in occulto esse: hoc quoque admittendum est: nam injuriam dominus pati non debet, licet in tributum vocatur.

§. 1. Quid tamen, si dominus tribuere nolit, nec hanc molestiam suscipere; sed peculio, vel mercibus cedere paratus sit? Pedius refert, audiendum eum. Quæ sententia habet æquitatem: & plerumque arbitrum in hanc rem Prætor debet dare, cujus interventu tribuantur merces peculiares. §. 2. Si cujus dolo malo factum est, quo minus ita tribueretur, in eum tributaria datur, ut quanto minus tributum sit, quam debuerit, præstet: quæ actio dolum malum coerces domini. † Minus 25 autem tribuere videtur, etiam si nihil tributum sit. † Si tamen ignorans in merce servum habere, minus tribuit, non videtur dolo minus tribuisse; sed re comperta si non tribuat, dolo (nunc) non caret: proinde si sibi ex ea merce solvi fecit, utique dolo videtur minus tribuisse. §. 3. Sed & si mercem perire passus est, aut eam

(16. §. 5. supr. §. 13. infr. hic l. 11. infr. h. t. (17. v. l. 12. in pr. infr. de instr. vel instrum. (18. l. 1. §. 1. supr. h. t. (19. l. 52. §. 4. infr. pro socio. (20. §. 41. Inst. de rer. divis. (21. l. 7. §. 2. infr. h. t. §. 3. 4. vers. is quoque Inst. quod cum eo, qui in alien. potest. (22. Ad del. 57. in fin. supr. de hered. petit. (23. l. 10. infr. de pecul. (24. §. pen. infr. hic l. ult. infr. h. t. §. 3. Inst. quod cum eo, qui in alien. potest. (25. l. 32. l. 82. infr. de verb. sign. (26. l. 12. in pr. infr. de positi.

avertit, aut vilioris data opera distraxit: vel si ab emtoribus pretium non exegerit, dicendum erit, teneri eum tributaria, si dolo intervenit. §. 4. Sed etsi negaverit dominus cuiquam deberi, videndum erit, an tributariæ locus sit? Et est verior Labeonis sententia, tributariam locum habere: alioquin expediet domino negare. §. 5. Hæc actio & perpetuo, & in heredem datur de 27 eo dumtaxat, quod ad eum pervenit:

8. JULIANUS lib. 11. Digestorum.

Quia non de dolo est, sed rei persecutionem continet. Quare etiam mortuo servo dominus, item heres ejus, perpetuo teneri debet propter factum defuncti: quamvis non aliter, quam dolo interveniente, competat.

De concursu actionis de peculio, & tributariæ. 2. De herede.

9. ULPIANUS lib. 29. ad Edictum.

Quod in herede dicimus, idem erit, & in ceteris successoribus.

§. 1. Eligere quis debet, qua actione experiatur, utrum de peculio, an tributaria: cum scit se sibi regressum ad aliam non futurum. 29 Plane, si quis velit ex alia causa tributaria agere, ex alia causa de peculio, audiendus erit. §. 2. Si servo testamento manumisso peculium legatum sit, non debere heredem tributaria teneri, quasi neque ad eum pervenerit, neque dolo fecerit, Labeo ait. Sed Pomponius lib. LX. scripsit, heredem, nisi curaverit cavere sibi a servo, vel deduxit a peculio, quod tributandum erat, teneri tributaria. Quæ sententia non est sine ratione: ipse enim auctor doli est, qui (id) egit, ne tribueret: totiens 30 enim in heredem damus de eo, quod ad eum pervenit, quotiens ex dolo defuncti convenitur, non quotiens ex suo.

De emtore servi.

10. PAULUS lib. 30. ad Sabinum.

De peculio actione etiam cum emtore servi agi potest: tributaria non potest.

Collatio actionis de peculio, & tributariæ.

11. GAJUS lib. 9. ad Edictum provinciale.

Aliquando etiam agentibus expedit potius de peculio agere, quam tributaria, nam in (hac) actione, de qua loquimur, hoc solum in divisionem venit, quod in mercibus est, quibus negotiatur; quodque eo nomine receptum est: at in actione de peculio totius peculii quantitas spectatur, in quo & merces continentur, & fieri potest, ut dimidia forte parte peculii, aut tertia, vel etiam minore negotietur: fieri præterea potest, ut patri dominove nihil debeat.

Si quis ab uno de peculio, ab alio tributaria, conveniatur.

12. JULIANUS lib. 12. Digestorum.

Alius dumtaxat de peculio, alius tributaria, servi nomine cum domino agit: Quæsitum est, an deducere dominus de peculio debeat, quod tributaria agenti præstaturus sit? Respondit, tributaria actione tunc demum agi potest, cum dominus, in distribuendo pretio mercis, Edicto Prætoris non satisfacit: id est, cum majorem partem debiti sui deduxit, quam creditoribus tribuit: veluti si, cum in merce triginta fuissent, in quam ipse quidem quindecim crediderat, duo autem extranei triginta, tota quindecim deduxerit, & creditoribus reliqua quindecim dederit: cum deberet sola decem deducere, extraneis dena tribuere: cum igitur hoc fecit, nec intelligendus est servum a se liberasse, eo quod quinque adhuc nomine ejus tributaria actione præstaturus sit. Quare si agi de peculio coeperit, cum forte extra mercem peculium esset, quinque tamquam adhuc creditor servi deducere debet.

TIT. V.

QUOD I CUM EO, QUI IN ALIENA POTESTATE EST, (NEGOTIUM) GESTUM ESSE DICETUR.

Actiones competentes ex contractibus eorum, qui in aliena potestate sunt.

1. GAJUS lib. 9. ad Edictum provinciale.

Omnia Proconsul agit, ut qui contraxit cum eo, qui in aliena potestate sit, etiam si deficient superiores actiones (id est, exercitoria, institoria, tributariæ), nihilominus tamen, in quantum ex bono & æquo res patitur, suum consequatur: sive enim jussu ejus, cujus in potestate sit, negotium gestum fuerit, in so-

(27. l. 26. supr. de dolo malo. (28. v. l. 6. infr. de except. rei judic. (29. Excip. l. 4. in fin. infr. tit. prox. l. 1. §. 4. in fin. infr. quod legator. (30. l. 44. infr. de reg. jur. (31. l. 32. §. pen. inf. de pecul. (32. §. 5. vers. rursus Inst. quod cum eo, qui in alien. potest. (33. l. 5. §. 11. supr. h. t. (34. l. 7. §. 2. supr. eod.

TIT. V. (1. Lib. 4. C. 26. & 4. Inst. 7.

lidum eo nomine iudicium pollicetur: siue non iussu, sed tamen in rem ejus versum fuerit, eatenus introducit actionem, quatenus in rem ejus versum fuerit: siue neutrum eorum sit, de peculio actionem constituit.

Edictum. 1. De filio citra emancipationem sui juris effecto, vel in adoptionem dato, vel ex minima parte instituto.

2. ULPIANUS lib. 29. ad Edictum.

Ait Prætor: in eum qui emancipatur, aut exheredatus 2 erit, qui ve abstinuit se hereditate ejus, cujus in potestate, cum moritur, fuerit, ejus rei nomine, qua cum eo contracta erit, cum (is) in potestate esset, siue sua voluntate, siue iussu ejus, in cujus potestate erit, contraxerit, siue in peculium ipsius, siue in patrimonium ejus, cujus in potestate fuerit, ea res redacta fuerit, actionem causa cognita, dabo 3 in quod facere potest. §. 1. Sed & si citra emancipationem sui juris factus sit, vel in adoptionem datus, deinde pater naturalis decesserit: item, si quis ex minima 4 parte sit institutus, æquissimum est, causa cognita, etiam in hunc dari actionem in ad, quod facere potest.

An in hac actione detrahi debeat, quod debetur aliis, vel postea contrahentibus non aliis. Bart.

3. IDEM lib. 3. Disputationum.

Sed an hic detrahi debeat, quod aliis debetur, tractari potest? Et si quidem sint creditores, qui, cum esset alienæ potestatis, cum eo contraxerunt, recte dicitur, occupantis 5 meliorem esse conditionem: nisi si quis privilegiarius veniat: hujus enim non sine ratione prioris ratio habebitur. Quod si qui sint, qui posteaquam sui juris factus est, cum eo contraxerunt, puto horum rationem habendam.

De filio ex parte non modica instituto. 1. De eo, qui patremfamilias se mentitus est. 2. De delicto. 3. De herede filii. 4. Si ex continenti, vel post multos annos agatur. 5. Si is, qui de peculio egit, quod iussu agere velit.

4. IDEM lib. 29. ad Edictum.

Sed si ex parte non modica sit heres scriptus filius, in arbitrio est creditoris, utrum pro portione hereditaria, an in solidum eum conveniat. Sed & hic iudex æstimare debet, ne forte in id, quod facere potest, debeat conveniri. §. 1. Interdum autem, & si exheredatus filius, vel emancipatus sit, in solidum actio adversus eum dabitur, utputa, si 6 patremfamilias se mentitus est, cum contraheretur cum eo: nam lib. II. Digestorum Marcellus scripsit, etiam si facere non possit, conveniendum propter mendacium.

§. 2. Quamquam autem ex contractu in id, quod facere potest, actio in eum datur, tamen ex delictis in solidum convenitur. §. 3. Soli autem filio succurritur, non 7 etiam heredi ejus: nam (&) Papinianus lib. IX. Quæstionum scribit, in heredem filii in solidum dandam actionem. §. 4. Sed an etiam temporis haberi debeat ratio, ut si quidem ex continenti cum filio agatur, detur actio in id, quod facere potest: sin vero post multos annos, non debeat indulgeri? Et mihi videtur rationem habendam esse: in hoc enim causa cognitio vertitur. §. 5. Is, qui de peculio egit, cum posset quod iussu, in ea causa est, ne possit quod iussu postea agere. Et ita Proculus existimat. Sed si deceptus de peculio egit, putat Celsus succurrendum ei: quæ sententia habet actionem.

Si filiusfam. vivo patre condemnatus fuerit. 1. Si fideicommissum acceperit, 2. Aut restituerit.

5. PAULUS lib. 30. ad Edictum.

Si filiusfamilias, vivo patre, conventus, & condemnatus sit, in emancipatum, vel exheredatum, postea iudicati actio in id, quod facere potest, danda est. §. 1. Si filio exheredato, ex Senatusconsulto Trebelliano hereditas patris restituta sit, non debeat, in quantum facere potest, sed in solidum condemnari: quia effectus 8 quodammodo heres est. §. 2. Sed si coactus immiscuerit se, ut restituat hereditatem, perinde observandum, ac si se abstinuisset.

De eo, qui se patremfam. simulavit.

6. ULPIANUS lib. 2. Disputationum.

Eum, qui se patremfamilias simulavit 9, & mandante aliquo stipulatus est, mandati teneri Marcellus scripsit, quamvis rem præstare non possit: & sane verum est, teneri eum debere: quia

(2. l. 49. infr. de re judic. (3. l. 2. l. 4. C. h. t. (4. d. l. 2. C. h. t. excip. l. 4. §. 1. infr. eod. l. 7. infr. eod. (5. l. 10. infr. de pecul. (6. l. 6. infr. h. t. (7. l. 63. §. 2. infr. pro socio. (8. Nov. 1. c. 1. §. 1. circa med. (9. l. 4. §. 1. supr. h. t. l. 10. infr. de re judic.)

dolo fecit. Hoc & in omnibus bonæ fidei iudiciis dicendum erit.

Si pater filio permiserit, ut mutuam pecuniam acciperet, & creditori mandavit, ut ei crederet.

7. SCÆVOLA lib. 1. Responforum.

Pater filio permisit mutuam pecuniam accipere, & per epistolam creditori mandavit 10, ut ei crederet: filius ex minima parte 11 patri heres existit: Respondi, esse in potestate creditoris, utrum filium, cui credidisset, in solidum 12, an heredes, pro qua parte quisque successisset, mallet convenire, sed filius condemnatur in quantum facere potest.

Si dispensator pro emtore debitum susceperit.

8. PAULUS lib. 1. Decretorum.

Titianus primus præposuerat servum mutuis pecuniis dandis, & pignoribus accipiendis; is servus etiam negotiatoribus hordei solebat pro emtore suscipere debitum, & solvere: cum fugisset servus, & is, cui delegatus fuerat dare pretium hordei, conveniret dominum nomine institutoris, negabat eo nomine se conveniri posse; quia 13 non in eam rem præpositus fuisset: cum autem & alia quædam gessisset, & horrea conduxisset, & multis solvisse idem servus probaretur, Præfectus annonæ contra dominum dederat sententiam. Dicebamus, quasi fideiussionem (esse) videri, cum pro alio solveret debitum, (non pro aliis suscipit debitum) nec videtur hoc dominum mandasse; sed quia videbatur in omnibus eum suo nomine substituisse, sententiam conservavit Imperator.

TIT. VI.

DE SENATUSCONSULTO I MACEDONIANO.

Senatusconsulti verba. 1. Si pendeat jus potestatis.

2. De emancipatione arrogati. 3. De dignitate

filiifam. De castrensi peculio.

1. ULPIANUS lib. 29. ad Edictum.

Verba Senatusconsulti Macedoniani hæc sunt: Cum inter ceteras sceleris causas Macedo, quas illi natura administrabat, etiam alienum adhibuisset, & sæpe materiam peccandi malis moribus præstaret, qui pecuniam (ne quid amplius diceretur) incertis nominibus crederet, placere, ne cui, qui filiosfamilias 2 mutuam pecuniam 3 dedisset, etiam post mortem parentis ejus, cujus in potestate fuisset, actio peritioque daretur; ut scirent, qui pessimo exemplo scenerent, nullius posse filiofamilias bonum nomen expectata patris morte fieri.

§. 1. Si pendeat, an sit in potestate filius, utputa quoniam patrem apud hostes habet, in pendentem 4 est, an in Senatusconsultum sit commissam: nam si reciderit in potestatem, Senatusconsulto locus est; si minus, cessat: interim igitur deneganda est actio. §. 2. Certe, si adrogatus mutuam pecuniam acceperit, deinde sit restitutus, ut emanciparetur, Senatusconsultum locum habebit: fuit enim filiofamilias. §. 3. In filiofamilias nihil dignitas facit, quo minus Senatusconsultum Macedonianum locum habeat: nam etiam si Consul sit 5, vel cujusvis dignitatis, Senatusconsulto locus est: nisi forte castrense 6 peculium habeat, tunc enim Senatusconsultum cessabit.

3. IDEM lib. 64. ad Edictum.

Usq; ad quantitatem castrensis peculii; cum * filiofamilias in castrensi peculio vice patrumfamilias fungatur. 7

De filiofamilias qui patremfamilias existimabatur. 1. Puta quia vectigalia conducta habebat. 2. Si minor, vel pupillus, vel filiofamilias crediderit. 3. De mutuo, & aliis contractibus. 4. Si quis a filiofamilias stipuletur, & patremfamilias factio numeret.

3. IDEM lib. 29. ad Edictum.

Si quis patremfamilias esse credidit 8, non vana simplicitate deceptus, nec juris ignorantia, sed quia publice 9 patremfamilias plerisque videbatur, sic agebat, sic contrahebat, sic muneribusungebatur, cessabit Senatusconsultum. §. 1. Unde Julianus lib. XII. in eo, qui vectigalia conducta habebat, scribit, & est sæpe constitutum, cessare Senatusconsultum. §. 2. Proinde & in eo, qui scire non potuit, (an) filiofamilias sit, Julianus lib. XII. cessare Senatusconsultum ait: ut puta, in pupillo, vel minore vigin-tiquinque annis. Sed in minore, causa 10 cognita, & a Præ-

(10. l. 9. C. h. t. (11. l. 2. in fin. supr. eod. (12. l. 1. infr. quod iussu. (13. l. 19. §. ult. supr. de Inst. act.)

TIT. VI. (1. Lib. 4. C. 28. §. 7. Inst. quod cum eo, qui in alien. potest. (2. Adde l. 6. §. 1. C. h. t. (3. l. 7. §. 3. infr. eod. (4. §. 5. Inst. quib. mod. jus patr. potest. (5. Hoc abrogat. Nov. 81. (6. l. 2. infr. l. ult. §. 1. C. h. t. (7. d. l. ul. §. 1. (8. Adde l. 52. §. 15. infr. de furt. l. 1. C. h. t. (9. l. 7. §. 8. l. 19. infr. l. 2. C. eod. (10. l. 44. supr. de minor.)

tore succurrendum. In pupillo autem etiam alia ratione debuit dicere, cessare Senatusconsultum: quod 11 * mutua pecunia non fit, quam sine tutoris auctoritate pupillus dat, quemadmodum ipse dicit Julianus lib. xii. Si filiusfamilias crediderit, cessare Senatusconsultum: quod mutua pecunia non fit, quamvis liberam peculii administrationem habuit: non enim perdere ei peculium pater concedit, cum peculii administrationem permittit, & ideo vindicationem nummorum patri superesse ait. §. 3. Is autem solus 12 Senatusconsultum offendit qui *mutuam pecuniam filiofamilias dedit*, non 13 qui alias contraxit, puta vendidit, locavit, vel alio modo contraxit 14, nam pecunia datio perniciosa parentibus eorum visa est, & ideo etsi in creditum abii filiofamilias, vel ex causa emtionis, vel ex alio contractu, in quo pecuniam non numeravi, & (si) stipulatus sum, licet coeperit esse mutua pecunia, tamen, quia pecunia numeratio non concurrat, cessat Senatusconsultum. Quod ita demum erit dicendum, si non fraus 15 Senatusconsulto sit cogitata: ut, qui credere non potuit, magis ei venderet, ut ille rei pretium haberet in mutui vicem. §. 4. Si a filiofamilias stipulatus sum, & patrifamilias facto crediderim, siue capite diminutus sit, siue morte patris, vel alias sui juris sine capitis diminutione fuerit effectus, debet dici cessare Senatusconsultum: quia mutua jam patrifamilias data est.

4. SCAEVOLA lib. 2. Quaestionum.

Quia, quod vulgo dicitur, filiofamilias credi non licere, non ad verba referendum est, sed ad numerationem:

5. PAULUS lib. 3. Quaestionum.

Ergo hic & in solidum damnabitur, non in id, quod facere potest.

Si quis a patrefamilias stipuletur, & filiofamilias facto muneret.

6. SCAEVOLA lib. 2. Quaestionum.

Contra etiam recte dicitur, si a patrefamilias stipulatus (sis), credas postea filiofamilias facto, Senatus potestatem exercendam; quia expleta 16 est numeratione substantia obligationis.

De filiofamilias fidejussore. 1. Vel correo. 2. Si patre absente dotem pro filia promiserit, & rem patris pignori dederit. 3. De re mutuata. 4. Si filiofamilias post mutuum acceptum in alterius potestate esse coeperit. 5. Si pater in civitate esse desierit. 6. De successoribus mutuantis. 7. Si alius mutuum dedit, alius stipulatus est. 8. De duobus filiofamilias reis. 9. De mutuo, & sanore. 10. De herede, & patre mutuati. 11. De filiofamilias institore. 12. De in rem verso. 13. De eo, qui mutuatus est studiorum causa, 14. Vel ut creditori suo solveret. 15. Si quid solutum sit mutuanti.

7. ULPIANUS lib. 29. ad Edictum.

Item, si filiofamilias fidejusserit, Neratius lib. I. & II. Responsorum cessare Senatusconsultum ait. Idem Celsus lib. IV. Sed Julianus adjicit, si color 17 quaesitus sit, ut filiofamilias, qui mutuum accepturus erat, fidejuberet, alio reo dato, fraudem Senatusconsulto factam nocere: & dandam exceptionem tam filiofamilias, quam reo: quoniam & fidejussori filii subvenitur.

§. 1. Idem ait: si duos reos accepero, filiumfamilias, & Titium, cum ad filiumfamilias esset perventura pecunia, ideo autem reum Titium acceperim, ne quasi fidejussor auxilio Senatusconsulti intererit, utilem esse exceptionem adversus fraudem dandam.

§. 2. Sed (&) si filiofamilias patre suo relegato, vel longo tempore absente, dotem pro filia promiserit 18, & rem patris pignori dederit, Senatusconsultum cessabit: patris tamen res non tenebitur. † Plane, si patri heres extiterit filius, & pignus persequatur, exceptione doli summovebitur. §. 3. *Mutui dationem*, non solum numerata pecunia, verum omnium, quae mutuo dari possunt, an accipere debeamus, videndum? Sed verba videntur mihi ad numeratam pecuniam referri: ait enim Senatus, *mutuam pecuniam dedisset*, sed 19 si fraus sit Senatusconsulto adhibita, puta frumento, vel vino, vel oleo mutuo dato, ut his distractis fructibus uteretur pecunia, subveniendum est filiofamilias.

§. 4. Si filius in alterius erat potestate, cum mutua daretur, nunc in alterius, mens Senatusconsulti non cessat: dabitur itaque exceptio. §. 5. Sed & si patri ejus non mors, sed alia causa incidit, quo minus sit in civitate, dicendum, Senatusconsulto locum esse. §. 6. Non solum ei, qui mutuam dedisset, sed & successoribus ejus, deneganda est actio. §. 7. Proinde & si alius mu-

tuum dedit, alius stipulatus est, dabitur adversus eum exceptio, licet hic non dederit. Sed & si alteruter eorum ignoravit in patris esse potestate, verius dicendum est, utrique nocere. (Idem est & in duobus reis stipulandi.) §. 8. Item, si duos filiofamilias accepero reos, sed alterum putavi patrefamilias, intererit, ad quem pecunia pervenit: ut si eum scivi filiumfamilias, ad quem pervenit pecunia, exceptione summovear; si ad eum, quem ignorem, non summovear. §. 9. Sive autem sub usuris mutua data sit, sive sine usuris, ad Senatusconsultum spectat. §. 10. Quamquam autem non declaret Senatus, cui exceptionem det: tamen sciendum est, & heredem filii, si patrefamilias decesserit, & patrem ejus, si filiofamilias decesserit, exceptione uti posse.

§. 11. Interdum tamen, etsi Senatusconsulto locus sit, tamen in alium datur actio; utputa, filiofamilias institor mutuam pecuniam accepit, scribit enim Julianus lib. xii. ipsum quidem institorem exceptione Senatusconsulti usurum, si conveniatur: sed institutoriam actionem adversus eum, qui praeposuit, competere, quamquam (inquit) si ipse pater eum praeposuisse meriti suae, vel peculiarem exercere passus esset, cessaret Senatusconsultum; quoniam patris voluntate contractum videretur: nam si scit eum negotiari, etiam hoc permisisse videtur, si non nominatim prohibuit merces accipere. §. 12. Proinde si acceperit pecuniam, & 20 in rem patris vertit, cessat Senatusconsultum: patri enim, non sibi accipit. † Sed & si ab initio non sic accepit, verum postea in rem patris vertit, cessare Senatusconsultum, lib. xii. Digestorum Julianus ait; intelligendumque ab initio sic accepisse, ut in rem verteret. Non tamen vertisse videbitur, si mutuam pecuniam acceptam patri in proprium debitum solvit; & ideo, si pater ignoravit, adhuc Senatusconsulto locus erit. §. 13. Quod dicitur, *in eo, qui studiorum 21 causa absens mutuum acceperat, cessare Senatusconsultum*; ita locum habet, si probabilem modum in mutua non excessit: certe eam quantitatem, quam pater solebat subministrare.

§. 14. Si filius accepit mutuam pecuniam, ut eum liberaret, qui, si peteret, exceptione non summoventur, Senatusconsulti cessabit exceptio. §. 15. Hoc amplius cessabit Senatusconsultum, si paterolvere coepit, quod filiofamilias mutuum sumserit: quasi 22 ratum habuerit. §. 16. Si patrefamilias factus solverit 23 partem 24 debiti, cessabit Senatusconsultum: nec solutum repetere potest.

8. PAULUS lib. 30. ad Edictum.

Cum tamen a curatore per ignorantiam solutum sit, repeti debet.

Si patrefamilias factus rem pignori dederit. 1. Si filius pecuniam sibi donatam solverit. 2. De filiofam. 3. Quibus succurritur. 4. An solutum repetatur, de exceptione post sententiam opponenda.

9. ULPIANUS lib. 29. ad Edictum.

Sed si patrefamilias factus rem pignori dederit 25, dicendum erit, Senatusconsulti exceptionem ei denegandam usque ad pignoris quantitatem. §. 1. Si ab alio donatam sibi pecuniam filius creditori solverit, an pater vindicare, vel repetere possit? Et ait Julianus: Si quidem hac conditione ei donata sit pecunia, *ut creditori solvat*, videri a donatore profectam protinus ad creditorem, & fieri nummos accipientis; si vero simpliciter ei donavit, alienationem eorum filium non habuisse, & ideo, si solverit, conditionem patri ex omni eventu competere. §. 2. Hoc Senatusconsultum (&) ad filias quoque familiarum pertinet. Nec ad rem pertinet, si adfirmetur, ornamenta ex ea pecunia comparasse: nam & ei quoque, qui filiofamilias credidit, decreto amplissimi ordinis actio denegatur: nec interest, consumti sint nummi, an existent in peculio. Multo igitur magis, severitate Senatusconsulti, ejus contractus improbabitur, qui filiofamilias mutuum dedit.

§. 3. Non solum filiofamilias & patri ejus succurritur, verum fidejussori 26 quoque, & mandatori ejus: qui & ipsi mandari habent regressum, nisi forte donandi animo intercesserunt; tunc enim, cum nullum regressum habeant, Senatusconsultum locum non habebit. Sed (&) si non donandi animo, patris tamen voluntate, intercesserunt, totus contractus a patre videbitur comprobatus. §. 4. Et hi tamen, qui pro filiofamilias sine voluntate patris ejus intercesserunt, solvendo non repetent. Hoc enim & Divus Hadrianus constituit, & potest dici, non repetituros. Atquin perpetua exceptione tuti sunt, sed & ipse filius, & tamen

(11. §. ult. Inst. quib. alienare licet. (12. l. 7. §. 3. infr. h. t. (13. l. 3. C. eod. (14. v. l. 7. in pr. l. 13. infr. eod. (15. d. l. 7. in pr. & §. 3. (16. l. 7. infr. de novat. (17. l. 3. §. pen. in fin. supr. h. t. (18. Adde l. 5. §. 8. infr. de jure dot. (19. l. 3. §. pen. in fin. supr. h. t.

(20. l. 17. infr. eod. (21. l. 5. C. eod. (22. v. l. 7. in pr. C. eod. (23. Adde l. 9. in pr. infr. eod. (24. Adde l. 4. C. de non numerat. pecun. (25. Adde l. 7. in fin. supr. l. 2. C. h. t. (26. l. 7. §. 1. infr. de excepti.

non repetit: quia * hi demum solutum non repetunt, qui 27 ob poenam creditorum actione liberantur, non quoniam exonerare eos lex voluit. §. 5. Quamquam autem solvendo 28 non repetant,

10. PAULUS lib. 30. ad Edictum.

Quia naturalis 29 obligatio manet.

11. ULPIANUS lib. 29. ad Edictum.

Tamen, si non opposita exceptione condemnati sunt, utentur Senatusconsulti exceptione. Et ita Julianus scribit in ipso filiofamilias, exemplo mulieris intercedentis.

De scientia, jussu, & poenitentia patris.

12. PAULUS lib. 30. ad Edictum.

Si, tantum sciente patre, creditum sit filio, dicendum est, cessare Senatusconsultum. Sed si jusserit pater filio credi, deinde ignorante 30 creditore mutaverit voluntatem, locus Senatusconsulto non erit: quoniam * initium 31 contractus spectandum est.

Si filiusfam. novandi causa promiserit.

13. GAJUS lib. 9. ad Edictum provinciale.

Si, quod alii mutuum dedimus, a filiofamilias novandi causa stipulemur, non 32 esse impedimento Senatusconsultum, Julianus scribit.

Si nepos jussu patris mutuum acceperit.

14. JULIANUS lib. 12. Digestorum.

Filium habeo, & ex eo nepotem: nepoti meo creditum est jussu patris ejus: Quæsitum est, an contra Senatusconsultum fieret? Dixi, etiam si verbis Senatusconsulti filii continerentur, tamen & in persona nepotis 33 idem servari debere. Jussum autem hujus patris non efficere, quominus contra Senatusconsultum creditum existimaretur, cum ipse in ea causa esset, ut pecuniam mutuum, invito patre suo, accipere non possit.

Si civitas crediderit.

15. MARCIANUS lib. 14. Institutionum.

Nihil interest, quis filiofamilias crediderit, utrum privatus, an civitas: nam in civitate quoque Senatusconsultum locum habere D. Severus, & Antoninus rescripserunt.

(27. l. 40. in pr. supr. de condict. indeb. (28. d. l. 40. in fin. pr. (29. l. 19. in pr. supr. d. t. (30. v. l. 12. §. 2. infr. de solution. (31. l. 1. §. 13. §. 30. infr. de positi, l. 8. in pr. infr. mandati, l. 58. §. 2. infr. pro socio. (32. arg. l. 3. §. 3. supr. h. t. (33. l. 6. in fin. C. eod.

De scientia patris.

16. PAULUS lib. 4. Responsorum.

Si filiusfamilias, absente patre, quasi ex mandato ejus pecuniam acceperit, cavisset, & ad patrem literas emisit, ut eam pecuniam in provinciam solveret, debet pater, si actum (filii sui) improbat, continuo testationem interponere contrariæ voluntatis.

Si filiusfam. pecuniam mutuatus sit, ut eam pro sorore sua in dotem daret.

17. IDEM lib. 2. Sententiarum.

Filiusfamilias si in id acceperit mutuum pecuniam, ut eam pro sorore sua in dotem daret, pater ejus de in rem verso actione tenebitur: ipsi enim, mortua in matrimonio puella, repetitio 34 dotis datur.

De fidejussore post mortem filii fam. accepto.

18. VENULEJUS lib. 2. Stipulationum.

Creditorem filiifamilias, mortuo eo, fidejussorem 35 accipere non posse, Julianus scribit: quia nulla obligatio aut civilis, aut naturalis superfit, cui fidejussor accedat. Plane a patre, ejus actionis nomine, quæ de peculio adversus eum competat, fidejussorem recte accipi.

De scientia, vel ignorantia creditoris.

19. POMPONIUS lib. 7. Ex variis Lectionibus.

Julianus scribit, exceptionem Senatusconsulti Macedoniani nulli obstare, nisi 36 qui sciret, aut scire potuisset, filiumfamilias esse eum, cui credebatur.

De novatione.

20. IDEM lib. 5. Senatusconsultorum.

Si is, cui, cum in potestate patris esset, mutua pecunia data fuerat, paterfamilias factus, per ignorantiam facti, novatione 37 facta, eam pecuniam expromisit, si petatur ex ea stipulatione, in factum excipiendum erit.

(34. l. 6. in pr. infr. de jure dot. l. 4. C. solut. matrim. (35. l. 11. l. 12. infr. de fidejuss. (36. l. 3. supr. h. t. (37. l. 2. C. eod.

LIBER QUINTUS DECIMUS.

TIT. I.

DE I PECULIO.

Continuatio. 1. Divisio, 2. Et verba edicti. 3. De sexu, 4. Et ætate personæ peculiatæ. 5. Potestatis verbum quomodo accipitur. 6. De servis propriis, vel alienis; de his, qui bona fide serviunt.

1. ULPIANUS lib. 29. ad Edictum.

Ordinarium Prætor arbitratus est, prius eos contractus exponere eorum, qui alienæ potestati subjecti sunt, qui in solidum tribuunt actionem: sic deinde adhuc pervenire, ubi de peculio datur actio. §. 1. Est autem triplex hoc Edictum: aut enim de peculio, aut in rem verso, aut quod jussu, hinc oritur actio. §. 2. Verba autem talia sunt: quod cum eo, qui in alterius potestate esset, negotium gestum erit. §. 3. De eo loquitur, non de ea: sed tamen, & ob 2 eam, quæ est feminini sexus, dabitur ex hoc Edicto actio. §. 4. Si cum impubere filiofamilias, vel servo contractum sit, ita dabitur in dominum, vel patrem de peculio, si locupletius eorum peculium factum est.

§. 5. Potestatis verbum communiter accipiendum est, tam in filio, quam in servo. §. 6. Nec magis dominium servorum (esse) spectandum, quam facultatem habendi eos: non enim solum servorum propriorum nomine conveniemur, item communium, verum 3 eorum quoque, qui bona fide nobis serviunt, sive liberi (sint), sive servi alieni.

De servo, cujus ususfructus, vel usus, alienus est.

2. POMPONIUS lib. 5. ad Sabinum.

Ex ea causa, ex qua soleret servus fructuarius, vel usufructuarius adquirere, in eum, cujus ususfructus, vel usus sit, actio dum-

taxat de peculio, ceteræque honorariæ dantur: ex reliquis 4, in dominum proprietatis.

De servo nullius, veluti hereditario. 1. De servo substituto. 2. De sexu, 3. Et ætate, 4. Et furore domini. 5. De interventione servi pro alio. 6. De eo, qui pro filio, vel servo alterius fidejussit, vel solvit. 7. De compromisso, vel condemnatione servi. 8. De interventione, 9. Compromisso, 10. Condemnatione filii. 11. De conditione furtiva. De actione rerum amotarum. 12. De filiofamilias duumviro, qui rem pupilli salvam fore caveri non curavit.

3. ULPIANUS lib. 29. ad Edictum.

Licet tamen Prætor, si cum eo, qui in potestate sit, gestum sit, polliceatur actionem, tamen sciendum est, & si in nullius sit potestate, dari de peculio actionem: utputa, si cum servo hereditario contractum sit ante aditam hereditatem. §. 1. Unde La-beo scribit, & si secundo tertiove gradu substitutus sit servus, & deliberantibus primis heredibus cum eo contractum sit, mox repudiantibus eis ipse 5 liber heresque extiterit, posse dici, de peculio eum conveniri, & de in rem verso. §. 2. Parvi autem refert 6, servus quis masculi, an mulieris fuerit: nam de peculio & mulier convenietur. §. 3. Pedius etiam impuberes dominos de peculio obligari ait: non enim cum ipsis impuberibus contrahitur, ut tutoris auctoritatem spectes. † Idem adjicit, pupillum 7 non posse servo peculium constituere, nec tutoris auctoritate.

§. 4. In furioso quoque curatorem dicimus dandam de peculio actionem, nam & hujus servus peculium habere potest: non si fuerit concessum, ut habeat; sed si non fuerit prohibitum, ne habeat. §. 5. Si filiusfamilias 8, vel servus pro aliquo fidejusserint,

TIT. I. (1. Lib. 4. C. 26. §. 4. Inst. quod cum eo, qui in alien. potest. adde lib. 33. infr. tit. 8. (2. l. 27. in pr. infr. h. t. l. 5. §. 2. supr. de tributor. act. l. 11. §. quod cum eo, qui in alien. potest. (3. l. 1. in fin. supr. de tributor. act.

(4. Immo vide l. 19. §. 1. vers. quæ questio infr. h. t. (5. l. 30. §. 2. infr. cod. (6. Fac. l. 3. §. 1. infr. quib. ex caus. in possess. (7. l. 7. §. 1. infr. h. t. (8. l. 5. C. quod cum eo, qui in alien. potest.

vel alias intervenerint, vel mandaverint, tractatum est, an ut de peculio actio? Et est verius, in servo causam fidejubei, vel mandandi spectandam. Quam sententiam & Celsus libro vi. probat in servo fidejussore. Si igitur quasi 9 intercessor servus intervenit, non rem peculiarem agens, non obligabitur dominus de peculio. §. 6. Julianus quoque lib. xii Digestorum scribit: si servus mandaverit, ut creditori (meo) solveretur, referre, ait, quam causam mandandi habuerit: si pro creditore suo solvi 10 mandavit, esse obligatum dominum de peculio: quod si 11 intercessoris officio functus sit, non obligari dominum de peculio.

† 7. Cui congruit, quod idem Julianus scribit: Si a filio meo fidejussorem accepero, quidquid a fidejussore accepero, id me non de in rem verso, sed de peculio actione mandati praestaturum. Idem accipias & in servi fidejussore. Idemque, si alius mihi pro filio meo debitor solvisset. † Quod si filius meus debitor non fuisset, exceptione doli fidejussorem usurum: & si solvisset, condictionem scribit. §. 8. Si servus, cum se pro libero gereret, compromiserit, quaeritur, an de peculio actio ex poena commissi, quasi ex negotio gesto, danda sit, sicut trajectitiae pecuniae datur? Sed hoc & Nervae filio, & mihi videtur verius, ex compromisso servi non 12 dandam de peculio actionem: quia nec, si judicio condemnetur servus, datur in eum actio. §. 9. Sed si filius fidejussor, vel quasi interventor acceptus sit, an de peculio patrem obligat, quaeritur? Et est vera Sabini, & Cassii sententia existimantium, semper obligari patrem de peculio; & distare in hoc a 13 servo. §. 10. Quare (&) ex compromisso pater tenetur. Et ita Papinianus quoque libro ix. Quaestionum scribit, nec interesse ait, ex qua causa compromiserit: utrum ex ea causa, ex qua potuit cum patre de peculio agere; an vero ex ea, qua non potuit: cum ex stipulatu pater conveniatur. §. 11. Idem scribit, iudicati quoque patrem de peculio actione teneri. Quod (&) Marcellus putat; etiam ejus actionis nomine, ex qua non potuit pater de peculio actionem pati: nam sicut (in) stipulatione contrahitur cum filio, ita iudicio contrahi: proinde non originem iudicii spectandam, sed ipsam iudicati veluti obligationem. Quare & si quasi defensor condemnatus sit, idem putat. §. 12. Ex furtiva causa 14 filio quidem familias condici posse constat: an vero in 15 patrem, vel in dominum de peculio danda est, quaeritur? Et est verius, in quantum 16 locupletior dominus factus esset, ex furto facto actionem de peculio dandam. Idem Labeo probat: quia iniquissimum est, ex furto servi dominum locupletari impune. Nam & circa 17 rerum amotarum actionem, filiarum nomine, in id, quod ad patrem pervenit, competit actio de peculio.

§. 13. Si filiusfamilias duumvir 18 pupillo rem salvam fore cavere non curavit, Papinianus lib. ix. Quaestionum, de peculio actionem competere ait. Nec quicquam mutare arbitror, an 19 voluntate patris Decurio factus sit: quoniam rempublicam salvam fore pater obstrictus est.

Quid sit peculium. 1. De nuda voluntate domini. 2. De ignorantia, & voluntate demini. 4. Si opem ferente servo, extraneus furtum fecerit. 5. Si are alieno dominico exhauriatur peculium. 6. De peculio vicarii.

4. POMPONIUS lib. 7. ad Sabinum.

Peculii * est, non id, cujus servus seorsum a domino rationem habuerit, sed 20 quod dominus ipse separaverit, summa fery rationem discernens; nam cum servi peculium totum, vel augere, vel minuere dominus possit, animadvertendum est, non quid servus, sed quid dominus, constituendi servilis peculii gratia, fecerit. §. 1. Sed hoc ita verum puto, si debito servum liberare voluit dominus: ut, etiamsi nuda voluntate remiserit dominus, quod debuerit, desinat servus debitor esse; si vero nomina ita fecerit dominus, ut quasi debitorem se servo faceret, cum (revera) debitor non esset, contra puto: re enim, non verbis, peculium augendum est. §. 2. Ex his apparet, non quid servus ignorante domino habuerit, peculii esse, sed quod volente: alioquin & quod subripuit servus domino, fiet peculii; quod non est verum.

§. 3. Sed saepe fit, ut, ignorante domino, incipiat minui servi Peculium, veluti cum damnus domino dat servus, aut furtum 21

facit. §. 4. Si opem ferente servo meo furtum mihi feceris, id ex peculio deducendum 22 est, quo minus ob rem subreptam consequi possim. §. 5. Si are alieno dominico exhauriatur peculium servi, res tamen in causa pecuniaria manent: nam si aut servo donasset debitum dominus, aut nomine servi alius domino intulisset, peculium suppletur, nec est nova concessione domini opus.

§. 6. Non solum id in peculio vicariorum 23 ponendum est, cujus rei a domino, sed etiam id, cujus ab eo, cujus in peculio sint, seorsum rationem habeant.

De deposito. 1. De precario. 2. De jurejurando.

3. Etymologia. 4. Et definitio peculii.

5. ULPIANUS lib. 29. ad Edictum.

Depositi nomine, pater 24 vel dominus dumtaxat de peculio conveniuntur, & si quid dolo malo eorum captus sum.

§. 1. Sed & si precario res filiofamilias vel servo 25 data sit, dumtaxat de peculio pater dominusve obligantur. §. 2. Si filiofamilias jusjurandum detulerit, & juratum sit, de peculio danda est actio, quasi contractum sit. Sed in servo diversum 26 est.

§. 3. Peculium dictum est, quasi pusilla pecunia, sive patrimonium pusillum. §. 4. Peculium autem Tubero quidem sic definit, (ut Celsus libro vi. Digestorum refert), quod servus domini permissu 27, separatum 28 a rationibus dominicis habet, deducto 29 inde, si quid domino debetur.

6. CELSUS lib. 6. Digestorum.

Definitio peculii, quam Tubero exposuit, (ut) Labeo ait, ad vicariorum 30 peculia non pertinet. Quod falsum est: nam eo ipso, quod dominus servo peculium constituit, etiam vicario constituisse existimandus est;

1. De domino pupillo, vel furioso. De libera administratione peculii. 2. De scientia domini, 3. De atate, & furore peculii. 4. Quae in peculio computantur.

7. ULPIANUS lib. 29. ad Edictum.

Quam Tuberonis 31 sententiam & ipse Celsus probat; §. 1. Et adjicit, pupillum 32, vel furiosum constituere quidem peculium servo non posse: verum ante constitutum (id est, ante furorem, vel a patre pupilli,) non adimetur ex his causis. Quae sententia vera est. Et congruit cum eo, quod Marcellus apud Julianum notans adjicit, posse fieri, ut ex dominis servus peculium habeat apud alterum, apud alterum non: ut puta si alter ex dominis furiosus sit, vel pupillus: si, ut quidam (inquit) putant, peculium servus habere non potest, nisi concedente domino. Ego autem puto, non esse opus concedi peculium a domino servum habere, sed non adimi, ut habeat. Alia causa est peculii liberae administrationis: nam (haec) specialiter concedenda est.

§. 2. Scire autem non utique singulas res debet 33, sed *παχυπέρερον*, id est, pinguis. Et in hanc sententiam Pomponius inclinat. §. 3. Pupillum autem, tam filium, quam servum peculium habere posse, Pedius lib. xv. scribit, cum (in) hoc (inquit) totum ex domini constitutione pendeat. Ergo & si furere coeperit servus, vel filius, retinebunt peculium. §. 4. In peculio autem res esse possunt omnes & mobiles, & soli: vicarios quoque in peculium potest habere, & vicariorum peculium: hoc amplius, & nomina debitorum. §. 5. Sed & si quid furti actione servo deberetur, vel alia actione, in peculium computabitur; hereditas quoque & legatum, ut Labeo ait. §. 6. Sed & id, quod dominus sibi debet, in peculium habebit, si forte in domini rationem impendit, & dominus ei debitor manere voluit: aut si debitorem ejus dominus convenit: quare si forte ex servi emptione evictionis nomine duplum dominus exegit, in peculium servi erit conversum: nisi forte dominus eo proposito fuit, ut nollet hoc esse in peculium servi. §. 7. Sed & si quid ei conservus 34 debet, erit peculii, si modo ille habeat peculium, vel (prout) habebit.

De nuda voluntate domini, & de traditione.

8. PAULUS lib. 4. ad Sabinum.

Non statim, quod dominus voluit ex re sua peculii esse, peculium fecit: sed si tradidit; aut, cum apud eum esset, pro tradito habuit: desiderat enim res naturalem dationem. Contra autem, simul atque noluit, peculium servi definit peculium esse.

(9. §. 6. infr. hic, l. 20. infr. de fidejuss. (10. l. 47. §. 1. infr. h. t. l. 30. §. 1. supr. de pact. (11. §. 5. supr. h. l. (12. l. 32. §. 8. supr. de recept. qui arbitr. (13. v. l. 19. infr. de fidejuss. (14. l. 5. supr. de condict. furtiv. (15. l. 58. infr. de reg. jur. (16. l. 4. supr. de condict. furtiv. l. 16. infr. de vi, & vi armat. (17. l. 3. §. 4. infr. rer. amotar. l. 19. supr. de condict. furtiv. (18. l. 1. §. 1. infr. de magistr. conven. (19. l. 1. c. quod cum eo, qui in alieno potest. (20. l. 5. §. 1. infr. h. t. (21. l. 2. §. 1. infr. de pecul. legat.

(22. l. 11. §. 6. infr. h. t. (23. l. 6. infr. eod. (24. l. 1. §. 42. infr. de positi, l. 3. §. 4. supr. commodati. (25. l. 13. infr. de precario. (26. Immo vide l. 22. supr. de jurejur. (27. l. 4. §. 2. supr. h. t. (28. d. l. 4. in pr. (29. l. 53. infr. soluto matrim. (30. l. 4. in fin. supr. h. t. l. 6. §. 2. infr. de pecul. legat. (31. l. 5. in fin. l. 6. supr. h. t. (32. l. 3. §. 3. & 4. supr. eod. (33. v. l. 49. in pr. infr. eod. (34. l. 9. §. 1. l. 17. in fin. infr. eod. l. 8. §. 2. infr. de pecul. legat.

Si dominus, 1. Vel conservus damnum vel furtum fecerit. 2. De eo, quod debetur domino. 3. Aut his, qui sunt in ejus potestate, 4. Aut tutela, aut cura, vel quorum negotia administrant. 5. Si creditor succedat ei, qui tenetur de peculio. 6. De causis, ex quibus servus domino debet. 7. De damno dato a servo in sua persona. 8. De eo, quod dominus debet, aut praestitit pro servo.

9. ULPIANUS lib. 29. ad Edictum.

Sed si damnum servo dominus dederit, in peculium hoc non imputabitur, non magis, quam si subripuerit. §. 1. Plane si conservus dedit damnum 35, vel subripuit, in peculium videtur haberi. Et ita Pomponius libro undecimo scribit, nam & si quid dominus ab eo, qui rem peculiarem subripuit, vel consecutus est, vel consecutus potest, in peculium esse ei imputandum, Neratius lib. II. Responsorum scribit. §. 2. Peculium autem deducto 36, quod domino debetur, computandum esse: quia praevnisse dominus, & cum servo suo egisse creditur. §. 3. Huic definitioni Servius adjecit, & si quid his debeatur, qui sunt in ejus potestate, quoniam hoc quoque domino deberi nemo ambigit. §. 4. Præterea id etiam deducetur, quod his personis debetur, quæ sunt in tutela, vel cura domini, vel patris: vel quorum negotia administrant, dummodo dolo careant: quoniam & si 37 per dolum peculium vel ademerint, vel imminuerint, tenentur, nam si semper praevnere dominus, & agere videtur, cur non dicatur etiam hoc nomine eum secum egisse, quo (nomine) vel tutelæ, vel negotiorum gestorum, vel utili actione tenebitur? Nam, ut eleganter Pedius ait, ideo hoc minus in peculio est, quod 38 domino, vel patri debetur, quoniam non est verisimile, dominum id concedere servo in peculium habere, quod sibi debetur. Sane cum ex ceteris causis ipsum a semetipso exegisse dicimus, qui negotia, vel tutelam geret, cur non etiam in specie peculiari exegerit, quod exigi debuit? Defendendum igitur erit, quasi sibi eum solvere, cum quis agere de peculio conabitur. §. 5. Sed & creditor servi, qui heres exiit domino ejus, deducit de peculio, quod sibi debetur, (si conveniatur;) sive libertatem servus acceperit, sive non. Idemque & si legatus sit pure servus, nam quasi praevenerit, & ipse secum egerit, sic deducet, quod sibi debetur: licet nullo 39 momento dominum in manumisso, vel legato pure habuerit. Et ita Julianus lib. XII. scribit. † Certe si sub conditione servus libertatem acceperit, minus dubitanter Julianus eodem loco scribit, heredem deducere: dominus enim factus est. Ad defensionem sententiæ suæ Julianus etiam illud adfert, quod si ei, qui post mortem servi, vel filii intra annum potuit conveniri de peculio, heres existero, procul dubio deducam, quod mihi debetur.

§. 6. Sive autem ex contractu quid domino debeat, sive ex rationum reliquiis, deducet dominus. Sed & si ex delicto ei debeat, utputa ob furtum, quod fecit, æque deducetur. † Sed est quaestio, utrum ipsa furti æstimatio, id est, (id) solum, quod domino abest, an vero tantum, quantum si alienus servus commisisset, id est, cum furti poenis? Sed prior sententia verior est, ut ipsa furti æstimatio sola deducatur. §. 7. Si ipse servus sese 40 vulneravit, non debet hoc damnum deducere; non magis, quam si se occiderit, vel præcipitaverit: licet 41 enim (etiam) servis naturaliter in suum corpus sævire. Sed si a se vulneratum servum dominus curaverit, sumtum nomine debitorem eum domino puto effectum: quamquam si ægrum eum curasset, rem suam potius egisset. §. 8. Item deducetur de peculio, si quid dominus servi nomine obligatus est, aut praestitit obligatus: ita, si quid ei creditum est jussu domini; nam hoc deducendum, Julianus lib. XII. Digestorum scribit. Sed hoc ita demum verum puto; si non in rem domini, vel patris, quod acceptum est, pervenit; alioquin secum debebit compensare. Sed & si pro servo dejusserit, deducendum Julianus lib. XII. Digestorum scribit. Marcellus autem in utroque, si nondum quicquam domino absit, melius esse ait, præstare creditori, ut 42 caveat (ille,) refusurum se, si quid præstiterit dominus hoc nomine conventus, quam ab initio deduci; ut medii temporis interfusurum magis creditor consequatur. † Sed si de peculio conventus dominus condemnatus est, debebit de sequenti actione de peculio deduci; coepit enim dominus, vel pater judicati teneri: nam & si quid servi nomine non

condemnatus praestitisset creditori, etiam hoc deduceret.

De occupatione.

10. GAJUS lib. 9. ad Edictum provinciale.

Si vero adhuc in suspenso est prius judicium de peculio, & ex posteriore judicio res judicaretur, nullo modo debet prioris judicii ratio haberi in posteriore condemnatione: quia * in actione de peculio occupantis 43 melior est conditio. Occupare autem videtur, non qui prior litem contestatus est, sed qui prior 44 ad sententiam judicis pervenit.

De judicio noxali. 1. Si dominus pro servo, aut servus domino promiserit. 2. Si servus a debitore dominico exegerit. 3. An idem debitum sapius deducatur. 6. An dominus de peculio deducat, quod aliunde consequi potest. 7. De servo vendito cum peculio. 8. Si quis servum emerit, cum quo contraxerat. 9. An dominus deducat, quod alii debetur.

11. ULPIANUS lib. 29. ad Edictum.

Si noxali judicio conventus dominus, litis æstimationem obtulerit, de peculio deducendum est 45: quod si noxa dederit, nihil est deducendum. §. 1. Sed & si quid dominus soluturum se servi nomine repromisit, deduci oportebit: quemadmodum si quid domino servus pro debitore expromiserat. † Idem est, & si pro libertate quid domino expromisit, quasi debitor domino sit effectus: sed ita demum, si manumisso eo agatur. §. 2. Sed si a debitore dominico servus exegerit, an domini debitorem se fecerit, quaeritur? Et Julianus lib. XII. Digestorum, non aliter dominum deducendum ait, quam si ratum habuisset, quod exactum est. Eadem & in filiofamilias dicenda erunt. Et puto veram Juliani sententiam: naturalia enim debita spectamus in peculii deductionem: est autem naturæ æquum, liberari filium, vel servum obligatione, eo quod indebitum videtur exegisse. §. 3. Est autem quaestio, an id, quod dominus semel deduxit, cum conveniretur, rursus, si conveniatur de peculio, eximere debeat: an vero veluti solutum ei videatur, semel facta deductione? Et Neratius, & Nerva putant. Item Julianus lib. XII. scribit, si quidem abstulit hoc de peculio, non debere deduci: si vero eandem positionem peculii reliquit, debere eum deducere. §. 4. Denique scribit, si servus vicarium quinque valentem in peculium habuit, & domino quinque deberet, pro quibus vicarium dominus deduxisset, & mortuo postea vicario alium ejusdem pretii servus comparaverit, non desinere domini esse debitorem, quasi vicarius ille domino decesserit: nisi forte, cum cum servo ademisset, & sibi solvisset, tunc decesserit.

§. 5. Idem recte ait: si cum vicarius valeret decem, dominus conventus de peculio, quinque pro servo praestitisset, quoniam quinque ipsi debebantur, mox vicarius decessisset: adversus alium agentem de peculio, decem dominum deducendum, quia (&) in eo, quod jam pro eo solvit, debitorem servum sibi fecerit. Quæ sententia vera est: nisi servo ademit vicarium, ut sibi solveret.

§. 6. Quod autem deduci debere diximus 46 id, quod debetur ei, qui de peculio convenitur, ita accipiendum est, si non 47 hoc aliunde consequi potuit. §. 7. Denique Julianus scribit, venditorem, qui servum cum peculio vendidit, si de peculio conveniatur, non debere deducere, quod sibi debetur, potuit enim hoc ex ratione peculii detrahere, & nunc condicere quasi indebitum: quoniam non est in peculio, quod domino debetur, potest (inquit) etiam ex vendito agere. Quod ita erit probandum, si 48 tantum fuit in peculio, cum venderet, ut satisfacere debito dominus possit: ceterum, si postea quid accessit, conditionibus debiti existentibus, quod dominus non distraxerat, contra erit dicendum.

§. 8. Idem scribit, si quis servum, cujus nomine de peculio habebat actionem, comparasset, an possit deducere, quod sibi debetur, quoniam adversus venditorem habeat actionem de peculio? Et recte ait, posse: nam & quivis alius potest eligere, utrum cum emtore 49, an cum venditore ageret: Hunc igitur eligere pro actione deductionem. Nec video, quid habeant creditores, quod querantur; cum possint ipsi venditorem convenire, si quid forte putant esse in peculio. §. 9. Non solum autem, quod eidebatur, qui convenitur, deducendum est; verum etiam si 50 quid socio ejus debetur. Et ita Julianus lib. XII. Digestorum scribit: nam * qua ratione in solidum alteruter convenitur, pari ratione deducere eum oportet, quod alteri debetur. Quæ sententia recepta est.

(35. l. 9. §. 1. infr. de pecul. legat. (36. l. 1. in pr. & §. 2. supr. de tribut. act. §. 4. circa fin. Inst. quod cum eo, qui in alien. potest. (37. l. 21. in pr. infr. h. t. l. 9. infr. de in rem verso. (38. l. 6. §. 4. infr. de pecul. legat. (39. l. 6. 4. infr. de furt. (40. l. 9. §. ult. infr. de pecul. legat. (41. Vide tamen l. 13. in pr. supr. ad leg. Aquil. (42. l. 52. in fin. infr. h. t. l. 57. in fin. supr. de hered. petit. l. 2. §. 1. infr. de collat.

(43. l. 52. in pr. circa med. infr. h. t. l. 6. supr. de tribut. act. l. 3. supr. quod cum eo, qui in alien. potest. (44. l. 14. in fin. pr. supr. de noxal. act. (45. l. 16. in pr. infr. de pecul. leg. (46. l. 9. §. 2. supr. h. t. (47. l. 4. §. 4. sup. cod. (48. Fac. l. 35. §. 1. & 2. supr. de negot. (49. l. 32. §. 1. infr. h. t. (50. l. 3. in pr. supr. de tribut. act.

12. JULIANUS lib. 12. Digestorum.

Quia hoc casu etiam de eo agi potest, penes quem peculium non est:

13. ULPIANUS lib. 29. ad Edictum.

Sed in emtore, & venditore vera non est; item in fructuario, & proprietario, & ceteris, qui non sunt socii, & in domino, & bonæ fidei emtore: nam & Julianus lib. xii. scribit, neutrum horum deducere id, quod alteri debetur.

14. JULIANUS lib. 12. Digestorum.

Item cum testamento præsentis die servus liber esse iussus est, cum omnibus heredibus de peculio agendum est: nec quisquam eorum amplius deducet, quam quod ipsi debeatur. §. 1. Item, cum servus vivo domino mortuus est, deinde dominus intra annum plures sibi heredes reliquit, & de peculio actio, & deductio- nis jus scinditur:

15. ULPIANUS lib. 29. ad Edictum.

Sed si duo sint bonæ fidei possessores, adhuc dicendum erit, neutrum plus deducturum, quam quod sibi debetur. Idemque & si duo sunt fructuarii: quia nullam sibi inter se habent societatem. Idem dicitur interdum & in sociis, si forte separata apud se peculia habeant, ut alter alterius peculii nomine non conveniatur: ceterum si commune sit peculium, & in solidum conveniatur, & deducetur quod utrique debetur.

Quibus casibus peculium servi communis non est commune.

16. JULIANUS lib. 12. Digestorum.

Quis ergo casus est, quo peculium servi communis ad alterum ex dominis solum pertineat? In primis, si quis servi partem dimidiam vendiderit, nec peculium ei concesserit. Deinde, si quis servo communi pecuniam, vel res aliquas ea mente dederit sibi, ut proprietatem eorum retineret, administrationem autem servo concederet. Marcellus notat: Est etiam ille casus, si alter ademerit; vel si omni quidem modo concesserit dominus, sed in nominibus erit concessio.

De peculio vicarii, & ordinarii.

17. ULPIANUS lib. 29. ad Edictum.

Si servus meus ordinarius vicarios habeat, id, quod vicarii mihi debent, an deducam ex peculio servi ordinarii? Et prima illa quaestio est, an hæc peculia in peculio servi ordinarii computentur? Et Proculus, & Atilicinus existimant, sicut ipsi vicarii sibi sunt in peculio, ita etiam peculia eorum: & id quidem, quod mihi dominus eorum, id est, ordinarius servus debet, etiam ex peculio eorum detrahetur; id vero, quod ipsi vicarii debent, dumtaxat ex ipsorum peculio: sed & si quid non mihi, sed ordinario servo debent, deducetur de peculio eorum, quasi conservo debitum: id vero, quod ipsis debet ordinarius servus, non deducetur de peculio ordinarii servi: quia peculium eorum in peculio ipsius est. Et ita Servius respondit: sed peculium eorum augetur, ut opinor; quemadmodum si dominus servo suo debeat:

18. PAULUS lib. 4. Quaestionum.

Cui consequens est, ut si Stichus peculium suum legatum sit, isque ex testamento agit, non aliter cogetur id, quod vicarius ejus testatori debet, relinquere, nisi is, id est, vicarius, peculium habeat.

1. De servo dotali, aut fructuario, aut bona fide a duobus possessore. 2. De fructuario, & domino.

De duobus dominis.

19. ULPIANUS lib. 29. ad Edictum.

Hinc quaeritur, si ordinarii servi nomine actum sit de peculio, an agi possit & vicariorum? Et puto non posse. Sed si actum sit de peculio vicarii, agi poterit & de peculio ordinarii. §. 1. Potest esse apud me duplicis juris peculium: ut puta servus est dotalis; potest habere peculium, quod ad me respiciat, potest & quod ad mulierem. Nam quod ex re mariti quaesit, vel ex operis suis, id ad maritum pertinet: & ideo; si respectu mariti heres sit institutus, vel ei legatum datum, id eum non debere restituere Pomponius scribit. Si igitur mecum agatur ex eo contractu, qui ad me respicit, utrum omne deducam, quodquod debetur mihi, sive ex mea causa, sive ex ea, quæ ad uxorem ref-

picit? an vero separamus causas, quasi in duobus peculii, ut & causa debiti, quod petitur, spectetur? ut si quidem ex eo peculio agatur, quod ad mulierem spectat, id deducam, quod ex eo contractu debeatur; si ex eo contractu, qui ad me respicit, meum deducam? Quæ quaestio dilucidius est in fructuario tractata: utrum ex eo demum contractu potest de peculio conveniri, quod ad se pertinet, an ex omni? Et Marcellus etiam fructuarium teneri scribit, & ex omni contractu eo: eum enim, qui contrahit, totum servi peculium, velut patrimonium, intuitum. Certe illud admittendum omni modo dicit, ut priore convento, ad quem (res) respicit, in superfluum is, cui quaesitum non est, conveniatur. Quæ sententia probabilior est, & a Papiniano probatur. Quod & in duobus bonæ fidei emtoribus erit dicendum. Sed in marito melius est dicere, simpliciter eum de peculio teneri: Sin autem maritus, huiusmodi servi nomine, aliquid præstiterit, an adversus mulierem agentem dotis nomine, deducere id possit? Et ait, si id, quod creditori præstitum est, ad utriusque generis peculium pertinebit, pro rata utriusque peculio decedere debere. Ex quo intelligi potest, si ad alterum peculium contractus pertinebit, modo soli uxori detrahi, modo non detrahi, si ad id peculium pertinuit contractus, quod apud matitum refedit. §. 2. Interdum & ipsi fructuario adversus dominum datur actio de peculio, ut puta si apud eum habeat peculium, apud ipsum vero aut nihil, aut minus, quam fructuario debetur. Idem etiam contra eveniet: quamvis in duobus dominis sufficiat pro socio, vel communi dividendo actio:

20. PAULUS lib. 30. ad Edictum.

Nam inter se agere socii de peculio non possunt.

De dolo domini, 1. Vel tutoris, vel curatoris, vel procuratoris, 2. Vel venditoris, vel defuncti. 3. Ante, vel post iudicium acceptum. 4. Si recusetur actio de peculio.

21. ULPIANUS lib. 29. ad Edictum.

Summa cum ratione etiam hoc peculio Prætor imputabit, quod dolo malo domini factum est, quominus in peculio esset. Sed dolum malum accipere debemus, si ei ademit peculium: Sed & si eum intricare peculium in necem creditorum passus est, Mela scribit, dolo malo ejus factum: Sed & si quis, cum suspicaretur alium secum acturum, alio peculium avertat, dolo non caret: Sed si alii solvit, non dubito de hoc, quin non teneatur: quoniam creditori solvitur, & licet creditori vigilare ad suum consequendum §. 1. Si dolo tutoris, vel curatoris furiosi, vel procuratoris, factum sit, an pupillus, vel furiosus, vel dominus, de peculio conveniatur, videndum? Et puto, si solvendo tutor sit, præstare pupillum ex dolo ejus; maxime, si quid ad eum pervenit. Et ita Pomponius lib. viii. Epistolarum scribit. Idem (&) in curatore, & procuratore erit dicendum. §. 2. Emtor autem ex dolo venditoris non tenebitur, nec heres, nec alius successor, nisi in id, quod ad se pervenit. §. 3. Sive autem post iudicium acceptum, sive ante dolo factum sit, continetur officio iudicis. §. 4. Si dominus, vel pater recuset de peculio actionem, non est audiendus: sed cogendus est, quasi aliam quamvis personalem actionem suscipere.

De cautione damni infecti adium peculiarium nomine.

De iudicio noxali, vicarii nomine.

22. POMPONIUS lib. 7. ad Sabinum.

Si damni infecti, adium peculiarium nomine, promiserit dominus, ratio ejus haberi debet. Et ideo ab eo, qui de peculio agit, domino cavendum est.

23. IDEM lib. 9. ad Sabinum.

Adium autem peculiarium nomine in solidum damni infecti promitti debet: sicut vicarii nomine noxale iudicium in solidum pati: quia pro pignore eas, si non defendantur, actor (abducit, vel) possidet.

De curatore furiosi.

24. ULPIANUS lib. 26. ad Sabinum.

Curator furiosi administrationem peculii dare, & denegare potest tam servo furiosi, quam filio.

De vestimentis servo concessis.

25. POMPONIUS lib. 23. ad Sabinum.

Id vestimentum peculii esse incipit, quod ita dedit dominus, ut eo vestitu servum perpetuo uti vellet, eoque nomine ei tra-

(51. Adde l. 30. §. 1. infr. h. t. (52. §. 3. Inst. de oblig. quæ quasi ex contractu. v. l. 25. §. 16. in fin. supr. famil. ercisc. (53. v. l. 36. §. 1. inf. de acquir. rer. domin. (54. l. 4. in fin. l. 6. supr. h. t. l. 6. §. 2. infr. de pecul. legat. §. 4. in fin. Inst. quod cum eo, quæ in alien. potest. (55. Obst. l. 5. §. 1. supr. de tribut. act. (56. d. §. 4. in fin. (57. l. 7. in fin. supr. h. t. (58. l. 38. §. 2. circa fin. infr. eod. (59. l. un. §. 9. C. de rei uxor. act.

(60. immo vide l. 2. in fin. supr. h. t. (61. l. 32. in fin. pr. infr. eod. (62. l. 37. in fin. infr. eod. (63. l. 27. in fin. infr. eod. (64. l. 9. §. 4. supr. l. 26. l. 36. infr. eod. (65. v. l. 24. infr. quæ in fraud. credit. (66. l. 7. §. 11. supr. de pact. (67. l. 5. in fin. l. 6. supr. de tribut. act.

deret, ne quis alius eo uteretur, idque ab eo ejus usus gratia custodiretur. Sed quod vestimentum servo dominus ita dedit utendum, ut non semper, sed ad certum usum, certis temporibus eo uteretur, veluti cum sequeretur eum, sive conanti ministrabit, id vestimentum non esse peculii.

De dolo domini.

26. PAULUS lib. 30. ad Edictum.

Si semel ex ea causa, (id est,) quod dolo 68 fecerit, dominus praestiterit de peculio conventus, ceteris ex eadem causa nihil praestabit 69. Si tantumdem servus ei debeat, quantum dolo minuit, non erit condemnandus. His consequens erit, ut manumisso quoque, vel alienato servo, ex causa (etiam) doli intra annum teneatur.

De ancilla, & filiofam. 1. Quid deducit heres. 2. De servo alienato. 3. De servo communi.

27. GAJUS lib. 9. ad Edictum provinciale.

Et ancillarum 70 nomine, & filiarumfamilias in peculio actio datur: maxime, si qua farcinatrix, aut texitrix erit, aut aliquod artificium vulgare exerceat, datur propter eam actio. Depositi quoque, & commodati 71 actionem dandam earum nomine, Julianus ait: sed & tributariam 72 actionem, si peculiari merce, sciente patre, dominove, negotientur, dandam esse. Longe magis non dubitatur, & si in rem versum est, quod jussu 73 patris, dominive contractum sit. §. 1. Constat, heredem domini id quoque deducere debere, quod servus, cujus nomine cum eo de peculio ageretur, ante 74 aditam hereditatem ex bonis hereditariis amovisset, consumisset, corrupisset. §. 2. Si servus alienatus sit, quamvis in eum, qui alienaverit, intra annum Praetor de peculio actionem polliceatur, tamen nihilominus & in novum dominum actio datur: & nihil interest, aliud apud eum adquisierit peculium, an quod pariter, cum eum emerit, vel ex donatione acceperit, eidem concesserit. §. 3. Illud quoque placuit, quod & Julianus probat, omnino permittendum creditoribus, vel in partes cum singulis agere, vel cum uno in solidum. §. 4. Sed ipsi, qui vendiderit servum, non putat Julianus de eo, quod ante venditionem crediderit, cum emtore de peculio agere permittendum. §. 5. Sed & si alieno credidero, eumque redemero, deinde alienavero, aequae non putat mihi in emtorem dari debere iudicium. §. 6. In venditorem autem dumtaxat intra annum post redemptionem numerandum, de eo, quod adhuc alieno crediderim, dandam esse mihi actionem existimat: deducto 75 eo, quod apud me peculii servus habebit. §. 7. Sicut autem de eo, quod ipse crediderim servo meo, non putat Julianus in emtorem, alienato eo, actionem mihi dari debere, ita & de eo, quod servus meus servo meo crediderit, si is, cui creditum fuerit, alienatus sit, negat permitti mihi debere cum emtore experiri. §. 8. Si quis cum servo duorum, pluriumve contraxerit, permittendum est ei, cum quo velit, domino, in solidum experiri: * est enim iniquum, in plures adversarios distringi 76 eum, qui cum uno contraxerit: nec hujus dumtaxat peculii ratio haberi debet, quod apud eum, cum quo agitur is servus haberet, sed & ejus, quod apud alterum. Nec tamen res damnosa futura est ei, qui condemnatur: cum possit rursus ipse iudicio societatis 77, vel communi dividendo, quod amplius sua portione solverit, a socio, sociisque suis consequi. Quod Julianus ita locum habere ait, si apud alterum quoque fuit peculium: quia eo casu solvendo, quisque etiam socium aere alieno liberare videtur. At si nullum sit apud alterum peculium, contra esse: quia nec liberare ullo modo aere alieno eum intelligitur:

28. JULIANUS lib. 11. Digestorum.

Quare & si socio neque heres, neque bonorum possessor extitisset, eatenus damnari debet is, cum quo actum fuerit, quatenus 78 peculium apud eum erit, & quantum ex bonis consequi potest.

Si plures creditores domino succedant. 1. De prohibitione domini.

29. GAJUS lib. 9. ad Edictum Provinciale.

Si quis servum testamento liberum esse jusserit, relictis heredibus his, qui cum servo contraxerunt, possunt inter se coheredes

(68. l. 21. in pr. supr. h. t. (69. arg. l. 18. in fr. de verb. oblig. l. 57. in fr. de reg. jur. (70. l. 1. §. 3. supr. h. t. l. 14. in fin. supr. de negot. gest. (71. l. 3. §. 4. in fin. supr. commodati. (72. l. 5. §. 2. supr. de tribut. act. (73. l. 1. in fr. quod jussu. (74. l. 1. in pr. in fr. si is, qui testam. liber. (75. l. 37. in fin. l. 47. §. 4. in fr. h. t. (76. l. 2. supr. de exercit. act. l. ult. in fr. rem pupill. l. 5. §. 7. in fr. judicat. solvi. (77. l. 19. in fin. supr. h. t. (78. l. 1. §. 8. in fr. quando de pecul. actio annal. l. 1. §. 10. in fr. de dote praeg.

vel de peculio agere: quia de eo quisque peculio, quod apud eum esset, quolibet alio agente teneatur. §. 1. Etiam si prohibuerit contrahi cum servo dominus, erit 79 in eum de peculio actio.

Quo tempore spectatur, an sit in peculio. De actione ad exhibendum, vel in rem. 1. Quatenus tenetur heres. 4. Si sapius agatur. 5. De servo vendito. 6. Si dolus objiciatur domino, 7. Vel heredi.

30. ULPIANUS lib. 29. ad Edictum.

Quaeritur est, an teneat actio de peculio, etiam si nihil sit in peculio, cum ageretur; si 80 modo sit rei iudicatae tempore? Proculus, & Pegasus nihilominus teneri ajunt: intenditur enim recte, etiam si nihil sit in peculio. † Idem & circa ad exhibendum, & in rem actionem placuit: quae sententia & a nobis probanda est. §. 1. Si cum ex parte 81 herede domini, vel patris agatur, dumtaxat de peculio condemnandum, quod apud eum heredem sit, qui convenitur. Idem & (de) in 82 rem verso pro parte: nisi si quid in ipsius heredis rem vertit. Nec quasi unum ex sociis esse hunc heredem conveniendum, sed pro parte dumtaxat. §. 2. Sed si ipse servus sit 83 heres ex parte institutus, aequae cum eo agendum erit. §. 3. Sin vero filius sit, quamvis ex parte institutus, nihilominus in solidum actionem patietur: sed, si velit pro parte nomen coheredis redimere, audiendus est. Quid enim si in rem patris versum sit? cur non consequatur filius a coherede, quod in patris re est? Idem, & si peculium locuples sit. §. 4. Is, qui semel de peculio egit, rursus, aucto peculio, de residuo debiti agere potest. §. 5. Si annua exceptione sit repulsus a venditore creditor, subveniri ei adversus emtorem debet: sed si alia exceptione, haecenus (subveniri), ut deducta ea quantitate, quam a venditore consequi potuisset, ab emtore residuum consequatur. §. 6. In dolo objiciendo temporis ratio habetur: fortassis enim, post tempus de dolo actionis, non patietur dolum malum objici Praetor; quoniam nec de dolo actio post statutum tempus datur. §. 7. In heredem autem doli clausula in id 84, quod ad eum pervenit, fieri debet; ultra, non:

31. PAULUS lib. 30. ad Edictum.

Sed si ipse heres dolo fecit, solidum praestat.

Electioe unius ex pluribus non habentibus communionem servi, & peculii, alii liberantur: sed de aequitate in residuo ceteri tenebuntur, & quantum sit in peculio, sententia tempore inspiciunt. Bartolus.

An uno convento ceteri liberentur. 1. Quo tempore spectatur quantitas peculii. 2. De servo vendito.

32. ULPIANUS lib. 2. Disputationum.

Si ex duobus, vel pluribus heredibus ejus, qui manumisso servo, vel libero esse jussu, vel alienato, vel mortuo, intra annum conveniri poterat, unus fuerit conventus, omnes heredes liberabuntur: quamvis non in majorem quantitatem ejus peculii, quod penes se habet, qui convenitur, condemnentur. Idque ita Julianus scripsit: idemque est, & si in 85 alterius rem fuerit versum. Sed & si plures sint fructuarii, vel bonae fidei possessores, unus conventus ceteros liberat: quamvis non majoris peculii, quam penes se est, condemnari debeat. Sed (si) licet hoc jure contingat, tamen aequitas dicitur, iudicium in eos dari, qui occasione juris liberantur, ut 86 magis eos perceptio, quam intentio liberet: nam * 87 qui cum servo contrahit, universum peculium ejus, quod ubicumque est, veluti patrimonium, intuetur. §. 1. In hoc autem iudicio, licet restaretur praecedens, tamen & augmenti, & decessionis rationem haberi oportet: & ideo, sive hodie nihil sit in peculio, sive accesserit aliquid, praesens status peculii spectandus est. Quare circa venditorem quoque, & emtorem hoc nobis videtur verius, quod accessit peculio, posse nos ab emtore 88 consequi: nec retrorsus, velut in uno iudicio, ad id tempus conventionem reducere emtoris, quo venditor conventus sit.

§. 2. Venditor servi, si cum peculio servum vendiderit, & traderit peculium, ne intra annum quidem de peculio convenietur: neque enim hoc pretium servi, peculium est, ut Neratius scripsit.

33. JAVOLENUS lib. 12. ex Cassio.

Sed si quis servum ita vendidit, ut pretium pro peculio acciperet, * penes eum videtur esse peculium, ad quem pretium peculii pervenit 89;

(79. l. 47. in pr. in fr. h. t. (80. l. 16. in pr. supr. de hered. petit. l. 27. §. 1. supr. de rei vind. (81. l. 14. in fin. supr. h. t. (82. l. 32. in pr. in fr. eod. (83. l. 3. §. 1. supr. eod. (84. l. 17. in fin. supr. de dolo malo. (85. l. 30. §. 1. supr. h. t. (86. l. 4. supr. de his qui effud. (87. l. 19. §. 1. vers. & Marcellus supra h. t. (88. l. 11. §. pen. l. 27. §. 2. supr. eod. l. 10. supr. de tribut. action. (89. v. l. 39. supr. de usufruct.

34. POMPONIUS lib. 12. ex variis Lectionibus.

Non penes quem res peculiaris sit:

35. JAVOLENUS lib. 12. ex Cassio.

At cum heres iussus est *peculium dare*, *accepta certa summa*, non videtur 90 penes heredem esse peculium.

De contractibus bon. fid. & dolo.

36. ULPIANUS lib. 2. Disputationum.

In bonæ fidei contractibus quæstionis est, an de peculio, an in solidum pater, vel dominus tenerentur: ut est in actione de dote agitatum, si filio dos data sit, an pater dumtaxat de peculio conveniretur? Ego autem arbitror, non solum de peculio, sed & si quid præterea dolo malo patris 91 capta fraudataque est mulier, competere actionem: nam si habeat res, nec restituere sit paratus, æquum est, cum, quanti ea res est, condemnari. Nam quod in servo, cui res pignori data est, expressum est, hoc & in ceteris bonæ fidei judiciis accipiendum esse, Pomponius scripsit: namque si servo res pignori data sit, non solum de peculio, & in rem verso competit actio, verum hanc quoque habet adjectionem, & si quid dolo malo domini captus, fraudatusque actor est. * Videtur autem dolo facere dominus, qui 92, cum haberet restituendi facultatem, non vult restituere.

Si pater creditori filii succedat, & hereditatem vendat. 1. De servo vicarium emente pecunia domini. 2. De venditione servi communis. 3. De servo, cujus ususfructus alienatus est.

37. JULIANUS lib. 12. Digestorum.

Si creditor filii tui heredem te instituerit, & tu hereditatem ejus vendideris, illa parte stipulationis, *quanta pecunia ex hereditate ad te pervenerit*, teneberis de peculio. §. 1. Si servo tuo permiseris vicarium emere aureis octo, ille decem emerit, & tibi scripserit *se octo emisse*; tuque ei permiseris eos octo ex tua pecunia solvere, & is decem solverit, hoc nomine duos aureos tantum vindicabis, sed hi venditori præstabitur dumtaxat de peculio servi. §. 2. Servum communem, quem cum Titio, aut cum Sempronio habebam, Titio vendidi, antequam ejus nomine ageretur mecum de peculio: quæsitum est, si de peculio cum Titio, aut cum Sempronio ageretur, an ejus peculii, quod apud me esset, ratio haberi deberet? Dixi, si cum Sempronio ageretur, numquam rationem ejus peculii, quod apud me esset haberi debere: quia is nullam adversus me actionem haberet, per quam id, quod præstitisset, consequi posset. Sed & si cum Titio post annum, quam vendidisset, ageretur, similiter non esse computandum peculium, quod apud me est: quia jam mecum agi de peculio non posset. Sin autem intra annum ageretur, tunc quoque habendam hujus peculii rationem; postquam placuit, alienato homine, permittendum creditori, & cum venditore, & cum emtore agere. §. 3. Si actum sit de peculio cum eo, qui ususfructum in servo habet, & minus consecutus sit creditor, non est iniquum, ut ex universo ejus peculio, sive apud fructuarium, sive apud proprietarium erit, rem consequatur. Nihil interest, operas suas conduxerit 93 servus a fructuario, an pecuniam mutuam ab eo acceperit: dari itaque debet actio ei 94 adversus dominum proprietatis, deducto 95 eo, quod servus, peculii nomine, apud fructuarium habet.

De pecunia deposita apud filiumfam. 1. Si soluto matrimonio petatur liberatio a promissione dotis. 2. De eo, quod vicarius non peculiaris domino debet. 3. De servo vendito.

38. AFRICANUS lib. 8. Quæstionum.

Deposui apud filiumfamilias decem, & ago depositi de peculio? quamvis patri nihil filius debet, & hæc decem 96 teneat, nihilo magis tamen patrem damnandum existimavit, si nullum præterea peculium sit: hanc enim pecuniam, cum mea maneat, non esse peculii: denique quolibet alio agente de peculio, minime dubitandum ait, computari non oportere. Itaque ad exhibendum 97 agere me, & exhibitam vindicare debere. §. 1. Si nuptura filiofamilias, dotis nomine certam pecuniam promiserit; & divortio facto agat de dote cum patre: utrumne tota promissione, an deducto eo, quod patri filius debeat, liberari eam oporteret? Respondit, tota promissione 98 eam liberandam esse: cum certe, & si ex promissione cum ea ageretur, exceptione doli mali tueri se posset. §. 2. Stichus habet in peculio Pamphilum, qui est decem: idem Pamphilus debet domino quinque. Si agatur de peculio Sti-

chi nomine, placebat, astimari debere pretium Pamphili: & quidem totum, non deducto eo, quod domino Pamphilus debet: neminem enim 99 posse intelligi ipsum in suo peculio esse. Hoc ergo casu damnum dominum passurum, ut pateretur, si cuilibet alii servorum suorum peculium non habenti credidisset. Idque ita se habere evidentius appariturum ait, si 100 Sticho peculium legatum esse proponatur, qui certe, (si) ex testamento agat, cogendus non est, ejus, quod vicarius suus debet, aliter quam ex peculio ipsius deductionem pati: alioquin futurum, ut, si tantumdem vicarius domino debeat, ipse nihil in peculio habere intelligatur; quod certe est absurdum. §. 3. Servo, quem tibi vendideram, pecuniam credidi: Quæsitum est, an ita mihi in te actio de peculio dari debeat, ut deducatur id, quod apud me ex eo remanserit? Quod quidem minime verum est: nec intererit, intra annum, quam vendiderim, an postea experiar; nam nec ceteris quidem, qui tunc cum eo contraxerint, in me actio datur. In contrarium quoque agentibus mecum his, qui antea cum eo servo contraxissent, non deducam id 101, quod postea mihi debere cœperit. Ex quo apparet, onus ejus peculii, quod apud me remanserit, ad posterioris temporis contractus pertinere non debere.

Quæ sunt in peculio.

39. FLORENTINUS lib. 11. Institutionum.

Peculium & ex eo consistit, quod parsimonia sua quis paravit, vel officio meruit a quolibet sibi donari: idque velut proprium patrimonium servum suum habere quis voluerit.

De ortu, augmento, decremento, & interitu peculii.

40. MARCIANUS lib. 5. Regularum.

Peculium nascitur, crescit, decrescit, moritur: & ideo eleganter Papius Fronto dicebat, *peculium simile esse homini*. §. 1. Quomodo autem peculium nascitur, quæsitum est? Et ita veteres distinguunt: si id adquisit servus, quod dominus necesse non habet præstare, id esse peculium: si vero tunicas, aut aliquid simile, quod ei dominus necesse habet præstare, non esse peculium, ita igitur nascitur peculium. † Crescit, cum auctum fuerit. † Decrescit, cum servi vicarii moriuntur, res intercidunt. † Moritur, cum 102 ademtum sit.

41. ULPIANUS lib. 43. ad Sabinum.

Nec servus quicquam debere potest, nec servo potest deberi. Sed, cum eo verbo abutimur, factum magis demonstramus, quam ad jus civile referimus obligationem. Itaque quod servo debetur, ab extraneis 103 dominus recte petet: quod servus ipse debet, eo nomine in 104 peculium, & si quid inde in rem domini versum est, in dominum actio datur.

De adrogatore.

42. IDEM lib. 12. ad Edictum.

In adrogatorem 105 de peculio actionem dandam, quidam recte putant: quamvis Sabinus, & Cassius, ex ante gesto de peculio actionem non esse dandam existimant.

De servo vendito post litem contestatam.

43. PAULUS lib. 30. ad Edictum.

Si posteaquam tecum de peculio egi, ante rem judicatam servum vendideris, Labeo ait, etiam ejus peculii nomine, quod apud emtorem quæsierit, damnari te debere; nec succurrendum tibi: culpa enim tua (id) accidisse, qui servum vendidisses.

De contractu filiifam.

44. ULPIANUS lib. 63. ad Edictum.

Si quis cum filiofamilias contraxerit, duos 106 habet debitores: filium in solidum, & patrem dumtaxat de peculio:

45. PAULUS lib. 61. ad Edictum.

Ideoque, si pater filio peculium ademisset, nihilominus creditores cum filio agere possunt.

De administratione peculii.

46. IDEM lib. 60. ad Edictum.

Qui peculii administrationem concedit, videtur permittere generaliter, quod & specialiter permittitur est.

(90. Immo vide l. 1. §. 7. infr. quando de pecul. actio annal. (91. l. 1. §. 42. infr. depositi. (92. d. l. 1. in fin. l. 8. §. 9. infr. mandati. (93. l. 25. §. 5. supr. de usufr. (94. l. 19. in fin. supr. h. t. (95. l. 27. §. 6. supr. eod. (96. v. l. 36. in pr. supr. de hered. petit. (97. l. pen. infr. depositi. (98. l. 30. in fin. infr. solut. matrim.

(99. l. 16. in fin. infr. de pecul. legat. (100. l. 18. supr. h. t. (101. l. 47. §. pen. infr. eod. (102. l. 8. in fin. supr. eod. (103. §. 1. Instit. de stipulation. servor. princ. Instit. per quas personas nobis obligat. acquirit. (104. l. 7. in princ. C. quod cum eo, qui in alien. potest. (105. l. 45. supr. de adop. l. 7. infr. de pecul. legat. (106. l. 57. supr. de judic. l. 39. infr. de obligat. & action.

De prohibitione domini. 1. De servo fidejubente. 2. De futuro incremento peculii. 3. De servo alienato.

47. IDEM lib. 4. ad Plautium,

Quotiens in taberna 107 ita scriptum fuisset, cum Januario servo meo geri negotium veto, hoc solum consecutum esse dominum constat, ne infitoria teneatur, non etiam de peculio. §. 1. Sabinus respondit, non 108 alias dandam de peculio actionem in dominum, cum servus fidejussisset, nisi in rem domini, aut ob rem peculiarem fidejussisset. §. 2. Si semel actum sit de peculio, quamvis minus inveniatur rei judicandæ tempore in peculio, quam debet, tamen cautionibus locum esse non placuit de futuro incremento peculii: hoc enim in pro socio actione locum habet 109, quia socius universum debet. §. 3. Si creditor servi ab emtore esset partem consecutus, competere in reliquum in venditorem utile judicium, Proculus ait: sed re integra non esse permittendum auctori, dividere actionem, ut simul cum emtore, & cum venditore experiatur; satis enim esse, hoc solum ei tribui, ut rescisso superiore judicio, in alterum detur ei actio, cum electo reo minus esset consecutus: & hoc jure utimur. §. 4. Non tantum autem quis creditor cum venditore ex ante gesto agere potest, sed & ipse emtor: idque & Juliano videtur: quamvis & deducere ipse potest adversus alium agentem: dum tamen id, quod apud se habet, computet. §. 5. Si servus, deducto peculio, venditus sit, procedit, ut venditor & deductione uti possit: & si post 110 venditionem caperit aliquid venditori servus debere, non minuit peculia, quia non domino debet. §. 6. Quæ diximus in emtore, & venditore, eadem sunt, & si alio quovis genere dominium mutatum sit; ut legato, dotis datione, quia, quasi patrimonium liberi hominis, peculium servi intelligitur, ubicumque esset.

De administratione peculii.

48. IDEM lib. 17. ad Plautium.

Libera peculii administratio non permanet neque in fugitivo 111, neque in subrepto, neque in eo, de quo nesciat quis vivat, an mortuus sit. §. 1. Cui peculii administratio data est, delegare 112 debitorem suum potest.

Quæ sunt in peculio. 1. De servo negotia domini ignorantis gerente. 2. Quibus ex causis servus domino debet, vel contra.

49. POMPONIUS lib. 4. ad Quintum Mucium.

Non solum id peculium est, quod dominus servo concessit: verum 113 id quoque, quod ignorante quidem eo acquisitum sit, tamen si rescisset, passurus erat esse in peculio. §. 1. Si ignorante me servus meus negotia mea administraverit, tantidem debitor mihi intelligetur, quanti tenebatur, si liber negotia mea administrasset. §. 2. Ut debitor vel servus domino, vel dominus servo intelligatur, ex causa civili computandum est: ideoque si dominus in rationes suas referat, se debere servo suo, cum omnino neque mutuum acceperit, neque ulla causa præcesserat debendi, nuda 114 ratio non facit eum debitorem.

Si nihil sit in peculio. 1. Si pater creditor filii succedat.

2. De obligatione servi. 3. De eo, quod bon. fid. possess. accepit, ut manumitteret.

50. PAPINIANUS lib. 9. Quæstionum.

Eo tempore, quo in peculio nihil est, pater latitat: in bonorum possessionem, ejus rei servandæ causa, mitti non possum 115, qui de peculio cum eo acturus sum: quia non fraudationis causa latitat, qui, si judicium acciperet, absolvi deberet. Nec ad rem pertinet, quod fieri potest, ut damnatio sequatur: nam & si in diem vel sub conditione debeatur, fraudationis causa non videtur latitare, tamen potest iudicis injuria condemnari. † Sed fidejussorem datum eo tempore, quo nihil in peculio est, teneri putat Julianus: quoniam fidejussor futuræ 116 quoque actionis accipi possit, si tamen sic acceptus est. §. 1. Si creditor patrem, qui de peculio 117 tenebatur, heredem instituerit: quia mortis tempus in Falcidia ratione spectatur, illius 118 temporis peculium considerabitur. §. 2. Etiam postquam 119 dominus de peculio conventus est, fidejussor pro servo accipi potest: & ideo qua ratione, si post actionem dictatam servus pecuniam exsolverit, non

magis repetere potest, quam si judicium dictatum non fuisset, eadem ratione fidejussor quoque utiliter acceptus videbitur: quia naturalis obligatio 120, quam etiam servus suscipere videtur, in litem translata non est. §. 3. Servus alienus, cum bona fide serviret mihi, nummos a Titio mutuatos mihi dedit, ut eum manumitterem, & manumisi: creditor quærebat, quem de peculio conveniret? Dixi, quamquam creditor electionem alias haberet, tamen in proposito dominum esse conveniendum: & eum ad exhibendum mecum acturum pecuniæ nomine, quæ ipsi esset acquisita 121, nec in eam causam alienata, quæ pro capite servi facta proponeretur. Neque enim admittendam esse distinctionem existimantium, si non manumittam, domini pecuniam esse; manumissione vero secuta, videri pecuniam ex re mea quæsitam mihi: quoniam magis, propter rem meam, quam ex re mea, pecunia mihi daretur.

De eo, quod extranei servo debent.

51. SCÆVOLA lib. 2. Quæstionum.

Quod debetur servo ab extraneis, agenti de peculio, non omnimodo dominus ad quantitatem debiti condemnandus est: cum & sumtus in petendo, & eventus executionis possit esse incertus: & cogitanda sit mora temporis 122, quod datur judicatis, aut venditionis bonorum, si id magis faciendum erit; ergo, si paratus sit actiones mandare, absolvetur. Quod enim dicitur, si cum uno ex sociis agatur, universum peculium computandum, quia sit cum socio actio: in eodem redibit, si actiones paratus sit præstare, & in omnibus, quos idcirco teneri dicimus, quia habent actionem, delegatio pro 123 iusta præstatione sit.

De privilegiis creditorum.

52. PAULUS lib. 4. Quæstionum.

Ex facto quæritur: qui tutelam, quasi liber, administrabat, servus pronunciat: an, si conveniatur ejus dominus a pupillo, (cujus quidem potiore 124 causam, quam creditorum ceterorum servi habendam rescriptum est) (an) vel id deducatur ex peculio, quod domino debetur? & si putaveris posse deduci, an intersit, utrum, cum adhuc in libertate ageret, domini debitor factus est, an postea; & an de peculio impuberi competat? Respondi: * nullum privilegium præponi patri, vel domino potest, cum ex persona filii, vel servi de peculio conveniuntur. Plane in ceteris creditoribus habenda est ratio privilegiorum. Quid enim, si filius dotem accepit, tutelam administravit? Merito igitur & in servo, qui pro tutore egit, id rescriptum est: & quia occupantis 125 melior solet esse conditio, quam ceterorum, inhibebitur actio. † Plane, si ex re pupilli nomina fecit, vel pecuniam in arca deposuit, datur ei vindicatio nummorum: & adversus debitores utilis actio, scilicet, si nummos consumserunt: hic enim alienare eos non potuit; quod & in quovis 126 tutore dicendum est. Nec tamen interesse puto, quando domino debere cœpit, utrum cum in libertatis possessione esset, an postea: nam & si Titii servo credidero, ejusque dominus esse cœpero, deducam quod prius credidi, si conveniri de peculio cœpero. Quid ergo est? Quia de peculio actio deficit, utilis actio in dominum quasi tutelæ erit: ut, quod ille pro patrimonio habuit, peculium esse intelligatur. §. 1. Si dos filiofamilias sit data, vel tutelam administraverit, habenda erit ratio privilegiorum in actione de peculio, dilata interim ceterorum creditorum actione, vel interposita cautione 127, si priores agant, qui privilegium non habent, restitutum iri, quod acceperunt, si inferatur postea cum patre actio privilegii.

Si peculium manumisso non adimatur.

53. IDEM lib. 11. Quæstionum.

Si Sticho peculium cum manumitteretur, ademptum non est, videtur 128 concessum, debitores autem convenire, nisi mandatis sibi actionibus, non potest.

De servis, qui domino debebant, prælegatis.

54. SCÆVOLA lib. 1. Responforum.

Filiofamilias uno ex heredibus 129 prædia prælegavit, ut instruta erant, cum servis: hi servi domini debitores fuerunt: Quæsitum est, an ceteris heredibus adversus eum actio de peculio competat? Respondit non competere.

(107..l.11. §.3. sup. de Instit. act. (108. l.3. §.5. & 6. sup. h. t. (109. l. 63. §.4. inf. pro socio. (110. l.38. in fin. sup. h. t. (111. l.11. in fin. sup. de reh. cred. (112. l.15. inf. de solut. l. ult. in pr. inf. de novat. (113. l.7. §.2. sup. h. t. (114. l.26. inf. de donat. (115. Obft. l.7. §.15. inf. quib. ex caus. in poss. (116. l.35. in fin. sup. de judic. l.4. in pr. inf. de fidejuss. (117. l.56. in pr. inf. ad l. Falc. (118. Obft. l.83. inf. d. t. (119. l.8. §.3. inf. de fidejuss.

(120. l.14. inf. de oblig. & act. (121. arg. l.43. in pr. inf. de acquir. rer. domin. (122. l.15. in pr. inf. ut legator. seu fideicom. l.21. sup. de judic. l.2. C. de usur. rei judic. (123. l.16. §. ult. l.20. §.17. sup. de hered. petit. l.2. §.3. inf. de hered. vel act. vend. (124. l.1. in pr. sup. de tribut. act. adde l.22. §. fin. inf. solut. matrim. (125. l.10. sup. h. t. l.4. inf. de in rem vers. (126. l.2. C. quando ex facto tutor. (127. l.9. in fin. sup. h. t. (128. l. ult. inf. de manumiss. quæ servis. l. un. C. de pecul. ejus, qui libertat. (129. l. ult. inf. h. t. Si

Si conventus de peculio vi eximatur.

55. NERATIUS lib. 1. Responsorum.

Is, cum quo de peculio agebam, a te vi exemptus est? Quod tunc, cum vi eximeres, in peculio fuerit, spectari.

Si servus domino expromiserit.

56. PAULUS lib. 2. ad Neratium.

Quod servus meus pro debitore meo mihi expromisit, ex peculio deduci debet, & a debitore nihilominus debetur. † Sed videamus, ne credendum sit, peculiare fieri nomen ejus, pro quo expromissum est? Paulus: utique, si de peculio agente aliquo deducere velit, illud nomen peculiare facit.

Quo tempore quantitas peculii spectatur.

57. TRYPHONINUS lib. 8. Disputationum.

Si filius, vel servus, cujus nomine dumtaxat de peculio actum est, ante finitum judicium decesserit, id peculium respicietur, quod aliquis eorum, cum moriebatur, habuit. §. 1. Sed eum, qui servum testamento liberum esse jubet, & ei peculium legat, ejus temporis peculium legare intelligi Julianus scribit, quo liberatus competit: ideoque omnia incrementa 130 peculii quoquo modo ante aditam hereditatem acquisita ad manumissum pertinere. §. 2. At si quis extraneo 131 peculium servi legaverit, in conjectura voluntatis testatoris quaestionem esse, & verisimilius esse, id legatum, quod mortis tempore in peculio fuerit, ita ut, quae ex rebus peculiaribus ante aditam hereditatem accesserint, debeantur, veluti partus ancillarum, & foetus pecudum: quae autem servo donata fuerint, sive (quid) ex operis suis adquisierit, ad legatarium non pertinere.

De servis, qui domino debebant, praegatis.

58. SCAEVOLA lib. 5. Digestorum.

Uni 132 ex heredibus praedia legavit, ut instructa erant, cum servis, & ceteris rebus, & quidquid ibi esset: hi servi domino debitores fuerunt, tam ex aliis causis, quam ex ratione Kalendarii: quaesitum est, an ceteris heredibus adversus eum pecunia (ab) his debita actio de peculio competit? Respondit, non competere.

TIT. II.

QUANDO DE PECULIO ANNALIS ACTIO EST.

Edictum. 1. Quibus casibus actio de peculio est perpetua, vel annalis. 2. Quomodo annus computatur. 3. Ratio edicti. 4. Quibus ex causis incipit actio esse annalis. 5. De speciebus alienationum. 7. De servo legato. 8. Si hereditas praecepto servo, & peculio restituatur. 9. De usufructu extincto. 10. Si post actionem annalem agatur perpetua.

1. ULPIANUS lib. 29. ad Edictum.

Praetor ait: Post mortem ejus, qui in alterius potestate fuerit, posteaquam quam is emancipatus, manumissus, alienatusve fuerit, dumtaxat de peculio, & si quid dolo malo ejus, in cuius potestate est, factum erit, quo minus peculii esset, in 1 anno, quo primum de ea re experiundi potestas erit, judicium dabo. §. 1. Quamdiu servus, vel filius in potestate est, de peculio actio perpetua est: post mortem autem ejus, vel postquam emancipatus, manumissus, alienatusve fuerit, temporaria esse incipit, id est, annalis. §. 2. Annus autem utilis computabitur: & ideo (&) si conditionalis sit obligatio, Julianus scripsit, ex eo computandum annum, non ex quo emancipatus est, sed ex quo peti potuit conditione existente.

§. 3. Merito autem temporariam in hoc casu fecit Praetor actionem: nam, cum morte, vel alienatione extinguitur peculium, sufficiebat, usque ad annum produci obligationem. §. 4. Alienatio autem, & manumissio, ad servos pertinet, non ad filios. Mors autem tam ad servos, quam ad filios refertur: emancipatio vero ad solum filium. Sed & si alio modo sine emancipatione desierit esse in potestate, annalis erit actio. † Sed & si morte patris, vel deportatione, sui juris fuerit effectus filius, de peculio intra annum heres patris, vel fiscus tenebuntur. §. 5. In alienatione 2 accipitur utique venditor, qui actione de peculio intra annum tenetur.

§. 6. Sed & si donavit servum, vel permutavit, vel in dotem dedit, in eadem causa est. §. 7. Item heres 3 ejus, qui servum legavit non cum peculio. Nam si cum peculio vel legavit, vel liberum esse jussit, quaestionis fuit: Et mihi verius videtur, non

dandam neque in manumissum, neque in eum, cui legatum sit peculium, de peculio actionem. An ergo teneatur heres? Et ait Caecilius, teneri: quia peculium penes 4 eum sit, qui, tradendo id legatario, se liberavit. Pegasus autem, caveri heredi debere, ait, ab eo, cui peculium legatum sit, quia ad eum veniunt creditores; ergo, si tradiderit sine cautione, erit conveniendus.

§. 8. Si praecepto servo, & peculio, rogatus sit heres restituere hereditatem: si de peculio conveniatur, Trebelliani exceptione non utetur, ut Marcellus tractans admittit. Is autem, cui restituta est hereditas, non tenetur, ut Scaevola ait: cum 5 peculium non habeat, nec dolo fecerit, quo minus haberet. §. 9. Usufructu quoque extincto, intra annum actionem dandam in usufructuarium, Pomponius lib. LXI. scripsit. §. 10. Quaesitum est apud Labeonem, si, cum filius viveret, tu credens eum mortuum, annuali actione egeris; & quia annus praeterierat, exceptione sis repulsus, an rursus experiri tibi, comperto errore permittendum est? Et ait, permitti debere dumtaxat de peculio, non etiam de in rem verso: nam priore judicio de in rem verso recte actum est, quia annua exceptio ad peculium, non ad in rem versum, pertinet.

Quae actiones sint annales post mortem filii.

1. De servo, qui est apud hostes.

2. PAULUS lib. 30. ad Edictum.

Cum post mortem filii familias annua adversus patrem actio est, quemadmodum adversus eum esset perpetua vivo filio: ideo, si ex causa redhibitionis erat de peculio actio, sex mensium 6 erit post mortem filii. (Idemque) dicendum in omnibus temporalibus actionibus. §. 1. Si servus, cui creditum est, apud hostes sit, de peculio actio in dominum non anno finienda est, quamdiu postliminio reverti potest.

De augmento, & decremento peculii post servi mortem.

3. POMPONIUS lib. 4. ad Quintum Mucium.

Definitione peculii interdum utendum est, etiam si servus in reum natura esse desiit, & actionem Praetor de peculio intra annum dat; nam & tunc & accessionem, & decessionem, quasi peculii, recipiendam, quamquam jam desiit morte servi, vel manumissione, esse peculium, ut possit ei accedere, ut peculio, fructibus, (vel) pecorum foetu, ancillarumque partibus; & decedere, veluti si mortuum sit animal, vel alio quolibet modo perierit.

TIT. III.

DE IN REM I VERSO.

Quibus casibus locum habet haec actio, & quid differt ab actione de peculio.

1. ULPIANUS lib. 29. ad Edictum.

Si hi, qui in potestate aliena sunt, nihil in peculio habent, vel habeant, non in solidum tamen teneantur, qui eos habent in potestate, si in rem eorum, quod acceptum est, conversum sit; quasi 2 cum ipsis potius contractum videatur. §. 1. Nec videtur frustra de in rem verso actio promissa, quasi sufficeret de peculio. Rectissime enim Labeo dicit, fieri posse, ut & in rem versum sit, & cesset de peculio actio. Quid enim, si dominus peculium ademit sine dolo malo? Quid, si morte servi extinctum est peculium, & annus utilis praeteriit? de in rem verso namque actio perpetua 3 est, & locum habet, sive ademit sine dolo malo, sive 4 actio de peculio anno finita est. §. 2. Item si plures agant de peculio, proficere hoc ei, cujus pecunia in rem versa est, debet, ut ipse uberiorem actionem habeat. † Certe, si praeventum sit ab aliquo, & actum de peculio, de in rem verso actio an cesset, videndum? Et refert Pomponius Julianum existimare, de peculio actione perimi de in rem verso actionem, quia in peculium conversum est, quod in domini rem erat versum; & pro servo solutum est, quemadmodum si ipsi servo a domino fuisset solutum: sed ita demum, si praestiterit ex actione de peculio dominus, quod servus in rem ejus verterat: ceterum, si non praestiterit, manet actio de in rem verso.

(4. Immo vide l. 35. supr. d. t. (5. l. 28. supr. d. t. (6. v. l. 19. in fin. l. 55. infr. de edil. edict.

TIT. III. (1. Lib. 4. C. 26. §. 4. vers. in rem autem. Inst. quod cum eo, qui in alien. potest. (2. §. ult. Inst. d. t. (3. l. 7. in pr. C. quod cum eo, qui in alien. potest. (4. l. 10. §. 3. infr. h. t.

(130. l. 8. §. ult. infr. de pecul. legat. (131. d. l. 8. §. ult. (132. l. 54. supr. h. t.

TIT. II. (1. §. 1. infr. hic. l. 7. in pr. C. quod cum eo, qui in alien. potest. l. 5. C. ad SC. Maced. (2. l. 47. §. ult. supr. de pecul. (3. l. 3. in pr. supr. d. t.

2. JAVOLENUS lib. 12. ex Cassio.

Qui nummis acceptum servum manumisit, agi cum eo de in rem verso non potest: quia, dando libertatem, locupletior ex nummis non fit.

1. Quid sit in rem versum. 3. De sumtu in alimenta, & vestimenta servi, vel filiifam. 4. De domo dominica exornata. 5. De pecunia credita. 6. Si bono domini non cesserit, quod consumtum est. 7. Si in rem versum perit. 9. De creditore decepto a servo. 10. Si nummi ad comparandam vestem accepti, perierunt. Si vestis quoque perit.

3. ULPIANUS lib. 29. ad Edictum.

Quod si servus domino quantitatem dederit, ut manumittatur, quam a me mutuum accepit, in peculium quidem hanc quantitatem non computari, in rem autem videri versum, si quid plus sit in eo, quod servus dedit, quam est in servi pretio. §. 1. In rem 5 autem versum videtur, si id ipsum, quod servus accepit, in rem domini convertit: (veluti si triticum acceperit, & id ipsum in familiam domini, cibarium nomine, consumserit; aut si pecuniam a creditore acceptam dominico creditori solverit: sed & si erravit in solvendo, & putavit creditorem eum, qui non erat, & in rem versum esse, Pomponius lib. LXI. ait, quatenus indebiti repetitionem dominus haberet), si cum servus domini negotii gerendi, administrandive causa quid gessit (veluti si mutuum sit pecuniam, ut frumentum compararet ad familiam alendam, vel si ad vestiendam), si peculiariter mutuatus, postea in rem domini vertit. Hoc enim jure utimur, ut etiam si prius 6 in peculium vertit pecuniam, mox in rem domini, esse de in rem verso actio possit. §. 2. Et regulariter dicimus, toriens de in rem verso esse actionem, quibus casibus procurator mandati, vel qui negotia gessit, negotiorum gestorum haberet actionem, quotiensque aliquid consumsit servus, ut aut meliorem rem dominus habuerit, aut non deteriore. §. 3. Proinde si servus sumsit pecuniam, ut 7 se aleret, & vestiret 8 secundum consuetudinem domini, (id est, usque ad eum modum, quem dominus ei præstare consueverat), in rem videri domini vertisse, Labeo scribit. † Ergo idem erit, & in filio. §. 4. Sed si mutua pecunia accepta domum dominicam exornavit tectoriis, & quibusdam aliis, quæ magis ad voluptatem pertinent, quam ad utilitatem, non videtur versum; quia nec procurator hæc imputaret: nisi forte mandatum domini, aut voluntatem habuit; nec debere ex eo onerari 9 dominum, quod ipse facturus non esset. Quid ergo est? Pati debet dominus, creditorem hæc auferre 10, sine domus suæ videlicet injuria: ne cogendus sit dominus vendere domum, ut, quanti pretiosior facta est, id præstet. §. 5. Idem Labeo ait, si servus mutuatus nummos a me, alii eos crediderit, de in rem verso dominum teneri, quod nomen ei adquisitum est; quam sententiam Pomponius ita probat, si non peculiare nomen fecit, sed quasi dominicæ rationis: ex qua causa hætenus erit dominus obligatus, ut, si non putat sibi expedire nomen debitoris habere, cedat creditori actionibus, procuratoremque eum faciat. §. 6. Necnon illud quoque in rem domini versum, Labeo ait, quod mutuatus servus, domino emit volenti 11 ad luxuriæ materiam, unguenta forte, vel si quid ad delicias, vel si quid ad turpes sumtus subministravit: neque enim spectamus, an bono domini cesserit, quod consumtum est, sed an in negotium domini. §. 7. Unde recte dicitur, & si frumentum comparavit 12 servus ad alendam domini familiam, & in horreo dominico reposuit, & hoc perit, vel corruptum est, vel arsit, videri versum. §. 8. Sed & si servum domino necessarium emisset 13, isque decessisset, vel infulam fulsisset 14, eaque ruisset, dicerem, esse actionem de in rem verso. §. 9. Sed si (sic) accepit, quasi in rem domini verteret, nec vertit, & decepti creditorem, non videbitur versum, nec tenetur dominus: * ne credulitas creditoris domino obesset, vel calliditas servi noceret. Quid tamen, si is fuit servus, qui solitus erat accipiens vertere? Adhuc non puto nocere domino, si alia mente servus accepit: aut si, cum hac mente accepisset, postea alio vertit; curiosus igitur debet esse creditor, quo vertatur. §. 10. Si mutuatus sit pecuniam servus ad vestem 15 comparandam & nummi perierint, quis de in rem verso agere possit: ut-

(5.l.10. §.4. infr. h. t. (6.l.5. §. ult. infr. eod. (7.l.19.l.20. in pr. l. ult. infr. eod. (8. §. ult. infr. h. l. (9.l.10.l.11. supr. de negot. gest. (10.l.38. supr. de rei vind. l.10. §.10. infr. mandati. (11. Excip. l.12. §.11. infr. d. t. l.11. in pr. infr. de impens. in res dot. (12.l.22. supr. de negot. gest. (13. v.l.11. §.4. supr. de minor. (14.l.10. §.1. supr. de negot. gest. (15. §.3. supr. h. t.

rum creditor, an venditor? Puto autem, si quidem pretium numeratum sit, creditorem de in rem verso acturum, et si vestis perierit: si autem non fuit pretium solutum, ad hoc tamen data pecunia, ut vestis emeretur, & pecunia perierit, vestis tamen familiaris divisa est, utique creditorem de in rem verso habere actionem. An & venditor habeat, quia res ejus pervenerunt in rem domini? Ratio hoc facit, ut teneatur, unde incipit dominus teneti ex una causa duobus 16: proinde et si tam pecunia, quam vestis perit, dicendum erit, utrique dominum teneri, quoniam ambo in rem domini vertere voluerunt.

De occupatione.

4. GAJUS lib. 9. ad Edictum provinciale.

Sed dicendum est, * occupantis 17 meliorem conditionem esse debere, nam, utrisque 18 condemnari dominum de in rem verso, iniquum est.

De re emta domino. 1. De ratihabitione domini. 2. De re emta domino. 3. Si servus ab initio negotium peculiare gesserit.

5. ULPIANUS lib. 29. ad Edictum.

Si res domino non necessarias emerit servus, quasi domino necessarias, veluti servos, hætenus videri in rem ejus versum, Pomponius scribit, quatenus servorum verum pretium facit 19: cum si necessarias emisset, in solidum, quanto venissent, teneretur. §. 1. Idem ait, si ratum habeat servi contractum dominus, si non, de in rem verso esse actionem. §. 2. Quod servus domino emit, si quidem voluntate ejus emit, potest quod jussu agi: si vero non ex voluntate, si quidem dominus ratum 20 habuerit, vel alioquin rem necessariam, vel utilem domino emit, de in rem verso actio erit: si vero nihil eorum est, de peculio erit actio. §. 3. Placet, non solum eam pecuniam in rem verti, quæ statim a creditore ad dominum pervenerit, sed & quæ 21 prius fuerit in peculio. Hoc autem totiens verum est, quotiens servus rem domini gerens, locupletiore eum facit nummis peculiaribus: alioquin si servo peculium dominus adimat, vel (si) vendat eum cum peculio, vel rem ejus peculiarem, & pretium exigat, non videtur in rem versum.

6. TRYPHONINUS lib. 1. Disputationum.

Nam si hoc verum esset, etiam antequam venderet rem peculiarem, de in rem verso teneretur: quia hoc ipso, quod servus rem in peculio haberet, locupletior fieret; quod aperte falsum est.

3. De erogatis in funus ad dominum pertinens. 4. Si dominus evincat hereditatem, quam servus vendiderat. 5. De pecunia in dotem data.

7. ULPIANUS lib. 29. ad Edictum.

Et ideo, & si donaverit servus domino rem peculiarem, actio de in rem verso cessabit. Et sunt ista vera. §. 1. Plane, si mutuum servus acceperit, & donandi animo solvit, dum non vult eum debitorem facere peculiarem, de in rem verso actio est.

§. 2. Illud verum non est, quod Mela scribit, si servo meo argentum dederis, ut pocula tibi faceret ex quolibet argento, mox, factis poculis servus decesserit, esse tibi adversus me de in rem verso actionem: quoniam possum pocula vindicare. §. 3. Illud plane verum est, quod Labeo scribit, si odores, & unguenta servus emerit, & ad funus erogaverit, quod ad dominum suum pertinebat, videri in rem domini versum. §. 4. Idem ait, & si hereditatem a servo tuo emero, quæ ad te pertinebat, & creditoribus pecuniam solvero, deinde (hanc) hereditatem abstuleris mihi, ex emto actione me id ipsum consecuturum; videri enim in rem tuam versum: nam & si hereditatem a servo emero, ut, quod mihi ab ipso servo debebatur, compensarem, licet nihil solvi, tamen consequi me ex emto, quod ad dominum pervenit; ego autem non puto, de in rem verso esse actionem emtori, nisi hoc animo gesserit servus, ut in rem domini verteret. §. 5. Si filiusfamilias pecuniam mutuatus, pro filia sua dotem dederit, in rem versum patris videtur, quatenus 22 avus pro nepote daturus fuit. Quæ sententia ita demum mihi vera videtur, si hoc animo dedit, ut patris negotium gerens.

8. PAULUS lib. 30. ad Edictum.

Et nihil interesse Pomponius ait, filia suæ nomine, an fororis, vel neptis ex altero filio nata dederit. † Idem ergo dicemus,

(16. Immo vide l.18. in fin. infr. h. t. (17.l.52. in pr. circa med. supr. de pecul. (18.v.l.26. supr. d. t. l.18. infr. de verb. oblig. l.57. infr. de reg. jur. (19.l.12. infr. h. t. (20.l.1. §.6. infr. quod jussu. (21.l.3. §.1. in fin. supr. h. t. (22.l.5. §.8. infr. de jure dot.

& si servus mutuatus fuerit, & domini sui filiae nomine in dotem dederit.

9. JAVOLENUS lib. 12. ex Cassio.

Si vero pater dotem daturus non fuit 23, in rem patris versum esse non videtur.

Si filius pro patre obligatur, vel iudicium suscipiat. 4. De parte. 5. De sorte, & usuris. 6. Si duret versum, vel non. Si dominus, vel extraneus solverit servo, vel filio. 7. De eo, quod servus debet domino, & de eo, quod creditori dominico solvit. 9. Si servus, postquam in rem domini vertit, deinde ejus debitor, mox creditor factus sit. 10. Si filius solvat, quod & ipse, & pater debet.

10. ULPIANUS lib. 29. ad Edictum.

Si pro patre filius fidejusserit, & creditori solverit, in rem patris videtur versum: quia patrem liberavit. §. 1. Cui simile est, quod Papinianus lib. 1x. Quaestionum scribit: si filius quasi defensor patris iudicium susceperit, & sic condemnatus, de in rem verso teneri patrem: namque filius eum iudicio 24 suscepto liberavit. §. 2. Idem tractat Papinianus, & si, quod patrem dare oporteret, a filio sim stipulatus, & ita convenerim filium: nam (&) hic de in rem verso fore actionem: nisi si donare patri filius voluit, dum se obligat. §. 3. Quare potest dici, etsi de peculio actionem quasi defensor patris susceperit, teneri patrem de in rem verso usque ad peculii quantitatem: cujus sententia id erit emolumentum, ut, si finita sit actio de peculio 25, de in rem verso conveniatur: Ego & ante condemnationem, post iudicium patris nomine acceptum, de in rem verso patrem teneri puto. §. 4. In rem autem versum videtur, prout 26 aliquid versum est: proinde, si pars versa est, de parte erit actio. §. 5. Sed utrum in sortem dumtaxat tenebitur dominus, an & in usuras? Et si quidem promisit usuras, Marcellus lib. v. Digestorum scribit, dominum praestaturum: sed si non sint promissa, utique non debebuntur, quia in stipulatum deducta non sunt. † Plane, si contemplatione domini pecuniam dedi non gerenti servo negotia domini, sed ipse gerens, negotiorum gestorum actione potero etiam de usuris experiri. §. 6. Versum autem sic accipimus, ut 27 duret versum. Et ita demum de in rem verso competit actio, si non sit a domino servo solutum, vel filio. † Si tamen in necem creditoris, id est, perdituro servo, vel filio solutum sit, (quamvis solutum sit) definit quidem versum: æquissimum autem est, de dolo malo adversus patrem, vel dominum competere actionem. Nam & peculiaris debitor, si fraudulenter servo solverit, quod ei debebat, non liberatur. §. 7. Si domini debitor sit servus, & ab alio mutuatus, ei solverit, hætenus non vertit 28, quatenus domino debet; quod excedit, vertit. Proinde si, cum domino deberet triginta, mutuatus quadraginta, creditori ejus solverit, vel familiam exhibuerit, dicendum erit de in rem verso in decem competere actionem: aut, si tantundem debeat, nihil videtur versum. Nam (ut Pomponius scribit) adversus lucrum domini videtur subventum. Et ideo, si debitor fuit domino, cum in rem verteret, nihil videri versum, si postea 29 debitor domino esse cœperit, desinere versum. Idemque & si solverit ei. † Plus dicit, etsi tantundem ei donavit dominus, quantum creditori solvit pro se, si quidem remunerandi animo, non videri versum: si vero alias donavit, durare versum. §. 8. Idem quaerit, si decem in rem domini vertit, & postea tantundem summam a domino mutuatus sit, habeat præterea & peculium decem: videndum ait, utrum desit esse versum? An vero, quoniam est peculium, unde trahatur debitum, de in rem verso non tollimus actionem? An potius ex utroque pro rata detrahimus? Ego autem puto, sublatam de in rem verso actionem: cum debitor domini sit constitutus. §. 9. Idem quaerit, si in rem tuam verterit, & debitor tuus factus sit, mox creditor ejusdem summæ, quam tibi debuit, an renascatur de in rem verso actio, an vero ex post facto non convalescat? Quod verum est 30.

§. 10. Idem tractat, an ex eventu possit in rem patris filius vertere, veluti si duo rei, pater, & filius fuerint, & filius mutuatus suo nomine solvat: vel si filio jussu patris credidisti, & filius creditum tibi solvisset? Mihi videtur, si quidem pecunia ad patrem pervenerat, videri in rem versum: quod si non fuit, & suum negotium gerens filius solvit, non esse de in rem verso actionem.

(23. Immo vide l. ult. vers. neque enim leges incognita. C. de dot. promiss. l. 19. infr. de ritu nupt. (24. v. l. 23. infr. de solut. (25. l. 1. §. 1. in fin. supr. h. t. (26. l. 3. §. 1. supr. eod. §. 4. Inst. quod cum eo, qui in alien. potest. (27. Vide tamen l. 17. in pr. infr. h. t. (28. l. 16. infr. eod. l. 20. in pr. supr. de dolo malo. (29. §. 3. infr. h. l. (30. arg. l. 98. §. ult. vers. nec admissum est. infr. de solutione.

Si servus creditori suo solvit.

11. PAULUS lib. 30. ad Edictum.

Quod servus in hoc mutuatus fuerit, ut creditori suo solveret, non erit in rem versum: quamvis actione de peculio liberatus sit dominus.

De re emta patri, vel domino.

12. GAJUS lib. 9. ad Edictum provinciale.

Si fundum patri, dominove emit servus, vel filiusfamilias, versum quidem esse videtur: ita tamen, ut si minoris sit, quam est emtus, tantum videatur in rem versum, quanti dignus sit 31; si pluris sit, non plus videatur in rem versum, quam emtus est.

De servo communi.

13. ULPIANUS lib. 29. ad Edictum.

Si in rem alterius ex dominis versum sit, utrum is solus, in cuius rem versum est, an & socius possit conveniri, quaeritur? Et Julianus scribit, eum solum conveniri, in cuius rem versum est, sicuti cum 32 solus iussit: quam sententiam puto veram.

14. JULIANI lib. 11. Digestorum Marcellus notat.

Interdum & propter hoc, quod in rem alterius socii versum est, de in rem verso cum altero agi potest: qui conventus, a socio petere potest id, in quo damnatus fuerit. Quid enim dicemus, si peculium servo ab altero ademptum fuerit? Paulus; Ergo hæc quaestio ita procedit, si de peculio agi non potest.

De constituto.

15. ULPIANUS lib. 2. Disputationum.

Si filiusfamilias constituerit, quod pater debuit, videndum est, an de in rem verso actio dari debeat? Atquin non liberavit patrem: nam qui constituit 33, se quidem obligat, patrem vero non liberat. Plane si solvat post constitutum, licet pro se videatur solvisse (hoc est, ob id, quod constituit), in rem tamen vertisse patris merito dicitur.

De re vendita, aliaque ejusdem generis emta.

16. ALFENUS lib. 2. Digestorum.

Quidam fundum colendum servo suo locavit, & boves ei dederat: cum hi boves non essent idonei, iusserat eos venire, & his nummis, qui recepti essent, alios reparari: servus boves vendiderat, alios redemerat, nummos venditori non solverat, postea conturbaverat: qui boves vendiderat, nummos a domino petebat actione de peculio, aut quod in rem domini versum esset, cum boves, pro quibus pecunia peteretur, penes 34 dominum essent. Respondit, non videri peculii quicquam esse: nisi si quid, deducto 35 eo, quod servus domino debuisset, reliquum fieret. Illud sibi videri, boves quidem in rem domini versos esse, sed pro ea re solvisse tantum, quanti priores boves venissent: si quo ampliores pecuniam posteriores boves essent, ejus oportere dominum condemnari.

Si in rem domini pecuniam mutuatus, sine culpa eam perdidit. 1. De vicario.

17. AFRICANUS lib. 8. Quaestionum.

Servus in rem domini pecuniam mutuatus, sine culpa eam perdidit. Nihilominus posse cum domino de in rem verso agi 36, existimavit; nam & si procurator meus in negotia mea impensurus, pecuniam mutuatus, sine culpa eam perdiderat, recte eum hoc nomine mandati, vel negotiorum gestorum acturum. §. 1. Cum Stichus vicario servi tui Pamphili contraxi. Actio de peculio, & in rem verso, (ita) dari debet, ut quod vel in tuam ipsius rem, vel in peculium Pamphili versum sit, comprehendatur: scilicet, etiam si mortuo, vel alienato Stichus, agatur. Quod si Pamphilo mortuo agam, magis est, ut, quamvis Stichus vivat, tamen de eo, quod in peculio Pamphili versum est, non nisi intra annum, quam is deceffit, actio dari debeat. Etenim quodammodo de peculio Pamphili tum experiri videbor: sicuti si, quod jussu ejus credidisset, experirer. † Nec nos movere debet, quod Stichus, de cujus peculio agatur, vivat: quando non aliter ea res in peculio ejus esse potest, quam si Pamphili peculium maneat. † Eadem ratio efficiet, ut id, quod in peculio Pamphili versum (sit), ita praestari debere dicamus, ut prius ejus, quod tibi Pamphilus debuerit, deductio fiat: quod vero in tuam rem versum fuerit, praestetur, etiam non deducto eo, quod Pamphilus tibi debet.

(31. l. 5. in pr. supr. h. t. (32. l. ult. §. 1. infr. quod jussu. (33. l. 28. supr. de constit. pecun. (34. l. 36. in pr. supr. de hered. petit. (35. l. 10. §. 7. supr. h. t. (36. Immo vide d. l. 10. §. 6.

De fidejubente pro servo.

18. NERATIUS lib. 7. Membranarum.

Quamvis in eam rem pro servo meo fidejusseris, quæ ita contracta est, ut in rem meam versaretur; veluti, si cum servus frumentum emisset, quo familia aleretur, venditori frumenti fidejusseris: propius est tamen, ut de peculio eo nomine, non de in rem verso agere possis: ut unius 37 dumtaxat in quoquo contractu, de in rem verso sit actio, qui idipsum credidit, quod in rem domini versum est.

De toga, quam filius emit, & pater dedicavit in funus ejus.

19. PAULUS lib. 4. Quæstionum.

Filius familias togam emit, mortuo deinde eo, pater ignorans, & putans suam esse, dedicavit eam in funus ejus. Neratius libro Responsorum ait, in rem patris versum videri: in actione autem de peculio, quod in rerum natura non esset, uno modo æstimari debere, si dolo 38 malo ejus, quo cum agatur, factum esset. Atquin si filio pater togam emere debuit 39, in rem patris (res) versa est, non nunc, quo funerabitur, sed quo tempore emit: funus enim filii æs alienum patris est. Et (hoc) Neratius quoque, qui de in rem verso patrem teneri putavit, ostendit, negotium hoc, (id est, sepulturam, & funus filii) patris esse æs alienum, non filii. Factus est ergo debitor peculii, quamvis res non exstet: ut etiam de peculio possit conveniri: in quam actionem venit, & quod in rem versum est; quæ tamen adjectio tunc necessaria esset, cum annus post mortem filii excessisset.

De filiasfam., qua pecuniam a viro creditam consumpsit in alimento.

1. De verso in rem pupilli. De promissione tutoris.

20. SÆVOLA lib. 1. Responsorum.

Pater pro filia dotem promisit, & convenit, ut 40 ipse filiam aleret: non præstante patre, filia a viro mutuam pecuniam accepit, & mortua est in matrimonio. Respondi, si ad ea id, quod creditum est, erogatum esset, sine quibus aut se tueri, aut servos paternos exhibere non posset: dandam de in rem verso utilem actionem. §. 1. Servus absentis Reipublicæ causa pupilli servis pecuniam credidit, subscribente tutore, stipulatione in personam tutoris translata: Quæsitum est, an adversus pupillum competat actio? Respondi, si, cum in rem pupilli daretur, id in rem ejus versum esset, & quo magis actus servorum confirmaretur, tutor spondit, posse nihilominus dici, de in rem verso cum 41 pupillo actionem fore.

De filiasfam., qua pecuniam a viro creditam, aliamque ejus pecuniam consumpsit in alimenta.

21. IDEM lib. 5. Digestorum.

Filiam familias duxit uxorem, patre dotem promittente: & convenit inter omnes personas, uti eam 42 pater, aut ipsa se tueretur: maritus ei mutuos nummos dedit, cum juste putaret, patrem ejus ministraturum tantum salarium, quantum dare filia suæ instituerat: eos nummos illa in usus necessarios sibi, & in servos, quos secum habebat, consumpsit: aliquantum &, cum ei res familiares creditæ essent, ex pecunia mariti in easdem causas convertit: deinde prius, quam pater salarium expleret, moritur filia: pater impensam recusat: maritus rem mulieris retinet. Quæro, an de in rem verso adversus patrem actio competat? Respondit, si ad ea id, quod creditum est, erogatum esset, sine quibus aut se tueri, aut servos paternos exhibere non posset, dandam de in rem verso utilem actionem.

TIT. IV.

QUOD I JUSSU.

Ratio edicti. 1. Quibus modis jubetur. 2. De jussu, vel mandato revocando. 3. De mandato. 4. Vel subscriptione. 5. Vel fidejussione. 6. Vel ratihabitione domini, vel patris. 7. De jussu pupilli. 8. Vel fructuarii, vel bon. fid. possessoris. 9. Vel curatoris, vel procuratoris.

1. ULPIANUS lib. 29. ad Edictum.

Merito ex jussu domini in solidum 2 adversus eum iudicium datur. Nam * quodammodo cum eo contrahitur, qui jubet 3. §. 1. Jussum autem accipiendum est, sive testato quis, sive per epistolam, sive verbis, aut per nuncium, sive specialiter in uno contractu jusserit, sive generaliter. Et ideo, & si sic contestatus sit, quod voles cum Stichio servo meo negotium gerere periculo meo: videtur ad omnia jussisse, nisi certa lex aliquid prohibet. §. 2. Sed ego quæro, an revocare hoc jussum, antequam credatur, possit? Et puto, posse, quemadmodum si mandasset, & postea ante contractum contraria voluntate mandatum revocasset, & me certiorasset. §. 2. Sed & si mandaverit 4 pater, dominusve, videtur jussisse. §. 4. Sed & si servi chirographo subscripserit 5 dominus, tenetur quod jussu. §. 5. Quid ergo, si fidejusserit pro servo? Ait Marcellus, non teneri quod jussu: quasi extraneus enim intervenit: neque hoc dicit ideo, quod tenetur ex causa fidejussionis; sed quia aliud est jubere. Denique idem scribit, & si inutiliter fidejusserit, tamen eum non obligari, quasi jusserit. Quæ sententia verior est. §. 6. Si ratum 6 habuerit quis, quod servus ejus gesserit, vel filius, quod jussu actio in eos datur. §. 7. Si pupillus dominus jusserit, utique non 7 tenetur, nisi tutore auctore jussit. §. 8. Si jussu fructuarii erit cum servo contractum; item ejus, cui bona fide servit: Marcellus putat, quod jussu dandam in eos actionem. Quam sententiam & ego probo. §. 9. Si curatore adolescentis, vel furiosi, vel prodigi jubente, cum servo contractum sit, putat Labeo dandam quod jussu actionem in eos, quorum servus fuerit. Idem & 8 in vero procuratore. † Sed si procurator verus non sit, in ipsum potius dandam actionem, idem Labeo ait.

De jussu tutoris. 1. De ancilla, & filia. 2. Si is, qui jussit, postea dominus fiat.

2. PAULUS lib. 30. ad Edictum.

Si, tutoris jussu, servo pupilli creditum sit, puto, si ex utilitate 9 pupilli fuerit creditum, in pupillum esse dandam actionem, quod jussit tutor. §. 1. Si jussu domini ancillæ, vel jussu patris filia creditum sit, danda est in eos quod jussu actio. §. 2. Si jussu meo cum alieno servo contractum fuerit, eumque postea redemero, quod jussu non tenebor: ne actio, quæ ab initio inutilis fuerit, eventu confirmetur.

De mutuo, & pignore.

3. ULPIANUS lib. 2. Responsorum.

Dominum, qui jussit semisibus usuris servo suo pecuniam mutuam credi, eatenus teneri, quatenus jussit: nec pignoris obligationem locum habere in his prædiis, quæ servus non ex voluntate domini obligavit.

De jussu administratoris rerum civitatis.

4. IDEM lib. 10. ad Edictum.

Si jussu ejus, qui administrationi rerum civitatis præpositus est, cum servo civitatis negotium contractum sit, Pomponius scribit, quod jussu cum eo agi posse.

Si pecuniam accepturus jusserit servo, filiove numerari.

1. De servo communi.

5. PAULUS lib. 4. ad Plautium.

Si dominus, vel pater pecuniam mutuam accepturus, jusserit servo, filiove numerari, nulla quæstio est, quin ipsi condici possit, immo hoc casu de jussu actio non competit. §. 1. Si unus ex servi dominis jussit contrahi cum eo, is 10 solus tenebitur. Sed si duo jusserunt, cum quovis in solidum agi potest: quia similes sunt duobus mandantibus.

(37. v. l. 3. in fin. l. 4. supr. h. t. (38. l. 9. §. 4. supr. de pecul. (39. l. 3. §. 3. supr. h. t. (40. Adde l. 3. §. 3. supr. l. 21. in pr. infr. eod. l. 17. in pr. infr. de doli mali, & met. except. (41. l. 2. in pr. infr. quod jussu. (42. l. 20. in pr. supr. h. t.

TIT. IV. (1. Lib. 4. C. 26. §. 1. Inst. quod cum eo, qui in alien. potest. (2. l. pen. supr. d. t. d. §. 1. Inst. eod. (3. §. ult. Inst. d. t. (4. l. 8. C. l. 7. supr. d. t. (5. l. 3. C. d. t. l. 8. §. 15. infr. quibus modis pignus, vel hypotheca solvitur. (6. l. 5. §. 2. supr. de in rem vers. l. ult. C. quod cum eo, qui in alien. potestate. (7. Vide tamen l. 3. §. 1. in fin. infr. quib. ex caus. in possess. (8. l. 5. in fin. supr. de instit. act. (9. l. 20. in fin. supr. tit. prox. (10. l. 13. supr. tit. prox.